

ISSN: 2458-8385
E-ISSN: 2536-5045

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Yılda iki defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

ARTVIN CORUH UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE

A peer reviewed international journal published two issue per year.

Yıl/Year: 2022 Cilt/Volume: 8 Sayı/Issue: 2

ARTVİN ÇORUH ÜNİVERSİTESİ ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
ARTVIN ÇORUH UNIVERSITY INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Owner / Sahibi

On behalf of Artvin Çoruh University / Artvin Çoruh Üniversitesi adına
Prof. Dr. Mustafa Sıtkı BİLGİN (Rector/Rektör)

Issue Editor / Sayı Editörü

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet PARLAR

Assistant Editor / Editör Yardımcısı

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEMİR

Issue Field Editors / Sayı Alan Editörleri

Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Bekir ŞAHİN
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Elif IŞIK DEMİRARSLAN
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet PARLAR
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Kemal SAĞLAM
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Kuttusi ZORLU
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Saffet KARAYAMAN
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Mustafa CANBEK
Asst. Prof. / Dr. Öğr. Üyesi Salih AYDIN

Statistical Editor / İstatistik Editörü

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZTÜRK

Secretary / Sekreter

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖZDEMİR

Turkish Language Editor / Türkçe Dil Editörü

Lecturer / Öğr. Gör. Hasret TUTUŞ

English Language Editor / İngilizce Dil Editörü

Lecturer / Öğr. Gör. Caner GÜREL

Editorial Secretaries / Yayın Sekreteryası

Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih Mehmet PARLAR

Advisory Board / Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ercan EREN	Yıldız Teknik University (Turkey)
Prof. Dr. Çetin BEKTAŞ	Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Turkey)
Prof. Dr. İsmail BAKAN	Kahramanmaraş Sütçü İmam University (Turkey)
Prof. Dr. İzzet DARENDELİ	Temple University (USA)
Prof. Dr. Mustafa SÖZBİLİR	Atatürk University (Turkey)
Prof. Dr. Recep GÜNEŞ	Artvin Çoruh University (Turkey)

Editorial Board / Editör Kurulu

Prof. Dr. Al BAVON	University of Arkansas (USA)
Prof. Dr. Borislav V. TOSHEV	University of Sofia (Bulgaria)
Prof. Dr. Gerda Van DIJK	University of Pretoria (South Africa)
Prof. Dr. Jesus Garcia LABORDA	Polytechnic University of Valencia (Spain)
Prof. Dr. Vladimer GLONTI	Batumi Shota Rustaveli State University (Georgia)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Hamit ŞAFAKÇI	Artvin Çoruh University (Turkey)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Sibel AÇIŞLI ÇELİK	Artvin Çoruh University (Turkey)
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Murat BERBEROĞLU	Artvin Çoruh University (Turkey)
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Aydın HALİSOĞLU	Tarsus University (Turkey)

CONTACT / İLETİŞİM

Mail Address / Posta Adresi

Artvin Çoruh Üniversitesi, Arhavi Meslek Yüksekokulu, Oda No: 201
Yemişlik Mah. Ortacalar Cad. No:20 Arhavi/ARTVİN

Phone / Telefon

+90 (466) 215 10 92 (Dâhili/Internal: 3401-3405)

Fax / Faks

+90 (466) 215 10 84

E-mail / E-posta

acusbd@artvin.edu.tr

Web

dergipark.gov.tr/acusbd

Instagram

@acusbd

Twitter

@acusbd

Referees of This Issue / Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Ebru ÇOLAK	Karadeniz Teknik University
Prof. Dr. Zekiye BAŞARAN	Kocaeli University
Prof. Dr. Zeynep DİNÇ	Çukurova University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Asuman AYPEK ARSLAN	Ankara Hacı Bayram Veli University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Sertaş GÜNGÖR	Selçuk University
Assoc. Prof. / Doç. Dr. Tarık YAZAR	Ondokuz Mayıs University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Aşır Yüksel KAYA	Fırat University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş AYDIN	Kastamonu University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Fatih ELİBOL	Tokat University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ali YILMAZ	Sinop Üniversitesi
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Kevser IŞIK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Leman İNCEDERE	Manisa Celal Bayar University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Osman KOMUT	Gümüşhane University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Osman YALAP	Artvin Çoruh University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Sevim İNANÇ	Artvin Çoruh University
Asst. Prof. Dr. / Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz ARI	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Nurşen ŞAHİN	National Education Ministry
Dr. Zümrül GÜLTEKİN	Ondokuz Mayıs University

Legal Responsibility / Yasal Sorumluluk

The authors and translators are the responsible for the content of their papers.
Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.

Indexing / Dizinleme

Artvin Çoruh University International Journal of Social Sciences uses *DergiPark* journal hosting system and is indexed in *CiteFactor*, *EBSCO* (Central & Eastern European Academic Source), *DRJI*, *Google Scholar*, *IAD*, *Scientific Index Service* and *SOBIAD* indexes.

Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi *DergiPark* dergi barındırma sistemini kullanmakta olup *CiteFactor*, *EBSCO* (Orta ve Doğu Avrupa Akademik Dizini), *DRJI*, *Google Scholar*, *IAD*, *Scientific Index Service* (SIS) ve *SOBIAD* indekslerinde taranmaktadır.

CONTENTS / İÇİNDEKİLER**PAGE / SAYFA**

1. *A Research on the Religious Discourse That Motived the Christians to the Crusades / Hristiyanları Haçlı Seferlerine Motive Eden Dini Söylemler Üzerine Bir Araştırma*
Dr. Emine Meydan 1-19
2. *Personal Cultural Values Scale: An Adaptation Study / Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği: Uyarlama Çalışması*
Dr. Nursen Şahin & Prof. Dr. F. Pervin Bilir..... 20-34
3. *Effects of the COVID-19 Pandemic on University Students' Recreation Preferences / COVID-19 Pandemisinin Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Tercihlerine Etkileri*
Doç. Dr. Derya Sarı 35-52
4. *An Assessment on Rural Development Supports: A Case Study of Artvin / Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Üzerine Bir Değerlendirme: Artvin İli Örneği*
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Demirci & Dr. Öğr. Üyesi İnci Zeynep Aydın..... 53-68
5. *The Impact of Demographic Characteristics on Aesthetic Communication Perceptions: The Case of Call Center Employees / Demografik Özelliklerin Estetik İletişim Algıları Üzerindeki Etkisi: Çağrı Merkezi Çalışanları Örneği*
Sedat Hattatoğlu & Doç. Dr. Fikret Sözbilir..... 69-81
6. *The Role of GIS-Based Thematic Urban Maps in Determining the Effectiveness of Nature-Based Solutions / Doğa Temelli Çözümlerin Etkinliğinin Saptanmasında CBS Tabanlı Tematik Kentsel Haritaların Rolü*
Dr. Tuğba Memişoğlu Baykal & Dr. Tuğba Üstün Topal..... 82-99
7. *Performance Art: A Dynamic Fraction with Culture Interactive / Performans Sanatı: Kültür Etkileşimli Dinamik Bir Fraksiyon*
Doç. Dr. Engin Güney & Öğr. Gör. Temel Şükrü Töre..... 100-115

A Research on the Religious Discourse That Motived the Christians to the Crusades

Hristiyanları Haçlı Seferlerine Motive Eden Dini Söylemler Üzerine Bir Araştırma

Dr. Emine Meydan

DİB Uşak Müftülüğü, emine.meydan@diyanet.gov.tr

ORCID: 0000-0001-5938-2742

Abstract

Pope Urban II made a call to save the holy lands from Muslims at the Council of Clermont, which he organized on November 27, 1095. The Christians responded to this call, and the Crusades, which lasted from 1096 until 1291, started. The economic, social, and political conditions of the 10th century made life hard for those who lived under the feudal system. Pope Urban II promised spiritual and heavenly blessings as well as earthly wealth to people who were tired of these situations. Christians from all walks of life, men, women, and children, took part in the effort to save the holy places from non-Christians, to cleanse themselves of sins, to go on pilgrimages, and become wealthy. In the wars, apart from Muslims, pagans and Orthodox Christians were also targeted. The Crusades had many causes and effects. When the subject is the crusaders, the purpose that the researchers will reach is about what they determine. In general, the political, social, military, and economic aspects of the Crusades were emphasized. Religious discourses serve as the starting point of the expeditions. The goal of this article is to find the answers to these questions: what is the content of Pope Urban's call to the Crusades, what were the motivation for Christians, who are the crusaders, and what is the importance of Jerusalem and holy places for Christians.

Extended Abstract

Introduction: The Crusades (1096-1291) has been discussed in these fields, including history, managerial approaches, class issues, culture, economy, and beliefs. The religious aspect of the Crusades has not been addressed in a novel way (Sources fort this claim). However, Religion, was the driving, source for the Crusades The Crusaders intended to “*rescue the holy territories and locations from the pagans,*” as evidenced by this.

The Crusades began on November 27, 1095, when Pope Urban II summoned a council in Clermont. In this council, Urban spoke with the people and made certain religious commitments. This article focuses on the religious accomplishments he promised, such as pilgrimage, holy battle, martyrdom, God's peace, the pledge of the cross, indulgence, and remission of offenses against the Church.

With the fall of the Carolingian Frankish Empire in the ninth century, a power struggle arose in Europe. The religious authorities gave the warring parties with the God Peace formula created by the Cluny sect in order to put an end to the conflicts and ensure peace. As a result, God's Peace shaped fighters with military-religious traits. These fighters, known as knights, became a sought-after force throughout the Crusades. So that Pope II. Urban appears to have defined the knights as he counted the qualities of those who should take part in the Crusades. As a consequence, the knights joined the Church's service.

Turn into, God's Peace gave birth to the Just War perspective, which eventually became a religious concept in the X and XI centuries. Augustine came up with the concept of “War for Peace” by integrating these two viewpoints. The formation of this belief offered a valid justification for the Crusades. Against poverty, drought, plagues, colonization, and warfare experienced by people in Europe, reaching the country of wealth embellished with religious imagery such as “Jerusalem, land of flowing milk and honey.” where Jesus also lived, was regarded as achieving heaven on earth. Participating in the Crusades and fighting against the Turks and Muslims was considered as the way to be in this land, which would put an end to all problems.

With the Crusades, Jerusalem, one of the holiest cities in the world, received even more importance as a location where sins could be forgiven. The preachers have gone so far in this direction that the public has grown perplexed as

to whether Jerusalem is on earth or in heaven. It's probable that the Crusades will be renamed the Holy War as a result of this event. Hence, with Augustine's definition and Pope Leo IV's acceptance, martyrdom become a part of discourses in Christianity. The title obtained by those who fight wholeheartedly died in battlefields. Those who wanted to be forgiven became Crusaders.

As a sign of the crusader pledge taken by individuals who participated in the Crusades, the cross was first placed on their clothing, then on their combat instruments, and last on their shields and banners. It extended to the broader public, and it became a symbol of Christianity in the fifteenth century. The Crusader oath is also binding. The Christian who made this oath could not renounce the oath. There was salvation from the oath only if the papal authority turned it into another type of expiation, if the swore Christian sent a representative in his place, or if he donated money or goods instead of his oath.

Papacy, on the other hand, granted broad indulgences for the forgiveness of any punishments meted out to Christians who signed the crusade oath and participated in the crusade, whether alive or dead. Penitence, confession of sin, and the accomplishment of recompense or atonement determined as the reward for sin were the three stages of indulgence developed by the Church in the 11th century. The area of influence and use of indulgence has grown as a result of the church's extensive use and popularity among the general people. However, this situation led to abuses and over time, and eventually turned against the Church.

The Crusades were also promoted by the Church as a means of atonement. It offered a way to deal with the undesirable consequences of sin before and after death The Church, on the other hand, granted the Crusaders privileges such as protecting their families and assets, which they had left behind during the Crusades, adjourning any cases brought against them, and exemption from tax and interest payments.

Method: Starting from the basis of religious motivation, the subject of the article is limited to XI. century the beginning of the Crusades. The sources describing this period were scanned and classified. It has been tried to reach new syntheses by drawing conclusions from the sources used. The aim of the article is determined to shed light on the Crusades period, which started in the XI. century, from a different angle.

Conclusions: As a result, Pope Urban II and the preachers used the persecution of Christian pilgrims and the fabrication of the Holy Sepulcher as agitation to persuade Christians to join the Crusades. They attracted public attention and "God wills it so" became a popular chanting. Preparations for the Crusades include taking oath, providing financial aid to those who were not able to leave. Those who did not keep the Crusader oath, however, were subjected to excommunication, which is a religious sanction.

With the Crusades, there have been changes in the belief and practice areas of Christianity such as improving the peace of God, expanding the boundaries of indulgence, turning the expression of righteous war into war for peace. As a result, these campaigns have affected many nations on issues such as fear, anxiety, struggle, and protection of gains.

Recommendations: The Crusades, which were based on religious motives, led to visible changes in the Christian belief system from the beginning to the end. Considering the cause-effect relationships of the Crusades, it will be beneficial to consider the religious dimension of the issue and evaluate it from this perspective as well. Therefore, it is necessary to conduct research starting from different perspectives on these campaigns, which concern wide geography, and to produce works containing details that have not been discussed before.

Keywords: Jerusalem, The Crusades, Pope Urban II, Church, discourse.

JEL Classification: Z12

Özet

Papa II. Urbanus, 27 Kasım 1095 tarihinde düzenlediği Clermont Konsili'nde kutsal toprakları Müslümanlardan kurtarmak adına bir çağrıda bulunmuştur. Bu çağrı Hristiyanlar nezdinde karşılık bulmuş ve 1096'dan 1291 yılına kadar sürecek olan Haçlı Seferleri başlamıştır.

XI. yüzyılda var olan ekonomik, toplumsal ve siyasal koşullar feodal düzen içinde yaşayan halkın hayatını zorlaştırmıştır. Papa II. Urbanus, bu koşullardan bezmiş olan halka dünyevi refah yanında manevi ve uhrevi faydalar vaat etmiştir. Kutsal mekânları Hristiyan olmayanlardan kurtarmak, günahlardan arınmak, hac yolculuğuna katılmak ve bunların yanında zengin olmak gibi amaçlara ulaşmak için erkek, kadın ve çocuk, her kesimden Hristiyan, Haçlı

Seferleri'ne katılım sağlamıştır. Çıkan bu seferlerde Müslümanlardan başka, paganlar ve Ortodoks Hristiyanlar da hedef alınmıştır. Haçlı Seferleri'nin birçok sebep ve sonuçları vardır. Konu haçlılar olunca araştırmacının ulaşacağı hedef neyi belirlediği ile ilgilidir. Genelde Haçlı Seferleri'nin siyasal, toplumsal, askerî ve ekonomik yönleri üzerinde durulmuştur. Dini söylemler ise seferlerin çıkış noktası olarak verilmiştir. Bu makalenin amacı, Papa II. Urbanus'un Haçlı Seferleri'ne yaptığı çağrının içeriği nedir, Hristiyanların motivasyonlarını neler sağlamıştır, haçlı kimdir, Hristiyanlar açısından Kudüs ve kutsal mekânların önemi nedir gibi sorulara cevap aramaktır.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, Haçlı Seferleri, Papa II. Urbanus, Kilise, söylem.

JEL Sınıflandırması: Z12

GİRİŞ

Haçlı Seferleri'ni, 1096 yılında başlayıp 1291 yılında biten, Kudüs'ü ve Hristiyanlar açısından kutsal sayılan mekânları diğer din mensuplarından kurtarmayı amaçlayan, bunların yanında dünyevi refahı da sağlayacak olan bir dizi savaştır şeklinde tarif etmek mümkündür. Seferlerin sayısı her ne kadar dokuz ile sınırlandırılrsa da belli başlı seferlerin yanında başka girişimler de olmuştur.¹ Haçlıların parolası “Kudüs” ve simgesi “haç” olarak belirlenmiştir (Kinder & Hilgemann, 2006, 151-153).

Papalık, başta Anadolu olmak üzere Yakın Doğu'yu, 638 yılında Hz. Ömer'in (585-644) fethettiği (Fayda, 2007: 45) Kudüs'ü Müslümanlardan almak, kutsal mekânları ve hac ziyaretlerini kesintisiz, engelsiz bir şekilde gerçekleştirmek niyetiyle Haçlı Seferleri'ni düzenlemeye karar vermiştir. Claude Cahen'e göre XI. yüzyılın hemen başında yaşanan ve VI. Fâtımî Halife Hâkim Bi-Emrillah'ın (996-1021) Kudüs'te yaptığı kıyım etkili olmuştur. Bu kıyım Haçlı Seferleri çağrısını besleyen unsurlardan sayılmıştır (Cahen, 2010: 22).² Bununla birlikte 1054 yılında gerçekleşen Büyük Ayrılık'tan (Schisma) bu yana birleşmeyen Roma Katolik Kilisesi ile Bizans Ortodoks Kilisesi'ni kendi çatısı altında toplanmasını sağlama niyeti de vardır (Demirkent, 1994: 65-69). Bu sonuca giden süreç IX. yüzyılda yaşanan sıkıntılarla başlamıştır. 843 yılında Karolenj Frank İmparatorluğu çökmüş, aristokratlar güç mücadelesinde yarışır hale gelmiştir. Kilise³, oluşan bu otorite boşluğundan istifade etmek ve dinî makamları siyasi makamların üzerinde konumlandırmak için güç mücadelesinde olan taraflara “Kudüs” hedefini göstermiştir. Bu sonuca ulaşmadaki motivasyonu da dini vaatler ile sunmuştur (Koca, 2017: 15).

X. yüzyılda kurulan Cluny⁴ tarikatının en temel amaçlarından biri kilisenin korunması adına “Tanrı Barışı”nı (Peace of God) geliştirmek olmuştur. Tarikatın müntesibi olan şövalyeler barış tesis etmeye

¹ Tarih açısından Haçlı Seferleri'nin belirleyici dönem aralığı X. ve XIII. yüzyıllar arası olmakla beraber öncesinde ve sonrasında Avrupa halklarına; Macar, Aquitania, Burgundia, Norman, Urgel, Katalan Berbeştru (Barbastro/İspanya) ayrıca Yahudilere ve paganlara karşı seferlerin olduğu bilinmektedir. Papalığın da desteklediği bu durum Haçlı Seferleri olarak değerlendirilmiştir (O'Callaghan, 2004: 27-35; Şeyban, 2003: 14).

² Söz konusu kıyımın yaşandığının bilgisi Papa IV. Serge'e dayandırılmış ve Haçlı Seferi'nin gerekli görülmesi için onun tarafından uydurulduğu bilgisini Aleksander Gieysztor, *Medievalia et Humanistica*, V-VI, 1948-50'de vermiştir.

³ VIII. yüzyıldan itibaren Batı toplumu, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında olduğu gibi kilise tarafından yönetilmiştir. Batı yaşamının her alanında kilisenin önemi belirgin olmuştur. Hatta Germen krallarının mahkemelerinde piskoposlar curiales (Roma'daki klanların önde gelen üyeleri) ve Roma bürokratlarının yerini almıştır (Wijk & Spies, 1985: 72).

⁴ Cluny Tarikatı: X. yüzyılda gelişme gösteren, Fransa'ya yayıldıktan sonra İsviçre, İspanya, İngiltere, Almanya ve Macaristan'da da etkisi olan tarikattır. Bünyesinde yetiştirdiği rahipleri, imparatorlar ve krallara yakın makamlara yerleştirip, nüfuz sahibi olmalarını sağlamıştır. Bu rahiplerden papalığa kadar yükselenler de olmuştur. Tarikatın amaçları şöyle sıralanabilir: Hristiyanlığın yayılması ve savunulması için çalışmalar yapmak, şövalyelik müessesesini kilise yararına geliştirmek, Hristiyanlar arasındaki mevcut sıkıntılara çözüm aramak, müntesiplerinin refah seviyesini yükseltmek (Asbridge, 2005: 64; Pirenne, 1966: 155; Slack, 2003: 67).

çalışmıştır. Böylece dini-askerî bir oluşum meydana gelmiştir (el-Âşûr, 1963, 50). Savaşmak için gereken motivasyonu da kilise sağlamıştır (Bull, 1993: 22). Bu bakımdan sınırsız endüljansların vaat edilme sebebi olan I. Haçlı Seferi savaşçı şövalyeleri cezbetmiş ve Papa II. Urbanus'un çağrısına coşkuyla katılmışlardır (Painter, 1969: 15-16). Şövalyelerin askeri maharetleri ve tecrübeleri, dini yönelimleriyle beraber güç ve onur kazanma arzuları onları kişisel, siyasi ve dini hırslarını gerçekleştirmeye giden yol olarak I. Haçlı Seferi'ni benimsemek için ideal adaylar haline getirmiştir (Maier, 2003: 406). Papa II. Urbanus (1042-1099), şövalyeleri, komşularıyla şiddetli çatışmalardan vazgeçmeye ve askeri hünerlerini kilisenin hizmetinde kullanmaya çağırmıştır. Daha önceki papalık çağrılarının temel çıkış noktaları olan papa ve onun hamisi St. Peter (Petrus) için savaşmak yerine, II. Urbanus Hristiyanlardan, dinlerinin onurunu Müslümanlara karşı savunarak ve Kudüs'teki Hristiyanlığın en kutsal yerlerini geri alarak tüm kilisenin iyiliği için Tanrı adına savaşmalarını istemiştir (Maier, 2003: 406).

Tanrı Barışı kavramı gibi Augustinus (354-430) tarafından oluşturulan ve "Haklı Savaş"⁵ (Just War) şeklinde ifade edilen bir teori vardır. Bu teori, X. ve XI. yüzyıllarda Avrupa'da kabul edilen dinî bir inanç haline gelmiştir (Dvornik, 1990: 96; Erdmann, 1965: 7-8; Riley-Smith, 2004: 19-20a). Augustinus, söz konusu iki inancı birleştirerek "barış için savaş" fikrine ulaşmıştır (Riley-Smith, 1986: 23b). Haçlı Seferleri'nin dayanağı da işte bu inanç olmuştur.

Avrupa'da halkın yaşadığı ve maruz kaldığı yoksulluk, kuraklık, kargaşa, kolonileşme, iç çatışma, kaos gibi durumlardan kurtularak refaha kavuşma hayali Haklı Savaş teorisiyle birleşince onları seferlere katılmaya hazır hale getirmiştir. Bunun için gereken motivasyon papanın ve görevlendirdiği vaizlerin söylemleri aracılığıyla gerçekleşmiştir. İtalya, Fransa ve Almanya başta olmak üzere Avrupa'nın her yerinde papanın mesajları tekrar edilmiştir. "Kutsal toprakları kurtarmak" sloganıyla işlenen konu Hristiyan hacıların maruz kaldığı zulümler ve Hz. İsa'nın mezarının kafirlerin ellerinde kalmış olması gibi propagandalar vaizler için ajitasyon aracı olmuştur. Sıradan inananlar açısından "sokaklarında süt ve bal akan Kudüs" (Yeremya, 11: 5), aristokratlar açısından da toprak, güç ve servet sahibi olmak anlamına gelmiştir (Wells, 1972: 204). Bütün bu maddi ve manevi zenginliklere ulaşmanın önündeki engel olarak da Müslümanlar gösterilmiştir. Kudüs ve kutsal topraklara kavuşma ümidiyle yapılan çağrılara dini, siyasi, askeri ve halk kesiminden geniş katılım sağlanmıştır (Wells, 1972: 197-200). Fakat Haçlı Seferi'ne katılmayı kabul etmiş, haçlı yeminini yapmış, üzerine haç işaretini takmış ve Kudüs yoluna çıkmış olan kişilerin planlanan zamanda yola çıkmayışları veya yoldan geri dönmelerinin sonucunun aforoz⁶ olacağı duyurulmuştur.

Haçlı Seferleri'ni hazırlayan başka bir etken de Türklerin Anadolu'da yurt edinmeleriyle Ortodoks Kilise mensubu olan Bizans İmparatorlarının Katolik Kilisesi'nin başı olan papadan askeri yardım istemeleridir. Bu yardımlar Katolik Kilisesi tarafından Ortodokslara karşı bir üstünlük olarak değerlendirilmiştir (Cahen, 2010: 78). 1091 yılında İmparator Alexius Comnenus (ö. 1118) ise topraklarını savunma gerekçesiyle acil yardım talebinde bulununca papanın arzuladığı ortam oluşmuştur (Turan, 1971: 92). Halbuki Bizans, Batı'dan kiliselerin birleşmesini veya haçlıları değil sadece ücretli askerleri talep etmiştir (Ostrogorsky, 2011: 334).

27 Kasım 1095 yılında Papa II. Urbanus Clermont Konsili'ni toplamıştır. Burada yaptığı çağrı, I. Haçlı Seferi'nin startını vermiştir. Papanın bu çağrısı akabinde onun emriyle Avrupa'nın dört bir yanında

⁵ Haklı Savaş: V. yüzyılda Augustinus'un (Aurelius Augustinus Hipponensis) yorumuyla, savaşmak için meşru bir sebep çerçevesinde "Tanrı'nın emriyle" yapıldığı taktirde "Haklı Savaş" adı kullanılmıştır (Langan, 1984: 19-38; Mattox, 2006; Runciman, 1998: 66; Tyerman, 2003: 131).

⁶ Aforoz: Otorite sahibi olan manevi bir güç (Kilise) tarafından yine manevi bir amaç için uygulanan cezaya verilen ad. Suçluyu ruhani öğelerden mahrum kılarak, mensup olduğu topluluktan, dini ritüellerden ve hatta dünyevi mallardan mahrum kılma özelliği vardır (Meydan, 2020: 42-43).

“Haçlı” davetinde bulunan vaizler arasında Küçük Pierre lakabıyla tanınan keşiş Pierre l’Ermite (1050-1115) etkili hitap gücüyle çevresinde Fransız, Alman ve İtalyanlardan oluşan yirmi bin kişi (Runciman, 1986: 97) toplamıştır (Sevim, 2006: 35). Ne var ki bu toplananlar asker olmamakla beraber askeri disiplin ve gerekli teçhizatları da yoktur (Wells, 1972: 205). Üstelik Pierre l’Ermite’in etrafındaki savaş tecrübesi ve bilgisi olmayan bu insanlar topluluğu, Papa II. Urbanus’un belirlediği 15 Ağustos 1096 tarihli hareket gününü beklemeden yola koyulmuşlardır. Ayrıca birkaç bin kişiden müteşekkil Fransız birlikleri Meteliksiz Gauiter’nin kumandasında Paskalya’dan hemen sonra yola koyulmuştur. Pierre l’Ermite ve beraberindekiler, Meteliksiz Gauiter’nin kumandasındaki haçlı kafilisinin yola çıkmasından kısa bir süre⁷ sonra Köln’den yola çıkmışlardır. Halk tabakası bu durumda iken sefere katılacak olan soylular ise kiliseye mallarını bağışlamışlardır. Kilise, Haçlı Seferi’ne katılmayanlara da “pişmanlıktan arınma parası” ile “günahların parayla affı” adı altında ceza kesmiştir. Böylece kilise kazanç kaynaklarını ve gücünü arttırmıştır. Kilisenin bu tutumu ileride reform hareketinin doğmasına ve Protestan Kilisesi’nin kurulmasına yol açmıştır (Demirkent, 2002a: 218).

Papa yapmış olduğu sefer çağrısında bu yolculuğun hac için olacağını, sefere iştirak edenlerin günahlarının affolunacağı, hac niyetiyle gidenlerin mallarının ve canlarının korunacağını güvencesini vermiştir. Gerek halktan gerekse soylulardan olan kişileri sefere bu şekilde candan katılmayı ve destek vermeyi sağlayan motivasyon da papanın sunduğu söz konusu güvenceler ve dolayısıyla erişecekleri dini kazanımlar idi. Fakat II. Urbanus bu sefere herkesin iştirakinden ziyade eli silah tutan, savaşmayı bilen, genç ve sağlıklı olanların katılmasının gerektiğini söylemiştir. İhtiyar, kadın ve çocukların ise sefere katılmalarını uygun bulmadığını ifade etmiştir. Fakat hac için yapılan ziyaretler günahlardan arınmayı sağladığından dolayı papanın bu konudaki menetme sözü pek karşılık bulmamış ve yoksulların, ihtiyarların, kadınların, çocukların yanında hastalar dahi sefere katılmışlardır (Jonathan, 1997: 19).

XI. yüzyılda kilise, haçlı muhaliflerine “kâfir”, “gentile”⁸, “Mesih/Tanrı düşmanları” ve hepsine birlikte “paganlar”⁹ demiştir (Nicholson, 2005: 228). Bu konuda Jonathan Phillips, söz konusu asırda, Doğu Avrupa toplumunun oldukça dindar olduğunu ve bu insanların cennete girişlerini kesinleştirecek herhangi bir şeyi başarmaya meyilli olduklarını ifade etmiştir.¹⁰ Böylece, ileri görüşlü, reformcu, derûni, belagatli ve gerektiğinde dikkate değer derecede iyi bir diplomat şeklinde tavsif edilen Papa II. Urbanus “Tanrı’nın Kilisesi’ni kurtarmak için Kudüs’e gitmek, bu yolculuğu tüm kefaretlerin yerine koyabilir” sözleriyle birçok Hristiyan’ın ilgisini çekmeyi başarmıştır (Claster, 2009: 34). Phillips, bu sıralama ile Haçlı Seferi’ne katılan geniş halk kitlelerinin Tanrı’nın bayrağı altında birleştiklerini ifade etmiştir. Bu yoğun katılımı sağlayan etken de Papa II. Urbanus’un Kutsal Topraklar’ı Müslümanlardan kurtarma çağrısı

⁷ Pierre l’Ermite Köln’den yola çıktığı tarih olarak 20 Nisan (Runciman, 1986: 97) ve 20 Mayıs (Demirkent, 1997: 13-14) tarihleri verilmektedir.

⁸ Gentiles: İncil’de Yahudi olmayanları belirtmek için kullanılan bir terim olup Eski Ahit’te göyüm ve ammîm kelimeleri seçilmiş kişiler dışındaki halklar veya milletler anlamına gelmiştir. Yeni Ahit’te de aynı terminoloji kullanılarak imana dönmemiş olan herkesi ifade etmiştir (Matta, 10: 18; Resullerin İşleri, 21: 21; 26: 17).

⁹ Pagan: Günümüzde Hristiyan, Yahudi ve Müslüman olmayan bir kişiyi belirtmek için kullanılıyor olup I. yüzyılda kırsal kesimde iskân eden, asker olmayan sivil veya etnik kökeni ifade etmiştir. IV. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığı benimsemeyenler bu adla vasıflandırılmıştır. Terim ilk kez 370 yılında Valentinianus’un bir fermanında kullanılmasıyla kayıtlara geçmiştir (McGuire, 2003: 752-753).

¹⁰ Jonathan Phillips yazısında Haçlı Seferleri’ne katılanların milliyetlerini şöyle vermiştir: “Fransızlar, Flamanlar, Frizler, Galyalılar, Allobrogos (Savoyards), Lotharingians, Allemani (Güney Almanlar ve İsviçreliler), Bayyerahılar, Normanlar, İngilizler, İskoçlar, Aquitainians, İtalyanlar, Danimarkalılar, Apulyahılar, İberler, Bretonlar, Rumlar ve Ermeniler” (Jonathan, 1997: 17).

olmuştur (Theron & Oliver, 2018: 1). Çünkü papa, Müslümanları “insanlık dışı, kadın düşkünüleri, Hristiyanların katilleri, Hristiyan kiliselerini kirleten, şiddetli, açgözlü ve saldırganlar” olarak nitelendirmiştir (Lock, 2006: 308).

Haçlı Seferleri sürecinde düşen motivasyonu yükseltmek amacıyla da dini argümanlar kullanılmıştır. Mesela 7 Haziran 1098 tarihinde Büyük Selçuklu kumandanlarından olan Kürboğa (ö. 495/1102), maiyetindeki ordu ile Antakya'yı muhasara altına almıştır (Demirkent, 2002b: 562). Haçlılar şehirde sıkışmış, ümitleri neredeyse tükenmiş bir durumda iken 10 Haziran'da adı Pierre Bartholomaeus olan fakir bir köylü rüya görmüştür. Rüyasında üç kez aziz Andreas'ı gördüğünü ve Kutsal Mızrağın bulunduğu yerin Antakya'daki St. Petrus Kilisesi olduğunu söylemiştir. Piskopos Adhemar her ne kadar Bartholomaeus'un rüyasına inanmamış olsa da 14 Haziran'da kilisede kazı yapılmasına izin vermiştir. Kazıda kutsal mızrağın parçası olduğu var sayılan küçük bir demir parçası çıkmıştır. Akabinde kutsal mızrağın bulunduğu haberi ordugâhta yayılmıştır. Bu haber haçlılar üzerinde olumlu bir etki oluşturmuştur. Diğer taraftan Kürboğa ve Türk beyleri arasındaki rekabetten dolayı bazı Türk beyleri muhasaradan çekilmişlerdir. Haçlılar bu durumu bulunan kutsal mızrak kalıntısına bağlamışlardır. Dolayısıyla haçlılar arasında bu olay mucize olarak yorumlanmıştır. Kont Raymond ise söz konusu ruhaniyeti devam ettirmek istemiş ve yağın yağmur damlalarının Frankların güç ve cesaretlerini arttırmak için yağdığını dile getirmiştir. Haçlılar da güç ve cesareti arttıran yağmur mucizesine tutunmaları sayesinde 28 Haziran 1098'deki savaşın şiddetine atların dayanabildiklerine inanmışlardır.

Makalenin buradan sonraki kısmında Haçlı Seferleri'nin halk nezdinde yoğun bir şekilde karşılık bulması ve gerçekleşmesi için Clermont Konsili'nde yapılan çağrı ile kullanılan motivasyonlar ele alınacaktır.

1. CLERMONT KONSİLİ (27 KASIM 1095)

Papa II. Urbanus, kiliselere mektup yazarak 18-28 Kasım 1095 tarihleri arasında Clermont'ta gerçekleşecek olan konsil çağrısında bulunmuştur. Bu çağrıya üç yüz¹¹ civarında ruhban uyarak katılım sağlamıştır. Konsilde ruhban sınıflarının kilise dışındaki makamlar tarafından belirlenmesi, ruhban makamlarının alınıp-satılması (simonie) ve evlenme durumları gibi konular görüşülmüştür. I. Philippe (1052-1108) zina ve Canbrai piskoposu kilise makamlarını para karşılığı satma suçları sebebiyle aforoz edilmiştir. Ardından II. Urbanus 27 Kasım'da konsile katılanlara hitap edeceğini duyurmuştur (Runciman 1986: 83-84).

Papa II. Urbanus, 27 Kasım günü katılımcıların çok olması nedeniyle umuma açık bir alanda konuşmasını irâd etmiştir. Papa, makam koltuğunu herkesin göreceği şekilde alana yerleştirttikten sonra hazır bulunan halka karşı hitabını gerçekleştirmiştir (Ayan, 2013: 49-50; Carnotensis, 2009: 46; Hill, 1979: 1-2; Monochus, 2005: 79). O, dinleyenlerin manevi duygularını canlandırabilmek için konuşmasına¹² İncil'den birtakım pasajlar okuyarak başlamıştır:

“Kötüye karşı direnmeyin. Sağ yanağımıza bir tokat atana öbürünü de çevirin. Size karşı davacı olup gömleğinizi almak isteyene, abanızı da verin. Sizi bin adım yol yürümeye zorlayana iki bin adım yürüyün.” (Matta, 5: 39-41).

“Yeryüzüne barış getirmeye geldiğimi sanmayın! Ben barış değil kılıç getirmeye geldim. Çünkü ben oğulla babasının, anneyle kızının, gelinle kaynanasının arasına ayrılık koymaya geldim. İnsanın düşmanları, kendi ev halkı olacaktır.” (Matta, 10: 34-36).

¹¹ Fulcherius Carnotensis konsile katılan din adamlarının sayısını 310 olarak vermiştir (Carnotensis, 2009: 46).

¹² Papa II. Urbanus'un Clermont Konsili'nde yaptığı vaaz günümüze 5 farklı kaynakla gelmiştir (Carleton, 1996: 231-242; Strack, 2012: 30-45).

“Ben Babam'dan nasıl yetki aldım, galip gelene, yaptığım işleri sonuna dek sürdürene ulusların üzerinde yetki vereceğim. İsa, demir çomakla gelip insanları güdecek ve toprak kapları kırır gibi her şeyi kırıp parçalayacaktır.” (Vahiy, 2: 26-28).

Ardından Hristiyan kardeşliğinin gereği olarak Bizans'ı savunmaları gerektiğini söylemiştir. II. Urbanus hitabının bu kısmında Kudüs'teki Hristiyanlardan geldiğini söylediği yardım mesajlarını paylaşmış, Türkler'in barbarlığı ve Hristiyanlara yaptıkları -sözde- zulümleri anlatmıştır.¹³ Türkler'in Anadolu'yu yurt edinip İstanbul yakınlarına kadar geldiklerini ve Avrupa için tehdit oluşturduğunu, Hristiyanlara ait toprakları alırken kimilerini öldürdüklerini kimilerini de esir aldıklarını ve kiliselere de zarar verdiklerini ifade etmiştir. Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, yakın tarihte yapılan araştırmalar Türkler tarafından Hristiyan hacılara karşı yapıldığı iddia edilen kötü davranışlar ve Hristiyanlar tarafından kutsal sayılan mekânlara karşı işlenen saygısızlıklar anlatıldığı gibi olmamıştır (Ault, 1937: 335).¹⁴ I. Haçlı Seferi öncesinde Anadolu ve Suriye Hristiyanları savaş arifesinde sıkıntılı durumlara maruz kalmış olabilirler.¹⁵ Türkler ve İslam aleyhinde anlatılanlar ise I. Haçlı Seferi'nin uygulama zemininin oluşması açısından Hristiyan Batı'ya hizmet etmiştir (Carey, 1938: 497).

Papa II. Urbanus bu yaşananların Hristiyanların girmiş oldukları günahlar sebebiyle olduğunu, geç kalınmadan Bizans'ın yardımına gidilmesi ve Kutsal Topraklar'ın da buna dahil edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla ona göre Kudüs'e yapılacak olan hac ve kurtarma faaliyeti elzemdir. Ayrıca hac ziyaretinin yine aynı sebeplerden dolayı olan zorluğundan bahsetmiştir (Ruelland, 2004: 69-70; Runciman, 1992, 41-51; Runciman, 2008, 84). Bu sefer sonunda ise girdikleri günahların bedeli olarak kilise tarafından verilen cezaların silineceği, dolayısıyla affa mazhar olacaklarının müjdesini vermiştir (Logan, 2005: 124). Bilhassa söz konusu yolculuğa katılacakların sahip oldukları mallarının kilise tarafından korunacağını vaat etmiştir (Dass, 2002: 1-2; Carnotensis, 2009, 50-52; Küçüksipahioğlu, 2005, 28-33). Papa konuşmasının finalinde ise Haçlı Seferi'nin Tanrı'nın emri ve seferin idaresinin de bizzat Tanrı'nın elinde olduğunu ve bunun nişanesi olarak da Haçlı Seferi'ne katılacak olanların kıyafetleri üzerine haç takmaları gerektiğini belirtmiştir (Gada, 2015: 81-98; Tyerman, 2004: 27-32). II. Urbanus'un Clermont'taki hitabının kısa sürede Avrupa'nın her tarafına yayılmasıyla hac yolculuğuna çıkmak ve haçlı yemini yapmak isteyenlerin sayısı 300.000 rakamına ulaşmıştır (Kaleli, 2017: 80).

Papa II. Urbanus'un Clermont'ta irâd etmiş olduğu konuşmanın orijinal tam metni yoktur. Bundan dolayı konuşmasının tam içeriği bilinmemekle beraber orada bulunup papanın sarf ettiği sözleri yazıya geçirenlerin kayıtları günümüze kadar gelmiştir (Barlas, 2009: 47-52; Carnotensis, 1969: 62-67; Kaleli, 2017: 81). Onun Clermont Konsili'ndeki konuşmasının 5 farklı versiyonu olup konuşmasının genel ana hattı şöyledir:

¹³ Jacques G. Ruelland, yaptığı çalışmalar sonucu Papa II. Urbanus'un konuşma metni hakkında şu kaniya varmıştır: “Clermont'ta konuşan Papa II. Urbanus'un iddiaları doğru değildir. Çünkü 806'dan itibaren Şarلمان ile Halife Harun Reşid arasında imzalanmış olan Hristiyanların kutsal toprakları ziyaret izni gereği hac için oraya giden Hristiyanlara dokunulmamıştır. Fakat yolculuk sırasında eşkiya veya yol kesenler tarafından kervan saldırıları zaman zaman yaşanmıştır...” (Ruelland, 2004: 71-72).

¹⁴ Hristiyanlara ve dinlerine Müslümanlar tarafından tehdit bulunmadığını haçlılar da söylemiştir. II. Haçlı Seferine katılan Almanya Kralı Konrad, üvey kardeşi ve Freising piskoposu Otto, 1143 ve 1146 yılları arasında günlüğüne yazdığına göre, tek bir Tanrı'ya iman eden Müslümanların, Hristiyanların kutsal saydıklarına saldırmadıklarını, kendi inançları gereği Hz. İsa'nın Tanrı'nın oğlu olarak kabul etmediklerini, böylece de kurtuluşa erişemeyeceklerini kaleme almıştır (Southern, 2000: 43).

¹⁵ Kudüs ile ilgili şikayetler Batı'dan hac için giden Hristiyanların abartıları idi. Kudüs'te ikamet eden Hristiyanların papalıktan veya Batılı Hristiyanlardan herhangi bir yardım talepleri olmamıştır. Fakat Kudüs'te yaşayan bazı rahiplerin kendileri ve kiliseleri için maddi yardım (sadaka) talepleri olmuştur (Cahen, 2008: 256-57).

Sevgili kardeşler, size Tanrı'nın iradesini açıklamak için bir elçi olarak konuşuyorum. Doğudaki kardeşlerimize söz verdiğimiz yardımı hemen yapmaktan geri duramayız. Şimdi buna şiddetle ihtiyaçları var. Türkler ve Araplar onlara saldırarak Romanya'ya kadar ilerledi.

...Onlar (Türkler) Tanrı'nın kiliselerinden bazılarını tamamen yıktılar ve diğerlerini kendi ibadetleri için kullanılır hale dönüştürdüler. Mihrapları pisleterek ve boyayarak tahrip ettiler. Hristiyanları sünet ettiler ve sünet sırasında akan kanı mihraplara sürdüler veya vaftiz kurnalarına akıttılar. Onlar (Türkler), Hristiyanların karnını deşerek öldürmeyi, bağırsaklarının uçlarını çıkarıp kazığa bağlamayı seviyorlardı. Bağırsaklarından kazığa bağladıkları kurbanlarını kırbaçlayarak, iç organları dökülünceye kadar kazığın etrafında dönmesini sağlıyorlardı. Ve bu şekilde insanlar öldü. Yine onlar, bir kısım insanımızı da yine kazığa bağladılar ve ok yağmuruna tutarlarken, diğer bir kısım insanımızı elleriyle bağladılar. Çıplak kılıçla tek vuruşta kafalarını uçurup uçuramayacaklarını görmeye çalıştılar. Ya zorla ırzlarına geçtikleri kadınların yaşadıkları dehşet hakkında ne diyebilirim?

... Hristiyanları yedi kez savaşta yendiler, çok sayıda öldürüp esir aldılar, kiliselerini harap ettiler, topraklarını yakıp yıktılar. Yardıma gitmezsek, Tanrı'nın Doğu'daki gerçek kulları hayatta kalamazlar. Bu nedenle hem zengin hem de fakir, Mesih'in sesi olan sizlerden, Hristiyan kardeşlerinizin yaşadığı topraklardan iğrenç haşaratları kovmanız ve Mesih'e tapanlara bir an önce yardım etmeniz için yakarıyorum ve yalvarıyorum... Vakit kaybetmeden destek sözü verin. Savaşçıların hazırlanmasına ve yolculuk için ne ödemeleri gerektiğini bulmasına izin verin. Bahar geldiğinde Rabbin sancağı altında iyi bir ruhla ayrılınsınlar. (Jaspert, 2006: 36).

Genel kanaate göre II. Urbanus, Haçlı Seferi'nin başlangıcı sayılan Clermont Konsili'ndeki hitabında Haçlı Seferi'ne katılanların, niyetleri saf olduğu ve açgözlülüğünden etkilenmediği sürece, Allah'a itaat ve fedakârlıklarından dolayı manevi bir ödül alacaklarını söylemiştir (Jaspert, 2006: 36).

Papanın yaptığı bu konuşma dinleyenlerin üzerinde büyük bir etki bırakmış ve onların arasından sık sık "Deus le volt" (Tanrı bunu istiyor) sözleri yükselmiştir. Hatta Le Puy piskoposu Papa II. Urbanus'un önünde diz çökmüş ve Haçlı Seferi'ne çıkmak için gönüllü olduğunu haykırmıştır. Kardinal Gregorius ise diz çökerek confiteor'u (günah çıkarma duası) okumuştur. Bu durum orada hazır bulunanları heyecanlandırmış ve Haçlı Seferi muhaliflerinin sessiz kalmalarını sağlamıştır. Papa konuşmasının devamında bütün Hristiyanların iki sebepten dolayı Haçlı Seferleri'ne katılmaları gerektiğini söylemiştir. Bu sebepleri de sefere iştirak edenlerin günahlarının bağışlanacağı, Avrupalı Hristiyanların birbirleriyle savaşmak yerine Türkler ile savaşmalarını ve kutsal şehri ele geçirmek şeklinde vermiştir. Ancak hedefe ulaşmada engel teşkil etmesi muhtemel olan ihtiyar ve akıl sağlığı yerinde olmayanların sefere katılmamaları ihtarını yapmıştır (Runciman, 1992: 43-44). Sonunda ise büyük hac yolculuğu olan sefer için Hz. Meryem'in göğe uçuş gününe tekabül eden 15 Ağustos 1096 tarihini hareket günü olarak ilan etmiştir (Akyol, 2018: 84-94).

2. KUDÜS

Kudüs, yeryüzünde var olan her üç semavi dinin kutsalıdır. Bu sebeple Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar şehre büyük değer atfetmişlerdir. Konumuz itibarıyla Kudüs'ün Hristiyanlar açısından önemi bu dinin tam da bu şehirde doğmuş olmasındandır (Baldi, Vasko & Sabella, 2003: 765). Hz. İsa, İncillerde yer alan bilgiye göre Kral Hirodes'in öldüğü yıl olan M.Ö. 4'de (Günel 1970: 413) Roma İmparatorluğu sınırları içinde bulunan Yahudiye eyaletinin Kudüs şehrine yaklaşık 10 km mesafedeki Beytullahim/Beytlehem'de doğmuştur (Luka, 2: 4; Matta, 2: 1). Hz. İsa'nın üç yıl gibi kısa sürede tebliğ faaliyetlerinin hareket merkezi yine Kudüs (Yerusalem) olmuştur. Onun çevresinde başta havarileri olmak üzere yeni bir Yahudiler topluluğu oluşmuştur. Matta 10/5-6'da yer alan ifadeye göre Hz. İsa'nın "...öteki uluslara gidin" şeklindeki buyruğu ile onun vefatından sonra havarilerin bir kısmı Kudüs'te kalmış, diğer kısmı da Filistin dışındaki bölgelere dağılmışlardır.

Hız. İsa, Petrus'a (Peter, Pierre, Kefas¹⁶) "koyunlarımı güf... koyunlarımı otlat" diyerek (Yuhanna, 21: 15-20) onu cemaatinin/kilisenin başı olarak belirlemiş ve "...sen Petrus'sun ve ben kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım" sözüyle de kendi yerine vekil tayin etmiştir (Matta, 16: 18). Kudüs Hristiyanları için diğer önemli isim Yakup'tur. Onun, Kudüs cemaatinin başkanı olması, inananları zaman zaman bir araya getirip -son akşam yemeğini temsilen- beraber yemek yemeleri ve böylece Hız. İsa'yla ilgili hatıraları tekrarlamalarıyla Kudüs'teki ilk kilise kendiliğinden oluşmuştur (Çelik, 1996: 26). Hız. İsa'nın, Kutsal Mabet'te karışıklıklara neden olması, Sadukiler ve Ferisiler'den olan Yahudilerin ileri gelenlerinin çabasıyla tutuklanması, çarımh cezasına çarptırılması ve Golgota Tepesi'nde çarımh cezasının infazı yine Kudüs'te gerçekleşmiştir (Matta, 27: 24-26).¹⁷

Hız. İsa'dan sonra Pavlus'un öğretileri neticesinde oluşan Yahudi Hristiyanlığı ile Pavlus Hristiyanlığı ayrımı Kudüs'te yapılan konsilde kendini göstermiştir (Flanagan, 2003: 772). "Öteki uluslardan Tanrı'ya dönenlere güçlük çıkarmamak" yönünde bir karar alınarak, sünnet uygulaması kaldırılmıştır. Böylece konsil kararlarına göre doğuştan Yahudi milletinden olmayan Hristiyanlara sünnet olma zorunluluğu yerine, putlara sunulan kurbanların etlerinden, kandan, boğularak öldürölen hayvanların etinden ve fuhuştan sakınmak gibi kurallara uymak yeterli görölmüştür (Meydan, 2020: 45).

Kudüs, Haçlı Seferleri döneminde ise bizzat "sefer"nin amacı olmuştur. Haçlılar 1099'da Kudüs'ü aldıklarında, Filistin'de Latin Batı'nın modelini alan bir dini örgüt kurmuşlardır. Rum Patriği ülkeyi terk ettiği için Kudüs'te bir Latin Patrikhanesi kurulmuştur. Latin Krallığı'nın kurulmasıyla Kudüs'teki Rum Patriği kovulmuş ve onun yerine Norman haçlılarının papazı Arnulf (Arnoul) ilk Latin Patriği olmuştur. O, temsil ettiği kuruma uygun olmayan davranışları nedeniyle kısa bir süre sonra yerini Pisa Başpiskoposu Dagobert'e (1100-1107) bırakmıştır. Filistin'de haçlı egemenliğinin bir yüzyıla yakın zaman boyunca Templars şövalyeleri ve St. John, ülkenin dini yaşamında güçlü faktörler olmuştur. Çok sayıda kale ve kilise inşa edilmesine rağmen günümüze bir haçlı yapısı olarak Hız. İsa'nın gömölüp tekrar dirildiğine inanılan yere inşa edilen Kutsal Kabir Kilisesi gelebilmiştir. Kudüs 1187'de Müslömanlar tarafından geri alındığında, Latin Patriği Herakleios (1180-1191), Latin Krallığı'nın son kalesi Akka'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Sekiz halefi, Akka 1291'de Müslömanların eline geçene kadar burada ikamet etmiştir (Baldi vd., 2003: 771). XIII. yüzyılda Filistin'de Latin hiyerarşisinin ortadan kalkmasıyla birlikte, Katolik inancını ve kutsal mekânları koruma görevi neredeyse tamamen Fransiskenlere¹⁸ düşmüştür.

3. HAC (PİLGRİMAGE)

Hristiyanlıkta birçok hac merkezi vardır. Kudüs bu merkezler arasında "Tanrı'nın yeryüzündeki gerçek şehri" olarak vasıflandırılmıştır. Değeri bakımından ise günahların affa uğradığı yerdir. Gezici vaizlerin de etkili hitabıyla Hristiyanlar Kudüs'ün dünyada mı yoksa cennette mi olduğunu karıştırır hale gelmişlerdir. I. Haçlı Seferi öncesinde batılı Hristiyanların Filistin diyarına yaptıkları hac yolculuklarında artış olmuştur (Kaleli, 2017: 62).

¹⁶ Kefas kaya anlamına gelir (Yuhanna, 1: 42; Jacob, 1985: 13).

¹⁷ Kur'an-ı Kerim'de ise Hız. İsa'nın çarımh olayından mucizevi bir şekilde kurtarıldığı ve mahiyeti bilinmeyen bir şekilde vefat ettirildiği belirtilmektedir (Nisa, 4/157-158; Al-i İmran, 3/54-55; Maide, 5/116-118).

¹⁸ Fransisken Tarikatı: Assisli (İtalya) Aziz Francis tarafından kurulmuştur. 1209 veya 1210 yılında Papa III. Innocent tarafından sözlü olarak onaylanmıştır. Ancak 1221'de Papa III. Honorius'un yazılı onayı ile resmiyet kazanmıştır. Tarikat üyeleri gezgin ve dilenci vaizler olup halkın verdiği sadakalarla geçimlerini temin etmekle tanınmışlardır (Cevizci, 2009: 829).

Filistin'e yapılan hac seferlerini Konstantin ile başlatmak mümkündür. Konstantin, annesi Helena'yı hac ziyareti amacıyla Kudüs'e göndermiştir. Helena'nın "Calvary'yi¹⁹ ortaya çıkarmak ve tutkunun tüm kalıntılarını bulmak" adına yaptırdığı çalışmalar netice vermiştir. Hz. İsa'ya ait çarım ve çivi kalıntıları olduğu sanılan buluntular Hristiyanlar nezdinde Kudüs ve hac yolculuğuna ilgiyi canlandırmıştır (Runciman, 1980: 21). Yine Hristiyanlar nezdinde Hz. İsa'nın veya aziz sayılan bir ruhbanın hayatından geriye kalan nesnelere de sahibi gibi aynı kutsallık değeri taşıdığı var sayılmıştır. Bu sebeple kilise "hac" olgusunu kabul etmiştir (Setton, 1969: 68). Hatta Origenes'in (185-254), "Hristiyanların Mesih'in ayak izlerini arama arzusundan" bahsetmesiyle haccı II. yüzyıla kadar geri götürmek mümkündür (Setton, 1969: 69). Haçlılar Tarihi adlı üç ciltlik eser sahibi olan Steven Runciman ise X. yüzyılı Hristiyan dünyasındaki hac çağının başlangıcı olarak kabul etmiştir. Hristiyanlar, Hz. İsa'nın doğduğu, insanlara hitap ettiği ve ıstırap çektiği yerleri merak edip, görme arzusunda olmuşlardır. Onlar, Hz. İsa ile bir olma adına onun gibi acı çekerek günahlarından kurtulma ve tövbenin gücüne inanmışlardır (Battifol, 1906: 112-120).

XI. yüzyılda hac ziyaretlerinin gelişmesini ve rağbet görmesini iki unsura bağlamak mümkündür. Bunlar Cluny Manastırı aracılığıyla canlanan dini hayat ve X. yüzyılda Suriye'nin Bizans İmparatorluğu tarafından yeniden alınmasıdır (Archer, 1895: 15; Atiya, 1962: 44). Ayrıca Macaristan Kralı Stephan'ın 1000 yılında Hristiyan olması (Hupchick, 1995: 54) ve onun topraklarından geçen karayolunun hacca gidenler için güvenli hale gelmesi de bu canlanmada etkili olmuştur (Bartlett, 1999: 14; Carey, Allfree & Cairus: 2006, 497).

Müslüman yöneticiler, Filistin'e gelen hacıların ve/veya gezginlerin ziyaretlerini maddi gelir yönünden memnuniyetle karşılamışlardır. XI. yüzyılın ortalarından itibaren ise Hristiyan hacıların Müslüman yetkililerin artan muhalefetiyle karşı karşıya kalmışlardır. Türklerin 1080 yılına kadar tüm Küçük Asya'yı kontrol etmeleri ve toprakları genişletmeleriyle, XI. yüzyılın son çeyreği Filistin'e yolculuk eden hacıların giderek daha zor bir hale gelmiştir (Runciman, 1980: 24-40).

4. KUTSAL SAVAŞ (HOLY WAR)

Kutsal Savaş, doğrudan veya dolaylı olarak Tanrı ya da Mesih tarafından buyurulduğuna ve yerine getirilmesi gerektiğine inanılan amaçlar uğrunda savaşmak şeklinde tarif edilebilir. Bu anlamdan yol çıkarak Kutsal Savaş adlandırılması Haçlı Savaşları için de kullanılmıştır. Riley-Smith, Haçlı Seferleri'ni teatral tezahürler olarak gördüğünü ifade etmiştir (Riley-Smith, 2008: 14).

Hristiyanlıkta "savaş" olgusuna bakıldığında ruhbanlar arasında "Hristiyan dininin müntesibi olan bir kişinin ülkesi uğruna savaşması veya savaşmaması" durumu tartışılmıştır. Fakat gerek Erken Hristiyanlık Dönemi'nde gerekse daha sonraki zamanlarda Hristiyanlığın bir barış dini olduğu, dolayısıyla savaşmanın insanları "kurban etme" veya "yok etme" anlamına geleceği için yasak olduğu görüşü hâkim idi. Bu sebeple savaşmak günah sayılmıştır (Runciman, 1998: 65). Kilise Babası Basileios (330-379), savaşa katılanlar hakkında askerinin aldığı emri yerine getirmek mecburiyetinde olduğu, fakat savaş sırasında birini öldürenin günahlarından arınmak için üç ay akşam yemeği yememesi gerektiği şeklinde savaş ile ilgili görüşünü ifade etmiştir. Dolayısıyla savaş, askeri münasebetler ve şehitlik kavramına iyi gözle bakılmamıştır (Buckler, 1929: 97). Ancak şehitlik (martyr) kavramı Augustinus (354-430) tarafından Hristiyan inancının doğruluğuna ve uygunluğuna tanıklık etmek için hayatını veren veya hayatını görünür kılan kişiye verilen ad şeklinde tanımlanmıştır (Murphy & Dicharry, 2003: 227). O, "Tanrı'nın emriyle savaşılabilirliğini kabul edebilirim" demiş ve sebebini "Hristiyanlar, Barbarların istilalarına karşı kendilerini silahla müdafaa edecekler" şeklinde belirtmiştir. Buradan yola çıkarak kilisenin menfaatleri uğruna Kutsal Savaş fikri oluşmuştur. Papa IV. Leo (790-885) ise kilisenin savunulması amacıyla

¹⁹ Calvary: Hristiyanlık inancına göre İsa Mesih'in çarımına gerildiği, Kudüs şehrinin dışında yer alan tepeye verilen ad.

savaşmanın meşruluğu görüşünü açıklamıştır. Onun ardından Papa VIII. Johannes (ö. 882) kilise için hulus-i kalp ile savaşırken ölenlerin şehit sayılacağını ve bu unvanla anılacağını ifade etmiştir. Papa I. Nicolaus (1397-1455) önceki papalardan farklı bir görüşle, günahkârların günahlarından kurtulup temizlenmesi için dinsizlere karşı Kutsal Savaş'a katılmalarına izin vermiştir (Runciman, 1998: 66).

5. HAKLI SAVAŞ (JUST WAR)

Batı toplumu din adamları, lordlar ve halk olmak üzere üç sınıftan oluşmuştur. Bu hiyerarşi içindeki sürtüşmeler, Haçlı Seferleri'nin geliştiği ortamı şekillendirmeye yardımcı olmuştur. Bu durum, nihayetinde dünyaya Tanrı Barışı (Peace of God) empoze etmeye çalışan ancak Batı toplumunu bilmeden Haçlı Seferleri için hazırlayan "barış hareketleri"nin (peace movements) gelişmesine yol açmıştır (Bartlett, 2005: 10).

Haklı Savaş kavramını M.Ö. I. yüzyıla kadar geriye götürmek mümkündür. Bu yüzyılda Çiçero (Keller, 2012, 9-30) söz konusu kavramı ilk kullanan kişidir. Hristiyanlığa ise V. yüzyılda Augustinus'un yorumuyla girmiştir (Langan, 1984: 19-38; Mattox, 2006). O, saldırgan davranışların savaşmak için meşru bir sebep olacağı anlayışını ortaya koyarak, yapılacak savaşların "Tanrı'nın emriyle" olursa Haklı Savaş sayılacağını savunmuştur (Runciman, 1998: 66; Tyerman, 2003: 131). Bunun için savunma ve kaybedilmiş toprakları geri alma niyetiyle yapılması gerektiği gibi iki neden belirlemiştir. Bu kavram, Haçlı Seferleri'yle beraber gelişme göstermiştir. Papalar, kilisenin savunulması amacıyla şiddet kullanmanın da Haklı Savaş'a girdiği görüşünü paylaşmışlardır. IX. yüzyılda söylem biraz daha gelişerek savaşta ölenlerin durumu hakkında görüş beyan etmeye dönüşmüştür. Papa IV. Leo'nun (790-855), kiliseyi savunurken savaşta öldürülen bir savaşçının cennette ödüllendirileceği beyanı buna örnek verilebilir. IV. Leo'nun halefi olan papalar da kutsal bir savaşta ölenlerin günahlarının da affedilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.²⁰ Fakat kimi teologlar, karşı karşıya gelen iki Hristiyan topluluğun savaşmasını Haklı Savaş'ın ve günahların affının dışında kalmaları gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir (Bartlett, 2000: 11). Çünkü Haklı Savaş kavramı, İspanya'nın Müslümanlardan geri alınarak Hristiyanlaşmasıyla (reconquista)²¹ "Kutsal Savaş"a dönüşmüştür. Başta II. Alexander (1061-73) ve VII. Gregorius (1073-85) olmak üzere papalar Haklı Savaş'a açık bir şekilde destek vermişlerdir. Papa II. Urbanus da Doğu'da yapılan Haçlı Seferleri'nden İspanyolları muaf tutmuştur (Bartlett, 2000: 11; O'Callaghan, 2004: 27-35; Vasiliev, 1928: 400).

XI. yüzyılda Papa VII. Gregorius, kilisenin krallıklardan bağımsız bir kurum olmasını sağlamaya çalışmış, Hristiyanlığın dünyayı değiştirebilecek potansiyele sahip olduğuna inanmış ve bu değişimi gerçekleştirmek adına şiddete dahi başvurulabileceğini ifade etmiştir. Bunu da "Tanrı Barışı" (Kırpık, 2007: 81-90) ve "Haklı Savaş" kavramlarıyla açıklamıştır. Orta Çağ'da Tanrı Barışı kavramına, Avrupa'daki toplulukların birbirleriyle çatışmalarından dolayı ihtiyaç duyulmuş, her fırsatta çıkan çatışmalara bir son vermek amacıyla papalık tarafından bu kavram geliştirilmiştir. Pratikteki uygulaması da piskoposlara bağlı bulunan şövalye birliklerini kuvvetlendirmek, geliştirmek ve kilise emrinde olmak üzere asker yetiştirmektir. "İsa'nın Askerleri" adı verilen bu birlikler barışın tesisi uğruna savaşıp, Tanrı Barışı için savaşı gerçekleştirmiş ve böylece Haklı Savaş fikrinin oluşmasına vasıta olmuşlardır.

²⁰ Orta Çağ'da bir Hristiyan için günahların affedilmesi manevi anlamda önemli bir durumdur. Günahkâr olmak ve bu günahlardan kurtulamamak endişesi günahın kendisinden daha vahim sayılmıştır (Peters, 1998: 140-141).

²¹ Reconquista (Yeniden Fetih): Hristiyanların, Endülüs Müslümanlarını İber Yarımadasındaki varlıklarına son verme amaç ve çabasına verilen ad. 1492'de Endülüs Devletinin yıkılmasıyla Hristiyanlar hedeflerine ulaşmışlardır.

Roma Katolik Kilisesi, Tanrı'ya hizmet etmeyi ancak bütün dünyanın barış içinde yaşamasıyla mümkün görmüştür. Hristiyanlar açısından Tanrı Barışı fikri evrensel bir amaç olmalıydı. Bu sebeple Hristiyanlar dışındaki Tanrı'nın düşmanlarına karşı Haklı Savaş yapılabilirdi. Dolayısıyla kilise, doğu kiliselerini ve paganların elinde bulunan Kutsal Topraklar başta olmak üzere Avrupa, Balkanlar, Bizans ve Kuzey Afrika coğrafyalarını kurtarmayı görev addetmiştir. Hedefe ulaşıldığında ise Hristiyanlar tek bir çatı altında toplanmış ve "Tanrı Barışı Devleti" kurulmuş olacak idi. Dolayısıyla Haklı Savaş, Tanrı Barışı fikrine ulaşmak amacıyla gidilmesi gereken yol olarak görülmüştür (Riley-Smith, 2005: 29-35).

6. TANRI BARIŞI (PEACE OF GOD)

Her ne kadar adında barış kelimesi geçse de dini ve askeri yönü olan ve Haçlı Seferleri'nin temelini teşkil eden fikrî kaynaklardan biridir. Tanrı Barışı, Batı medeniyetine paganlardan geçmiş olup Cluny tarikatı tarafından geliştirilmiş ve şövalyeler vasıtasıyla arzu edilen düzenin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır (Kırpık, 2007: 81-90). Korunması gereken düzen de manastırın hakimiyeti olarak belirlenmiştir. 994 yılında Anse'de konusu sadece Tanrı Barışı olan bir konsil toplanmıştır. Böylece kilisenin korunmasını hedef alan dini-askeri bir yapı oluşmuştur. 1027 yılında yapılan Toulouges Konsili'nde (Fransa) Tanrı Barışı tabiri şövalyeler arasında görülen çatışmaların sona ermesi fikriyle kullanılmıştır. Çünkü Frank topraklarının hemen her yerinde savaş vardı (Novigenti, 1997, 31). Haçlı Seferleri'ne katılanlar kilisenin korumasına sığınarak söz konusu barışın yaygınlaşmasına dolaylı olarak katkıda bulunmuşlardır. Yine bu süreç işsiz, başıboş ve amaçsız şövalyeler için bir kurtuluş fikri olarak da değerlendirilmiştir. Böylece X. ve XIII. yüzyıllar arasında anathema²² veya aforoz gibi Tanrı Barışı'nın da müesseseleştiği görülmüştür.

Tanrı Barışı fikri Fransa'nın güneybatı bölgesi olan Aquitania'da Chabannes'li Adhemar (950-1030) tarafından dillendirilmiş ve Aquitanialıların Barışı adıyla tanınmıştır. I. Haçlı Seferi'nde bulunan kişilerin birçoğunun Aquitanialı olması nedeniyle Tanrı Barışı fikri dikkat çekerek yayılmıştır. Papa II. Urbanus da Haçlı Seferi çağrısı yaparken bu ifadeyi kullanmış ve onu dinleyenler yüksek sesle "*Tanrı bunu istiyor*" (Deus le volt) nidaları atmışlardır (Kırpık, 2007: 84).

7. HAÇ YEMİNİ

Haç, Haçlı Seferleri'yle Avrupa'da ulusal sembol (national symbol), bayrak/sancak veya üniforma (banner or uniform) olarak kabul edilmiştir (Tyerman, 2006: 908). Haçlı Seferleri'ne katılanlar giydikleri kıyafetlerin üzerine haç dikerek niyetlerini belli etmişlerdir. Bu uygulama onların yaptıkları yeminin göstergesi olmuştur. Böylece seferlere katılacak olanlar "haç alanlar" şeklinde adlandırılıp yemin etmiş sayılmışlardır (Asbridge, 2005: 65-66). XV. yüzyıla gelindiğinde haç artık Hristiyanlığın genel sembolü/alameti haline gelmiştir (Tyerman, 1998: 85).

Haç yemininin serüveni şöyle gerçekleşmiştir: Haçlı Seferleri'nin Tanrı'nın savaşı olarak temsil edilmesinden sonra, bu savaşa iştirak edenler Tanrı'nın askerleri veya Mesih'in askerleri olarak kabul edilmiştir. Görevleri ve statüleri, haç alma töreniyle tanımlanmıştır. Haçlı Seferleri'ne katılanlar önce "haç alma, haç kabul etme" ya da "haçlanma" ve ardından "İsa'nın yattığı ve göğe yükseldiği" yerde bulunan Kutsal Mezar'a gidip hac edeceğine dair yemin etmişlerdir.²³ Zira yapılan yemin ağırdır ve gidilecek yol da zordur. Dolayısıyla bu meşakkate katlanacak Hristiyanlar için hacı olup günahlardan arınmak önemli bir motivasyon olmuştur. Ayrıca kutsal görevden dönünceye kadar seferlere katılan

²² Anathema (Büyük Aforoz): Kilisenin belirlemiş olduğu yasaklardan bir veya birkaçını ihlal eden ve ıslah edilmesi mümkün görülmeyen bir Hristiyan'ın kiliseden, çevresinden, kilisenin vaftiz, evlenme, cenaze töreni, evharistiya ve günah çıkarma gibi hizmetlerinden mahrum bırakılarak ihraç edilmesidir (Meydan, 2020: 50-54).

²³ Haç yemini ettikten sonra Haçlı Seferi'ne katılmayanlara Kilise tarafından aforoz gibi bazı yaptırımlar uygulanmıştır. Aforoz da Kilise Ceza Hukuku'nda ciddi yaptırımları olan bir cezadır (Carım, 1965: 15; Madden, 2005: 10; Saunders, 1962: 53, 157).

kişilerin mal varlıklarının ve sahip oldukları toprakların kilise tarafından korunacağıın garantisi verilmiştir. Tören sonunda da haç alma yemini edenlerin kıyafetlerine haç işareti dikilmiş, “haçlılar” veya “haç taşıyıcıları” olarak adlandırılmışlardır (Madden, 2005: 10). Onlar, kıyafetlerindeki haç sembol olarak takmışlardır (Novigenti, 1997: 45).²⁴ Bu, haçlıların hazırlık için belirlenen koşullarda Haçlı Seferleri’ne katılmak için bağlayıcı bir yemin ettikleri anlamına gelmiştir. Bu yemin, piskopos, Haçlı Seferleri vaizi veya papalık elçisi gibi papanın bir temsilcisinin huzurunda yapılması ve haç işaretinin, yemin edildiği andan Haçlı Seferleri’nin sonuna kadar yapılan yeminin teyidi olarak haçlıların giysilerinde gösterilmesi şartını gerektirmiştir. Bu nedenle, “haçla işaretlenmiş” anlamına gelen Latince “crucesignatus” sözcüğü, XII. yüzyılın sonundan itibaren bir haçlıyı belirtmek için kullanılmıştır. Yapılan bu yemin bağlayıcı idi. Bu yemini yapan bir Hristiyan ancak papalık otoritesi tarafından başka kefarete biçimlerine çevrildiyse, Haçlı Seferleri’ne kendi yerine bir temsilci gönderdiyse veya Haçlı Seferleri’ne yardım için para ödedyse kurtulabilirdi. Sayılan bu kurallarla beraber Haçlı Seferleri yemini eden Hristiyanlara Haçlı Seferleri’ne katılmaya teşvik eden genel hoşgörü ve günahların affı gibi birtakım ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunların en önemlisi, insanları günahları nedeniyle, hayattayken veya öldükten sonra etkileyen tüm cezaların affedilmesi için “Endüljans”ın (Indulgence) verilmesi idi (Maier, 2003: 406).

8. ENDÜLJANS

Pagan bir ailede doğan, geniş hukuk bilgisine sahip, Hristiyan olduktan sonra hukuk becerisini Hristiyanlığı açıklamaya adanmış Tertullianus (160-225), endüljansı “Beden, uzuvlarından birinin sefaletinden sevinmez; aksine tüm vücut acı çekmeli ve bir tedavi için birlikte çalışmalıdır” (Palmer & Tavad, 2003: 436) şeklinde ifade etmiştir. P. F. Palmer ile G. A. Tavad, bir Hristiyan’ın günah itirafının akabinde “Tanrı önünde bağışlanma”ya dikkat çekmişlerdir. Bu uygulama XI. yüzyılda geliştirilmiştir. Kilise, büyük bir günahın affedilmesi ile tövbekârın cemaate geri kabul edilmesi arasındaki kefarete süresinin kısalmasını belirlemek için “redemptio” (kefarete, kurtuluş) ve “remissio” (bağışlama) kelimelerini kullanmıştır (Palmer & Tavad, 2003: 437). Endüljans üç aşamada gerçekleşen bir süreç olup pişmanlık, günah itirafı ile günahın karşılığı olan tazminat ya da kefaretin yerine getirilmesiyle tamamlanmış olur. Endüljans aracılığıyla affedilecek dünyevi günahların tamamının ve bir kısmının bağışlanmasına göre umumi veya kısmî endüljans olmak üzere iki çeşit söz konusudur. Bütün dünyevi günahların bağışlanması “umumi endüljans”, dünyevi cezaların sadece bir kısmının bağışlanması ise “kısmî endüljans” olarak tavsif edilmiştir. Bütün günahlardan kurtaran umumi endüljansa nail olmak için evharistiya (ekmek-şarap ayini) ayinine iştirak etmek ve papalık tarafından istenen bir şeyi yerine getirmek gibi görevleri ifa etmek gerekmektedir. Kısmî endüljansa kavuşmak için günah itirafı ile beraber birtakım duaların okunması yeterli görülmüştür. Papalık, Haçlı Seferleri’ne katılacak olanlara umumi endüljansı vaat etmiştir (Olgun, 2005: 329).

II. Urbanus’un himayesinde gerçekleşen Clermont Konsili’nde “Onur ve zenginlik kazanmak amacıyla değil, yalnızca bağlılığından dolayı Kudüs’teki Tanrı Kilisesi’nin kurtuluşu amacıyla yola çıkan herkes için bu yolculuk tüm kefaretlerin yerine sayılacaktır” ifadesi kullanılmıştır. İlginçtir ki endüljans, Orta Çağ’da, kilisede ayine katılıp zaten günah itirafında bulunmuş olanlara verilmiştir (Palmer & Tavad, 2003: 437). Kilise, Haçlı Seferleri’ne katılımın artması için halka duyurduğu endüljansın etki alanını zaman içinde genişletmiştir. Haçlı Seferleri’nden başka, özellikle İspanya’daki Müslümanlara, Güney Fransa’daki Albigensianlara ve Türklere karşı yapılan savaşlarda da kullanılmıştır.

²⁴ Alman tarihçi C. Erdmann’a göre, bu, Batılılara ait ilk ordu rozeti ve bir üniformaya doğru ilk adımdı (Duncalf, 1969: 240).

Endüljans satışı kilisenin gelir kaynağını önemli ölçüde arttırmış olmasının yanında ciddi suistimallere yol açtığından Katolik Kilisesi'nin manevi iflasının da temelinde yatan etkenlerden biri olmuştur (Pillay & Hofmeyr, 1991: 130).

9. GÜNAHLARIN AFFI

II. Urbanus, Haçlı Seferleri hizmetini Tanrı'ya karşı bir yükümlülük olarak tanımlamıştır. Buna ek olarak da papa, katılımcılara itiraf ettikleri günahlar için tüm tövbe yükümlülüklerinin affına söz vermiştir. Böylece Haçlı Seferleri, günahın ölümden önce ve sonra istenmeyen sonuçlarıyla başa çıkmanın yolunu sunmuştur (Maier, 2003: 406). Hristiyanlar, genel hoşgörüyü “bütün günahların bağışlanması” (remissio peccatorum) olarak düşünmüşler ve Haçlı Seferleri yeminlerini ettiklerinde günahlarını bir rahibe itiraf etmişlerdir. Haçlı Seferleri'ne katılarak günahların lekesinden temizlenmenin ve kefareten daha fazla yararlanmanın genel hoşgörü yoluyla mümkün olacağı inancı, Haçlı Seferleri'nin Hristiyanlar tarafından duyulan cazibesini açıklar mahiyettedir. Buna ek olarak; haçlılara, onları çarşıya gerilmeye teşvik etmek (İsa'nın çilesini hissetmek ve onunla bir olmak) ve yurtlarından ayrılmalarını kolaylaştırmak amacıyla kilisece bir dizi yasal ayrıcalık tanınmıştır. Haçlı Seferleri süresince kilise, mahkemeleri aracılığıyla haçlılara, ailelerine, bakmakla yükümlü oldukları kişilere ve mal varlıklarına yasal koruma sağlamıştır. Bu aynı zamanda haçlılar aleyhine açılan davaların Haçlı Seferleri sonrasına ertelenmesi anlamına gelmiştir. Haçlılar, feodal ve diğer vergilerden, faiz ödemelerinden ve üstlendikleri borçların geri ödenmesinden de kurtulmuşlardır. Sıradan insanlara normal şartlar altında devredilemez olarak kabul edilen mülkleri elden çıkarmalarına da izin verilirken, din adamlarına Haçlı Seferleri'nde yoklukları sırasında yardımlarının gelirlerini kullanma hakkı verilmiştir. Bir Haçlı Seferi'ne katılmanın maliyeti ve bu seferden canlı dönmeme olasılığının tehlikesi göz önüne alındığında, mali ve yasal meseleleri düzenleyen ayrıcalıklar, haçı alıp almamaya karar verirken ailelerini ve ekonomilerini dikkate almaları gereken potansiyel haçlıları çekmek için cazip konular idi. Bununla beraber propaganda, mali ve dini destekten yararlanma Haçlı Seferleri'nin düzenli unsurları haline gelmiştir.

Papalar, her bir seferin nedenlerini ve koşullarını ayrıntılarıyla açıklayan Papalık “Bulla”sı (fermanı) yayınlayarak bir Haçlı Seferi ilan etmiş ve seçilecek görevli vaizler yoluyla potansiyel askeri liderlere gönderilmiştir. Haçlı Seferleri çağrıları genellikle, Hristiyanların doğrudan çarşıya gerilmeye teşvik edildiği bir nevi seferberlik şeklini almıştır. Başlangıçta Haçlı Seferleri çağrısı en güçlü şekilde bireysel ve genellikle hitaplarıyla halkı etkileyen, Clairvaux'lu Bernard (1090-1153) gibi vaizler tarafından yürütülürken, yaklaşık 1230'lardan itibaren çağrı faaliyetinin büyük kısmı, geniş kaynakları olan Dominikenlerin²⁵ ve Fransiskanların vaizlerine geçmiştir. Eğitimli vaizler, Haçlı Seferleri çağrısının yayılmasını özellikle etkili kılmıştır. Haçlı Seferleri vaazı, Haçlı Seferleri'ni desteklemek için din adamlarının gelirlerine uygulanan vergilerin yanı sıra, haçlı ordusuna katılmayanlar tarafından gönüllü olarak yapılan veya onlardan zorla alınan gönüllü bağışların ve yemin kefareti ödemelerinin toplanmasıyla beraber yürütülmüştür. Toplanan bu meblağlar, paralı askeri birlikleri finanse etmeye yardımcı olmak için genellikle doğrudan önde gelen haçlılara aktarılmıştır. Aynı zamanda, papalar, sahadaki haçlılara destek olmak için kiliselerde ayinler organize etmişlerdir. Bu ayinlerin, Haçlı Seferleri'ni desteklemek için Tanrı'nın lütfunu etkilediğine inanılmış ve bu nedenle başarılı bir sonuç için önemli olduğu düşünülmüştür. Sonuç itibarıyla Haçlı Seferleri'ne katılanlar bağlayıcı bir yemin etmişler ve başta genel/sınırsız hoşgörü (plenary indulgence) olmak üzere bir dizi manevi ve dünyevi ayrıcalıktan yararlanmışlardır (Maier, 2003: 406).

²⁵ Dominiken Tarikatı: Aziz Dominik tarafından kurulmuş olup vaizler tarikatı olarak bilinir. Dominik ve ilk tarikat üyeleri Aziz Augustinus'un keşişlik ilkeleri doğrultusunda dini hayatlarını tanzim etmişlerdir. Papa III. Innocent zamanında onay alamamışlarsa da 1217 yılında Papa III. Honorius tarafından resmîyet kazanmışlardır (Cevizci, 2009: 829-833).

10. HAÇLI SEFERLERİ (THE CRUSADES)

Haçlı Seferleri'nin kökleri, XI. yüzyılda Batı Avrupa toplumunu şekillendiren teolojik, siyasi ve kültürel gelişmelerde bulunabilir (Maier, 2003: 406). Bu yüzyılda gerçekleşen Haçlı Seferleri'yle ilgili Thomas F. Madden, kilise düşüncesinde devrim gerçekleşmeden Haçlı Seferleri'nin olamayacağı görüşündedir (Madden, 2002: 71). Bu yüzyılda kutsal savaş kilisenin gündeminde idi (Tyerman, 2006: 47). Söz konusu düşünce W. B. Bartlett'e göre saldırganlığın Hristiyan olmayan düşmanlara yöneltilmesi ile sonuçlanmıştır (Bartlett, 2005: 11). Bu sonuç Papa VII. Gregorius'un (1020-1085) oluşturduğu formülde görülebilir. O, kilise ve inancı savunmak için savaşanların motivasyonlarının altında yatan nedene odaklanarak, askerlik hizmetinin bu gibi koşullarda tövbe olarak görülebileceği teorisini formüle etmiştir. Gregoryen reform hareketinden geliştirilen, Papa II. Urbanus'un I. Haçlı Seferi fikrini formüle etmesini ve 1095'te uygulamasını başlatmasını mümkün kılan şey, kilisenin hizmetindeki tövbe savaşı fikri Gregorius'un işte bu formülü olmuştur (Maier, 2003: 406).

Haçlı Seferleri'nin başlangıcını XI. yüzyılda Alexius Comnenus'un Batı'ya yaptığı yardım çağrıları göz önüne alındığında Türklerin Filistin, Suriye ve Anadolu'yu fethetmesinin ardından Bizans topraklarına yönelmesi şeklinde vermek mümkündür (Tyerman, 2006: 11-12). Bizans İmparatorluğu üzerinde hissedilen bu durum Alexius Comnenus'u askeri yardım sağlamak için Papa II. Urbanus'a başvurmaya sevk etmiştir (Bartlett, 2005: 5). Bunun üzerine 27 Kasım 1095 tarihinde düzenlediği Clermont Konsili'nde Haçlı Hareketini başlatacak olan vaazını (sermon) vermiştir. Böylece Alexius askeri yardıma Papa II. Urbanus ise bölünmüş olan Hristiyan dünyasını birleştirme arzusuna kavuşmak için adım atmıştır (Bartlett, 2005: 27-28). Charles Mills (1788-1826) papanın hedefinin doğuracağı sonucu "Haçlı Seferi ruhunu teşvik etmek Roma Kilisesi'nin politikasıydı, çünkü halkın önyargılarını ustalıkla yönetenler zamanla halkın efendisi olurlar" şeklinde ifade etmiştir (Mills, 1820: 284).

İçinde bulunduğumuz yüzyılda Haçlı Seferleri'yle ilgili yapılan araştırmalarda, o dönemin haçlılarının sadece yağma ve fetih arzularıyla motive oldukları yönündeki düşünceleri değiştirir mahiyettedir. Thomas F. Madden eserinde yeni kanıtlar ve yeni yorumların dini motivasyonları öne çıkardığını vurgulamıştır. Ona göre haçlıların birçoğu Hristiyanlığın iyiliği için uğraşmıştır (Madden, 2002: 6). Thomas Asbridge de Madden'i teyit eder mahiyette haçlılar için kazanacakları ganimetlerin yanında Kutsal Kabir'e ait parçalar, Hz. İsa'nın sakalı, Hz. Meryem'in saç yumağı, gerçek haç ile kutsal mızraktan parçalar ve aziz kalıntıları gibi kutsal parçaların ele geçirilmesi önem arz etmiştir (Asbridge, 2005: 329).

SONUÇ

Kilise, X. ve XI. yüzyıllardaki otorite boşluğunu kendi menfaatleri doğrultusunda dinî makamları siyasi makamların üzerinde konumlandırmak adına bir faaliyette bulunmuştur. Arzu ettiği konuma ulaşmak için güç mücadelesinde olan taraflara "Kudüs'ü paganların elinden kurtarma" sloganıyla hedefini göstermiştir. Bu sonuca ulaşmadaki motivasyonu da dini vaatler ile sunmuştur:

II. Urbanus Hristiyanlardan, Kudüs'teki Hristiyanlığa ait en kutsal yerleri geri almak niyetiyle tüm kilisenin iyiliği için Tanrı adına savaşmalarını istemiştir. Bu uğurda Urbanus ve görevlendirdiği vaizler Hristiyan hacıların maruz kaldığı zulümleri ve Hz. İsa'nın mezarının kafirlerin ellerinde kalmış olmasını propagandalarında ajitasyon aracı olarak dillendirmişlerdir. Onların bu anlatımları Hristiyanların haçlı yemini edip, üzerine haç işaretini takarak yola çıkmalarında itici güç olmuştur. Aksi durumda bu yemini etmiş olan kişilerin planlanan zamanda yola çıkmayışları veya yoldan geri dönmelerinin sonucu aforoz edilmek olmuştur. Yemine bağlı kalmamanın sonucu yine dini bir ceza olarak verilmiştir.

Kudüs hac merkezleri arasında "Tanrı'nın yeryüzündeki gerçek şehri" olarak vasıflandırılmıştır. Dolayısıyla II. Urbanus, yaptığı sefer çağrısında bu yolculuğun hac için olacağını, sefere iştirak edenlerin

günahlarının affolunacağı, hac niyetiyle gidenlerin mallarının ve canlarının korunacağını güvencesini vermiştir. Haçlı Seferleri'ne katılanlar giydikleri kıyafetlerin üzerine haç dikerek niyetlerini belli etmişlerdir. Haçlı Seferi'nin Tanrı'nın savaşı olarak temsil edilmesinden sonra, bu savaşa iştirak edenler Tanrı'nın askerleri veya Mesih'in askerleri olarak kabul edilmiştir. Bu sefer sonunda ise girdikleri günahların bedeli olarak kilise tarafından verilen cezaların silineceği, dolayısıyla affa mazhar olacaklarının müjdesini vermiştir. Üstelik bu af her günahı silen umumi endüljans olacaktır.

Haçlı Seferleri'ne katılmanın günahların bağışlanmasına ve cenneti kazanmaya vesile olacağı vurgusu Hristiyanların bu savaşa iştirak etmek için rağbet göstermelerine yol açan temel etkenler olmuştur. Bunun yanında yeni topraklar elde etmeyi amaçlayan soylular, ticaretin artmasını ve çeşitlenmesini ümit eden tüccarlar, feodal baskıdan kurtulmak isteyen köylüler Haçlı Seferleri'ni dünyevi bir kurtuluş olarak görmüşlerdir.

Diğer taraftan papalar, kiliseyi zenginleştirmeyi ve güçlendirmeyi başarmışlardır. Fakat Bizans'a yapılanlar kalıcı bir iz bırakarak Batı ile Doğu arasındaki ayrılığı daha da derinleştirmiştir.

İlginçtir ki Papa X. Gregorius yeni bir Haçlı Seferi düzenlemek için girişimde bulunmuşsa da onun zamanında Avrupalı Hristiyanların Filistin'e karşı olan ilgileri azalmış, papalığın itibarı sarsılmış ve toplum artık değişmiştir.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma doküman analizi yöntemi doğrultusunda yürütüldüğünden etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Çatışma Beyanı: Tek yazarlı bir çalışma olması sebebiyle herhangi bir çatışma söz konusu değildir.

KAYNAKLAR

- Akyol, Y. (2018). Halk Haçlı Seferleri. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 83-94.
- Archer, T. A. (1895). *The Crusades: The Story of the Latin Kingdom of Jerusalem*. G. P. Putnam's Sons.
- Asbridge, T. (2005). *The First Crusade: A New History*. Oxford University Press.
- Asbridge, T. (2014). *Haçlı Seferleri*. Say Yayınları.
- Atiya, A. S. (1962). *Crusade, Commerce and Culture*. Oxford University Press.
- Ault, Ö. W. (1937). *Europe in the Middle Ages*. D. C. Heath and Company.
- Bartlett, W. B. (2000). *God Wills It! The Illustrated History of the Crusades*. Published by Sutton.
- Bartlett, W. B. (2005). *The Crusades: An Illustrated History*. Gloucestershire. The History Press.
- Battifol, P. H. (1906). *Études D'histoire et de Ibeologie Positive* (Vol. I). Éditeur Paris.
- Buckler, G. (1929). *Anna Commena*. Oxford University Press.
- Bull, M. (1993). *The Peace of God and the First Crusade*. Clarendon Press.
- Cahen, C. (2008). An Introduction in the First Crusade. Andrew Jotischky (Ed.). In *The Crusades Critical Concepts in Historical Studies* (Vol. I, s. 256-257). Routledge Group.
- Cahen, C. (2010). *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. (M. Daş, Çev.). Yeditepe Yayınları.
- Carey, B. T., Allfree, J. B. & Cairns, B. (2006). *Warfare in the Medieval World*. Pen & Sword.
- Carey, I. (1938). *The Medieval World*. Farrar & Rinehart Company.
- Carım, F. (1965). *Tarih'in Türk'e Yüklediği Çetin Görev: Müslümanlığı ve Müslümanları Koruma: Haçlı Seferleri: Katalanların Saldırısı: Türkler ve Türkopoller*. Bahar Basımevi.
- Carole, H. (2015). *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*. (Nurettin Elhüseyni, Çev.). Alfa Yayıncılık.

- Cevizci, A. (2009). Fransisken Tarikatı, İçinde *Felsefe Ansiklopedisi* (c. 6, s. 829-833). Say Yayınları.
- Claster, J. N. (2009). *Sacred Violence: The European Crusades to the Middle East, 1095-1396*. University Toronto Press.
- Çelik, M. (1996). *Süryani Tarihi* (c. I). Ayraç Yayınları.
- Dass, N. (2002). *The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jerusalem*. Oxford University Press.
- Demirkent, I. (1994). Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu ve Hedefleri, *Tarih Dergisi*, (5), 65-69.
- Demirkent, I. (1996). Haçlılar. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (c. 14, s. 525-528). TDV Yayınları.
- Demirkent, I. (2002a). Haçlı Seferleri ve Türkler. İçinde *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*. TTA Yayınları.
- Demirkent, I. (2002b). Kürboğa. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (c. 26, s. 562-563). TDV Yayınları.
- Dvornik, F. (1990). *Konsiller Tarihi*. (M. Aydın, Çev.). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- el-Âşûr, S. A. (1963). *el-Hareketü's-Salibiyye Fi'l-Usuri'l-Vustâ* (c. I-II). Mektebetü'l-Ancalu el-Mısıryye.
- Erdmann, C. (1965). *Die Entstehung des Kreuzzugsgedankens*. W. Kohlhammer.
- Fayda, M. (2007). Hz. Ömer. İçinde *TDV İslam Ansiklopedisi* (c. 34, s. 44-51). TDV Yayınları.
- Fulcherius, C. (2009). *Kudüs Seferi: Kutsal Toprakları Kurtarmak*. (İlcan Bihter Barlas, Çev.). IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gada, M. Y. (2015). The Betrayal of the First Crusade. *History Studies*, 7(3), 81-98.
- Günel, A. (1970). *Türk Süryaniler Tarihi*. Oya Matbaası.
- Hill, R. (1979). *The Deeds of the Franks and the Other Pilgrims to Jerusalem*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Hupchick, D. P. (1995). *Conflict and Chaos in Eastern Europe*. St. Martin's Press.
- Jacob, X. (1985). *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler*. Kent Matbaacılık.
- Jaspert, N. (2006). *The Crusades*. (Phyllis G. Jestice, Trans.). Publisher Routledge.
- Kaleli, E. (2017). *Haçlı Seferleri Zamanında Bizans ve Batlılar (1096-1204)*. Gece Yayınları.
- Keller, A. (2012). Just War in Classical Antiquity. Heinz-Gerhard Justenhoven, William A. Barbieri (Ed.). *From Just War to Modern Peace Ethics*. De Gruyter, Berlin Verlag, 9-30.
- Kırpık, G. (2007). Haçlı Seferlerinde "Tanrı Barışı" Müessesesi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (16), 81-90.
- Kinder, H. & Hilgemann, W. (2006). *Dünya Tarihi Atlası*. (Leyla Uslu çev.) ODTÜ Yayıncılık.
- Koca, S. (2017). Haçlı Seferleri Sebep ve Sonuçları Bakımından Nasıl Değerlendirilebilir?. *Akademik Bakış*, 10(20), 15.
- Küçükspahioğlu, B. (2005). Haçlı Saldırısına İlk Çağrı. *Popüler Tarih*, (63), 28-33.
- Langan, J. (1984). The Elements of St. Augustine's Just War Theory. *The Journal of Religious Ethics*, 12(1), 19-38.
- Lock, P. (2006). *The Routledge Companion to the Crusades*. Routledge.
- Logan, F. D. (2005). *A History of the Church in the Middle Ages*. Taylor & Francis Group.
- Madden, T. F. (Ed.). (2002). *The Crusades: The Essential Readings*. Blackwell Publishers Ltd.
- Madden, T. F. (2005). *The New Concise History of the Crusades*. Rowman & Littlefield.
- Maier, C. (2003). Crusades. İçinde *New Catholic Encyclopedia* (c. 4, s. 405-415). Thomson-Gale.

- Mattox, J. M. (2006). *Saint Augustine and the Theory of Just War*. Publisher Continuum.
- McGuire, M. R. P. (2003). Pagan. İçinde *New Catholic Encyclopedia* (c. 10, s. 752-753). Thomson-Gale.
- Meydan, E. (2020). *Bir Yahudi-Hristiyan Olan Barnaba ve İncili*. İlahiyat Yayınları.
- Meydan, E. (2020). *Hristiyan Kilise Otoritesinde Afroz*. İlahiyat Yayınları.
- Mills, C. (1820). *The History of the Crusades for the Recovery and Possession of the Holy Land* (c. 2). Publisher Longman.
- Monochus, R. (Robert the Monk). (2005). *Robert the Monk's History of the First Crusade: Historia Iherosolimitana*. (Carol Sweetenham, Ed.). Cornwall Published.
- Murphy, F. X. & Dicharry, W. F. (2003). Martyr. İçinde *New Catholic Encyclopedia* (c. 9, s. 226-230). Thomson-Gale.
- Nicholson, H. J. (ed.). (2005). *Palgrave Advances in the Crusades*. Palgrave Macmillan.
- Novigenti, G. (1997). *Historia Hierosolymitana, Gesta Dei Per Francos*. (Robert Levine, Eng.Trans.). Rochester.
- O'Callaghan, J. F. (2004). *Reconquest and Crusade in Medieval Spain*. University of Pennsylvania Press.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi*. (Fikret Işıltan, Çev.). 7. Baskı, TTK Basımevi.
- Painter, S. (1969). Western Europe on the Eve of the Crusades. (Kenneth M. Setton Ed.). In *A History of the Crusades* (c. I, s. 15-16). The University of Wisconsin Press.
- Palmer, P. F. & Tavad, G. A. (2003). Indulgences. İçinde *New Catholic Encyclopedia* (c. 6, s. 436-441). Thomson-Gale.
- Peters, E. (1998). Destruction of the Flesh-Salvation of the Spirit: The Paradoxes of the Torture in Medieval Christian Society. Alberto Ferreiro (Ed.). In *The Devil, Heresy Witchcraft in the Middle Ages: Essays in Honor of Jeffrey B. Russel*, 140-141
- Phillips, J. (1997). Who Were the First Crusaders?. *History Today*, 47(3), 16-22.
- Pillay, G. J. & Hofmeyr J. W. (Eds.) (1991). *Perspectives on Church History: An Introduction for South African Readers*. Pretoria.
- Pirenne, J. (1966). *Büyük Dünya Tarihi*. (Nihal Önal, Beslan Cankart & Refik Özbek, Çev.). Meydan Yayınları.
- Riley-Smith, J. (1986). *The First Crusade and The Idea of Crusading*. University of Pennsylvania Press.
- Riley-Smith, J. (2005). *Haçlılar Kimlerdi?*. (Berna Kılınçer, Çev.). Bileşim Yayınları.
- Riley-Smith, J. (2008). *The Crusades, Christianity and Islam*. Columbia University Press.
- Ruelland, J. G. (2004). *Kutsal Savaşlar Tarihi*. (Teoman Tunçdoğan, Çev.). İletişim Yayınları.
- Runciman, S. (1986). *Haçlı Seferleri Tarihi (Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığının Kuruluşu)* (Cilt. I). (Fikret Işıltan, Çev.). TTK Yayınları.
- Runciman, S. (1986). *The First Crusade*. Cambridge University Press.
- Saunders, J. J. (1962). *Aspects of Crusades*. University of Canterbury Publications.
- Setton, K. M. (1969). *A History of The Crusades* (Cilt. I). By Marshall W. (Ed.). University of Wisconsin Press.
- Sevim, A. (2006). *Azimi Tarihi, Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler (H. 430-538=1038/39-1143/44)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Slack, C. K. (2003). *Historical Dictionary of the Crusades*. The Scarecrow Press.
- Southern, R. W. (2000). *Orta Çağ Avrupasında İslam Algısı*. (Ahmet Aydoğan, Çev.). Yöneliş Yayınları.
- Şeyban, L. (2003). Reconquista, Convivencia ve Influencia: Endülüs'te Müslüman-Hristiyan İlişkileri. *Tarih ve Düşünce Dergisi*, (39), 13-14.

- Theron, J. & Oliver, E. (2018). Changing Perspectives on the Crusades. *HTS Theological Studies*, 74(1), <https://doi:10.4102/hts.v74i1.4691>
- Turan, O. (1971). *Selçuklular Zamanında Türkiye*. Ötüken Neşriyat.
- Tyerman, C. (1998). *The Invention of the Crusades*. Red Globe Press.
- Tyerman, C. (2003). *What the Crusades Meant to Europe*. The Medieval World.
- Tyerman, C. (2004). *Fighting for Christendom Holy War and the Crusaders*. Oxford University Press.
- Tyerman, C. (2006). *God's War: A New History of the Crusades*. Belknap Press.
- Vasiliev, A. A. (1928). *History of the Byzantine Empire* (c. 2). University of Wisconsin Press.
- Wells, H. G. (1972). *Kısa Dünya Tarihi*. Varlık Yayınları.
- Wijk, T. V. & Spies, S. B. (Eds.) (1985). *Western Europe: From the decline of Rome to the Reformation*. Cape Town.

Article type / Makale türü: Research / Araştırma

Personal Cultural Values Scale: An Adaptation Study*

Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği: Uyarlama Çalışması*

Dr. Nurşen Şahin

MEB, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni, nurssahin2017@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6081-6373

Prof. Dr. F. Pervin Bilir

Çukurova Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, fatmapervinbilir@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5413-3712

Abstract

There are many measurement tools in the literature related to the measurement of culture. Hofstede's culture dimensions appear as a dominant measurement tool with its use in conceptualizing culture, its reflecting into practice and in social sciences and intercultural studies. These dimensions of national culture have also led to the creation of a measurement tool (The Five-Dimensional Measure of Personal Cultural Values) that will allow the measurement of culture at a personal level. In this study, it is aimed to adapt Personal Cultural Values Scale (PCVS) to Turkish. The scale was developed by Yoo, Donthu and Lenartowicz (2011) using cultural dimensions of Hofstede's. Concerning this purpose, 273 participants (90 women, 183 men, 174 Physical Education and Sports, 99 working in other programs) from academic staff working in higher education institutions composed of sample of the study. For validity and reliability of the scale, consists of 26 items and 5 sub-dimensions, confirmatory factor analysis was performed and internal consistency coefficients and correlation values were calculated. According to the analysis results, it was determined that the scale is compatible with the original scale and the internal consistency coefficients in total is .81 for sub-dimensions; power distance is .64, uncertainty avoidance is .73, collectivism is .81, masculinity is .74 and long-term orientation is .79. It was also observed that the correlation between sub-dimensions was positive. As a result, it can be said that the adapted scale is a valid and reliable measurement tool in revealing the personal cultural values of academic staff working in higher education institutions.

Extended Abstract

Introduction: Culture is a model of shared hypothesis; created, developed and transmitted together; it is stable; dynamic and expresses all aspects of living together (Schein, 2012). Culture consists of the unwritten rules of the social game and it is the collective programming of mind that distinguishes one group or community members from others (Hofstede and Hofstede, 2005; Hofstede, 2011). Cultures penetrate every corner of societies. Like computer software, culture also works for people as a mental software that plays an important role in shaping the way they feel, think, and act (Hofstede and Hofstede, 2005). It is inevitable that the culture, which can be defined in this way in general terms, affects the organizational structures and individuals in that society. Because cultural values are learned by individuals and transferred to organizations. Although the culture of the organizations is unique, it is also affected by the values of the individuals working in the organization. For this reason, it is necessary to understand the behavioral consequences of the cultural values of individuals, organizations and societies (Khatri, 2009). Hofstede's culture model is accepted as the dominant measure of culture with its conceptualization of culture, its

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürütülmüş olan doktora tezinden üretilmiştir. Ayrıca 7-9 Kasım 2020 tarihleri arasında düzenlenen 18. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'nde sözel bildiri olarak sunulmuştur.

reflection in practise, its use in social sciences and intercultural studies. This six-dimensional culture model which can be used in the measurement of culture at the national level differs at the organizational level. On the other hand, it does not provide much opportunity for the measurement of cultural values that are desired to be made at the personal level (Spector, 2001; McCoy, 2003; McCoy et al., 2005; Sharma, 2010; Minkov and Hofstede, 2011; Yoo et al., 2011; Venaik and Brewer, 2013; Minkov, 2017; Latif et al., 2019). For this reason, the need for a measurement tool that can be used to measure personal cultural values depending on Hofstede's cultural values has arisen. "CVSCALE: The Five-Dimensional Measure of Personal Cultural Values" developed with the aim of measuring the five dimensions of Hofstede's cultural values at the personal level is the most up-to-date measurement tool. CVSCALE consists of 5 sub-dimensions and a total of 26 items. Sub dimensions are power distance (5 items), uncertainty avoidance (5 items), collectivism (6 items), masculinity (4 items) and long-term orientation. Scale; while it is evaluated in a 5-point likert type (Yoo et al., 2011), it is evaluated in a 7-point likert type in recent studies (Yoo and Shin, 2017). Although the adaptation study of the scale into Turkish was carried out by Saylık (2017) and Bilgin and Kutlu (2021), it was thought that it would be beneficial to re-adapt the scale due to the differentiation of the scale population and the fact that the original scale was evaluated in a 7-point likert type recently. Therefore, this study aimed to adapt the Personal Cultural Values Scale (PCVS) developed by Yoo, Donthu and Lenartowicz (2011) into Turkish.

Method: The sample of the study designed as descriptive and quantitative; a total of 273 academic staff working in higher education institutions consisted of 90 women, 183 men, 174 from Physical Education and Sports and 99 from other programs. Taking into account the intercultural scale adaptation steps of Hambleton and Patsula (1999), the adaptation of the PCVS was carried out in three stages after obtaining the necessary permission. In the analysis of data; in order to determine the normality distribution, Scatter Plot Matrix distributions and multivariate Mardia normality test were performed. The test results revealed that the data had a normal distribution. For validity and reliability, first level confirmatory factor analysis (CFA) was performed, internal consistency coefficients and correlation values were calculated. In addition, descriptive statistics were used (f, %).

Findings: It was determined that the fit indices of the confirmatory factor analysis were in perfect and acceptable fit ranges. All standardized load values are less than 1 and significant (between .47 and .85). The *t* values are significant in explaining all the sub-dimensions of the scale items ($p < 0.01$). It was observed that all error variances of the items were less than 1 (between .27 and .78). Internal consistency coefficients of the scale was determined in total $\alpha = .81$, sub-dimensions power distance $\alpha = .64$, uncertainty avoidance $\alpha = .73$, collectivism $\alpha = .81$, masculinity $\alpha = .74$, and long-term orientation $\alpha = .79$. In addition, there was a low positive correlation ($p < 0.05$) between power distance and masculinity, collectivism and masculinity ($p < 0.01$), and between masculinity and long-term orientation among sub-dimensions. It was observed that there was a moderate positive correlation between uncertainty avoidance and collectivism and long-term orientation ($p < 0.05$).

Conclusion and recommendations: As a result of adaptation; it can be stated that the internal consistency coefficients of the entire scale, consisting of 26 items and 5 sub-dimensions, are consistent and compatible with the original scale. In conclusion; it can be said that the adapted scale is a valid and reliable measurement tool in revealing the personal cultural values of the academic staff working in higher education institutions. Evidence is needed to support the results of this study which is limited with academic staff working in higher education institutions. In future studies; it is recommended that measurements continue to be validated using data from larger, demographically diverse samples and participants from different institutions.

Keywords: Academic Staff, Physical Education and Sport, Hofstede, Culture, Personal Cultural Values.

JEL Classification: I23

Özet

Kültür ölçümü ile ilgili literatürde birçok ölçme aracı bulunmaktadır. Kültürün kavramsallaştırılmasında, uygulamaya yansıtılmasında ve sosyal bilimlerle kültürler arası çalışmalarda kullanılması ile baskın bir ölçme aracı olarak Hofstede'in kültür boyutları karşımıza çıkmaktadır. Ulusal kültür bağlamında kullanılan bu boyutlar; kültürün kişisel düzeyde ölçümüne olanak sağlayacak bir ölçüm aracının (CVSCALE: The Five-Dimensional Measure of Personal Cultural Values) oluşturulmasına da neden olmuştur. Bu çalışmada, Hofstede'nin kültürel

boyutlarından yararlanarak Yoo, Donthu ve Lenartowicz (2011) tarafından geliştirilen Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği'nin (KKDÖ), Türkçe'ye uyarlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yükseköğretim kurumlarında çalışan akademik personelden 273 katılımcı (90'ı kadın, 183'ü erkek, 174'ü Beden Eğitimi ve Spor, 99'u diğer programlarda çalışan), çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Toplam 26 madde ve 5 alt boyuttan oluşan ölçeğin; geçerlilik ve güvenilirliği için doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve iç tutarlılık katsayıları ile korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Analiz sonuçlarına göre; ölçeğin orijinal ölçekle uyumlu olduğu ve iç tutarlılık katsayılarının toplamda .81, alt boyutlar için; güç mesafesi .64, belirsizlikten kaçınma .73, ortaklaşacılık .81, erillik .74 ve uzun vadeli yönelimin ise .79 olduğu belirlenmiştir. Alt boyutlar arası korelasyonun da pozitif yönlü olduğu görülmüştür. Sonuç olarak uyarlanan ölçeğin, yükseköğretim kurumlarında çalışan akademik personelin kişisel kültürel değerlerinin ortaya konulmasında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Akademik Personel, Beden Eğitimi ve Spor, Hofstede, Kültür, Kişisel Kültürel Değerler.

JEL Sınıflandırması: I23

GİRİŞ

Kültür, paylaşılan varsayımların bir modelidir; birlikte oluşturulur, geliştirilir ve aktarılır; istikrarlıdır; dinamiktir ve birlikte yaşamın tüm yönlerini ifade etmektedir (Schein, 2012). Kültür, sosyal oyunun yazılı olmayan kurallarından oluşur ve bir grubu veya topluluk üyelerini diğerlerinden ayıran, zihnin kolektif programlanmasıdır (Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011). Kültürler, toplumların her köşesine nüfuz etmiştir. Bilgisayar yazılımı gibi, kültür de insanlar için, hissetme, düşünme ve hareket etme biçimlerini şekillendirmede önemli bir rol oynayan zihinsel yazılım olarak çalışır (Hofstede ve Hofstede, 2005). Genel anlamda bu şekilde tanımlanabilecek olan kültürün, o toplumdaki örgütsel yapılara ve bireylere etki etmesi kaçınılmazdır. Çünkü kültüre ait değerler bireyler tarafından öğrenilmekte ve örgütlere taşınmaktadır. Her ne kadar örgütlerin kültürü kendine özgü olsa da örgütte çalışan bireylerin değerlerinden de etkilenir. Bu nedenle bireylerin, örgütlerin ve toplumların sahip olduğu kültürel değerlerin davranışsal sonuçlarını anlamak gerekmektedir (Khatrı, 2009).

Hofstede'in kültür modeli, kültürün kavramsallaştırılmasında, uygulamaya yansıtılmasında, sosyal bilimlerle kültürler arası çalışmalarda kullanılması ile kültürün baskın ölçüsü olarak kabul edilmektedir. Ulusal düzeyde kültür ölçümünde kullanılabilen -güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/ortaklaşacılık, erillik/dişillik, uzun/kısa vadeli yönelim ve hoşgörü/kısıtlama boyutlarından oluşan- bu kültür modeli, örgüt düzeyinde farklılaşmaktadır. Çünkü ulusal kültürlerin kökleri değerlere dayandığından antropolojiye, örgütsel kültürlerin kökleri ise uygulamalara dayandığından sosyolojiye aittir (Hoppe, 2004; Hofstede ve Fink, 2007). Örgüt kültürlerini tanımlamak için Hofstede'in ortaya koyduğu boyutlar; süreç/sonuç odaklılık, iş/çalışan odaklılık, profesyonellik/dar görüşlülük, açık/kapalı sistemler, sıkı/esnek kontrol ve pragmatik/normatiftir (Verbeke, 2000; Hofstede ve Fink, 2007; Hofstede, 2011). Buna karşın bu kültür modeli, kişisel düzeyde yapılmak istenen kültür değerleri ölçümlerine pek olanak sağlamamaktadır (Spector, 2001; McCoy, 2003; McCoy ve ark., 2005; Sharma, 2010; Minkov ve Hofstede, 2011; Yoo ve ark., 2011; Venaik ve Brewer, 2013; Minkov, 2017; Latif ve ark., 2019). Hofstede (1995), sosyal bilimlerde düzeylerle ilgili sorunu ortadan kaldırmak için hangi düzeyde çalışıldığının önemli olduğuna vurgu yapmaktadır: Çiçekler mi (kişiler), buketler mi (örgütler) yoksa bahçeler mi (uluslar)? Bu nedenle, Hofstede'in kültürel değerlerine bağlı olarak kişisel kültürel değerlerin ölçülebilmesinde kullanılacak bir ölçme aracı ihtiyacı doğmuştur. Bu ihtiyacı karşılamak için farklı çalışmalar yapılmıştır: Blodgett ve ark. (2008) güç mesafesi, bireycilik/ortaklaşacılık, belirsizlikten kaçınma, erillik/dişillik boyutlarını bireysel tüketici düzeyinde ele almış; yeterli yapı geçerliliğine ve yüksek güvenilirliğe ulaşamamıştır. Sharma (2010), Hofstede'in güç mesafesi, bireycilik/ortaklaşacılık, belirsizlikten kaçınma, erillik/dişillik ve uzun vadeli yönelim boyutlarını bireysel düzeyde on boyut (bağımsızlık, karşılıklı bağımlılık, güç, sosyal eşitsizlik, erillik, cinsiyet eşitliği, riskten kaçınma, belirsizlik intoleransı, gelenek ve sağduyu) altında kavramsallaştırmıştır. Yoo, Donthu ve Lenartowicz

(2011) tarafından da hoşgörü/kısıtlama boyutu hariç beş boyutlu bir ölçme aracı (CVSCALE) haline dönüştürülmüştür.

Hofstede'in kültürel değerlerinin beş boyutunu kişisel düzeyde ölçmek amacı ile geliştirilen "CVSCALE: The Five-Dimensional Measure of Personal Cultural Values"ün orijinali İngilizce'dir ve kültürlerarası geçerliliği sağlamak için Korece'ye de çevrilerek Amerikalı, Koreli ve Koreli Amerikalı lisans öğrencilerine yönelik uygulaması yapılmıştır. CVSCALE, 5 alt boyuttan ve toplam 26 maddeden oluşmaktadır. Alt boyutlar; güç mesafesi (5 madde), belirsizlikten kaçınma (5 madde), ortaklaşacılık (6 madde), erillik (4 madde) ve uzun vadeli yönelimdir (6 madde). Ölçeğin güvenilirliği alt boyutlarda Amerikalı öğrencilerde $\alpha = 0.69 - 0.80$ arasında, Koreli öğrencilerde $\alpha = 0.61 - 0.78$ arasında, Koreli Amerikalı öğrencilerde $\alpha = 0.64 - 0.83$ arasında ve bütün örneklem için de $\alpha = 0.62 - 0.76$ arasındadır. Ayrıca 5'li likert tipindeki değerlendirme; uzun vadeli yönelim alt boyutu için 1 = Çok Önemsiz ve 5 = Çok Önemli ve diğer alt boyutlar için 1 = Kesinlikle Katılmıyorum ve 5 = Kesinlikle Katılıyorum şeklindedir (Yoo ve ark., 2011). Diğer taraftan ölçeğin kullanıldığı diğer bir çalışmaya bakıldığında ölçeğin 7'li likert tipinde olduğu ve ilk dört boyutta 1= Kesinlikle Katılmıyorum, 7= Kesinlikle Katılıyorum şeklinde, beşinci boyutta ise 1= Benim için Son Derece Önemsiz, 7= Benim için Son Derece Önemli şeklinde değerlendirildiği görülmektedir (Yoo ve Shin, 2017).

CVSCALE'in ulusal alanda kullanımı için Türkçe'ye uyarlama çalışması Saylık (2017) tarafından 245 ilkökul öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Bilgin ve Kutlu (2021) da 256 hemşire ile ölçeğin uyarlama çalışmasını yapmıştır.

Türkçe'ye uyarlama çalışmalarına ve orijinal ölçeğe bakıldığında ölçek evreninin farklılaştığı görülmüştür. Bununla birlikte orijinal ölçek, son dönemde 5'li değil 7'li likert tipinde değerlendirilmektedir. Ayrıca Hofstede'in kültürel modelinin beş boyutunu içeren en güncel ölçme aracıdır. Söz konusu nedenlere bağlı olarak ölçeğin Türkçe'ye yeniden uyarlanması yararlı olacağına karar verilmiştir. Ölçeği geliştiren araştırmacılardan Boonghee Yoo ile iletişime geçilerek gerekli izin alınmış; ayrıca ölçeğin değerlendirilmesine yönelik görüş sorulmuştur ve ölçek uyarlama basamakları yeniden yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, Yoo ve ark. (2011) tarafından geliştirilen Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği'nin (KKDÖ), Türkçe'ye uyarlanmasını amaçlamıştır.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Yoo ve Donthu (2005), kişisel kültürel yönelim için kullandıkları kişisel kültürel değerleri; ülkeler ile kültürler arasında bulunabilen kişisel değerler ve sosyal ortamlardaki kişisel öğrenmelerin bir sonucu olarak ifade etmektedirler. Kişisel kültürel değerler, paylaşılan kültürel değerler ve normların yanı sıra benzersiz bireysel deneyimlere dayanan kişisel inançlardan oluşmaktadır. Bu nedenle ulusal düzey ile kişisel düzeydeki kültürel değerler arasında kavramsal bir bağlantı bulunmaktadır (Sharma, 2010).

Kişisel kültürel değerler, Hofstede'in kültür modeline dayanmaktadır. Kişisel kültürel değerleri anlayabilmek öncelikle Hofstede'in ortaya koyduğu kültürel değerleri içeren modele bakmakla olabilecektir. Çünkü KKDÖ, Hofstede'nin hoşgörü/kısıtlama hariç tüm kültürel boyutlarını aynı anda kapsayan, kişisel kültürel değerlerin beş boyutlu bir ölçeğidir (Yoo ve Shin, 2017).

Hofstede'in kültür modelinin boyutlarının ortaya konulması aslında 1980'de çok uluslu bir şirket olan IBM'deki kişisel deneyimlerinin, ilki 40 farklı ülkede 116.000'den fazla IBM çalışanlarından, ikincisini de 15 ülkeden işletme okulu öğrencilerinden gelen verilerin istatistiksel analizlerle birleştirilmesi ile şekillenmiştir. Toplam 55 ülkede yapılan çalışmalar sonucunda ulusal kültürün dört boyutunu oluşturmuştur: Güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, bireycilik/ortaklaşacılık ve erillik/dişillik. Ancak Çin Üniversitesi'nden Michael Harris Bond ile, ABD toplumundaki bir değerler ölçeği olan Rokeach'in

değer ölçeğinin psikoloji öğrencilerine uygulanarak yaptıkları çalışmada Hofstede'in boyutları ile örtüşen boyutlara ulaşımlardır. Bu da aslında batı kültürünün değerleri ile oluşturulan soruların doğu kültüründe de benzer şekilde cevaplandığını göstermektedir. Bu nedenle, doğu kültürünün değerlerinin de listelenmesi ile 23 ülkede öğrenciler ile yapılan çalışmalarda yepyeni bir boyut daha ortaya çıkmıştır. Bond'un "Konfüçyüsçü Çalışma Dinamizmi" olarak adlandırmasına karşın; Hofstede, yeni boyutu "Uzun Vadeli'ye Karşı Kısa Vadeli Yönelim" olarak adlandırmıştır (Hofstede, 1995; Jones ve Alony, 2007; Hofstede ve Minkov, 2010; Hofstede, 2011; Minkov ve Hofstede, 2011). 2010 yılında da yeni bir boyut olan hoşgörü/kısıtlama eklenerek toplam altı boyuta ulaşımlmıştır (Hofstede, 2011). Ancak bu altıncı boyut çalışma kapsamında olmadığından ele alınmamıştır.

Hofstede'e (2011) göre boyutlar kısaca şunlar ile ilgilidir:

- Güç mesafesi, temel insan eşitsizliği sorununa farklı çözümler,
- Belirsizlikten kaçınma, bir toplumdaki belirsiz bir gelecek karşısında stres düzeyi,
- Bireycilik/Ortaklaşacılık, insanların birincil gruplara entegrasyonu,
- Erillik/Dişillik, kadın ve erkek arasındaki rollerin farklılaşması,
- Uzun/Kısa vadeli yönelim, insanların geçmiş, şimdi veya gelecek çabaları için odak seçimi.

Güç Mesafesi: Kurum ve kuruluşların daha az güçlü üyelerinin, gücün eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığını kabul etme derecesini gösterirken, temelinde sosyal eşitsizlik ve bir kişinin diğerleri üzerindeki otorite miktarı bulunmaktadır (Hofstede ve Bond, 1984; Hofstede ve Hofstede, 2005). Hiyerarşi düzeyi ve sosyal statü arasındaki fark ile belirlenebilir (Jones ve Alony, 2007; De Mooij ve Hofstede, 2010). Bu boyut, eşitsizliği temsil etmektedir, ancak eşitsizlik yukarıdan değil, aşağıdan tanımlanmaktadır. Bir toplumun eşitsizlik düzeyinin liderler kadar izleyenler tarafından da onaylandığını öne sürmektedir. Güç ve eşitsizlik, toplumların temel gerçekleri olmasına karşın; tüm toplumların eşit olmadığını, bazılarının ise diğerlerinden daha eşitsiz olduğuna dikkat çekmektedir (Hofstede, 2011). Güç mesafesi farkı, toplumdaki rollere yansımaktadır (Hofstede ve Hofstede, 2005). Düşük güç mesafesinde, gücün kullanımı meşrudur, iyi ve kötü kriterlerine tabilik göstermektedir; eşitsizlikler en aza indirilmiştir; çocuklara karşı ebeveyn davranışları eşitlikçidir; yaş, saygı duymak ya da korkmak için önemli bir unsur değildir; okullarda öğrenci merkezli eğitim gerçekleştirilir; öğretmenler öğrencilerden inisiyatif almalarını beklerler; öğrenmenin kalitesi, iki yönlü iletişime ve öğrencilerin mükemmelliğine bağlılık göstermektedir; eğitim politikası orta dereceli okullara odaklanır; hiyerarşi, sadece kolaylık sağlamak için oluşturulmuş rollerden kaynaklanmaktadır ve astların görüşlerine başvurulur. Yüksek güç mesafesinde güç, iyi veya kötünden önce gelen toplumun temel bir gerçeğidir ve meşruiyetinin anlamı bulunmamaktadır; eşitsizlikler söz konusudur; çocuklar ebeveynlerinden itaat etmeyi öğrenmektedirler; yaş, saygı duymak ve korkmak için önemli bir unsurdur; eğitimde öğretmen merkezlilik söz konusudur; öğretmenler sınıfta inisiyatif alırlar; öğrenmenin kalitesi öğretmenin mükemmelliğine bağlanmaktadır; eğitim politikası yükseköğretime odaklıdır; hiyerarşi varoluşsal eşitsizlik anlamına gelmektedir ve astlar kendilerinden beklenenlerin neler olduğunun söylenmesini isterler (Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011).

Yukarıda belirtilen güç mesafesi farklarına bakıldığında her ne kadar farkın toplumdaki bireysel rollere yansıdığı ifade edilmiş olsa da güç mesafesini oluşturan nedenlerden biri de bireylerin üstlendikleri roller olduğunu söylemek olasıdır. Otorite figürleri haline gelen ailede ebeveynler, okulda öğretmenler, örgütlerde üstlerin davranışları ile mesafeler arası açılmakta ya da daralmaktadır.

Belirsizlikten Kaçınma: İnsanların belirsiz durumlarda kendilerini tehdit altında hissetmeleri sonucu, bunlardan kaçınmaya çalışan inançlar ve kurumlar oluşturmalarını ifade ederken; temelini çatışmalar ile nasıl başa çıkıldığı oluşturmaktadır (Hofstede ve Bond, 1984; Hofstede ve Hofstede, 2005; De Mooij ve

Hofstede, 2010). Belirsizlikten kaçınma, riskten kaçınma değildir. Toplumun belirsizliğe olan toleransına odaklanmaktadır. Bir kültürün, üyelerini yapılandırılmamış durumlarda ne ölçüde rahatsız veya rahat hissetmeye programladığını göstermektedir. Yapılandırılmamış durumlar yeni, bilinmeyen, şaşırtıcı ve normalden farklıdır. Belirsizlikten kaçınan kültürlerde yapılandırılmamış durumların olasılığı en aza indirilmeye çalışılırken; sadece kendilerinde olan gerçekliğe inanılmaktadır (Hofstede, 2011). Zayıf belirsizlikten kaçınmada; yaşamın doğasından gelen belirsizlik kabul edilmektedir; stres ve kaygı düşüktür; duygular pek gösterilmez; uyumlu kişilik özellikleri ortaya konulmaktadır; farklılıklar merak uyandırmaktadır; rahat bir aile yapısı bulunmaktadır; insanlar kendilerini mutlu, sağlıklı ve iyi hissederler; öğretmenler her şeyi bilemeyebilir ve bilmediklerini açıkça ifade edebilirler; iş değiştirmek sorun olarak görülmemektedir; risk alınabilir ve yazılı ya da yazılı olmayan kurallardan pek hoşlanılmamaktadır. Güçlü belirsizlikten kaçınmada; yaşamın doğasından gelen belirsizlik, mücadele edilmesi gereken bir tehdit olarak hissedilmektedir; stres ve kaygı yüksektir; duygular duruma göre gösterilmektedir; farklılıklara şüphe ile bakılır; aile hayatı streslidir; insanlar kendilerini daha az mutlu, daha az sağlıklı ve daha az iyi hissetmektedirler; öğretmenlerin tüm cevaplara sahip olması gerekmektedir; işte devamlılık önemli görülmektedir; risk almaktan kaçınılmaktadır ve uyulmasa bile kurallara ihtiyaç duyulmaktadır (Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011). Yaşamda karşılaşılabilecek her durumun belirsizliğinin kontrol edilebilmesi mümkün olmayabilmektedir. Ancak insanlar da genel olarak belirsizliklerden kaçınma eğilimi göstermektedirler. Bu nedenle de belirsizlikleri ortadan kaldırmak ve karşılaşılabilecek durumları yapılandırabilmek için yakın ve uzak hedefler belirleyerek, bunlar doğrultusunda planlamalar yapmaları söz konusu olmaktadır. Hedeflere ulaşmak için yapılan bu planlamalar da elbette ki uygulama sürecinde strese ve kaygıya neden olabilecektir. Stres ve kaygı da; mutsuzluğu, sağlıktaki kötüleşmeyi ve aile hayatında olumsuzlukları beraberinde getirebilecektir. Diğer taraftan sahip olunanların korunabilmesi adına da risklerden ve farklılaşmalardan kaçınılacak, iş ile ilgili mutsuzluklar yaşansa bile eldekinin kaybedilmemesi için çaba gösterilecektir.

Bireycilik/Ortaklaşacılık: Türkçe alan yazında bu boyutta yer alan ortaklaşacılık olarak ifade edilen kavram, İngilizce'den Türkçe'ye ortaklaşa davranışçılık, toplumsalcılık, toplulukçuluk ve kolektivizm şeklinde çevrildiği görülmüştür. Ancak Türkçe sözlükteki karşılığının “ortaklaşacılık” (TDK, 2021) olmasından dolayı bu araştırmada ortaklaşacılık kavramı kullanılmıştır. Kültürün iki kutubu olan bireycilik ve ortaklaşacılığı yansıtan konudur. Toplumsal bir özellik olarak, bir toplumdaki insanların gruplara entegre olma derecesini ifade etmektedir. Bireycilik, bireyler arasındaki bağların azlığı, bireylerin kendisine ve çekirdek ailesine odaklanması ile ilgilidir. Buna karşıt olan ortaklaşacılık ise bireylerin doğuştan itibaren güçlü ve uyumlu, gruplar halinde kaynaşmış, genellikle geniş ailelere entegre edildiği, yaşamları boyunca sorgusuz sadakat karşılığında onları korumaya devam eden ve gruplarda diğerlerine karşı çıkan kültür ile ilgilidir. Ayrıca yüksek güç mesafesinde muhtemelen ortaklaşacılık, düşük güç mesafesinde ise bireycilik ön planda olacaktır (Hofstede ve Bond, 1984; Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011). Bireycilik ve ortaklaşacılık kullanılan dile, kişiliğe, davranışlara, okul ve çalışma ortamına şu şekilde yansımaktadır (Hofstede ve Hofstede, 2005; De Mooij ve Hofstede, 2010; Hofstede, 2011): Bireycilikte, kişinin kimliği kişiye dayanmaktadır, ben merkezlidir ve kendini gerçekleştirme önemli görülmektedir; birinci tekil şahıs ifadesi olan “Ben”in kullanımına teşvik söz konusudur; açık sözlü iletişim tarzı benimsenmektedir; insanlar dışa dönük bir kişilik sergilemektedirler; insanlar, üzüntülerinden çok mutluluklarının gösterilmesi için cesaretlendirilmektedir; öğrencilerin bireysel olarak konuşmaları ve bireysel çalışmalar yapmaları beklenmektedir; nasıl öğrenileceği eğitimin temel amacıdır; mesleki hareketlilik yüksektir; yönetici eğitiminde duyguların dürüst paylaşımının öğretilmesi sağlanmaktadır; gizlilik hakkı ve görevin üstünlüğü benimsenmektedir. Ortaklaşacılıkta, kişinin kimliği ait olduğu sosyal sisteme dayanmaktadır ve itibar önemli görülmektedir; dahil olunan gruplara sadakat ve birbirine güven önemlidir; gruba dahil olma beraberinde stresi getirmektedir; uyumun korunması

önemlidir; birinci çoğul şahıs ifadesi olan “Biz”in kullanımına teşvik söz konusudur; dolaylı bir iletişim tarzı benimsenmektedir; insanlar içe dönük bir kişilik sergilemektedirler; insanlar, üzüntülerini gösterdikçe paylaşılmaktadır; öğrencilerin grup adına konuşmaları ve grup çalışmalar yapmaları beklenmektedir; nasıl yapılacağı öğrenilmesi, eğitimin temel amacıdır; mesleki hareketlilik düşüktür; astların bireysel değerlendirilmesi değil, dahil oldukları grupların değerlendirilmesi yapılmaktadır ve görevden çok ilişkilerin üstünlüğü benimsenmektedir.

Erillik/Dişillik: Hofstede’e göre; toplumda cinsiyet rolleri açık bir şekilde farklılaşıyorsa o toplum erildir. Erilikte, erkeklerin iddialı, sert ve maddi başarıya odaklanmış olması; kadınların ise daha mütevazı, hassas, diğerlerini önemseyen ve yaşam kalitesiyle ilgili olması beklenir. Erillik, sosyal cinsiyet rollerinin seçimi ve bunun bireylerin benlik kavramları üzerindeki etkilerine dayanır. Eril ya da dişil kültüre sahip toplumdaki kadın ve erkek davranışları da farklılaşmaktadır. Dişil toplumdaki kadınlar, erkeklerle aynı mütevazı, sevecen değerlere sahiptir; eril toplumlarda erkekler kadar olmasa da biraz iddialı ve rekabetçidirler (Hofstede ve Bond, 1984; Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011). Bu boyutta, cinsiyetin egemenliğine atıfta bulunulmamaktadır. Otorite, atılganlık, performans ve başarı gibi erkeksi özelliklerin kişisel ilişkiler, yaşam kalitesi, hizmet ve refah gibi kadın özelliklerine tercih edilme derecesini gösterir (Jones and Alony, 2007). Dişillikte, cinsiyetler arasındaki rol farklılaşması minimum düzeydedir; hem erkekler hem de kadınlar mütevazı ve sevecendirler; aile ve iş arasında denge kurulmuştur; ailede anne ve babalar hem gerçekler ile hem de duygular ile ilgilenirler; zayıflıklara karşı hassasiyet bulunmaktadır; iş yaşamındaki önemli pozisyonlarda pek çok kadın çalışmaktadır; ilişkiler ve yaşam kalitesi önemli görülmektedir; okullarda ortalama öğrenci normdur ve zayıf öğrencilerin gelişmesi için çaba gösterilmektedir. Erilikte, cinsiyetler arasındaki rol farklılaşması maksimum düzeydedir; erkekler iddialı ve hırslıdır; iş, aileden önce gelmektedir; ailede babalar gerçekler ile anneler ise duygular ile ilgilenirler; güçlü olana hayranlık duyulur; iş yaşamındaki önemli pozisyonlardaki kadın popülasyonu azdır; okullarda en iyi öğrenci normdur ve mükemmel öğrencilere övgü söz konusudur (Hofstede ve Hofstede, 2005; Hofstede, 2011).

Uzun/Kısa Vadeli Yönelim: 1991 yılında Hofstede’in kültür modeline eklenen boyut, 2001 ve 2005 yılında da detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. İki farklı kutupta ifade edilen boyutta; uzun vadeli yönelim, azim, tutumluluk, ilişkileri statüye göre sıralama ve utanç duygusu; kısa vadeli yönelimde, karşılıklı sosyal yükümlülükler, geleneğe saygı ve istikrar değerleri ortaya konulmaktadır (De Mooij ve Hofstede, 2010; Hofstede, 2011). Konfüçyüsçü değerler ile ilişkilendirildiğinde; uzun vadeli yönelimin olumlu, kısa vadeli yönelimin de olumsuz değerler ile bağlantısı bulunmaktadır (Fang, 2003). Kısa vadeli yönelimde, geçmişe ve şimdiye odaklanılır; kişisel istikrar önemlidir ve iyi bir insan her zaman aynıdır; iyi ve kötü ayrımı için evrensel kurallar bulunmaktadır; gelenekler önemsenmektedir; aile hayatı, zorunluluklar tarafından yönlendirilmektedir; başkalarına hizmet önemli bir hedeftir; harcama ve tüketim söz konusudur ve başarı ile başarısızlık şansa bağlanmaktadır. Uzun vadeli yönelimde, geleceğe odaklanılır; iyi insanlar koşullara uyum sağlar; iyi ve kötünün ne olduğu koşullara bağlıdır; geleneklerin değişen koşullara uyarlanabileceğine inanılmaktadır; aile hayatı, görevlerin paylaşılması ile yönlendirilmektedir; tasarruf ve azim önemli hedeflerdir ve başarı çabaya, başarısızlık da çabanın eksikliğine bağlanmaktadır (Hofstede, 2011).

Bahsedilen bu beş boyut; kişisel düzeyde kültür değerlerinin belirlenebilmesi için bireysel endeksleri oluşturmuştur (Yoo ve ark., 2011). Bu endeksler; özellikle iki kutupta ifade edilmiş olan bireycilik/ortaklaşacılık boyutunda ortaklaşacılığa, erillik/dişillik boyutunda erilliğe, uzun/kısa vadeli yönelim boyutunda da uzun vadeli yönelimde yoğunlaşmıştır.

2. YÖNTEM

Betimsel ve nicel olarak tasarlanan çalışmanın örneklemini; yükseköğretim kurumlarında çalışan 90'ı kadın, 183'ü erkek toplam 273 akademik personel oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasında, faktör analizinin yapılabilmesi için Comrey ve Lee (1992) 100'ün zayıf, 200'ün orta ve 300'ün iyi olduğunu belirtirken; Kline (1994) ise her bir gözlenen değişken için on katılımcıya ihtiyaç olduğunu ifade etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda uyarlama çalışması yapılan ölçeğin 26 maddeden oluşması ve çalışmaya katılanların da 273 kişi olması nedeni ile örneklem büyüklüğünün yeterli olduğu düşünülmüştür.

Çalışmaya katılan akademik personelin demografik özellikleri olan cinsiyet, öğrenim durumu ve çalışılan program Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. KKDÖ Uyarlama Çalışmasına Katılan Akademik Personelin Demografik Özellikleri

	Özellikler	N	f	%
Cinsiyet	Kadın	90	90	33.0
	Erkek	183	183	67.0
Öğrenim Durumu	Lisans	17	17	6.2
	Yüksek Lisans	51	51	18.7
	Doktora	205	205	75.1
Program	Beden Eğitimi ve Spor	174	174	63.7
	Diğer	99	99	36.3
Toplam		273	273	100.0

Tablo 1 incelendiğinde ölçek uyarlama çalışmasına katılan akademik personelin % 67.0'ının erkek, % 75.1'inin doktora mezunu ve % 63.7'sinin Beden Eğitimi ve Spor programında çalıştığı görülmektedir.

İşlem: Hambleton ve Patsula'nın (1999) kültürler arası ölçek uyarlama basamakları dikkate alınarak KKDÖ'nün uyarlaması, gerekli izin alınmasının ardından üç aşamada şu şekilde gerçekleştirilmiştir:

İlk aşamada; İngilizce olan ölçeğin dil geçerliliği için çeviri-tekrar çeviri yapılmış ve alan uzmanlarına başvurulmuştur. Bu amaçla İngilizce dilinde lisans derecesi olan üç uzman, ölçeği Türkçe'ye çevirmiş ve yaptıkları çeviriler araştırmacılar tarafından ortak bir taslakta toplanmıştır. Bu taslak, İngilizce diline dil uzmanlarınca tekrar çevrilmiştir. Ölçeğin çeviri-tekrar çeviri formları karşılaştırmış ve anlam aynılığı olup olmadığının kontrolü yapılmıştır. Yapılan kontrol ile orijinal ölçek ile çevirinin uyumlu olduğu ve dil denkliliğinin sağlandığı görülmüştür.

İkinci aşamada, ölçeğin son hali iki alan uzmanınca incelenmiş ve amaca uygunluk, anlaşılabilirlik; maddelerin kavramsal ve anlamsal açıdan değerlendirilmesinin ardından uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Ayrıca ölçeğin orijinalinde bulunan güç mesafesi, belirsizlikten kaçınma, ortaklaşacılık ve erillik alt boyutlarına ilişkin değerlendirmenin 1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 7 = Kesinlikle Katılıyorum şeklinde olması ve uzun vadeli yönelim alt boyutunun ise 1= Benim için Son Derece Önemsiz, 7= Benim için Son Derece Önemli şeklinde değerlendirilmesi durumu, uygulamada kolaylık olması açısından bütün alt boyutlarda 1 = Kesinlikle Katılmıyorum, 7 = Kesinlikle Katılıyorum şekline dönüştürülmesine karar verilmiştir. Bu nedenle uzun vadeli yönelim alt boyutunda yer alan maddelerin başına "Benim için" ifadesi eklenmiştir. Ölçeğe son hali verildikten sonra pilot uygulamasını yapmak Covid-19 pandemisi nedeni ile mümkün olamamıştır. Bu nedenle de ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğinin belirlenmesi için son aşama olan uygulamaya geçilmiştir. Uygulama; demografik özelliklere yönelik sorular ile ölçek

maddelerinden oluşan formun Google Formlara işlenmesi ve form linkinin yükseköğretim kurumlarında çalışan 279 akademik personele ulaştırılması ile gerçekleştirilmiştir. Ancak 6 formun analiz öncesi yapılan incelemelerde kapsam dışı olmasından dolayı çalışmaya dahil edilmemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda istatistiksel analiz yapılmış ve analiz sonuçları değerlendirilmiştir.

Verilerin analizinde; normallik dağılımının belirlenmesi için Scatter Plot Matrix dağılımları ile çok değişkenli Mardia normallik testi yapılmıştır. Gruplandırılmış verilerin Scatter Plot Matrix dağılımları, elips şeklindedir. Ölçek maddelerine ilişkin göreceli çok değişkenli basıklık değerinin 1.230 ($1.230 < 2$) olduğu görülmüştür. Scatter Plot Matrix dağılımları ile çok değişkenli Mardia normallik testi sonucu; verilerin normal dağılıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Geçerlilik ve güvenilirlik için birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış ve iç tutarlılık katsayıları ile korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca tanımlayıcı istatistikler kullanılmıştır (f, %).

3. BULGULAR

Çalışmanın verilerinin analizi sonucu elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur:

Tablo 2. KKDÖ'nün Doğrulayıcı Faktör Analizine (DFA) Ait Uyum İndeksleri Sonuçları

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Uyumsuzluk	Model Uyum Değerleri
χ^2/sd	$\chi^2/sd \leq 2$	$2 < \chi^2/sd \leq 5$	$\chi^2/sd > 5$	1.41
RMR	$0 \leq RMR < 0.05$	$0.05 \leq RMR \leq 0.10$	$RMR > 0.10$	0.054
IFI	$0.95 \leq IFI \leq 1.00$	$0.90 \leq IFI < 0.95$	$IFI < 0.90$	0.97
NNFI	$0.97 \leq NNFI \leq 1.00$	$0.95 \leq NNFI < 0.97$	$NNFI < 0.95$	0.96
CFI	$0.97 \leq CFI \leq 1.00$	$0.95 \leq CFI < 0.97$	$CFI < 0.95$	0.97
RMSEA	$0 < RMSEA < 0.05$	$0.05 \leq RMSEA \leq 0.10$	$RMSEA > 0.10$	0.039

Tablo 2 incelendiğinde, KKDÖ'nün doğrulayıcı faktör analizine ait uyum indekslerinin mükemmel ve kabul edilebilir uyum aralıklarında olduğu görülmektedir. Mükemmel uyuma 1.41 değeri ile χ^2/sd , 0.97 değeri ile IFI ve CFI, 0.039 değeri ile RMSEA; kabul edilebilir uyuma ise 0.54 değeri ile RMR ve 0.96 değeri ile de NNFI indeksi işaret etmektedir.

Tablo 3. KKDÖ'nün DFA'ya Aİt Ölçüm Sonuçları

Alt Boyutlar	Madde	Standartlaştırılmış Yükler	<i>t</i>	<i>R</i> ²
Güç Mesafesi	Madde 1	.56	8.21**	.31
	Madde 2	.62	9.25**	.38
	Madde 3	.51	7.54**	.26
	Madde 4	.61	9.03**	.37
	Madde 5	.48	6.93**	.23
Belirsizlikten Kaçınma	Madde 6	.53	8.65**	.28
	Madde 7	.77	13.63**	.59
	Madde 8	.72	12.51**	.52
	Madde 9	.59	9.72**	.35
	Madde10	.67	11.49**	.45
Ortaklaşacılık	Madde 11	.47	7.76**	.22
	Madde 12	.73	13.42**	.53
	Madde 13	.85	16.78**	.73
	Madde 14	.80	15.15**	.63
	Madde 15	.67	12.05**	.45
	Madde 16	.74	13.89**	.56
Erillik	Madde 17	.53	8.37**	.28
	Madde 18	.72	11.72**	.51
	Madde 19	.80	13.29**	.65
	Madde 20	.54	8.59**	.29
Uzun Vadeli Yönelim	Madde 21	.49	7.94**	.24
	Madde 22	.53	8.63**	.28
	Madde 23	.68	11.83**	.47
	Madde 24	.76	13.61**	.58
	Madde 25	.59	9.81**	.35
	Madde 26	.75	13.25**	.56

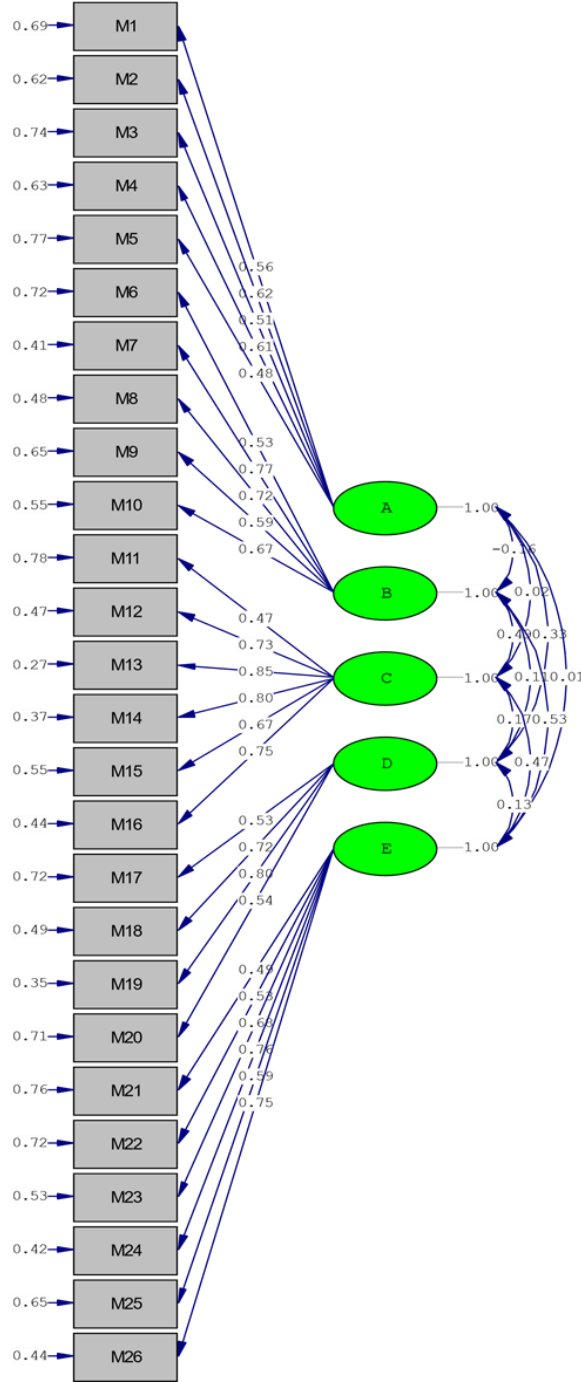
*p<0.05, **p<0.01

Tablo 3, ölçeğe ilişkin standartlaştırılmış yükler, *t* ve *R*² değerlerini göstermektedir. Gözlenen değişkenlerin standartlaştırılmış yüklerinin .47 ve .85 arasında değiştiği saptanmıştır. Gizil değişkenlerden (alt boyut) olan güç mesafesi için standartlaştırılmış yükün .48 ve .62 arasında; belirsizlikten kaçınma için standartlaştırılmış yükün .53 ve .77 arasında; ortaklaşacılık için standartlaştırılmış yükün .47 ve .85 arasında; erillik için standartlaştırılmış yükün .53 ve .80 arasında; uzun vadeli yönelim için standartlaştırılmış yükün de .49 ve .76 arasında değiştiği görülmektedir (Ayrıca bakınız Şekil 1). Standartlaştırılmış yük değerlerinin tamamı 1'den küçük ve anlamlıdır.

*R*² değerleri; kişisel kültürel değerlerin güç mesafesi gizil değişkeninde en çok Madde 2 gözlenen değişkeni tarafından (*R*² = 0.38), belirsizlikten kaçınma gizil değişkeninde en çok Madde 7 gözlenen değişkeni tarafından (*R*² = 0.59), ortaklaşacılık gizil değişkeninde en çok Madde 13 gözlenen değişkeni tarafından (*R*² = 0.73), erillik gizil değişkeninde en çok Madde 19 gözlenen değişkeni tarafından (*R*² = 0.65) ve uzun vadeli yönelim gizil değişkeninde de en çok Madde 24 gözlenen değişkeni tarafından (*R*² = 0.58) açıklandığını göstermektedir.

Tablodaki *t* değerleri de; gizil değişkenlerin gözlenen değişkenlerin tamamını açıklamada anlamlı olduğuna işaret etmektedir (p<0.01).

Doğrulayıcı faktör analizine ait yol diyagramı da Şekil 1'de sunulmuştur.

Chi-Square=408.14, df=289, P-value=0.00000, RMSEA=0.039

Şekil 1. Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği (KKDÖ) Yol Diyagramı (A: Güç Mesafesi, B: Belirsizlikten Kaçınma, C: Ortaklaşıcılık, D: Erillik, E: Uzun Vadeli Yönelim)

Şekil 1'e göre; ölçeğin gözlenen değişkenlerinin hata varyanslarının tamamı 1'den küçük ve .27 ile .78 arasındadır. Ayrıca şekilde, her bir gözlenen değişkenin ilgili gizil değişken ile korelasyonlarının .47 ve .85 arasında olduğu da görülmektedir.

Tablo 4. CVSCALES ve KKDÖ'nün İç Tutarlılık Değerleri

Ölçek	Madde Sayısı	CVSCALE	CVSCALE	KKDÖ α
		(İlk Uygulama)* α	(Doğrulama Uygulaması)** α	
Toplam	26			.81
Güç Mesafesi	5	.69 (A)	.91 (A)	.64
		.61 (K)	.79 (K)	
		.64 (KA)		
Belirsizlikten Kaçınma	5	.80 (A)	.88 (A)	.73
		.65 (K)	.79 (K)	
		.83 (KA)		
Ortaklaşacılık	6	.80 (A)	.85 (A)	.81
		.78 (K)	.89 (K)	
		.80 (KA)		
Erillik	4	.77 (A)	.84 (A)	.74
		.64 (K)	.84 (K)	
		.69 (KA)		
Uzun Vadeli Yönelim	6	.76 (A)	.79 (A)	.79
		.73 (K)	.78 (K)	
		.74 (KA)		

*Amerikalı, Koreli ve Koreli Amerikalı olan lisans öğrencileri ile yapılan ilk uygulama

** Amerikalı ve Koreli olan yetişkinler ile yapılan doğrulama uygulaması (Yoo ve ark., 2011)

Tablo 4'te CVSCALES'e ve KKDÖ'ye ilişkin iç tutarlılık değerleri bir arada görülmektedir. Tabloya göre ölçeğin toplam $\alpha = .81$, alt boyutlarından güç mesafesinin $\alpha = .64$, belirsizlikten kaçınmanın $\alpha = .73$, ortaklaşacılığın $\alpha = .81$, erilliğin $\alpha = .74$ ve uzun vadeli yönelimin $\alpha = .79$ olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. KKDÖ'nün Alt Boyutlarına İlişkin Korelasyon Değerleri

Alt Boyutlar	Güç Mesafesi	Belirsizlikten Kaçınma	Ortaklaşacılık	Erillik	Uzun Vadeli Yönelim
Güç Mesafesi	1	.041	.085	.255**	.080
Belirsizlikten Kaçınma		1	.409**	.107	.410**
Ortaklaşacılık			1	.169**	.407**
Erillik				1	.138*
Uzun Vadeli Yönelim					1

*p<0.05, **p<0.01

Tablo 5'te KKDÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişki sunulmuştur. Tabloda; güç mesafesi ile erillik, ortaklaşacılık ile erillik arasında (p<0.01) ve erillik ile uzun vadeli yönelim arasında pozitif yönde düşük bir ilişki (p<0.05); belirsizlikten kaçınma ile ortaklaşacılık ve uzun vadeli yönelim arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Ayrıca güç mesafesi ile belirsizlikten kaçınma ve ortaklaşacılık; belirsizlikten kaçınma ile erillik arasında pozitif yönde düşük düzeyde bir ilişki olduğu söylenebilir (p>0.05). Alt boyutlar arasındaki ilişkinin çok yüksek olmaması gerekmektedir. Çünkü böyle bir ilişki, alt boyutların ayrılmasına engel oluşturmakta; benzer özellikleri ölçtüğü ile ilgili şüphe meydana getirmektedir. Bu nedenle KKDÖ'nün alt boyutları arasındaki söz konusu ilişkiler kabul edilebilir olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ

Çalışmanın hareket noktası, Yoo ve ark. (2011) tarafından geliştirilen Kişisel Kültürel Değerler Ölçeği'nin (KKDÖ) Türkçe'ye uyarlanmasıdır. Uyarlama, gerekli izinlerin alınmasının ardından üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Uygulama için hazır hale gelen ölçeğin; geçerliliği ve güvenilirliği için birinci düzey doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmış, iç tutarlılık katsayıları ve korelasyon değerleri hesaplanmıştır. Yapılan analizler sonucunda; ölçeğe ait uyum indekslerinin mükemmel ve kabul edilebilir uyum aralıklarında, standartlaştırılmış yük değerlerinin tamamının 1'den küçük ve anlamlı, *t* değerlerinin ölçek maddelerinin alt boyutların tamamını açıklamada anlamlı ($p<0.01$), maddelerin hata varyanslarının tamamının 1'den küçük, iç tutarlılık değerlerinin .60'tan büyük ve alt boyutlar arasındaki ilişkilerin kabul edilebilir olduğu bulgulanmıştır.

Ölçeğin farklı kültürlerdeki uygulamalarına bakıldığında; Budin ve Wafa'nın (2013) 219 kamu ve özel sektör çalışanları ile yaptıkları çalışmada, Malay diline çevrilen ölçeğin dört alt boyutunda .60 üzerinde iç tutarlılık katsayısı tespit etmişlerdir. Mazanec ve ark.'nın (2015) ABD'de yaşayan ve kökeni farklı ülkelere dayanan katılımcılar ile gerçekleştirdiği geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında bu çalışmadan elde edilen sonuca benzer olarak 26 maddenin korunduğu, turizm alanında pazarlamacılar tarafından kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Djamen ve ark.'nın (2020) Kamerun'da yöneticilerle gerçekleştirdikleri çalışmada da ölçeğin alt boyutlarında .60'ın üzerinde güvenilirlik değerlerine ulaşmış ve çok iyi uyum indekslerine sahip olduğunu belirtmişlerdir. İki Türkçe uyarlama çalışması olan Saylık (2017) ile Bilgin ve Kutlu (2021) da ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğuna işaret etmektedirler. Bu çalışmalar her ne kadar ölçeğin farklı örneklerdeki uygulamalarına örnek teşkil etse de; birbirlerinin ve bu çalışmanın bulguları ile benzer olduğu görülmüştür.

Uyarlama sonucunda; 26 maddeden ve 5 alt boyuttan oluşan ölçeğin tamamının ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayılarının orijinal ölçekle tutarlı ve uyumlu olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak; uyarlanan ölçeğin yükseköğretim kurumlarında çalışan akademik personelin kişisel kültürel değerlerinin ortaya konulmasında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Yükseköğretim kurumlarında çalışan akademik personel ile kısıtlı olan bu çalışmanın sonuçlarını destekleyici kanıtlara gerek duyulmaktadır. Gelecek çalışmalarda; daha büyük, demografik olarak çeşitliliği olan örneklerden ve farklı kurumlardan katılımcılardan elde edilecek verileri kullanarak ölçümlerin doğrulanmaya devam etmesi önerilebilir.

Etik Kurul Onayı: *Bu araştırmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 6 Kasım 2020 tarih ve 105/62 sayılı karar ile etik kurul onayı alınmıştır.*

Destek ve Teşekkür Beyanı: *Çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından TDK-2021-13433 No'lu proje ile desteklenmiştir.*

Çatışma Beyanı: *Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.*

KAYNAKLAR

- Bilgin, N. & Kutlu, A. (2021). Turkish validity and reliability of the individual cultural values scale on nurses. *Journal of Research in Nursing*, Published Online. <https://doi.org/10.1177/17449871211045220>
- Blodgett, J.G., Bakir, A. & Rose, G.M. (2008). A test of the validity of Hofstede's cultural framework. *Journal of Consumer Marketing*, 25(6), 339-349.
- Budin, D. K. A. & Wafa, S. A. (2013). The relationship between gender and ethnicity upon Hofstede's cultural dimensions among Sabah ethnicities. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, 10(6), 55-58.
- Comrey, A. & Lee, H. (1992). *A first course in factor analysis*. Erlbaum.

- De Mooij, M. & Hofstede, G. (2010). The Hofstede model: Applications to global branding and advertising strategy and research. *International Journal of Advertising*, 29(1), 85-110.
- Djamen, R., Georges, L. & Pernin, J. L. (2020). Understanding the cultural values at the individual level in Central Africa: A test of the cvsca in Cameroon. *International Journal of Marketing and Social Policy (IJMSP)*, 35 pages.
- Fang, T. (2003). A Critique of Hofstede's fifth national culture dimension. *International Journal of Cross Cultural Management*, 3(3), 347-368.
- Hambleton, R. K. & Patsula, L. (1999). Increasing the validity of adapted tests: Myths to be avoided and guidelines for improving test adaptation practices. *Journal of Applied Testing Technology*, August, 1-13.
- Hofstede, G. & Bond, M. H. (1984). Hofstede's culture dimensions-an independent validation using Rokeach's valur survey. *Journal of Cross-Culturel Psychology*, 15(4), 417-433.
- Hofstede, G. (1995). Multilevel research of human systems: Flowers, bouquets and gardens. *Human Systems Management*, 14, 207-217.
- Hofstede, G. & Hofstede, G. J. (2005). *Cultures and organizations: Software of the mind* (Vol. 2). Mcgraw-Hill.
- Hofstede, G. & Fink, G. (2007). Culture: Organisations, personalities and nations. Gerhard Fink interviews Geert Hofstede. *European J. International Management*, 1(1/2), 14-22.
- Hofstede, G. & Minkov, M. (2010). Long-versus short-term orientation: New perspectives. *Asia Pacific Business Review*, 16(4), 493-504.
- Hofstede, G. (2011). Dimensionalizing cultures: The Hofstede model in context. *Online Readings in Psychology and Culture*, Unit 2, 1-26.
- Jones, M. & Alony, I. (2007). The cultural impact of information systems-through the eyes of Hofstede-A critical journey. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 4, 407-419.
- Khatri, N. (2009). Consequences of power distance orientation in organisations. *Vision-The Journal of Business Perspective*, 13(1), 1-9.
- Kline, P. (1994). *An easy guide to factor analysis*. Routledge.
- Latif, K., Pitafi, A. H., Malik, M. Y. & Latif, Z. (2019). Individual cultural values and consumer animosity: Chinese consumers' attitude toward American products. *Sage Open*, 9(3), 1-14.
- Mazanec, J. A., Crotts, J. C., Gursoy, D. & Lu, L. (2015). Homogeneity versus heterogeneity of cultural values: An item-response theoretical approach applying Hofstede's cultural dimensions in a single nation. *Tourism Management*, 48, 299-304. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2014.11.011>
- McCoy, S. (2003). *Integrating national culture into individual IS adoption research: The need for individual level measures*. AMCIS 2003 Proceedings.
- McCoy, S., Galletta, D. F. & King, W. R. (2005). Integrating national culture into is research: The need for current individual-level measures. *Communications of the Association for Information Systems*, 15, 211-224. DOI: 10.17705/1CAIS.01512
- Minkov, M. (2017). A revision of Hofstede's model of national culture: Old evidence and new data from 56 countries. *Cross Cultural & Strategic Management*, 26 pages.
- Minkov, M. & Hofstede, G. (2011). The evolution of Hofstede's doctrine. *Cross Cultural Management: An International Journal*, 18(1), 10-20.
- Saylık, A. (2017). *Okul Müdürlerinin Paternalist (Babacan) Liderlik Davranışları ile Hofstede'nin Kültür Boyutları Arasındaki İlişki* (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Schein, E. H. (2012). What is culture?. M. Godwyn & J. H. Gittell içinde, *Sociology of organizations: Structures and relationships* (pp. 311-314). Pine Forge Press.
- Sharma, P. (2010). Measuring personal cultural orientations: scale development and validation. *J. of the Acad. Mark. Sci.*, 38, 787-806.

- Spector, P. E. (2001). An international study of the psychometric properties of the Hofstede values survey module 1994: A comparison of individual and country/province level results. *Applied Psychology an International Review*, 50(2), 269-281.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2021). *Güncel Türkçe sözlük*. Erişim Tarihi: 24.03.2021, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Venaik, S. & Brewer, P. (2013). Critical issues in the Hofstede and GLOBE national culture models. *International Marketing Review*, 30(5), 469-482.
- Verbeke, W. (2000). A revision of Hofstede et al.'s (1990) Organizational Practices Scale. *Journal of Organizational Behavior*, 21, 587-602.
- Yoo, B. & Donthu, N. (2005). The effect of personal cultural orientation on consumer ethnocentrism: Evaluations and behaviors of U.S. consumers toward Japanese products. *Journal of International Consumer Marketing*, 18(1/2), 7-44.
- Yoo, B., Donthu, N. & Lenartowicz, T. (2011). Measuring Hofstede's five dimensions of cultural values at the individual level: Development and validation of CVSCALE. *Journal of International Consumer Marketing*, 23, 193-210.
- Yoo, B. & Shin, G. C. (2017). Invariant effect of individual cultural orientations: An application of CVSCALE. *International Marketing Review*, 35 pages. <https://doi.org/10.1108/IMR-03-2015-0055>

Effects of the COVID-19 Pandemic on University Students' Recreation Preferences

COVID-19 Pandemisinin Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Tercihlerine Etkileri

Doç. Dr. Derya Sarı

Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, deryasari@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9440-7343

Abstract

The COVID-19 pandemic has caused people to face extreme conditions that they are not used to. In this period, recreation activities are one of the most important elements that contribute to the relaxation of people both physically and psychologically. However, due to the changing conditions during the pandemic, people's recreational activities have become limited. This study aims to determine how university students' moods are affected during the COVID-19 pandemic and how their recreational expectations and preferences change in the process. Within the scope of the study, an online survey was conducted with 316 students (undergraduate, associate degree) studying at Artvin Çoruh University and the data were collected according to the snowball sampling method. According to the results of the questionnaire consisting of 4 stages and a total of 31 questions, it was determined that 69% of the students aged 20-24 experienced the most feelings of boredom, longing, fear-anxiety, hopelessness and loneliness the most during the pandemic period. It was determined that the COVID-19 pandemic caused a significant change ($p<0.05$) in the recreation preferences of the students. In addition, their awareness of the importance of natural areas has increased and the pandemic period in general had a significant effect on the student's willingness to engage in outdoor recreation in their free time. It has been determined that the features such as the recreation area clean and unspoiled, safe, natural, presenting the landscape's beauty, allowing time to spend with family and friends, being calm, easy transportation, economic and providing picnic activities are effective in the preferences.

Extended Abstract

Introduction: COVID-19 (a new type of coronavirus), which entered our lives after the case that emerged in Wuhan, China in December 2019, was notified to the World Health Organization, was declared as a global epidemic on 11 March 2020. Since then, it has become a full-blown pandemic that has rapidly affected many countries (Lu, Stratton & Tang, 2020: 401). The pandemic period has caused people to come face to face with extreme conditions that they are not accustomed to. This situation has led to various researches in many areas scientifically. Recreation is at the forefront of the most important physical and psychological activities that contribute to people's relaxation. Parks and green spaces in cities can provide opportunities for urban people for physical activity, entertainment, nature experience and social interaction (McCormack, Rock, Toohey & Hignell, 2010: 712; Andkjær & Arvidsen, 2015: 25). However, during the pandemic, even people's use of these areas became limited. It has been noted that with the relaxation (partial removal) of travel restrictions, urban people who stay sedentary for a long time in their homes, primarily tend to natural and cultural recreation areas in and around the city, and there has been an increase in the use of these areas (Akkuş & Gül, 2020: 197). In this regard, many studies have been conducted on the changes in the recreational needs and demands during and after the pandemic (e.g. Güngör & Öner, 2020; Venter, Barton, Gundersen, Figari & Nowell, 2020; Sarp, Yücedağ & Kaya, 2021). There are studies showing that university students are affected physically and psychologically in many ways during the COVID-19 pandemic (Barkley et al., 2020; Karasmanaki & Tsantopoulos, 2021; Khan et al., 2020). Studies on the effects of the COVID-19 pandemic period on the recreational preferences of university students in Turkey are limited. Within the scope of this study, it is aimed to contribute to the literature by investigating how the emotions of university students during the epidemic period are affected and how the recreational preferences of the students change in this process.

Method: Within the scope of the study, the survey technique, which is one of the quantitative data collection methods (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014: 93), was used to determine how the pandemic process affected the general mood and recreation preferences of university students. The universe of the survey study consists of undergraduate and associate degree students (8323 students) studying at Artvin Coruh University, according to 2021 data. Snowball sampling, which is one of the non-probabilistic sampling methods (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014: 83-84), was used in the inclusion of students in the sample due to the distance education process and limited access. The data obtained from a total of 316 students were used in the study. The accuracy of the applied questionnaires was checked and it was determined that all of them were filled with data suitable for the analysis. The questionnaire form consists of 4 stages. Demographic information was questioned in the first section of the form to the students who agreed to take the survey in this way. In the second part of the questionnaire, the COVID-19 tests, the quarantine period and the emotional states they experienced during the pandemic process were questioned (6 questions). In the third part of the questionnaire, questions were asked about the recreational activities of the students (9 questions). In the fourth part of the questionnaire, questions were asked about which features and how effective they were when deciding to go to any recreation area after the pandemic was over (13 questions). Previous studies were used to determine the scales used in the questionnaire (Akkuş & Gül, 2020; Güngör & Öner, 2020; Ünal & Çelen 2020; Karasmanaki & Tsantopoulos, 2021; Mylsidayu, 2021; Wilson, Holland, Elliot, Duffey & Bopp, 2021) . The answers to the questions are designed to be ordinal, nominal and proportional scales. In the evaluation of the characteristics questioned in the fourth part of the questionnaire, the arithmetic mean of the preference scores (APS) given to each question of the questionnaire was taken, and the importance values were determined. The survey responses were processed into an Excel data table and the data were analyzed with frequency and percentage values. SPSS 22.0 statistical program was used in the analysis of the data. The reliability of the Likert-type statements in the questionnaire was analyzed using the Cronbach's Alpha method. After the reliability analysis, normality test and independent group t-test (for gender variable) were applied to some of the questioned scales. Factor analysis was conducted for the features that affect the recreational area preferences of the students participating in the survey.

Findings: During the pandemic period, 43% of the students aged 20-24, most of whom participated in the survey, had to stay in quarantine, and generally experienced pandemic restrictions, the students felt the most boredom, longing, fear-anxiety, hopelessness and loneliness. It has been determined that they live. The results obtained in the study showed that students' awareness of the importance of natural areas increased (72%). The frequency of students' recreational activities before the pandemic and during the normalization process of the pandemic did not change significantly (1-2 times a week). It turned out that they would prefer to participate in various activities with more opportunities for socialization, to take a sea-sand-sun vacation, and to do sportive and physical activities. In general, it has been understood that the pandemic process has a significant effect on students' desire to do outdoor recreation in their spare time. Accordingly, it was determined that the students wanted to do recreational activities more than before because they were experiencing the pandemic process, but they felt insecure at outdoor ($APS \geq 3$). On the other hand, it has been revealed that students do not prefer to do outdoor recreational activities individually due to the pandemic ($2 \leq APS < 3$), and in this respect, they do not hesitate to socialize. Survey results showed that the COVID-19 pandemic changed students' recreation preferences ($APS: 3.59$). The t-test results for this scale showed that there was a significant difference between gender groups ($t=-3.019$; $p<0.05$). It was determined that there was a greater change in the thoughts of female students ($APS: 3.75$) than male students ($APS: 3.32$). According to the results of the factor analysis performed for 13 features in which preferences for recreation areas were questioned the expressions were grouped under two dimensions ($p=0.000$). It has been determined that many features such as the recreation area being clean and unspoiled, being safe, allowing to be intertwined with nature, having a beauty of the landscape, allowing to spend time with family and friends, and being calm, are effective in the preferences.

Conclusion and recommendations: The results showed that the COVID-19 pandemic caused a significant change in the recreation preferences of the students. In addition, determined that their awareness of the importance of natural areas has increased and the pandemic period in general had a significant effect on the student's willingness to engage in outdoor recreation in their free time. According to a study conducted on university students, it was determined that there is a significant relationship between students' participation in leisure time activities and their depression level, and students who do not participate in activities have a higher depression level (Gezgiç, 2016: 36-38). As one of the ways to cope with this situation and reduce the psychological effects of the epidemic, increasing human-nature relations is shown as a positive method (Morse, Gladkikh, Hackenburg & Gould, 2020: 16). However,

COVID-19 has revealed that cities need more open and green spaces to protect people's mental and physical health. In this respect, the function of meeting the recreational needs of urban green spaces, which provide advantages in terms of accessibility, should be evaluated more carefully, and planners and designers should ensure the sustainable, flexible and fair use of public open green spaces in urban areas. Considering the effects of the pandemic period, a recreation area should be clean and well-maintained, as well as being safe, being a natural environment, and allowing a variety of activities to meet different needs. It should have the qualifications such as being designed for, being economical and accessible.

Keywords: Recreation, COVID-19, Student, Pandemic, Artvin

Özet

COVID-19 salgını insanların alışık olmadıkları ekstrem koşullar ile yüz yüze gelmelerine neden olmuştur. Bu süreçte insanların hem fiziksel hem de psikolojik olarak rahatlamlarına katkı sağlayan en önemli unsurların başında rekreasyon faaliyetleri gelmektedir. Ancak pandemi sürecinde değişen koşullar nedeniyle insanların rekreasyonel faaliyetleri sınırlı hale gelmiştir. Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin COVID-19 salgını sürecinde duygu durumlarının nasıl etkilendiğini ve bu süreçte rekreasyon beklentilerinin ve tercihlerinin nasıl değiştiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Artvin Çoruh Üniversitesinde öğrenim gören 316 öğrenci (lisans, önlisans) ile çevrimiçi bir anket çalışması yapılarak kartopu örnekleme tekniğine göre veriler toplanmıştır. 4 aşamadan ve toplam 31 sorudan oluşan anket çalışması sonuçlarına göre, %69'u 20-24 yaş aralığındaki öğrencilerin pandemi sürecinde en çok sıkılma, özlem, korku-kaygı, umutsuzluk ve yalnızlık duygularını yaşadıkları tespit edilmiştir. COVID-19 salgınının öğrencilerin rekreasyon tercihlerinde anlamlı bir değişime neden olduğu ($p<0.05$), bununla birlikte doğal alanların önemine yönelik farkındalıklarının arttığı ve genel olarak pandemi sürecinin öğrencilerin serbest zamanlarında açık hava rekreasyonu yapma isteklerinde belirgin bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması, güvenli olması, doğal olması, manzara güzelliği sunması, aile ve arkadaşlar ile vakit geçirmeye imkân tanınması, sakin olması, kolay ulaşım sağlanması, ekonomik olması, piknik etkinliğine imkân sunması gibi özelliklerin tercihlerde etkili olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rekreasyon, COVID-19, Öğrenci, Pandemi, Artvin

GİRİŞ

Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan vakanın Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) bildirilmesiyle hayatımıza giren COVID-19 (yeni tip korona virüs), 11 Mart 2020 tarihinde pandemi yani küresel bir salgın olarak ilan edilmiştir. O zamandan beri yeni tip korona virüs birçok ülkeyi hızla etkisi altına alan tam bir pandemi haline gelmiştir (Lu, Stratton & Tang, 2020: 401). Dünya üzerindeki seyahatlerin ve ticari alışverişin uluslararası dolaşımıyla beraber 03 Haziran 2022 tarihi itibarıyla dünya genelinde 528.816.317 vaka ve 6.294.969 ölüme sebebiyet vermiştir (WHO, 2022). Türkiye'de de 2020 Mart ayı itibarı ile kendini gösteren vakalar beraberinde sıkı tedbirlerin alınmasını gerektirmiştir. Bu nedenle eğitim öğretime ara verilmesi gibi birçok sektörde kapanmalar ve karantinalar devreye girmiştir. İlk olarak 13 Mart 2020 tarihinde ilk ve orta öğretime, 16 Mart 2020 tarihinde de yükseköğretime ara verilmiştir (Dikmen & Bahçeci, 2020: 81). 23 Mart 2020 tarihinden itibaren ise 2019-2020 eğitim öğretim yılı bahar yarıyılına tamamen uzaktan öğretim sistemi ile sürdürülmesine karar verilmiştir (Can, 2020: 15).

Yaşanan gelişmeler insanların alışık olmadıkları ekstrem koşullar ile yüz yüze gelmelerine neden olmuştur. Bu durum bilimsel olarak birçok alanda da çeşitli çalışmaların yürütülmesine yol açmıştır. COVID-19 insanları evlerinde daha fazla vakit geçirmeye, yakın çevre ile iletişim kurmada dijital teknolojileri tercih etmeye yöneltmiştir (Altaş, 2020). COVID-19 ortaya çıktığı andan itibaren pek çok psikolojik soruna da neden olmuştur. İlk süreçlerde pandeminin belirsizliği ve öngörülemezlik, yalnızca insanların fiziksel sağlığını tehdit etmekle kalmamış, özellikle duygular ve bilişsel yetenekler açısından

insanların ruh sağlığını da etkilemiştir (Li, Wang, Xue, Zhao & Zhu, 2020: 1). Bazı çalışmalarda özellikle genç ve yaşlı nüfusun dışarı çıkamamasından kaynaklı hareketsizliğin yaratacağı fiziksel, fizyolojik ve psikolojik rahatsızlıkların önlenmesi gerektiği konusuna dikkat çekilmiştir (Uslu, Karavelioğlu & Gümüşgöl, 2020: 14).

İnsanların hem fiziksel hem de psikolojik olarak rahatlamalarına katkı sağlayan en önemli unsurların başında rekreasyon faaliyetleri gelmektedir. Nitekim rekreasyonel etkinliklere katılan bireylerin kendini ifade etme imkânı bulduğu, içinde bulunduğu gruba karşı bir aidiyet duygusu geliştirdiği (Sabancı, 2016:11), mutlu ve sağlıklı oldukları bilinmektedir (Eskiler, Yıldız & Ayhan, 2019: 17). Genel olarak rekreasyon etkinlikleri; insanları sıkıntılarından uzaklaştıran, insanın kendini yenilemesine ve gelişmesine olanak sunan, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlarını olumlu yönde etkileyen ve geliştiren faaliyetlerin tümüdür (Tütüncü, Aydın, Küçükusta, Avcı & Taş, 2011:71). Amaçlarına göre rekreasyonel faaliyetler dinlenme, kültürel, toplumsal, spor yapma, sanatsal etkinlikleri gerçekleştirme ve turizm amacıyla şeklinde sınıflandırılabilir (Doğan & Vural, 2021: 155). Ayrıca bireylerin yaşam tarzlarına ve zamanın nasıl kullanıldığına göre rekreasyon faaliyetlerine katılımları değişebilmektedir. Bu katılımdaki çeşitlilik, ülkelere, nüfusun sosyal yapısına, kültürel düzeye, modern yaşam alışkanlıklarına göre değişmektedir (Yıldız, Sahan, Tekin, Devocioğlu & Yazar, 2012: 321). Bununla birlikte, insanların rekreasyonel etkinlikleri (faaliyetleri) tercih etmelerinde yaş, cinsiyet, meslek, gelir durumu vb. gibi birçok faktör etkili olabilmektedir. Günümüzde serbest zaman ve rekreasyon aktivitelerinin kullanımı hızla büyüyen bir sektör haline gelmiştir ve kitlelere sunulan faaliyetler büyük bir pazar yaratmaktadır (Yıldız vd., 2012: 321).

Rekreasyon etkinliklerinin büyük bir kısmı doğada meydana gelmektedir. Açık hava rekreasyonu, insanların günlük veya hafta sonu rutinlerinin bir parçası olarak doğaya ya da yeşil alanlara erişebilecekleri yerlerde yaptıkları faaliyetleri ifade etmektedir (Sarı, 2019:11509). Doğal ve yarı doğal ortamlarda açık hava rekreasyonu, gerek bireysel gerekse de toplumsal düzeyde fiziksel ve ruhsal sağlık için çok önemli bir rol oynamakta ve insan sağlığına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır (Triguero-Mas vd. 2015: 35; Schirpke, Meisch, Marsoner & Tappeiner, 2018: 336; Hartig, Mitchell, Vries & Frumkin, 2014: 208; Eriksson & Nordlund, 2013:481; Fong, Hart & James, 2018: 77).

Kentlerdeki parklar ve yeşil alanlar fiziksel aktivite, eğlence, doğa deneyimi ve sosyal etkileşim için kent insanına fırsatlar sunabilmektedir (McCormack, Rock, Toohey & Hignell, 2010: 712; Andkjær & Arvidsen, 2015: 25). Ancak pandemi sürecinde değişen koşullar nedeniyle insanların bu alanlardan faydalanması kısıtlı hale gelmişti. Seyahat sınırlamaların gevşetilmesi (kısmen kaldırılması) ile birlikte evlerinde uzun süre hareketsiz kalan kent insanların öncelikle kent içi ve yakın çevresindeki doğal ve kültürel rekreasyon alanlarına yöneldiği ve bu alanların kullanımında bir artış olduğu kaydedilmiştir (Akkuş & Gül, 2020: 197). Bu bakımdan pandemi süreci ve sonrasında rekreasyon ihtiyacı ve taleplerinde oluşan değişimler üzerinde birçok araştırma yapılmıştır (Sarp, Yücedağ & Kaya, 2021; Venter, Barton, Gundersen, Figari & Nowell, 2020; Güngör & Öner, 2020).

COVID-19 salgını döneminde üniversite öğrencilerinin fiziksel ve psikolojik olarak birçok şekilde etkilendiklerini ortaya koyan çalışmalar (Barkley vd., 2020; Karasmanaki & Tsantopoulos, 2021; Khan vd., 2020) mevcuttur. Türkiye’de COVID-19 salgını döneminin üniversite öğrencilerinin rekreasyonel tercihlerine etkileri üzerine çalışmalar kısıtlıdır. Bu çalışma kapsamında salgın sürecinden etkilenen üniversite öğrencilerinin duygu durumlarının nasıl etkilendiği ve bu süreçte öğrencilerin fiziksel ve psikolojik olarak rahatlamalarına katkı sağlayan rekreasyon faaliyetlerine yönelik tercihlerinin nasıl şekillendiğine yönelik bir araştırma ortaya koyarak literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışma kapsamında, pandemi sürecinin üniversite öğrencilerinin genel duygu durumlarını ve rekreasyon tercihlerini nasıl etkilediğinin belirlenmesinde nicel veri toplama yöntemlerinden biri olan anket tekniği (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014: 93) kullanılmıştır. Anket çalışmasının evrenini 2021 yılı verilerine göre Artvin Çoruh Üniversitesi bünyesinde yer alan 9 fakülte, 2 yüksekokul ve 7 meslek yüksekokullarında öğrenim gören lisans ve ön lisans öğrencileri (toplam 8323 öğrenci) oluşturmaktadır. Araştırmanın yürütülmesi ve anketlerin uygulanması hususunda Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulu'ndan (03.07.2021-15049 sayılı) onay alınmıştır.

Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde daha önce birçok çalışmada kullanılan (Karaşah, 2017: 60; Yılmaz, Karaşah & Yüksel, 2009: 56; Surat & Dinç, 2020: 84) Kalıpsız (1981)'in formülü kullanılarak % 95 güven aralığında 73 kişi belirlenmiştir. $n \geq Z^2 NPQ / ND^2 + Z^2 PQ$ formülünde n= Örneklem büyüklüğü, Z=Güven katsayısı (1,96), P= Ölçmek istenilen özelliğin kütlede bulunma olasılığı (%95 olarak alınmıştır) Q=1-P (0,05), N= Ana kütle büyüklüğü (8323), D= Kabul edilen örnekleme hatası (Çalışma için %5'lik bir hata oranı alınmıştır).

Anket uygulanan öğrencilerin (katılımcıların) örnekleme dahil edilmesinde uzaktan eğitim süreci ve erişim kısıtlılığından dolayı olasılığa dayalı olmayan örnekleme (olasılıksız örnekleme) yöntemlerinden biri olan kartopu örnekleme (Yazıcıoğlu & Erdoğan, 2014: 83-84) tekniğinden faydalanılmıştır. Web 2.0 araçlarından biri olan Google Forms ile hazırlanan anketler öğrencilere çevrimiçi olarak ders yürütücüleri vasıtasıyla ulaştırılmış ve tamamen gönüllülük esasına dayalı olarak cevaplamaları sağlanmıştır. Toplam 316 öğrenciden elde edilen veriler çalışmada kullanılmıştır. Uygulanan anketlerin eksik veya hatalı doldurulup doldurulmadığı kontrol edilmiş ve tümünün analizlere uygun verilerle doldurulduğu belirlenmiştir.

Anket formu dört aşamadan oluşmaktadır. Anket başlangıcında rekreasyonun tanımı verilmiş ve ankete gönüllü olarak katılmayı kabul edip etmedikleri sorgulanmıştır. Bu şekilde anket yapmayı kabul eden öğrencilere formun ilk bölümünde yer alan cinsiyet, yaş, öğrenim gördüğü fakülte/meslekyüksekokulu bilgileri sorgulanmıştır. Anketin ikinci bölümünde Covid-19 testleri, karantina süreci ve pandemi sürecinde yaşadıkları duygu durumları sorgulanmıştır (6 soru). Anketin üçüncü bölümünde öğrencilerin rekreasyon faaliyetlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir (9 soru). Anketin dördüncü bölümünde öğrencilerin pandemi süreci bitince, herhangi bir rekreasyon alanına gitmeye karar verirken hangi özellikleri ne derece etkili bulduklarına yönelik sorular sorulmuştur (13 soru). Anket formunda kullanılan ölçeklerin (ifadelerin) belirlenmesinde daha önce yapılmış çeşitli çalışmalardan faydalanılmıştır (Akkuş & Gül, 2020; Güngör & Öner, 2020; Ünal & Çelen 2020; Karasmanaki & Tsantopoulos, 2021; Mylsidayu, 2021; Wilson, Holland, Elliot, Duffey & Bopp, 2021). Sorulara verilen yanıtlar ordinal, nominal ve oransal ölçekli olacak şekilde tasarlanmıştır.

Anket formundaki soruların türüne göre cevaplamalar evet- hayır, çoktan seçmeli, en az bir en fazla beş seçenek seçmeli ve 5'li Likert tutum skalasına göre çoktan seçmeli şeklinde oluşturulmuştur. 5'li Likert tutum skalasına göre cevaplar; 1= Hiç katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum şeklinde düzenlenmiştir. Anketin dördüncü bölümünde sorgulanan ifadelerin (özelliklerin) değerlendirilmesinde her bir anket sorusuna verilen tercih puanlarının (skorlarının) aritmetik ortalamaları (TPO) alınarak etkililik (önemlilik) değerleri belirlenmiştir. Sorgulanan ifadeler için TPO'nun yorumlanması genel olarak şu şekilde sınıflandırılmıştır:

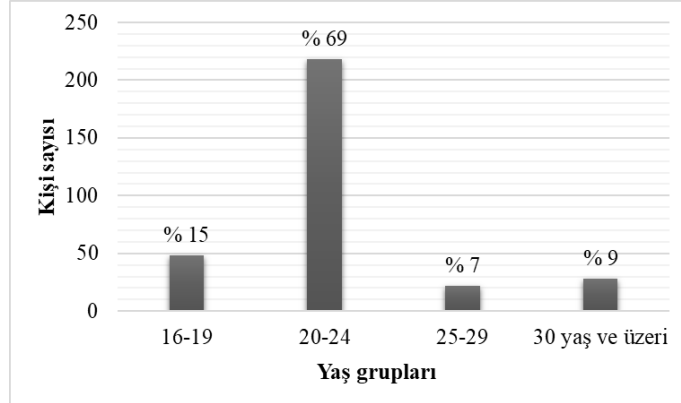
- 1 ≤ TPO < 2 ise az etkili,
- 2 ≤ TPO < 3 ise orta derece etkili,

- $3 \leq TPO < 4$ ise etkili,
 $4 \leq TPO \leq 5$ ise çok etkili.

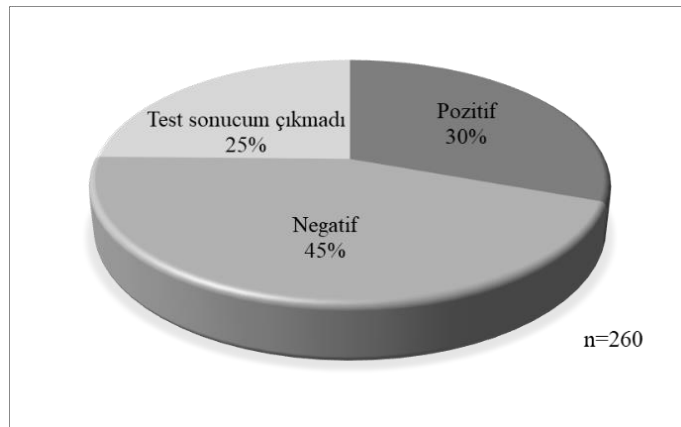
Çalışma kapsamında elde edilen anket yanıtları Excel veri tablosuna işlenerek tüm anket sorularına ilişkin veriler frekans ve yüzde değerleriyle analiz edilmiştir. Verilerin analizinde SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences) istatistik programı kullanılmıştır. Anketteki Likert tipi ifadelerin güvenilirliği Cronbach's Alpha uygulamasından yararlanılarak analiz edilmiştir. Güvenirlik analizinden sonra sorgulanan bazı ölçeklere normallik testi ve bağımsız grup t-testi (cinsiyet değişkeni için) uygulanmıştır. Ankete katılan öğrencilerin rekreasyon alanı tercihlerini etkileyen özellikler faktör analizine tabi tutularak faktör boyutları belirlenmiştir.

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışma kapsamında yürütülen anket çalışması sonucunda 9 fakülte, 1 yüksekokul ve 5 meslek yüksekokulundan toplam 316 öğrenciden veri elde edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %63'ü kadın (199 kişi), %37'si erkektir (117 kişi). Yaş gruplarına göre öğrencilerin %69'u 20-24 yaş aralığındadır (Şekil 1). Pandemi sürecinde COVID-19 testi yaptırılıp yaptırılmadığına ilişkin soruya verilen yanıtlara göre öğrencilerin %62'si hayır (196 kişi), %38' i evet (120 kişi) cevabını vermiştir. Evet cevabını verenlerin (n=260) % 45'inin test sonucu negatif, %30'unun pozitif, %25'inin ise test sonucunun çıkmadığı kaydedilmiştir (Şekil 2). "Pandemi sürecinde bir veya daha fazla kez temaslı olma durumu yaşadınız mı?" sorusuna verilen yanıtların %61'i hayır (192 kişi), %39'u evet (124 kişi) olarak, "Pandemi sürecinde karantinada kalma durumu yaşadınız mı?" sorusuna verilen yanıtların ise %57'si hayır (179 kişi), %43'ü evet (137 kişi) olarak tespit edilmiştir.

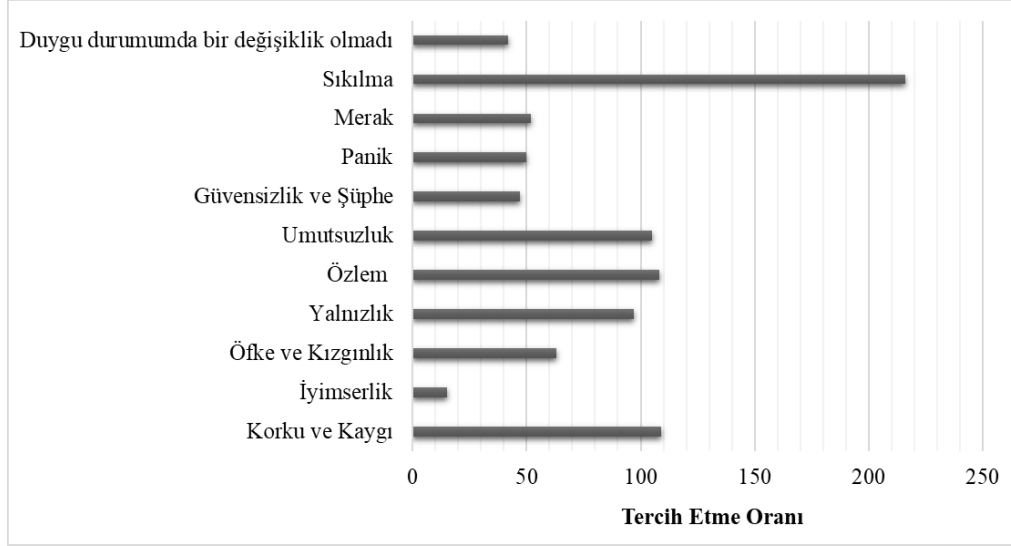

Şekil 1. Ankete katılan öğrencilerin yaş gruplarına göre dağılımları

Şekil 2. Katılımcıların COVID-19 testinin pozitif çıkma ve temaslı olma durumları (n=260)

Ankete katılan öğrencilerin pandemi sürecinde hissettikleri duygu durumlarına yönelik olarak sorulan “Pandemi sürecinde (tam kapanma ve kısmi kapanma dönemlerinde veya karantina süresince) daha çok hangi duyguları yaşadınız?” sorusuna verilen cevaplara göre (en az 1 en fazla 5 seçenek tercih edilebilir şartı ile) en fazla tercih edilen duygu durumları, %24 sıkılma, %12 özlem, %12 korku ve kaygı, %11 umutsuzluk, %11 yalnızlık olarak ortaya çıkmıştır (Şekil 3).

Şekil 3. Öğrencilerin pandemi sürecinde hissettikleri duygu durumlarının tercih etme oranlarına göre dağılımı

COVID-19 salgını sırasında ilk dönemlerde kısıtlama altında kalan insanlar salgın ile ilgili yapılan haberlerde farklı algılar nedeniyle oluşan belirsizlik ve doğru bilgiye ulaşamama durumlarından psikolojik olarak etkilenmişlerdir. Yapılan bazı çalışmalar salgın sırasında karantinada kalan öğrencilerin zihinsel sağlığının çeşitli seviyelerde olumsuz etkilendiğini göstermiştir (Khan vd., 2020: 121). Öğrencilerin üniversitelerin kapanmasından ve uzaktan eğitime geçişten oldukça etkilendiği, kapanma sırasında ise çoğunlukla endişe ve öfke gibi olumsuz duygular yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Karasmanaki & Tsantopoulos, 2021: 1).

Kapanma sürecindeki sosyal izolasyon ve yalnızlığın depresyon ve anksiyete bozuklukları geliştirme riskini artırabileceği (Loades vd. 2020: 1218) karantinaya alınan bireylerde stres, sinirlilik, korku, hayal kırıklığı, can sıkıntısı, kafa karışıklığı, öfke gibi olumsuz duygular oluştuğu, aynı zamanda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve uykusuzluk da gelişebileceği belirtilmiştir (Brooks vd, 2020: 912; Hossain, Sultana & Purohit, 2020: 1). Bu bakımdan çalışmada elde edilen bulgular önceki çalışmalar ile uyumludur. Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmaya göre öğrencilerin serbest zaman etkinliklerine katılımı ve depresyon düzeyi ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve aktivitelere katılmayan öğrencilerin depresyon düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Gezgiç, 2016: 36-38). Bu durumla başa çıkmanın ve salgının psikolojik etkilerini azaltmanın yollarından biri olarak insanoğla ilişkilerinin arttırmak olumlu bir yöntem olarak gösterilmektedir (Morse, Gladkikh, Hackenburg & Gould, 2020: 16).

Kamusal parklar insanlara sunduğu fiziksel ve zihinsel sağlık yararları bakımından toplumsal işlevleri olan en önemli rekreasyon alanlarıdır. Bu bakımdan özellikle COVID-19 salgınında sınırlı rekreasyon ve eğlence fırsatları, finansal belirsizlik ve artan anksiyete etkilerini dizginlemede insanların halka açık

rekreasyon alanlarından faydalanabilmeleri halk sağlığı ve psikolojik refahı yönetmede önemli bir rol oynamaktadır (Volenc, Abraham, Becker & Dobson, 2021:1).

“Pandemi süreci, doğal alanlara olan ilginizi nasıl etkiledi?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde; “Doğal alanların önemini daha çok anlamaya başladım, çevre bilincim ve farkındalığım arttı” şeklinde cevap verenlerin oranı % 72 (227 kişi), “Doğal alanlara olan ilgimi etkilemedi” şeklinde cevap verenlerin oranı %19 (61 kişi) olarak belirlenmiştir (Şekil 4). Öğrencilerin doğal alanların önemine ilişkin düşünceleri pozitif yönde etkilenmiştir. Benzer bulgular Güngör ve Öner (2020:11) ile Dinçtürk, Dal ve Açıksöz (2020:797)’ün yapmış oldukları çalışmalarda da vurgulanmıştır.

Şekil 4. Pandemi sürecinin doğal alanlara olan ilgiyi nasıl etkilediğine yönelik cevapların dağılımları

Çalışmanın diğer bölümünde öğrencilerin rekreasyon faaliyetlerine yönelik çeşitli sorular yöneltilmiştir. Buna göre, “COVID-19 salgınından önce serbest zamanlarınızda açık havaya çıkıp rekreasyon faaliyetlerinde ne sıklıkla bulunurdunuz?” sorusuna verilen yanıtların genel dağılımı Tablo 1’de görülmektedir. Buna göre öğrencilerin COVID-19 salgınından önce rekreasyonel faaliyetler yapma sıklığına verdikleri cevaplar en fazla %49 oranla haftada 1-2 kez ve %38’lik oranla her gün olarak tespit edilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin COVID-19 salgınından önce rekreasyonel faaliyetler yapma sıklık oranları

Rekreasyonel faaliyetler yapma sıklığı	Kişi sayısı	Yüzde (%)
Her gün	121	38.29
Haftada 1-2 kez	155	49.05
Ayda 1 kez	29	9.18
Yılda 1 kez	2	0.63
Hiç	9	2.85

“Yeni normalleşme sürecinde (sosyal alanların açık olduğu ve kontrollü sosyal mesafenin sağlandığı) serbest zamanlarınızda açık havaya çıkıp rekreasyon faaliyetlerinde ne sıklıkla bulundunuz?” sorusuna verilen yanıtlara göre öğrencilerin en fazla tercih ettiği seçenek %47’si “haftada 1-2 kez” olmuştur. Sıralamaya giren diğer seçenekler %21’lik oranla “her gün” ve “ayda 1 kez” olarak kaydedilmiştir (Tablo 2).

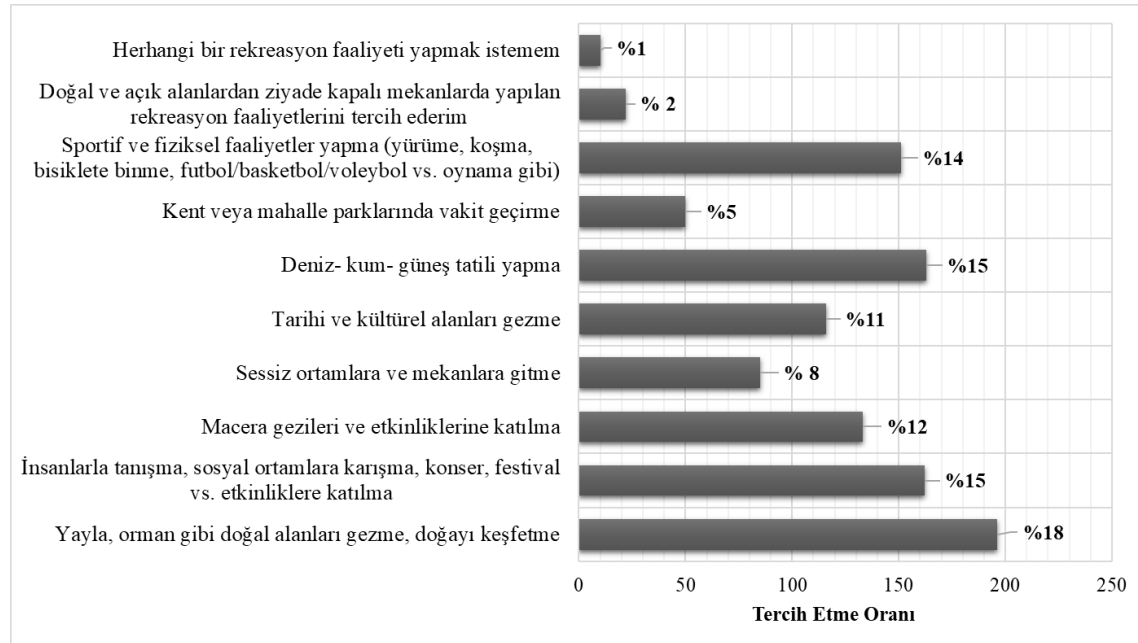
Üniversite öğrencileri ve çalışanlarından oluşan bir örnekleme, üniversitenin yüz yüze dersleri iptal etmesi öncesi ve sonrasına dair pandeminin fiziksel aktivite ve hareketsiz davranış üzerindeki etkisi incelenmiş ve üniversitenin kapanmasının örneklem genelinde hareketsiz davranışı arttırdığı tespit edilmiştir (Barkley vd. 2020: 1326). Anket sonuçlarına göre, kapanma sürecinde yeterli rekreasyonel

faaliyet yapma şansı bulamayan öğrencilerin pandeminin normalleşme süreci ile birlikte eskiden yaptıkları aktiviteleri yeniden gerçekleştirmeye başladıkları görülmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin yeni normalleşme sürecinde rekreasyonel faaliyetlerde bulunma sıklığı

Rekreasyonel faaliyetler yapma sıklığı	Kişi sayısı	Yüzde (%)
Her gün	68	21.52
Haftada 1-2 kez	147	46.52
Ayda 1 kez	65	20.57
Yılda 1 kez	1	0.32
Hiç	35	11.08

Anket sorularından bir diğeri olan “Pandemi süreci bitince en çok hangi rekreasyon faaliyetlerinde bulunmak istersiniz?” sorusuna verilen yanıtlara göre öğrencilerin en fazla tercih ettiği seçenek %18’lik oranla “yayla, orman gibi doğal alanları gezme, doğayı keşfetme” olmuştur. Bunu takip eden diğer seçenekler ise %15’lik oranla “İnsanlarla tanışma, sosyal ortamlara karışma, konser, festival vs. etkinliklere katılma”, yine %15’lik oranla “Deniz- kum- güneş tatili yapma” ve %14’lük oranla “Sportif ve fiziksel faaliyetler yapma” şeklinde sıralanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Pandemi süreci bitince yapılması tercih edilen rekreasyon faaliyetleri ve tercih oranları.

Pandemi yüzünden öğrencilerin serbest zamanlarında açık havaya çıkıp rekreasyon faaliyetlerinde bulunma isteklerinde nasıl bir değişim olduğunun belirlenmesine yönelik 5 adet soru yöneltilmiştir. Buna göre sorulara verilen yanıtlar ve katılım oranları Tablo 3’ izlenebilmektedir. Sırası ile sorgulanan yargılar ve katılım oranları aşağıda özetlenmiştir:

“Pandemi yüzünden, eskisinden daha çok rekreasyon etkinlikleri yapma isteği duyuyorum” yargısına %63 katılım oranı (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum) ve TPO:3.78 ile pozitif anlamda katılım vardır.

“Pandemi yüzünden artık dış mekanlarda güvensizlik hissediyorum” yargısına %43 katılım oranı (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum) ve TPO: 3.22 ile pozitif anlamda katılım vardır.

“Pandemi yüzünden, dış mekanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerine pek ilgim kalmadı” yargısına %46 katılmama oranı (katılmıyorum ve hiç katılmıyorum) ve TPO: 2.67 ile orta derecede katılım vardır.

“Pandemi süreci, rekreasyon faaliyetlerinde bulunma isteğimde bir değişikliğe sebep olmadı” yargısına %42 katılmama oranı (katılmıyorum ve hiç katılmıyorum) ve TPO: 2.82 ile orta derecede katılım vardır.

“Pandemi yüzünden, arkadaşlarımla değil daha çok tek başıma (bireysel) rekreasyon faaliyetleri yapmayı tercih ediyorum” yargısına %44 katılmama oranı (katılmıyorum ve hiç katılmıyorum) ve TPO: 2.92 ile orta derecede katılım söz konusudur.

Bu bölümde sorgulanan ifadeler için uygulanan normallik testi sonuçlarına göre Skewness (çarpıklık) değeri -0.810 ile 0.332 arasında ve Kurtosis (yatıklık) değeri ise -1.394 ile -0.417 arasında değişmektedir. Normallik testine göre ilgili Skewness ve Kurtosis değerleri -1.5 ile +1.5 arasında olduğu için ölçek normal dağılıma sahiptir denilebilir (Tabachnick & Fidell, 2013).

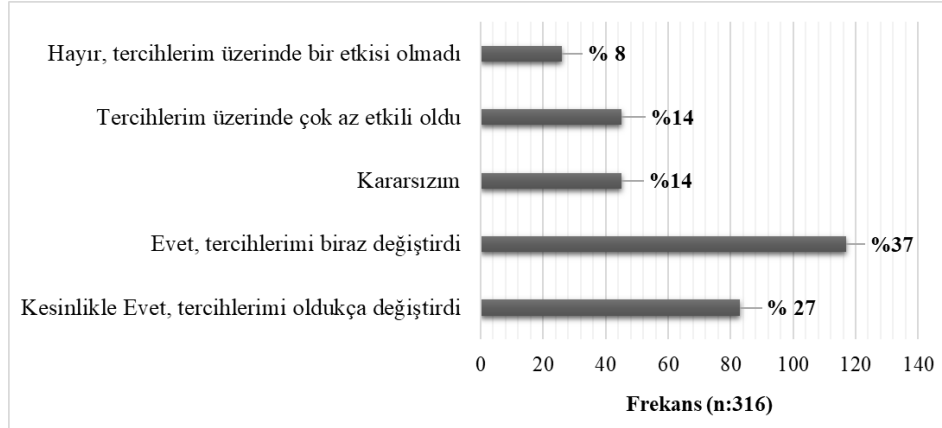
Tablo 3. Pandemi yüzünden öğrencilerin rekreasyon faaliyetlerinde bulunma isteklerinde oluşan değişimler

İfadeler	5	4	3	2	1	TPO	Std. Sap.	Normallik Testi S: Çarpıklık; K: Yatıklık
	%	%	%	%	%			
Pandemi yüzünden, eskisinden daha çok rekreasyon etkinlikleri yapma isteği duyuyorum	40	23	20	8	9	3.78	1.29	S= -0.810 K= -0.417
Pandemi yüzünden artık dış mekanlarda güvensizlik hissediyorum	23	20	28	14	15	3.22	1.35	S= -0.205 K= -1.06
Pandemi yüzünden, dış mekanlarda yapılan rekreasyon etkinliklerine pek ilgim kalmadı	13	11	29	22	24	2.67	1.32	S= 0.332 K= -0.928
Pandemi süreci, rekreasyon faaliyetlerinde bulunma isteğimde bir değişikliğe sebep olmadı	19	12	27	17	25	2.83	1.42	S= 0.177 K= -1.203
Pandemi yüzünden, arkadaşlarımla değil daha çok tek başıma (bireysel) rekreasyon faaliyetleri yapmayı tercih ediyorum	24	13	19	21	23	2.92	1.49	S= 0.136 K= -1.394

1= Hiç katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle katılıyorum

Çalışma kapsamında sorgulanan “COVID-19 salgını ve pandemi sürecinin rekreasyon tercihlerinizi değiştirdiğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde %64'lük yüksek bir oranda öğrencilerin rekreasyon tercihlerini değiştirdiği görülmektedir (TPO: 3.59; Std. Sap.: 1.245) (Şekil 6). Bu düşünceye yönelik cinsiyet gruplarına göre anlamlı bir değişim olup olmadığı t-testi ile incelenmiş ve anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir ($t=-3.019$; $p<0.05$). Kadın öğrencilerin (TPO: 3.75) erkek öğrencilere (TPO: 3.32) göre düşüncelerinde daha fazla bir değişim olduğu görülmektedir (Tablo 4). Pandemi sürecinin insanların rekreasyonel aktivitelerini etkilediğine yönelik benzer bulgular daha önce

yapılmış çalışmalarda da (Akkuş & Gül, 2020: 197; Güngör & Öner, 2020: 10; Ülker, 2022: 1) vurgulanmıştır.

Şekil 6. COVID-19 salgını ve pandemi sürecinin öğrencilerin rekreasyon tercihlerinin değişiminde etkili olma durumu

Tablo 4. Sorgulanan ölçek puanlarının cinsiyete göre t-testi sonuçları

Ölçek	Gruplar	N	TPO	Std. Sap.	t-testi		
					t	df	p
COVID-19 salgını ve pandemi sürecinin rekreasyon tercihlerinizi değiştirdiğini düşünüyor musunuz?	Erkek	117	3.32	1.38	-3.019	314	.003
	Kadın	199	3.75	1.13			

Çalışmanın son bölümünde öğrencilere “Pandemi süreci bitince, herhangi bir rekreasyon alanına gitmeye karar verirken, aşağıda sıralanan özellikler sizi ne kadar etkiler?” sorusu sorulmuştur. Bu soruya yönelik cevaplar incelendiğinde, rekreasyon alanına kolay ulaşım sağlanabilmesi %63 oranında etkili bulunmuş, rekreasyon alanının ekonomik olması %70 oranında etkili bulunmuş, alanın doğa ile iç içe olma, dinlenme, rahatlama, huzur bulmaya imkan vermesi %80 oranında etkili bulunmuş, rekreasyon alanının manzara güzelliğine sahip olması %79 oranında etkili, rekreasyon alanının aile ve arkadaşlar ile vakit geçirebilmeye imkan tanınması %79 oranında etkili, rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması % 87 oranında etkili, alanın yeme-içme, piknik etkinliğine imkan sunması %71 oranında etkili, alanın sportif etkinliklere imkan sunması % 30 kararsız olmak üzere %59 oranında etkili, rekreasyon alanının sakin olması, kalabalık olmaması % 74 oranında etkili, rekreasyon alanının güvenli olması % 85 oranında etkili olduğu belirlenmiştir. Rekreasyon alanlarının reklam veya tavsiyelerine yönelik sorularda ise, daha önceden gidilmiş ve memnun kalınmış bir yer olması %62 oranında etkili bulunurken, rekreasyon alanının televizyon veya sosyal medyada reklamlarının olması %44 oranında etkili olmadığı, aile, arkadaş veya tanıdıkların tavsiyesinin ise %44 oranında etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Tablo 5).

Özellikler (Ö)	Hiç Etkili Değil		Etkili Değil		Kararsızım		Etkili		Kesinlikle Etkili		TPO	Std. Sap.
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%		
Ö1: Rekreasyon alanına kolay ulaşım sağlanabilmesi (arabayla, toplu taşıma ile veya yürüyerek) veya yakın olması	10	3	17	5	92	29	119	38	78	25	3.75	.99
Ö2: Rekreasyon alanının ekonomik olması	13	4	14	4	68	22	110	35	111	35	3.92	1.05
Ö3: Doğa ile iç içe olma, dinlenme, rahatlama, huzur bulmaya imkân vermesi	3	1	13	4	46	15	79	25	175	55	4.30	.92
Ö4: Rekreasyon alanının manzara güzelliğine sahip olması	3	1	15	5	48	15	92	29	158	50	4.22	.93
Ö5: Rekreasyon alanının aile ve arkadaşlar ile vakit geçirebilmeye imkân tanınması	7	2	13	4	47	15	106	34	143	45	4.16	.97
Ö6: Rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması	3	1	8	3	32	10	106	34	167	53	4.35	.83
Ö7: Yeme-içme, piknik etkinliğine imkân sunması	5	2	13	4	71	22	96	30	131	41	4.06	.97
Ö8: Sportif etkinliklere imkân sunması	11	3	23	7	94	30	77	24	111	35	3.80	1.10
Ö9: Rekreasyon alanının sakin olması, kalabalık olmaması	5	2	19	6	58	18	100	32	134	42	4.07	.99
Ö10: Rekreasyon alanının güvenli olması	6	2	12	4	30	9	101	32	167	53	4.30	.92
Ö11: Daha önceden gittiğim ve memnun kaldığım bir yer olması	13	4	25	8	81	26	88	28	109	34	3.81	1.12
Ö12: Televizyon veya sosyal medyada reklamlarının olması	65	21	73	23	101	32	45	14	32	10	2.70	1.23
Ö13: Aile, arkadaş ve ya tanıdıklarının tavsiyesi	20	6	22	7	135	43	91	29	48	15	3.40	1.03

Tablo 5. Öğrencilerin rekreasyon alanı tercihlerini etkileyen özellikler ve tercih oranları

Bu durumda sorgulanan özelliklerin genel olarak etkili olduğu ancak en fazla etkili bulunan özelliklerin rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması (TPO: 4.35), rekreasyon alanının güvenli olması (TPO: 4.30) ve rekreasyon alanının doğa ile iç içe olma, dinlenme, rahatlama, huzur bulmaya imkân vermesi (TPO: 4.30) nitelikleri olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan katılımcıların herhangi bir rekreasyon alanına gitmeye karar verirken televizyon veya sosyal medyada reklamlarının olmasının çok etkili olmadığı (TPO: 2.70) ve bu konuda ne etkili ne de etkili değil olarak düşünenlerin (%32 kararsız) oranının fazla olması, aynı şekilde aile, arkadaş ve ya tanıdıkların tavsiyesi ne etkili ne de etkili değildir olarak düşünenlerin (% 43 kararsız) yüksek oranda olması dikkat çekici bir sonuç olarak göze çarpmıştır.

Anketin bu bölümünde sorgulanan ifadelerin faktör boyutlarını belirlemek için faktör analizi uygulanmıştır. İlk olarak yapılan güvenilirlik analizi sonucunda araştırmada kullanılan ölçeğin Cronbach's Alpha katsayısı 0.855 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu katsayı oranı literatüre göre ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir (Ural ve Kılıç, 2005, s. 258). Daha sonra uygulanan ilk faktör analizinde 13 ifadeden ikisinin (Ö8 ve Ö11) birden fazla faktöre yüklendiği tespit edilmiş ve bu nedenle bu iki ifadenin analizden çıkarılmasına karar verilmiştir. Çalışmada faktör yükleri açısından 0.30'un altında değeri olan

ifadeler değerlendirme dışı bırakılarak faktör analizinin geçerliğinin artırılması amaçlanmıştır. Geriye kalan 11 ifade ile tekrar uygulanan faktör analizi sonucuna göre ifadeler iki boyut altında gruplanmıştır. Analiz sonucunda KMO değeri 0.876 olarak ($p=0.000$) belirlenmiştir (Tablo 6). Elde edilen değerler literatürde kabul edilen aralıklar arasındadır (Durmuş vd., 2010, s. 79).

Literatürde daha önceden yapılmış çalışmalar incelendiğinde; rekreasyon alanlarının sahip olduğu doğal özelliklerin yanı sıra bu alanlara ziyaret etme talebini etkileyen diğer unsurların: hava koşulları (Nasir, Anuar, Md Darus, Jaini & Salleh, 2012: 193; Suminski, Poston, Market, Hyder & Sara, 2008:189), erişilebilirlik (Suárez vd., 2020: 133; Neuvonen, Sievänen, Tönnés & Koskela, 2007:235; Bestard & Font, 2009: 2743; Paracchini vd., 2014: 376), faaliyet olanakları, fiyat ve hizmet kalitesi (Sava, 2015: 623), kalacak yer ve süreli kalma imkanları (Humpel, Owen & Leslie, 2002: 188), sessizlik ve doğallık (Folmer, Haartsen, Buijs & Huigen, 2016: 20), akran tavsiyeleri, reklam-tanıtım (Sava, 2015: 623), güvenlik ve estetik özellikler (Humpel vd., 2002: 188) olduğu görülmektedir. Dolayısıyla çalışma kapsamında tespit edilen tercihler literatür sonuçları ile desteklenmektedir.

Rekreasyon alanlarında insanlar tarafından en çok aranan özellikler, çoğunlukla doğal manzaranın, huzurun ve sessizliğin tadını çıkarmaktır. Bu nitelikler, mümkünse, eve yakın yerlerde aranmaktadır, ancak günümüzde sadece kentin dışında ve kırsal alanlarda bulunabilmektedir (Bell, Tyrväinen, Sievänen, Pröbstl & Simpson, 2007: 22). Bu çalışmanın sonucunda da görüldüğü üzere üniversite öğrencilerinin en fazla değer verdiği niteliklerden biri de rekreasyon alanlarının “doğa ile iç içe olma, dinlenme, rahatlama ve huzur bulmaya imkân vermesi” (Ö3, TPO: 4.30)’dir.

Tablo 6. Rekreasyon alanı tercihlerinde etkili olan özelliklerin faktör analizi sonuçları

Özellikler	Faktör boyutları	
	1	2
Rekreasyon alanına kolay ulaşım sağlanabilmesi veya yakın olması	.819	
Rekreasyon alanının ekonomik olması	.785	
Doğa ile iç içe olma, dinlenme, rahatlama, huzur bulmaya imkân vermesi	.742	
Rekreasyon alanının manzara güzelliğine sahip olması	.719	
Rekreasyon alanının aile ve arkadaşlar ile vakit geçirebilmeye imkân tanınması	.719	
Rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması	.673	
Yeme-içme, piknik etkinliğine imkân sunması	.663	
Rekreasyon alanının sakin olması, kalabalık olmaması	.557	
Rekreasyon alanının güvenli olması	.464	
Televizyon veya Sosyal medyada reklamlarının olması		.885
Aile, arkadaş veya tanıdıklarının tavsiyesi		.752
Cronbach's Alpha değeri	.855	
Varyans	63.274	
KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) örnekleme yeterliliği ölçümü	.876	
Barlett Küresel Test Değeri	1171.867	
Sig. p değeri	.000	
Ekstraksiyon Yöntemi: Temel Bileşen Analizi (Principal Component Analysis)		
Rotasyon Metodu: Kaiser Normalizasyonu ile Oblimin		

Rekreasyonel ve estetik değerler genellikle birbiriyle örtüşmekte ve birlikte ele alınmaktadır (Van Zanten vd., 2016:88). Örneğin güzel bir manzara, rekreasyon ve turizm için destinasyonların seçilmesinde önemli bir faktördür (Scolozzi, Schirpke, Detassis, Abdullah & Gretter, 2014:451). Ö4 ve Ö6'nın tercih oranlarının da ortaya koyduğu gibi rekreasyon alanlarının yüksek peyzaj kalitesi, temiz ve bozulmamış olması 15-24 yaş arasındaki üniversite öğrencileri için en aranan nitelikler arasındadır. Aşırı yapılaşma ve

çok sayıda ziyaretçinin, rekreasyon kalitesini olumsuz yönde etkilediği bazı çalışmalarda belirtilmiştir (Scolozzi vd., 2014: 463). Bu bakımdan rekreasyon alanının sakin olması, kalabalık olmamasının (Ö9, TPO: 4.07) çok daha etkili bir tercih sebebi olduğu bu çalışma bulguları ile de teyit edilmiştir.

Yapılan analiz sonuçları rekreasyon alanlarının tercih edilmesinde 2 boyut altında toplanan faktörlerin etkili olduğunu göstermektedir. Çalışmada değerlendirilen 9 özelliğin açıklayıcı faktörler olarak bir grup oluşturduğu ve tercihleri etkilediği söylenebilir. Aynı şekilde Ö12 ve Ö13 özellikleri de bir grup oluşturmaktadır. Ziyaretçilerin karar verme sürecinde arkadaşların önerileri, hizmetlerin kitle-medya tanıtımından daha etkili olabilmektedir (Sava, 2015: 623). Nitekim anket sonuçlarına göre daha önceden deneyimleme ve memnun kalmanın, öğrencilerin bu alanları tekrar tercih etmelerinde etkili bir özellik olduğu (Ö11, TPO=3.81) belirlenmiştir.

Kültürel tercihlerin park kullanımlarını etkileyebileceğine yönelik bazı sonuçlar vardır (Tu vd., 2015: 933; Chow, McKenzie & Sit, 2016: 639). Kamusal alanlar ve rekreasyon tesisleri çocuklar, yetişkinler ve aileler için çeşitli imkanlar sunmaktadır, ancak parklardaki aktivite tercihleri kullanıcıların yaş ve cinsiyet gibi özelliklerine bağlıdır (Cohen vd., 2007: 509; Kaczynski, Wilhelm Stanis, Hastmann & Besenyi, 2011: 151; Moore vd., 2017: 256). Bu nedenle planlamalarda farklı kullanıcı gereksinimlerine göre çeşitli alternatifler tasarlanmalıdır veya tematik yaklaşımlar tercih edilmelidir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, COVID-19 salgın sürecinde üniversite öğrencilerinin duygu durumlarının nasıl etkilendiği ve bu süreçte rekreasyon beklentilerinin ve tercihlerinin nasıl değiştiği araştırılmıştır. Bu kapsamda çalışmanın sonuçları genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Ankete katılan çoğunluğu 20-24 yaş aralığındaki öğrencilerin pandemi sürecinde %43'ünün karantinada kalmak durumunda kaldığı, genel olarak pandemi kısıtlamaları yaşanan süreçte öğrencilerin en çok sıkılma, özlem, korku-kaygı, umutsuzluk ve yalnızlık duygularını yaşadıkları tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar öğrencilerin doğal alanların önemine yönelik farkındalıklarının arttığını (%72) göstermiştir.

Öğrencilerin pandemi öncesi ve pandeminin normalleşme sürecindeki rekreasyonel faaliyetlerde bulunma sıklığının önemli bir değişikliğe uğramadığı (haftada 1-2 kez olarak), pandemi süreci sona erdiğinde öğrencilerin doğal alanlarda gezmeyi (yayla, orman gibi), sosyalleşme olanaklarının daha fazla olduğu çeşitli etkinliklere katılmayı, deniz-kum-güneş tatili yapmayı, sportif ve fiziksel faaliyetler yapmayı daha çok tercih edecekleri ortaya çıkmıştır.

COVID-19 salgını ve pandemi sürecinin öğrencilerin rekreasyon tercihlerinde anlamlı bir değişime neden olduğu söylenebilir (TPO: 3.59; $p<0.05$). Genel olarak pandemi sürecinin öğrencilerin serbest zamanlarında açık hava rekreasyonu yapma isteklerinde belirgin bir etkisi olduğu anlaşılmıştır. Buna göre, öğrencilerin pandemi sürecini yaşadıkları için eskisinden daha çok rekreasyon etkinlikleri yapmak istedikleri ancak dış mekanlarda güvensizlik hissettikleri pozitif anlamda bir katılım oranı ile (TPO \geq 3) tespit edilmiştir.

Diğer taraftan öğrencilerin pandemi nedeniyle dış mekân rekreasyonel faaliyetlerini sosyal kalabalıklardan ziyade daha çok bireysel olarak gerçekleştirme isteğinin belirgin olarak katıldıkları bir düşünce olmadığı ($2 \leq$ TPO <3) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bireysel faaliyetler yapmak istemeyen ve kararsız kalan öğrenci sayısı daha fazla olmuştur. Bu durum öğrencilerin pandemi nedeniyle sosyalleşmekten çok uzaklaşmadıklarını göstermektedir.

Rekreasyon alanının temiz ve bozulmamış olması, güvenli olması, doğa ile iç içe olmaya imkan vermesi, manzara güzelliği sunması, aile ve arkadaşlar ile vakit geçirmeye imkan tanınması, sakin olması gibi

birçok özelliğın tercihlerde etkili olduğu belirlenmiştir. Bu bakımdan rekreasyon alanlarının pandemi sürecinin etkileri de dikkate alınarak başta temiz ve bakımlı olması yanında güvenli olması, doğal veya doğala yakın bir ortam olması, farklı tercihlere cevap verebilecek çeşitlilikte etkinlikler yapabilmeye imkân vermesi yani herkesin için tasarlanmış olması, ekonomik ve erişilebilir olması gibi niteliklere sahip olması beklenmektedir.

Rekreasyonel faaliyetlerin insanların stres yönetimine olumlu katkılar sağladığı, fiziksel ve ruhsal bakımdan daha iyi olmaya yardımcı olduğu birçok çalışmada teyit edilmiştir (Stanley & Hansen, 2020; Volenec vd., 2021; Venter vd., 2020). Bununla birlikte COVID-19 insanların zihinsel ve fiziksel sağlığını korumak için kentlerin daha fazla açık ve yeşil alana ihtiyacı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu bakımdan erişilebilirlik açısından avantajlar sağlayan kentsel yeşil alanların rekreasyonel ihtiyaçları karşılama fonksiyonu daha dikkatle değerlendirilmeli, planlamacı ve tasarımcılar tarafından kamusal açık yeşil alanların kentsel alanlarda sürdürülebilir, esnek ve adil şekilde kullanılabilirliğinin temin edilmesi gerekmektedir.

Etik Kurul Onayı: Araştırmanın yürütülmesi ve anketlerin uygulanması hususunda Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurul'undan (evrak tarih ve sayısı: 03.07.2021-15049) onay alınmıştır.

Çatışma Beyanı Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların herhangi bir çıkar çatışması arz edecek durumu yoktur.

KAYNAKLAR

- Akkuş, F. G. & Gül, A. (2020). Kentsel ekoturizm açısından Isparta kent insanının talep ve eğilimleri. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 5(2), 181-200. <https://doi.org/10.30785/mbud.758514>
- Altaş, M. (2020). *Hükümet 100 Milyar Liralık Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketini Açıkladı*. Erişim Tarihi: 09.05.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/hukümet-100-milyar-liralik-ekonomik-istikrar-kalkani-paketini-acikladi/1770907> adresinden alındı.
- Andkjær, S. & Arvidsen, J. (2015). Places for active outdoor recreation – a scoping review. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 12, 25-46. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2015.10.001>
- Barkley, J., Lepp, A., Glickman, E., Farnell, G., Beiting, J., Wiet, R. & Dowdell, B. (2020). The acute effects of the COVID-19 pandemic on physical activity and sedentary behavior in university students and employees. *International Journal of Exercise Science*, 13(5), 1326-1339.
- Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T., Pröbstl, U. & Simpson, M. (2007). Outdoor recreation and nature tourism: a European perspective. *Living Reviews in Landscape Research*, 1(2), 1-46. <http://dx.doi.org/10.12942/lrlr-2007-2>
- Bestard, A. B. & Font, A. R. (2009). Environmental diversity in recreational choice modeling. *Ecological Economics*, 68, 2743-2750. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2009.05.016>
- Brooks, S. K., Webster, R. K., Smith, L. E., Woodland, L., Wessely, S., Greenberg, N., & Rubin, G. J. (2020). The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *The Lancet*, 395, 912–920. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30460-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30460-8)
- Can, E. (2020). Coronavirüs (COVID-19) pandemisi ve pedagojik yansımaları: Türkiye’de açık ve uzaktan eğitim uygulamaları. *Açık Öğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 11-53.
- Chow, B. C., McKenzie, T. L. & Sit, C. H. P. (2016). Public parks in Hong Kong: characteristics of physical activity areas and their users. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 13(7), 639. <https://doi.org/10.3390/ijerph13070639>
- Cohen, D. A., McKenzie, T. L., Sehgal, A., Williamson, S., Golinelli, D. & Lurie, N. (2007). Contribution of public parks to physical activity. *American Journal of Public Health*, 97(3), 509-514. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2005.072447>

- Dikmen, S. & Bahçeci, F. (2020). COVID-19 pandemisi sürecinde yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejileri: Fırat Üniversitesi Örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7 (2), 78-98. <https://doi.org/10.33907/turkjes.721685>
- Dinçtürk, C., Dal, İ. & Açıksöz, S. (2020). Salgının öğretileri ve yeni dış mekân kullanımları. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 2020, 22 (3), 791-801. <https://doi.org/10.24011/barofd.773189>
- Doğan, S. Ş. & Vural, H. (2021). Bingöl Üniversitesi öğrencilerinin rekreasyonel eğilim ve taleplerinin değerlendirilmesi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 8(1), 154-164. <https://doi.org/10.30910/turkjans.651806>
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. & Çinko, M. (2010). *Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi*. (Üçüncü Basım), Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Eriksson, L. & Nordlund, A. (2013). How is setting preference related to intention to engage in forest recreation activities? *Urban Forestry & Urban Greening*, 12, 481-489. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2013.07.004>
- Eskiler, E., Yıldız, Y., & Ayhan, C. (2019). The effect of leisure benefits on leisure satisfaction: extreme sports. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, 21(1), 16-20. <https://doi.org/10.15314/tsed.522984>
- Folmer, A., Haartsen, T., Buijs, A. & Huigen, P. P. P. (2016). Wildlife, flora, and the perceived attractiveness of green places: a comparison between local and national green places. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, 16, 16-23. <https://doi.org/10.1016/j.jort.2016.09.001>
- Fong, K.C., Hart, J.E. & James, P. (2018). A review of epidemiologic studies on greenness and health: Updated Literature Through 2017. *Curr Environ Health Rep*. 5(1), 77-87. <https://doi.org/10.1007/s40572-018-0179-y>
- Gezgiç, G. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Serbest Zaman Aktivitesine Katılmalarının Depresyon Düzeyine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- Güngör, S. & Öner, B. (2020). Covid-19 sonrası normalleşme sürecinde rekreasyonel aktivite kullanımlarının değişimi ve kentsel yeşil alan özlemi. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 8(sp1), 8-12. <https://doi.org/10.24925/turjaf.v8isp1.8-12.3889>
- Hartig, T., Mitchell, R., de Vries, S. & Frumkin, H. (2014). Nature and health. *Annual Review of Public Health*, 35, 207-228.
- Hossain, M. M., Sultana, A., & Purohit, N. (2020). Mental health outcomes of quarantine and isolation for infection prevention: A systematic umbrella review of the global evidence. *Epidemiol Health*, 42, e2020038. 11p. <https://doi.org/10.4178/epih.e2020038>
- Humpel, N., Owen, N. & Leslie, E. (2002). Environmental factors associated with adults' participation in physical activity: a review. *American Journal of Preventive Medicine*, 22, 188-199. [https://doi.org/10.1016/S0749-3797\(01\)00426-3](https://doi.org/10.1016/S0749-3797(01)00426-3)
- Kaczynski, A. T., Wilhelm Stanis, S. A., Hastmann, T. J. & Besenyi, G. M. (2011). Variations in observed park physical activity intensity level by gender, race, and age: individual and joint effects. *Journal of Physical Activity & Health*, 8(2), 151-160. <https://doi.org/10.1123/jpah.8.s2.s151>
- Kalıpsız, A. (1981). *İstatistik Yöntemler*, İÜ Orman Fakültesi, Yayın No: 2837, İstanbul.
- Karasmanaki, E. & Tsantopoulos, G. (2021). Impacts of social distancing during COVID-19 pandemic on the daily life of forestry students. *Children and Youth Services Review*, 120, 105781. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105781>
- Karavaş, B. (2017). Kentsel ve kırsal rekreasyon alanlarına yönelik kullanıcı tercihlerinin belirlenmesi 'Artvin kenti örneği'. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 58-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/barofd/issue/27137/291998>
- Khan, A. H., Sultana, M. S., Hossain, S., Hasan, M. T., Ahmed, H. U. & Sikder, M. T. (2020). The impact of COVID-19 pandemic on mental health & wellbeing among home-quarantined Bangladeshi students: a cross-sectional pilot study. *Journal of Affective Disorders*, 277, 121-128. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.07.135>
- Li, S, Wang, Y, Xue, J, Zhao, N. & Zhu, T. (2020). The impact of COVID-19 epidemic declaration on psychological consequences: a study on active Weibo users. *International journal of environmental research and public health*, 17(6), 2032. <https://doi.org/10.3390/ijerph17062032>
- Loades, M. E., Chatburn, E., Higson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., Linney C, McManus MN, Borwick C & Crawley, E. (2020). Rapid Systematic Review: The Impact of Social Isolation and Loneliness

- on the Mental Health of Children and Adolescents in the Context of COVID-19. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 59(11), 1218–1239.e3. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>
- Lu, H., Stratton, C.W. & Tang, Y.W. (2020). Outbreak of pneumonia of unknown etiology in Wuhan, China: The mystery and the miracle. *Journal of Medical Virology*, 92 (4), 401–402. <https://doi.org/10.1002/jmv.25678>
- McCormack, G. R., Rock, M., Toohey, A. M. & Hignell, D. (2010). Characteristics of urban parks associated with park use and physical activity: are view of qualitative research. *Health & Place*, 16(4), 712-726. <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2010.03.003>
- Moore, J. B., Cook, A., Schuller, K., Lub, Y., Yuan, Z. & Maddock, J. E. (2017). Physical activity and park use of youth in Nanchang, China. *Preventive Medicine Reports*, 8, 256-260. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2017.11.003>
- Morse, J. W., Gladkikh, T. M., Hackenburg, D. M. & Gould, R. K. (2020). COVID-19 and human-nature relationships: Vermonters' activities in nature and associated nonmaterial values during the pandemic. *PLoS ONE*, 15(12), e0243697. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243697>
- Mylsidayu, A. (2021). Stress level of physical education students: How to do the learning during the covid-19 pandemic? *Journal Sport Area*, 6(1), 119-129.
- Nasir, R. A., Anuar, A. N. A., Md Darus, F., Jaini, N. & Salleh, S. A., (2012). The climatology effects on outdoor recreation perception and activity in Shah Alam. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 49, 193-201.
- Neuvonen, M., Sievänen, T., Tönnés, S. & Koskela, T. (2007). Access to green areas and the frequency of visits: a case study in Helsinki. *Urban Forestry and Urban Greening*, 6, 235-247. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2007.05.003>
- Paracchini, M. L., Zulian, G., Kopperoinen, L., Maes, J., Schägner, J. P., Termansen, M., Zandersen, M., Perez-Soba, M., Scholefield, P. A. & Bidoglio, G. (2014). Mapping cultural ecosystem services: A framework to assess the potential for outdoor recreation across the EU. *Ecological Indicators*, 45, 371-385. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2014.04.018>
- Sabancı, G. (2016). *Öğretim Elemanlarının Rekreatyone Katılımlarını Engelleyen Faktörlerin Belirlenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Sari, D. (2019). A study on the qualities that affect preference of rural recreation areas. *Applied Ecology and Environmental Research*, 17(5), 11509–11523. http://dx.doi.org/10.15666/aeer/1705_1150911523
- Sarp, A., Yücedağ, C. & Kaya, L. G. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde parklar üzerine kullanıcıların görüşleri: Antalya-Konyaaltı Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 12(1), 69-75. <https://doi.org/10.29048/makufebed.877511>
- Sava, A. M. (2015): Factors affecting the choice of recreation providers: a conceptual model. *Procedia Economics and Finance*, 23, 622-627. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00542-0](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00542-0)
- Schirpke, U., Meisch, C., Marsoner, T. & Tappeiner, U. (2018). Revealing spatial and temporal patterns of outdoor recreation in the European Alps and their surroundings. *Ecosystem Services*, 31, 336-350. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2017.11.017>
- Scolozzi, R., Schirpke, U., Detassis, C., Abdullah, S. & Gretter, A. (2014). Mapping alpine landscape values and related threats as perceived by tourists. *Landscape Research*, 40(4), 451-465. <https://doi.org/10.1080/01426397.2014.902921>
- Stanley, J. & Hansen, R. (2020). People love the idea of 20-minute neighbourhoods. So why Isn't it top of the agenda? Erişim adresi: <https://Theconversation.Com/People-Love-Theİdea-Of-20-Minute-Neighbourhoods-So-Why-İsnt-İt-Top-Of-The-Agenda-131193>
- Suárez, M., Barton, D. N., Cimburova, Z., Rusch, G.M., Gómez Baggethun, E. & Onaindia, M. (2020). Environmental justice and outdoor recreation opportunities: A spatially explicit assessment in Oslo metropolitan area, Norway. *Environmental Science & Policy*, 108, 133-143. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2020.03.014>

- Suminski, R., Poston, W., Market, P., Hyder, M. & Sara, P. (2008). Meteorological conditions are associated with physical activities performed in open-air settings. *International Journal of Biometeorology*, 52(3), 189-197. <https://doi.org/10.1007/s00484-007-0110-y>
- Surat, H. & Dinç, C. (2020). Research in Education and Social Sciences. Dr. Öğr. Üyesi Hasan Ulukan (edt.) içinde, *Gevaş' ta Yapılan Turizm Faaliyetlerine Yönelik Algı ve Tutumların Belirlenmesi* (s. 81 -97). Duvar yayımları.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics*. (sixth ed.), Boston: Pearson.
- Triguero-Mas, M., Dadvand, P., Cirach, M., Martínez, D., Medina, A., Mompert, A., Basagaña, X., Gražulevičienė, R. & Nieuwenhuijsen, M. J. (2015). Natural outdoor environments and mental and physical health: relationships and mechanisms. *Environment International*, 77, 35-41.
- Tu, H., Liao, X., Schuller, K., Cook, A., Fan, S., Lan, G., Lu, Y., Yuan, Z., Moore, J. B. & Maddock, J. E. (2015). Insights from an observational assessment of park-based physical activity in Nanchang, China. *Preventive Medicine Reports*, 2, 930-934. <https://doi.org/10.1016/j.pmedr.2015.08.022>
- Tüttüncü, Ö. , Aydın, İ. , Küçükusta, D. , Avcı, N. & Taş, İ. (2011). Üniversite öğrencilerinin rekreasyon faaliyetlerine katılımını etkileyen unsurların analizi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 22 (2), 69-83. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbd/issue/16381/171368>
- Ural, A. & Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Uslu, S., Karavelioğlu, M. & Gumusgul, O. (2020). Geleneksel rekreatif oyunlar: Yeni Koronavirüs (Covid-19) salgını sürecinde boş zaman değerlendirme önerileri. *Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi*, 2 (Özel Sayı 1), 14-25. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/srad/issue/54676/742011>
- Ülker, Ş. G. (2022). Relationship Between COVID-19 Anxiety and Recreational Activity Levels in University Students During COVID-19 Pandemic. *Research in Sports Science*, 12(1), 1-6.
- Ünal, A. & Çelen, O. (2020). Üniversite öğrencilerinin destinasyon imaj algılarını belirlemeye yönelik karşılaştırmalı bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 43-58.
- van Zanten, B. T., Zasada, I., Koetse, M. J., Ungaro, F., Häfner, K. & Verburg, P. H. (2016). A comparative approach to assess the contribution of landscape features to aesthetic and recreational values in agricultural landscapes. *Ecosystem Services*, 17, 87- 98. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2015.11.011>
- Venter, Z. S., Barton, D. N., Gundersen, V., Figari, H. & Nowell, M. (2020). Urban nature in a time of crisis: recreational use of green space increases during the COVID-19 outbreak in Oslo, Norway, *Environmental Research Letters*, 15(10), 104075. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abb396>
- Volenec, Z. M., Abraham, J. O., Becker, A. D. & Dobson, A. P. (2021). Public parks and the pandemic: How park usage has been affected by COVID-19 policies. *PLoS ONE*, 16(5), e0251799. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0251799>
- WHO, (2022). *WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard*, Erişim Tarihi: 09.05.2022, <https://covid19.who.int> adresinden alındı.
- Wilson, O.W.A., Holland, K.E., Elliott, L.D., Duffey & M., Bop M. (2021). The impact of the COVID-19 pandemic on US college students' physical activity and mental health. *Journal of Physical Activity and Health*, 18(3), 272-278 <https://doi.org/10.1123/jpah.2020-0325>
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (yenilenmiş 4. baskı), Detay yayıncılık, Ankara.
- Yıldız, M, Sahan, H., Tekin, M., Devencioglu, S. & Yazar, D. N. (2012). Examination of recreation levels of university students with regard to various variables. *Procedia, Social and Behavioral Sciences*, 46, 320-325. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.114>
- Yılmaz, H., Karasah, B. & Yüksel., E. E. (2009). Gülez yöntemine göre Kafkasör Kent Ormanının rekreasyonel potansiyelinin değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10(1), 53-61.

Makale türü / Article type: Araştırma / Research

An Assessment on Rural Development Supports: A Case Study of Artvin¹

Kırsal Kalkınma Desteklemeleri Üzerine Bir Değerlendirme: Artvin İli Örneği

Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Demirci

Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin Meslek Yüksekokulu, udemirci08@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9230-3778

Dr. Öğr. Üyesi İnci Zeynep Aydın

Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, iza@artvin.edu.tr

ORCID: 0000-0002-3307-1193

Abstract

In this study, it is aimed to evaluate the supports provided by various state institutions and organizations for agriculture and livestock, and the supports provided to help the socio-economic development of people living in rural areas, based on the example of Artvin province. In this context, the type, amount and effects of the supports provided in the last 10 years period (2012-2021) were examined. A significant contribution has been made to the rural population living in Artvin with various supports within the body of the Provincial Directorate of Agriculture and Forestry, and Forestry and Village Relations Branch Directorate. A total of nearly 598 million TL support was provided, of which 122 million TL to livestock supports, 375 million TL to agricultural supports, and more than 100 million TL to rural investment supports. Forest and Village Relations Branch Directorate provided approximately 18.7 million TL, of which 11 million TL to social support and 7.7 million TL to economic support. In addition, within the scope of the Çoruh River Watershed Rehabilitation Project, approximately 17.2 million TL of social and economic support was given. To ensure sustainable rural development, it is necessary to monitor all the supports given, determine their effectiveness and efficiency and reveal whether the supports reach the desired goal.

Extended Abstract

Introduction: Rural development approaches around the world have changed over time due to changing economic, social and environmental concerns. In the 1970s, it was realized that economic growth alone would not be sufficient and that environmental values should also be protected. It has been understood that the economic growth process, which irreversibly destroys natural resources, cannot be sustainable in the long run. For this reason, by adopting an approach based on human and environmental dimensions in economic development, the concept of sustainable development has begun to come to the fore

As a reflection of the sustainable development approach, there have been changes and developments in the rural development approaches. Prior to the 1980s, growth-based political priorities gradually gave way to the pursuit of integrated development approaches that encompasses the entire society. In Turkey, various public institutions and organizations give supports for rural development. These public institutions and organizations, on the one hand, provide services such as education, health, transportation, drinking water, waste management and social assistance to people living in rural areas, and on the other hand, they provide various supports in the form of grants or loans.

In this study, based on the example of Artvin province, it is aimed to evaluate the supports provided by various public institutions and organizations for agriculture and animal husbandry, which are the direct livelihood activities

¹ Bu makalenin özeti, Artvin Çoruh University International Congress on Ecology, Economy, and Regional Development (ECOSUS 2022) adlı kongrede sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

of people living in rural areas, and the supports provided to help the socioeconomic development of people living in rural areas. In this context, the type, amount and impact status of the supports provided in the last 10 years (2012-2021) were examined.

Method: In this study, the data of public institutions and organizations that provide rural support in Artvin province were used as the basic material. In this context, the activity reports and other documents of the Artvin Provincial Directorate of Agriculture and Forestry, the reports of the Artvin Regional Directorate of Forestry and Rural Relations Branch Directorate, and the records of other relevant institutions were used. In this context, rural development supports data for the last 10 years have been obtained and compiled. Then, the types of these supports, the purposes of the supports and the amount of support were examined and evaluations were made.

Findings: Rural development supports can be considered under three sub-headings as livestock supports, agricultural supports and rural development investment supports. Livestock supports; includes supports for cattle farming, sheep & goat farming, beekeeping and fisheries. In this context, support for cattle farming has increased in Artvin in the aforementioned period, and approximately 13 million TL of support has been provided in 2020. Sheep & goat farming subsidies, on the other hand, showed a steady increase in the same period. When the number of registered animals in Artvin is examined over the years, it can be said that the supports had a significant effect on the number of sheep & goat. In the related period the number of sheep & goat increased by 145% from 73320 to 179929.

In addition, while the support for beekeeping quintupled in the relevant period, there was a significant increase in the number of bee colonies throughout the province. While there were 74474 active bee colonies in 2012, this value was 95138 by the end of 2021. Subsidies for fishery products have also increased significantly, especially in the last 5 years and these subsidies have an impact on the increase in production capacity of salmon farming in cages. Moreover, within the scope of the Çoruh River Watershed Rehabilitation Project, 3.9 million TL of agricultural support was provided in the 2015-2019 period.

Regional Development Administration for Eastern Black Sea Project provides support especially for barn projects in Artvin. In 2018, the amount of support reached 9.75 million TL. Within the scope of economic investments, grant agreements were signed with a total of 115 investors in Artvin in the relevant period, and a total of 71.8 million TL of support was provided. In addition, within the scope of the Young Farmer Project, a total of 15120000 TL support was provided to 504 young farmers in 3 years, for livestock, beekeeping and agriculture.

One of the most important institutions providing support for rural development is the Department of Forestry and Village Relations (ORKÖY). Within the scope of social supports, ORKOY provided the roof covering support. Especially in the period of 2019-2021, a total of 6 million TL support was given to 1429 households as roof covering support. In addition, solar water heating system was provided to 512 households in the relevant period. On the other hand, economic supports were given for dairy cattle, dairy sheep and beekeeping.

Conclusion and recommendations: Considering forest and agricultural land conditions, the number of households dealing with agriculture and animal husbandry, and the decreasing rate of rural population in Artvin Province, it is necessary to support rural development in Artvin. Especially in recent years, it is possible to prevent the decrease in the share of the rural population in the total population only by supporting development of rural people in their settlements.

The diversification of rural development support types and the increase in the amount of these support over the years is an important advancement. As seen in the example of Artvin, a significant contribution has been made to the rural population in the last 10 years. A total of nearly 598 million TL support was provided, of which 122 million TL to livestock supports, 375 million TL to agricultural supports, and more than 100 million TL to rural investment supports. Forest and Village Relations Branch Directorate provided approximately 18.7 million TL, of which 11 million TL to social support and 7.7 million TL to economic support. In addition, within the scope of the Çoruh River Watershed Rehabilitation Project, approximately 17.2 million TL of social and economic support was given.

The monitoring of the supports is as important as the supports made in rural development. It is necessary to reveal whether the supports provided reach the desired goal, to control whether the beneficiaries of the supports use the supports in accordance with their purpose, to determine the satisfaction levels of the people, and to determine the efficiency and productivity of the financial resources allocated for rural development. However, except for a few

studies in Turkey, studies on these issues are not carried out at the desired level. At this point, in order to ensure sustainable rural development, it is necessary to take and implement measures to monitor the supports and determine the impact they have on rural development. In addition, bringing together all relevant institutions and organizations for sustainable rural development and implementing basin-based integrated projects with a participatory approach based on the problems and expectations of people living in rural areas can provide more beneficial results.

Keywords: Livestock supports, Agricultural supports, Sustainable rural development, Social and economic supports

JEL Classification: Q01, Q23, R00

Özet

Bu çalışmada Artvin ili örneğinden hareketle, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından sağlanmakta olan ve kırsalda yaşayan insanların doğrudan geçim faaliyet alanları olan tarım ve hayvancılığa yönelik verilen desteklemeler ile yine kırsalda yaşayan insanların sosyoekonomik kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla sağlanan desteklemelerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda son 10 yıllık dönemde (2012-2021) sağlanan desteklemelerin türü, miktarı ve etki durumları irdelenmeye çalışılmıştır. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile Orman ve Köy İlişkileri Şube Müdürlüğü bünyesinde çeşitli ekonomik ve sosyal desteklemeler ile Artvin’de yaşayan kırsal nüfusa önemli katkı sağlanmıştır. Hayvancılık desteklemeleri kapsamında yaklaşık 122 milyon TL, tarımsal desteklemeler kapsamında yaklaşık 375 milyon TL ve kırsal yatırım desteklemeleri kapsamında ise 100 milyon TL’den fazla olmak üzere toplamda 598 milyon TL civarında destekleme sağlanmıştır. Diğer taraftan Orman ve Köy İlişkileri Şube Müdürlüğü bünyesinde sosyal maksatlı desteklemelerden 11 milyon TL ve ekonomik maksatlı desteklemelerden 7.7 milyon TL olmak üzere yaklaşık 18.7 milyon TL kaynak sağlanmıştır. Ayrıca Çoruh Nehri Havzası Rehabilitasyon projesi kapsamında ise yaklaşık 17.2 milyon TL tutarında sosyal ve ekonomik maksatlı desteklemede bulunulmuştur. Sürdürülebilir kırsal kalkınmanın sağlanması için verilen tüm desteklemelerin takibi yapılarak, etkinlik ve verimliliğini belirlemek ve desteklemelerin istenilen hedefe ulaşip ulaşmadığını ortaya koymak gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık desteklemeleri, Tarımsal desteklemeler, Sürdürülebilir kırsal kalkınma, Sosyal ve ekonomik destekler

JEL Sınıflandırması: Q01, Q23, R00

GİRİŞ

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü’nde kalkınma kavramı; “bir ekonomide üretim ve kişi başına gelirin artması ile birlikte, toplumsal-kültürel yapının değişip yenileşmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (TÜBA, 2011). Kalkınma, tek boyutlu bit kavram olmayıp, kişi başına düşen milli gelir artışı (büyüme) yanında, ekonomik, sosyal, kültürel, beşeri, çevresel ve kurumsal altyapı alanlarında meydana gelen olumlu yapısal değişimleri ve gelişimleri ifade etmektedir (Daşdemir, 2009).

Ülkelerin kalkınmaya yönelik çalışmaları, ülkenin genel refah düzeyinin yükseltilmesi yanında, bölgeler arasındaki ve bölgeler içindeki dengesizliklerin giderilmesine yönelik etkinlikleri de kapsamaktadır. Ülkenin genel refah düzeyi ile ilgili etkinlikler “kalkınma”; kırsal kesimin refah düzeyini artırmaya yönelik etkinlikler ise “kırsal kalkınma” olarak adlandırılmaktadır (Önal & Bekiroğlu, 2011). İlk kez Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından tanımlanan toplum kalkınması, kırsal kalkınmanın da ilk tanımı olarak kabul edilmektedir. Bu tanıma göre toplum kalkınması; “küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla girişilen çabalar ile bu toplulukların ulusun bütünüyle kaynaştırılması ve ulusal kalkınma çabalarına katkıda bulunmalarının sağlanması süreci” olarak ifade edilmektedir (BM, 1963).

Ülkemizde planlı kalkınma dönemi 1963 yılında hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile başlamıştır. Kalkınma planlarında ise ülke düzeyinde tüm sektörleri ilgilendiren makro amaç ve stratejiler belirlenmekte ve kırsal kalkınma ile ilgili amaç ve politikalar da ilgili kalkınma planlarında

ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu bağlamda hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndan itibaren kırsal kalkınma hususuna yer verilmiş ve bahse konu planda Birleşmiş Milletler'in yaklaşımına benzer bir yaklaşım benimsenerek, toplum kalkınması, köy kalkınması ve kırsal kalkınma kavramları eş anlamda kullanılmıştır (DPT, 1963). Kırsal kalkınma kavramı ilk kez 5. BYKP'de yer almış, müteakip kalkınma planlarında ise kırsal kalkınmaya yönelik proje, hedef ve politikalarından bahsedilmiştir.

Dünya genelinde kırsal kalkınma yaklaşımları toplumların ihtiyaçları ve değişen ekonomik, sosyal ve çevresel kaygılar nedeniyle zaman içerisinde değişiklikler göstermiştir. 1970'li yıllarda iktisadi olarak büyümenin tek başına yeterli ve arzulanır olamayacağı ve çevresel değerlerin de korunması gerektiğinin farkına varılmıştır. İnsanlığın en önemli zenginlik kaynağı olan doğal kaynakları geri dönülemez bir biçimde yok eden iktisadi büyüme sürecinin uzun vadede sürdürülebilir olamayacağı anlaşılmıştır. Bu nedenle iktisadi kalkınmada insanı ve çevresel boyutları esas alan yaklaşım benimsenerek, sürdürülebilir kalkınma kavramı gündeme gelmeye başlamıştır (Kaynak, 2009).

İlk defa Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (Brundtland Komisyonu) tarafından 1987 yılında yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporda yer alan sürdürülebilir kalkınma kavramı; *"gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama hakkını tehlikeye atmaksızın, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmak"* şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu raporda tüm ülkeler için ekonomik ve sosyal kalkınmanın amaçlarının sürdürülebilir kalkınma ekseninde belirlenmesi gerektiği vurgulanmıştır (WCED, 1987).

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının bir yansıması olarak, kırsal kalkınma yaklaşımında da değişiklikler ve gelişmeler yaşanmıştır. 1980'li yıllardan öncesinde büyümeye dayalı politik öncelikler yerini giderek toplumun tamamını kapsayan entegre kalkınma arayışlarına bırakmış ve serbest piyasa, sürdürülebilir kalkınma, katılım, yönetim gibi kavramlar kırsal kalkınma politikalarını şekillendirmeye başlamıştır. Kırsal kalkınma artık sadece kamusal bir hizmet alanı olmaktan çıkarak toplumun tümünü ilgilendirmekte ve ekonomi kesimlerinin ortak uğraşısı olmaktadır (Gülçubuk vd., 2010).

Ülkemizde de kırsal kalkınma anlayışında yaşanan değişimin neticesinde 2006 yılında ilk "Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2007-2013)" hazırlanmış ve bu strateji belgesinde kırsal kalkınma; *"kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklılaşan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü"* olarak tanımlanmıştır (DPT, 2006). Daha sonra ise 2014-2020 yıllarını kapsayan "2. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi" hazırlanmıştır (GTHB, 2015).

Mevcut durumda ise sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışı çerçevesinde hazırlanan "3. Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023)" yürürlüktedir. Bu stratejide ulusal kırsal kalkınmanın temel amacı, *"sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal iş gücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması, nüfusun kırsalda tutunmasının sağlanması, geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması"* olarak belirlenmiştir (TOB, 2021).

Ülkemizde yukarıda ifade edilen kırsal kalkınma politikalarına ve amaçlarına hizmet etmek amacıyla çeşitli kamu kurum ve kuruluşları faaliyette bulunmaktadır. Bu kamu kurum ve kuruluşları bir taraftan kırsalda yaşayan insanlara eğitim, sağlık, ulaştırma, içme suyu, atık yönetimi ve sosyal yardımlar gibi doğrudan ve dolaylı hizmetler sunmakta ve yatırım yapmakta, diğer taraftan ise hibe ya da kredi şeklinde çeşitli desteklemeler sağlamaktadırlar.

Kırsal kalkınma amacıyla gerçekleştirilen destekleme faaliyetleri şu şekilde sınıflandırılabilir (TOB, 2021):

A. Ulusal Kaynaklarla Yürütülen Destekleme Faaliyetleri

- Kırsal Kalkınma Amaçlı Tarımsal Destekler
- Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi
- Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programı
- KOSGEB Destekleri
- Bölgesel Gelişme Destekleri
- Yoksulluğu Azaltma Destekleri
- Çevresel Altyapı ve Çevre Koruma Destekleri
- Katı Atık Programı Projesi
- Su, Kanalizasyon ve Altyapı Projesi

B. Uluslararası Kaynaklarla Yürütülen Destekleme Faaliyetleri

- IPARD Programı
- Entegre Kalkınma Projeleri

Bu çalışmada Artvin ili örneğinden hareketle, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları tarafından kırsal kalkınma kapsamında sağlanmakta olan ve kırsalda yaşayan insanların doğrudan geçim faaliyet alanları olan tarım ve hayvancılığa yönelik verilen desteklemeler ile yine kırsalda yaşayan insanların sosyoekonomik kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla faaliyette bulunan Orman ve Köy İlişkileri Dairesi Başkanlığı (ORKÖY) tarafından sağlanan desteklemelerin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda son 10 yıllık dönemde (2012-2021) sağlanan desteklemelerin türü, miktarı ve etki durumları irdelenmeye çalışılmıştır.

1. MATERYAL VE YÖNTEM

1. 1. Araştırma Alanının Tanıtımı

Çalışmada araştırma alanı olarak Artvin ili seçilmiştir. Mevcut durumda Artvin ilinin toplam nüfusu 169.543 olup, nüfusun %36,19'u köyde yaşamaktadır. Son 10 yıllık dönemde ilin toplam nüfusunda önemli bir değişiklik yaşanmamasına rağmen, toplam nüfus içerisindeki kırsal nüfus oranı %43.94'ten %36.19'a gerilemiştir. Diğer bir ifade ile kırsalda yaşayanların sayısı önemli miktarda azalış göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Artvin il nüfusu (2012-2021)

Yıllar	İl ve İlçe Merkezi		Köyler		Toplam Nüfus
	Nüfus	%	Nüfus	%	
2012	93673	56.06	73409	43.94	167082
2013	94316	55.70	75018	44.30	169334
2014	98039	57.78	71635	42.22	169674
2015	99359	59.01	69011	40.99	168370
2016	99826	59.40	68242	40.60	168068
2017	104578	62.94	61565	37.06	166143
2018	102882	59.12	71128	40.88	174010
2019	106389	62.26	64486	37.74	170875
2020	106858	63.04	62643	36.96	169501
2021	108181	63.81	61362	36.19	169543

*TÜİK verilerinden derlenmiştir.

Artvin ilinin yüzölçümü 729994 hektar olup, toplam alanın yaklaşık %54'ü orman, %9'u ise tarım arazisidir. Çiftçi Kayıt Sistemi'ne göre 13584 hane çiftçilikle uğraşmaktadır (ATOM, 2020).

1.2. Materyal

Bu çalışmada Artvin ilinde kırsal desteklemelerde bulunan kamu kurum ve kuruluşlarının verileri temel materyal olarak kullanılmıştır. Bu kapsamda Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nün faaliyet raporlarından ve diğer belgelerinden, Artvin Orman Bölge Müdürlüğü Orman ve Köy İlişkileri Şube Müdürlüğü raporlarından ve ilgili diğer kuruluşların kayıtlarından istifade edilmiştir. Ayrıca konu ile ilgili olarak yerli ve yabancı makalelerden, lisansüstü tezlerden, projelerden, raporlardan ve diğer bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır.

1.3. Yöntem

Bu çalışmada son 10 yıllık süreçte Artvin'de Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Şube Müdürlüğü ve ilgili diğer kuruluşlar tarafından kırsal kalkınma kapsamında yapılan desteklemeler ile ilgili veriler elde edilmiş ve derlenmiştir. Daha sonra bu desteklemelerin türlerinin neler oldukları, desteklemelerin amaçları ve destekleme miktarları irdelenmiş ve değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmada kullanılan verilerin temini için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmadığından, etik kurul onayı alınmamıştır.

2. BULGULAR VE TARTIŞMA

2.1. Tarımsal Desteklemeler

Kırsalda yaşayan insanların sürdürülebilirlik ve verimlilik temelinde tarımsal faaliyetlerini devam ettirmeleri amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı nezdinde İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP) ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından çeşitli desteklemeler sağlanmaktadır. Bu desteklemeleri; hayvancılık desteklemeleri, tarımsal desteklemeler ve kırsal kalkınma yatırım desteklemeleri olarak üç alt başlıkta değerlendirmek mümkün olmaktadır. Artvin il genelinde bu kapsamda son 10 yıllık dönemde (2012-2021) yapılan destekleme alt türleri ve miktarları Tablo 2 ve Tablo 3'te gösterilmiştir (ATOM, 2016; ATOM, 2018; ATOM, 2019; ATOM, 2020). 2021 yılına ait bazı desteklemelerin süreçleri ve ödemeleri, bu araştırmanın hazırlandığı tarihte halen devam ettiği için, bu desteklemelere ilişkin verilere yer verilememiştir.

Tablo 2. Artvin'de yapılan tarımsal desteklemeler (TL) (2012-2016)

Destekleme Türü		2012	2013	2014	2015	2016
Hayvancılık	Büyükbaş	1841225	1738030	3336000	3084062	52900
	Küçükbaş	1649058	1910780	2027550	2273335	2447220
	Arıcılık	490521	648176	807230	880180	855490
	Su Ürünleri	733800	425100	819943	459352	386055
	İşlenmiş Ürün Dest.	---	---	---	---	---
	Geleneksel Kıyı Balıkçılığı	---	---	---	---	---
Tarımsal Desteklemeler	Alan Bazlı Fındık Dest.	11245825	12078137	12634280	12030725	12056887
	Mazot, Gübre Dest.	1780123	1870988	2058436	2170249	2200000
	Yem Bitkileri Dest.	12496	5800	15656	20895	22000
	Organik Tarım Dest.	159010	159000	714717	751580	647136
	Çoruh Nehri Havzası Projesi	---	---	---	549651	1009515
	Tarımsal Yayım Dest.	30000	240000	382800	340800	340800
	İyi Tarım Uygulama Dest.	---	---	---	---	374102
	Küçük Aile İşletme Dest.	---	---	---	---	44757
	Mera Islah ve Projeler	156985	152500	246245	336531	631561
	Sertifikalı Fidan Kull. Dest.	---	---	---	---	---
Çay Prim ve Budama Dest.	24000000	25000000	25000000	25635151	33571207	
Yatırım Dest.	Ekonomik Yatırımlar	896625	1173250	2233647	10988791	10988791
	DOKAP Hayvancılık Dest.	94725	53000	224000	572.840	4851000
	Genç Çiftçi Desteklemesi	---	---	---	---	4890000

Tablo 3. Artvin’de yapılan tarımsal desteklemeler (TL) (2017-2021)

	Destekleme Türü	2017	2018	2019	2020	2021
Hayvancılık	Büyükbaş	10359522	13332327	8137272	12997154	6722999
	Küçükbaş	2510149	4587940	4673830	4189472	6809521
	Arıcılık	1197277	1084762	1506980	1661515	2229770
	Su Ürünleri	1393968	2604762	4298702	4990500	Devam ediyor
	İşlenmiş Ürün Dest.	---	---	---	35710	---
	Geleneksel Kıyı Balıkçılığı	---	---	---	235250	319450
Tarımsal Desteklemeler	Alan Bazlı Fındık Dest.	12392688	11406623	12278345	12068490	11665469
	Mazot, Gübre Dest.	2831370	3326637	3326637	4155105	4780051
	Yem Bitkileri Dest.	13145	26067	22410	12149	19821
	Organik Tarım Dest.	1509270	1.509270	2353788	621823	1216751
	Çoruh Nehri Havzası Projesi	1100000	1.100000	700000	---	---
	Tarımsal Yayım Dest.	87500	175000	228000	414000	506000
	İyi Tarım Uygulama Dest.	288427	288427	8398	8398	---
	Küçük Aile İşletme Dest.	77484	77484	123104	72962	61083
	Mera Islah ve Projeler	631561	908500	468283	295000	717900
	Sertifikalı Fidan Kull. Dest.	3697	3697	663	7344	---
	Çay Prim ve Budama Dest.	33571207	17359625	19725014	---	Devam ediyor
Yatırım Dest.	Ekonomik Yatırımlar	25890061	12320334	7180717	194460	---
	DOKAP Hayvancılık Dest.	3884000	9752920	2900262	2072186	192500
	Genç Çiftçi Desteklemesi	5070000	5160000	---	---	---

Hayvancılık desteklemeleri; anaç sığır, buzağı, besi sığırı, anaç koyun-keçi, aşı desteği ve hastalıktan koruma ve çiğ süt destekleri gibi büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığa yönelik desteklemeleri, arılı kovan ve arı ırkının korunması gibi arıcılık desteklemeleri ile deniz ve iç sularda su ürünlerin yetiştirilmesi ve balıkçılığa yönelik desteklemeleri kapsamaktadır. Bu bağlamda Artvin’de bahse konu dönemde büyükbaş hayvancılığa yönelik desteklemeler artış göstermiş, 2020 yılında yaklaşık 13 milyon TL tutarında destekleme sağlanmıştır. 2021 yılında verilen destekleme ise ilk 6 aylık döneme ait ödeme olup, ikinci 6 aylık döneme ait destekleme ödemeleri devam ettiğinden, ilgili veriye yer verilememiştir. Küçükbaş hayvan desteklemeleri ise aynı dönemde istikrarlı bir artış göstermiştir. Yıllar itibariyle Artvin’deki kayıtlı büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları irdelendiğinde yapılan desteklemelerin özellikle küçükbaş hayvan sayılarında önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir (Tablo 4). Özellikle küçükbaş hayvan desteklemeleri dönem başında 1649058 TL iken 2021 yılı itibariyle 6809521 TL’ye çıkmış, aynı dönemde küçükbaş hayvan sayısı ise % 145 artış göstererek 73320’den 179929’a yükselmiştir.

Tablo 4. Yıllar itibariyle Artvin'deki büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları (adet)

Hayvan Sayıları	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Büyükbaş	69097	67092	52517	56042	55280	58481	60595	64300	76423	65312
Küçükbaş	73320	83933	100778	112955	114993	119921	122512	167600	247677	179929

Arıcılık desteklemelerinde de benzer durum söz konusudur. Artvin, Kafkas Arı Irkının gen merkezi olup, Türkiye genelinde ana arı üretiminde ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle kırsalda yaşayanlar için

arıcılık faaliyetleri önem arz etmektedir. İlgili dönemde arıcılığa yönelik desteklemeler yaklaşık 5 katına çıkarırken, İl genelindeki arıcılık koloni sayısında da önemli artış yaşanmıştır. 2012 yılında 1379 arıcılık işletmesinin 74474'ü aktif arı kolonisi varken, bu değer 2021 yılı sonu itibariyle 95138 adet olmuştur (ATOM, 2020; TOB, 2022).

Su ürünlerine yönelik desteklemeler de özellikle son 5 yıllık süreçte ciddi oranda artış göstermiştir. Özellikle Çoruh Nehri üzerinde yer alan Borçka Baraj Havzası'nda kafeslerde somon balığı yetiştiriciliğinin yaygınlaşması ve üretim kapasitelerinin artmasında desteklemelerin de etkisi olmuştur. Nitekim yaklaşık 6.6 bin ton somon balığı üretimi ve ihracatı hem ülke ekonomisine hem de istihdam sağlayarak il ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır.

Diğer bir destekleme türü olan tarımsal desteklemeler ise fındık ve çay desteklemeleri, mazot, gübre ve yem bitkisi destekleri, organik tarım ile mera ıslahına yönelik desteklemeleri içermektedir. Artvin'de fındık ve çay önemli tarım ürünleri olup, kırsalda yaşayanların temel geçim kaynaklarındandır. Artvin'de yaklaşık 90000 dekada ülke çay üretiminin %9.92'si (143.829 ton) kadar çay üretilmektedir (ATOM, 2020; TOB, 2022). Bu nedenle çay prim ve budama desteklemeleri bazı yıllar 30 milyon TL'nin üzerinde gerçekleşerek toplam desteklemeler içerisinde önemli yer tutmaktadır. Benzer durum fındık üretiminde de geçerlidir. Yaklaşık 82000 dekada 5185 ton fındık üretilmektedir (ATOM, 2020; TOB, 2022). Fındıkla verilen destekleme alan bazlı olduğundan ilgili dönemde sağlanan destek miktarı neredeyse aynı düzeydedir.

Mazot ve gübre desteklemeleri ise bahse konu dönemde %168 artış göstererek 1.78 milyon TL'den 4.78 milyon TL'ye yükselmiştir. Diğer taraftan Artvin'de çevre kirleticilerin olmaması ve tarımsal üretimde ilaç ve kimyasal gübre kullanımının çok az olması nedeniyle organik tarım için uygun alanların bulunması, organik tarıma olan teşvikleri artırmış ve bu konuda DOKAP tarafından "Artvin İli Organik Havzalarda Organik Üretim Geliştirilmesi Projesi" hayata geçirilmiş ve organik meyve ve sebze üretimine yönelik destekleme verilmiştir. 2012 yılında sadece 159000 TL olan destekleme 2019 yılında 2.3 milyon TL'den de fazla olacak şekilde gerçekleşmiştir.

Tarımsal desteklemelerin alt başlığı olarak yer alan Çoruh Nehri Havzası Rehabilitasyon Projesi (ÇNHRP) ise amacı, kapsamı, destekleme türleri ve oluşturduğu etki bakımından kırsal kalkınma için çok önemli bir proje olarak ön plana çıkmaktadır. Orman Genel Müdürlüğü'nün koordinesinde gerçekleştirilen projenin genel amacı Çoruh Nehri Havzasında, entegre rehabilitasyon ve bitki örtüsü, toprak ve su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı ve muhtelif gelir getirici faaliyetlerle geçimin iyileştirilmesi sayesinde çevresel muhafaza ve fakirliğin azaltılmasına katkıda bulunmaktır (WEB1, 2022). Bu bağlamda bir taraftan gelir getirici tarım ve hayvancılık desteklemeleri sağlanırken, diğer taraftan güneş enerji ve yalıtım gibi desteklemeler ile köylülerin yaşam ve geçim şartlarının iyileştirilmesine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Erzurum ve Bayburt ile birlikte ÇNHRP'nin uygulandığı üç ilden biri olan Artvin'de de projenin hayata geçirilmesinden itibaren çeşitli desteklemeler gerçekleştirilmiştir. ÇNHRP'nin bütçesinden ve İl Tarım ve Orman Müdürlüğü koordinesinde 2015-2019 döneminde 3.9 milyon TL'lik tarımsal desteklemede bulunulmuştur.

Üçüncü destekleme türü olan kırsal kalkınma yatırım desteklemeleri ise çeşitli projeler aracılığıyla yapılan ekonomik yatırım desteklemeleri içermektedir. Örneğin bu kapsamda DOKAP tarafından büyükbaş ve küçükbaş hayvan işletmelerine damızlık erkek materyal (boğa, koç ve teke), yeni ahır/ağıl yapımı ve ahır/ağıl tadilatları ve makine alet-ekipman alımları konularında hibe desteği sağlanmaktadır. Artvin'de de özellikle ahır/ağıl projelerine yönelik DOKAP tarafından destekleme sağlanmaktadır. 2018 yılında destek miktarı 9.75 milyon TL'ye ulaşmıştır.

Ekonomik yatırımlar kapsamında ise hayvansal ürünlerin işlenmesi, kırsal turizm yatırımları, tarımsal üretime yönelik sabit yatırımlar, bitkisel ürünlerin işlenmesi ve çiftlik faaliyetlerinin geliştirilmesi gibi

konu başlıklarında hibe ödemeleri yapılmaktadır. Yine bu bağlamda Artvin’de ilgili dönemde 6.-12. Etap Ekonomik Yatırımlar Desteklemeleri Projeleri kapsamında toplam 115 yatırımcı ile hibe sözleşmesi imzalanmış ve toplamda 71.8 milyon TL tutarında destekleme sağlanmıştır. 2021 yılına ait destekleme çalışmaları ise devam etmektedir.

Kırsal kalkınma yatırım desteklemeleri kapsamındaki diğer önemli bir proje ise Genç Çiftçi Projesi’dir. Genç çiftçilerin girişimciliğinin desteklenmesi, gelir düzeyinin yükseltilmesi, alternatif gelir kaynaklarının oluşturulması ve kırsalda genç nüfusun istihdamına katkı sağlayacak kırsal alandaki tarımsal üretime yönelik projelerin desteklenmesi amacıyla 2016-2018 yılları arasında uygulanan proje kapsamında kırsal alanda ikamet eden 18-40 yaş aralığında tarımsal faaliyet gösteren veya göstermek isteyen genç çiftçilere kişi başına 30000 TL hibe desteği verilmiştir. Artvin il genelinde Genç Çiftçi Projesi dahilinde 3 yılda toplam 504 genç çiftçiye büyükbaş, küçükbaş, arıcılık ve bitkisel üretime yönelik olmak üzere 15120000 TL tutarında destekleme sağlanmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Genç Çiftçi Projesi kapsamında yapılan desteklemeler

Yıl	Destekleme Türü				Toplam	Destekleme Miktarı (TL)
	Büyükbaş	Küçükbaş	Arıcılık	Bitkisel Ür.		
2016	84	41	22	16	163	4890000
2017	88	36	21	24	169	5070000
2018	87	50	26	9	172	5160000
Toplam	259	127	69	49	504	15120000

2.1. ORKÖY Tarafından Sağlanan Desteklemeler

Kırsal kalkınmaya yönelik destekleme sağlayan kurumların en önemlilerinden biri Tarım ve Orman Bakanlığı’na bağlı Orman Genel Müdürlüğü’nün birimlerinden biri olan Orman ve Köy İlişkileri Dairesi Başkanlığı (ORKÖY)’dür. ORKÖY’ün görev ve yetkileri arasında; orman içinde veya bitişiğindeki köylülerin sosyal ve ekonomik gelişmelerini desteklemek maksadıyla etüt ve araştırmalar yapmak, plan ve projeler hazırlamak, hazırlatmak ve uygulamak, orman köylülerinin kalkındırılmasının desteklenmesi amacıyla kredi veya hibe vermek ve ormancılık alanında faaliyet gösteren kooperatifleri proje bazında desteklemek yer almaktadır (WEB2, 2022). Artvin il genelinde yer alan 320 köyün (WEB3, 2022) tamamı orman içi ve orman bitişiği köy statüsünden olduğundan ülke genelinde olduğu gibi Artvin’de de, kurulduğu tarih olan 1970 yılından itibaren ORKÖY, sağlamakta olduğu çeşitli desteklemeler ile kırsal kalkınmada önemli bir rol üstlenmiş durumdadır.

ORKÖY “Ferdî Kredi Desteği” ve “Kooperatif Kredi Desteği” olmak üzere iki farklı destek vermektedir. Bunlardan Ferdî Kredi Desteği; sosyal maksatlı desteklemeler ve ekonomik maksatlı desteklemelerden oluşmaktadır. Sosyal maksatlı desteklemeler; orman köylüsünün hayat kalitesini yükseltmek, odunun yakacak olarak kullanımı azaltarak ormanların korunmasının sağlanması için uygulanan dam örtülüğü malzemeleri, güneş enerjisi ile su ısıtma sistemleri, kat kalorifer sistemi ve dış cephe mantolama gibi desteklemelerden oluşmaktadır. Diğer taraftan ekonomik maksatlı desteklemeler ise orman köylüsünün yeni tarım uygulamalarıyla buluşturulması, gelir seviyesinin iyileştirilmesi, istihdama katkı sağlanması ve bu sayede kırsal alandan şehirlere göçün önlenmesi amacıyla verilen süt ve besi sığırcılığı, süt ve besi koyuncululuğu, fenni arıcılık ve ekoturizm gibi desteklemelerden oluşmaktadır. Artvin il genelinde bu kapsamda son 10 yıllık dönemde (2012-2021) yapılan destekleme alt türleri ve miktarları Tablo 6 ve Tablo 7’de gösterilmiştir.

Sosyal maksatlı desteklemeler kapsamında en çok dam örtüsü desteği sağlanmıştır. Özellikle 2019-2021 döneminde toplam 1429 haneye 6 milyon TL dolayında destekleme verilmiştir. Ayrıca ilgili dönemde 512 haneye de güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi verilmiştir. Ekonomik maksatlı destekleme kapsamında ise

en çok destekleme süt sığırcılığı, süt koyunculuğu ve fenni arıcılık türlerinde gerçekleşmiştir. Süt sığırcılığı kapsamında 126 haneye yaklaşık 2.6 milyon TL tutarında destek sağlamıştır. Son 3 yıllık dönemde ise traktör ve tomruk çekme vincine yönelik desteklemeler de başlamıştır.

Tablo 6. Artvin’de ORKÖY tarafından yapılan desteklemeler (TL) (2012-2016)

Destekleme Türü		2012	2013	2014	2015	2016
Sosyal maksath destekler	Dam örtüsü	---	583200	673283	---	756000
	Güneş enerjisi	258400	258210	78750	---	25200
	Dış cephe mantolama	---	---	46399	150000	20000
	Isı yalıtımı+sobalı kalorifer	---	105464	376015	171132	145999
	Dış cephe mantolama ve katı yakıtlı kalorifer sistemi	---	---	---	---	---
Ekonomik maksath destekler	Süt sığırcılığı	171000	573480	118165	---	365842
	Besi sığırcılığı	---	117500	---	---	76794
	Süt koyunculuğu	251952	549000	244907	466233	532880
	Besi koyunculuğu	---	---	---	45048	---
	Fenni arıcılık	99000	2081500	807352	675175	81350
	Ticari amaçlı ana arı üretimi	---	---	76225	84000	---
	Kayın mantarı yetiştiriciliği	---	32765	---	---	---
	Traktör	---	---	---	---	---
	Motorlu testere	---	---	---	---	---
	Tomruk çekme vinci (tambur)	---	---	---	---	---
	Ekoturizm	---	---	---	52695	---

Tablo 7. Artvin’de ORKÖY tarafından yapılan desteklemeler (TL) (2017-2021)

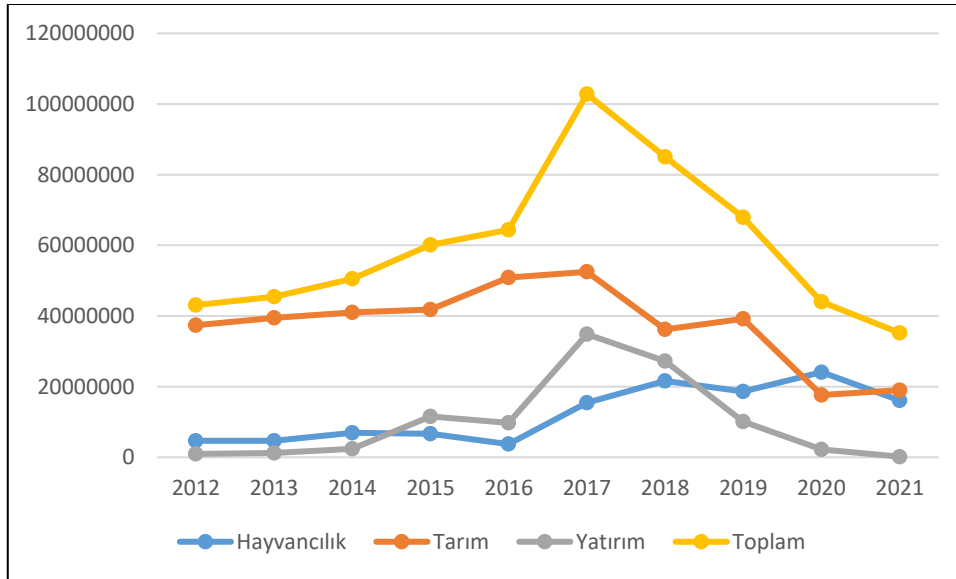
Destekleme Türü		2017	2018	2019	2020	2021
Sosyal maksath destekler	Dam örtüsü	635795	614999	1147500	2031545	2829000
	Güneş enerjisi	---	78200	12600	29400	232800
	Dış cephe mantolama	55000	---	---	---	496000
	Isı yalıtımı+sobalı kalorifer	160000	34000	208250	---	---
	Dış cephe mantolama ve katı yakıtlı kalorifer sistemi	---	---	---	---	816750
Ekonomik maksath destekler	Süt sığırcılığı	572156	633783	175342	---	---
	Besi sığırcılığı	---	---	---	---	---
	Süt koyunculuğu	---	85280	---	---	---
	Besi koyunculuğu	---	---	---	---	---
	Fenni arıcılık	47971	54000	152920	---	63750
	Ticari amaçlı ana arı üretimi	---	---	---	---	---
	Kayın mantarı yetiştiriciliği	---	---	---	---	---
	Traktör	---	---	100000	770000	880000
	Motorlu testere	---	---	82500	100750	---
	Tomruk çekme vinci (tambur)	---	---	32000	280000	364500
	Ekoturizm	29500	---	---	---	---

Burada ifade edilen desteklemelerin yanı sıra ÇNHRP kapsamında bütçesi ilgili projeden sağlanan ve ORKÖY koordinesinde hibe şeklinde verilen desteklemeler de söz konusudur. ÇNHRP’nin uygulandığı dönem olan 2014-2021 yılları arasında Yusufeli, Bıçakçılar, Camili ve Veliköy Mikro Havzalarında 618 haneye 3.1 milyon TL tutarında dam örtülüğü desteği, 315 haneye 673 bin TL tutarında güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi desteği sağlanmıştır. En çok destekleme ise arıcılığa yöneliktir. Toplamda 412 haneye yaklaşık 7.7 milyon TL tutarında arılı kovan ve elektroşok çit sistemi desteği verilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Çoruh Nehri Havzası Rehabilitasyon Projesi kapsamında verilen desteklemeler (2014-2021)

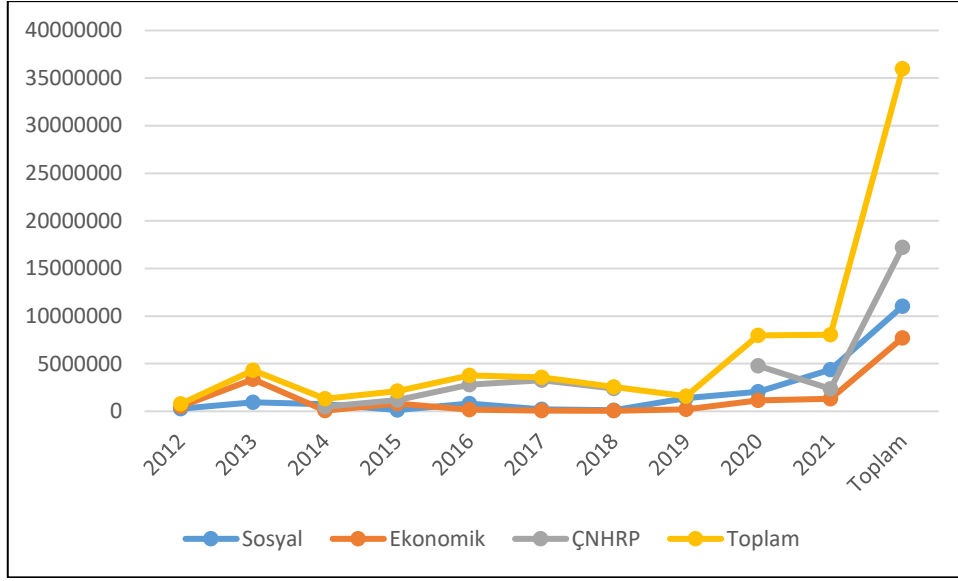
	Ünite Adedi	Toplam Hibe Miktarı (TL)
Dam örtülüğü	618	3121297
Güneş enerjisi ile su ısıtma sistemi	315	673766
Çok amaçlı ısıtma sis.-ısı yalıtımı	99	2038410
Pelet soba	50	399784
F. arıcılık+ elektroşok çit sistemi	412	7746927
Sera tesisi	58	1499839
Tomruk çekme vinci (tambur)	20	793800
Mobil pelet tesisi	1	873200
ORKÖY demonstrasyon	3	83261

Kırsal kalkınma desteklemeleri genel olarak değerlendirildiğinde, özellikle destekleme türlerinin çeşitlenmesi ve destek miktarlarının yıllar içerisinde artıyor olması önemli bir gelişmedir. Artvin örneğinde görüldüğü üzere son 10 yıllık dönemde gerek tarımsal desteklemeler gerekse de ORKÖY desteklemeleri kapsamında Artvin’de yaşayan kırsal nüfusa önemli katkı sağlanmıştır. Hayvancılık desteklemeleri kapsamında yaklaşık 123 milyon TL, tarımsal desteklemeler kapsamında yaklaşık 375 milyon TL ve kırsal yatırım desteklemeleri kapsamında ise 100 milyon TL’den fazla olmak üzere toplamda 598 milyon TL civarında destekleme sağlanmıştır (Şekil 1).

Şekil 1. Yıllara göre tarımsal desteklemeler

Diğer taraftan ORKÖY bünyesinde sosyal maksatlı desteklemelerden 11 milyon TL ve ekonomik maksatlı desteklemelerden 7.7 milyon TL olmak üzere yaklaşık 18.7 milyon TL kaynak sağlanmıştır. Ayrıca ÇNHRP kapsamında ve ORKÖY koordinesinde ise sosyal ve ekonomik maksatlı yaklaşık 17.2 milyon TL tutarında kaynak sağlanmıştır (Şekil 2). Bu desteklemelerin sadece ekonomik maksatlı olmayıp, kişilerin mevcut yaşam şartlarını iyileştirmeye yönelik alternatif desteklemelere sahip olması da önemli bir husustur.

Şekil 2. Yıllara göre ORKÖY tarafından sağlanan desteklemeler

Kırsal kalkınmada yapılan desteklemeler kadar desteklemelerin takibi de önem arz etmektedir. Yapılan desteklemelerin istenilen hedefe ulaşip ulaşmadığını ortaya koymak, desteklemelerden istifade edenlerin desteklemeleri amacına uygun biçimde kullanıp kullanmadıklarını denetlemek ve kişilerin memnuniyet düzeylerini saptamak, kırsal kalkınma için tahsis edilmiş finansal kaynakların etkinlik ve verimliliğini belirlemek için gereklidir. Lakin ülkemizde birkaç çalışma haricinde bu konularda istenilen düzeyde çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Bu çalışmaların çoğunda çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından verilen hibe, yatırım ya da kredi gibi desteklemelerden yararlanan kişiler ile anket/görüşme gerçekleştirilerek, bu kişilerin demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri belirlenmeye çalışılmıştır. Örneğin, Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP) kapsamında verilen yatırım ve hibelerin (Tan, Özen & Everest, 2016) ve yine KKYDP kapsamında bulunan “Makine-Ekipman Alımlarının Desteklenmesi” alt programının etkisini belirlemek amacıyla (Çobanoğlu, Cankurt, Tunalioglu, Yılmaz & Nalbantoğlu, 2017) yapılan çalışmalar mevcuttur.

Kırsal kalkınma desteklemeleri ile ilgili yapılan çalışmaların önemli bir kısmında ORKÖY örneğinden hareket edilmiştir. Bu kapsamda ORKÖY’ün sağlamış olduğu kredi ve desteklemelerin etki ve başarı durumlarını farklı çalışma alanlarında belirlemeyi amaç edinen (Çiray & Ünal, 2021; Kaplan, Kaplan & Bal, 2019; İnanç, Ayaz & Gümüş, 2018; Önal & Bekiroğlu, 2011; Coşgun, 2009) ve ORKÖY’ün sürdürülebilir kırsal kalkınmada üzerindeki etkisini araştıran (Daşdemir & Köse, 2021; Daşdemir & Türkyılmaz, 2018; Daşdemir & Yılmaz, 2016) çalışmalar da bulunmaktadır.

Diğer taraftan Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) tarafından verilen desteklemelerin etkilerini belirlemek amacıyla da bazı çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda yapılan çalışmalarda; TKDK tarafından sağlanan süt ve besi hayvancılığı destekleme projelerinin etkilerinin belirlenmesi (Gülçubuk, Köksal, Ataseven, Gül & Kan, 2016), TKDK’nın yatırım alanları, hangi illerde ne seviyede yatırımların gerçekleştiğinin ele alınması (Bahtiyar, 2014), TKDK’nın kırsalda yaşayan kişilere sağladığı desteklerin sosyal ve ekonomik katkılarının ortaya koyulması (Oruç, 2019) ve TKDK’dan destek almış işletmelerin demografik ve diğer özelliklerinin belirlenerek destekler hakkında genel bir çerçeve oluşturulması (Bedel, 2019) amaçlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Artvin'in orman ve tarım arazi varlığı ve şartları, tarım ve hayvancılıkla uğraşan hane sayısı, köylerinin tümünün orman köyü statüsünde olması ve kırsal nüfus oranının gün geçtikçe azalması durumları göz önünde bulundurulduğunda, Artvin'de kırsal kalkınmanın desteklenmesi zorunluluk arz etmektedir. Özellikle son yıllarda kırsal nüfusun il nüfusu içerisindeki payının azalmasının önüne geçilmesi ancak ve ancak kişilerin yerlerinde kalkındırılması ile mümkündür. Bu nedenle İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü bünyesindeki ORKÖY Şube Müdürlüğü ve diğer kamu kurum ve kuruluşları bünyesinde sağlanan çeşitli ekonomik ve sosyal desteklemeler ile ülkemiz için ortaya konulan kırsal kalkınma politika ve amaçlarına hizmet edilebilir.

Her ne kadar ülkemizde kırsal kalkınma desteklemelerinin etkinliğini ve başarı durumunu belirlemeyi amaç edinen bazı çalışmalar yapılmış olsa da, bu çalışmalarda genellikle desteklemelerden istifade eden kişilerin demografik ve sosyo-ekonomik mevcut durumları ortaya konulmakta ve bu desteklemelerden memnun olup olmadıkları belirlenmeye çalışılmaktadır. Lakin desteklemelerin kırsal kalkınma üzerinde oluşturduğu/oluşturacağı etkinin gerçekçi bir şekilde belirlenmesi için kişilerin destek almadan önceki mevcut durumları ile destek aldıktan sonraki durumları ayrı ayrı zamanlarda ortaya konulmalı, diğer bir ifade ile sosyo-ekonomik izleme ve değerlendirme sürecinde bulunulmalıdır.

Bu noktada, mevcut araştırmanın geliştirilmesi amacıyla Artvin ili genelinde Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Orman ve Köy İlişkileri Şube Müdürlüğü ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından sağlanan kırsal kalkınma desteklemelerinden yararlanacak kişiler ile sosyo-ekonomik izleme ve değerlendirme çalışmasının yapılması düşünülmektedir. Bu sayede kırsal kalkınma desteklemelerinin gerek insanların gelir kaynaklarını artırıcı gerekse de yaşam şartlarını iyileştirici etkileri gerçekçi bir şekilde belirlenebilir, destekleme sürecinde yaşanan sorunlar tespit edilebilir ve buna bağlı olarak verilecek yeni desteklemelerin daha verimli sonuçlar sağlaması için gerekli adımlar atılabilir. Ayrıca kırsal kalkınma desteklemelerinin doğal kaynaklar üzerinde var olan baskıyı azaltmada ve doğal kaynakların sürdürülebilirliği üzerinde etkili olup olmadığı da ortaya konulabilir. Orta ve uzun vadeli yapılacak sosyo-ekonomik izleme ve değerlendirme çalışmaları ile de desteklemelerin kırsal göç üzerinde olumlu etkisinin olup olmadığı da belirlenebilir.

Her ne kadar farklı kurum ve kuruluşlar tarafından çeşitli desteklemeler verilirken belirli ölçütlere göre değerlendirme yapıp daha fazla kişinin desteklemelerden yararlanması amaçlanıyor olsa da, yine sürdürülebilir kırsal kalkınma için ilgili tüm kurum ve kuruluşları tek çatı altında toplayıp, kırsalda yaşayan insanların sorunlarını ve beklentilerini esas alarak katılımcı bir yaklaşımla havza bazlı entegre projelerin hayata geçirilmesi daha faydalı sonuçlar sağlayabilir. Bu nedenle farklı kurumlar tarafından ufak ölçekli desteklemeler yerine, her aşamasının dikkatli şekilde planlandığı ve denetlendiği, yapılan yatırımların sosyal ve ekonomik gelişmeyi ve kalkınmaya etkisini ortaya koyacak izleme ve değerlendirme ölçütlerinin belirlendiği ve kısa, orta ve uzun vadede kırsal kalkınmayı olumlu yönde etkileyecek büyük ölçekli havza bazlı projelerin hazırlanması ve uygulanması yararlı olacaktır. Bu sayede Artvin'de kırsal nüfusun azalması ve belki de tersine göçün olması sağlanabilir.

Ayrıca kırsal kalkınmanın önünde ülke ölçeğinde bazı yapısal sorunlar bulunmakta ve bu sorunların yansımaları Artvin'de de görülmektedir. Özellikle Artvin'de son 10 yıllık dönemde ilin toplam nüfusunda önemli bir değişiklik yaşanmamasına rağmen, toplam nüfus içerisindeki kırsal nüfus oranı %43.94'ten %36.19'a gerilemiş olması üzerinde düşünülmesi gereken bir sorundur. İl genelinde az nüfusa sahip olan köylerde eğitim kurumlarının bulunmaması, çocuklu ailelerin eğitim amacıyla il ya da ilçe merkezlerine göç etmelerine ve dolayısı ile tarım ve hayvancılığı terk etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Yine tarımsal girdi fiyat endeksinin yıllık %117.31 ve son 5 yılda yaklaşık %300 artması (WEB4, 2022),

kırsalda yaşayan insanların tarım ve hayvancılığı bırakmalarına da neden olmaktadır. Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre ülke genelinde son 10 yılda sigortalı çiftçi sayısı yaklaşık %51 azalırken Artvin’de ise aynı dönemde yaklaşık %67 azalmıştır (WEB5, 2022).

Bahsi geçen bu ve benzeri sorunların çözümü ise ancak makro düzeyde politikalar geliştirilmesi ve uygulanması ile mümkündür. Örneğin eğitim, sağlık, ulaştırma, konut, enerji ve sulama gibi konularda hizmet ve desteklemelerin yaygınlaştırılması, bunun yanı sıra tarım ve hayvancılığın sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla girdi maliyetini düşürecek teşvik ve yardımların yapılması, üretilen ürünlerin üreticiyi mağdur etmeyecek makul fiyatlara pazarlanabilmesi için kooperatifleşme gibi imkânların oluşturulması gibi hususlarda politika belirlemek ve hayata geçirmek elzemdir.

Çatışma Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- ATOM. (2016). *Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2016*. Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Artvin.
- ATOM. (2018). *Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2018*. Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Artvin.
- ATOM. (2019). *Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2019*. Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Artvin.
- ATOM. (2020). *Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Faaliyet Raporu 2020*. Artvin İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Artvin.
- Bahtiyar, K. (2014). Kırsal Kalkınma Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme: TKDK (Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu) Örneği. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 28: 306-324.
- Bedel, N.E. (2019). *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Tarafından Desteklenen Tarımsal İşletmelerde Kırsal Kalkınma, Kalite ve Sürdürülebilirlik Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması (Bursa İli)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Bursa.
- BM. (1963). *Community Development and National Development*. Report by an Ad Hoc Group of Experts Appointed by the Secretary-General of the United Nations, New York.
- Coşgun, U. (2009). ORKÖY Ferdi Kredi Uygulamalarının Dünü-Bugünü ve Yarını Üzerine Değerlendirmeler. II. Ormancılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 19-21 Şubat 2009, Isparta.
- Çiray, İ. & Ünal, H.E. (2021). Kütahya Merkez İlçe Orman Köylerinde ORKÖY Tarafından Verilen Kredilerin (2000-2019) Uygulama Sonuçlarının İncelenmesi. *Eurasian Journal of Forest Science*, 9(3), 246-258.
- Çobanoğlu, F., Cankurt, M., Tunalioglu, R., Yılmaz, H. İ. & Nalbantoğlu, A. (2017). Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programının Etkisinin Değerlendirilmesi: Bursa İli Örneği. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 14(1): 16-27
- Daşdemir, İ. (2009). *Orman Mühendisliği İçin Maliye*. Bartın Üniversitesi Üniversite Yayın No: 01, Fakülte Yayın No: 18, Bartın.
- Daşdemir, İ. & Köse, M. (2021). The Impact of ORKÖY Activities on Sustainable Forest Management in İstanbul Province, Turkey. *Small-scale Forestry* 20: 517–542. <https://doi.org/10.1007/s11842-021-09479-4>.
- Daşdemir, İ. & Yılmaz, A. (2016). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınmada ORKÖY’ün Rolü (Samsun Orman İşletmesi Örneği). 3rd International Symposium on Environment and Morality, 04-06 November 2016, Alanya/Antalya –Turkey.

- Daşdemir, İ. & Türkyılmaz, Y. (2018). The Impact of ORKÖY Activities of the Giresun Regional Directorate of Forestry on Sustainable Rural Development. International Congress on Engineering and Life Science, 26-29 April 2018, Kastamonu/Turkey.
- DPT. (1963). *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)*. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- DPT. (2006). *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejileri*. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara
- GTHB. (2015). *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2014-2020)*. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Ankara.
- Gülçubuk, B., Köksal, Ö., Ataseven, Y., Gül, U. & Kan, M. (2016). Kırsal Kalkınma Desteklerinin Ulusal Düzeyde Etkileri: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Projelerinin İncelenmesi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 32-41.
- Gülçubuk, B., Yıldırak, N., Kızılaslan, N., Özer, D., Kan, M. & Kepoğlu, A. (2010). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11-15 Ocak, s: 1227-1243, Ankara.
- İnanç, S., Ayaz, H. & Gümüş, C. (2018). ORKÖY Faaliyetlerinin Orman Köylülerine Katkısı (Artvin İli Örneği). Uluslararası Artvin Sempozyumu 18-20 Ekim 2018, Artvin.
- Kaplan, K., Kaplan, E. & Bal, H.S.G. (2019). Orman Köylülerine Yönelik Orkoy Destekleri, Üretici Memnuniyeti, Desteklerin Kullanılabilirliği Ve Sürdürülebilirliği (Tokat İli Almus İlçesi Örneği). 3. Uluslararası UNİDOKAP Karadeniz Sempozyumu, 21-23 Haziran 2019, Tokat.
- Kaynak, M. (2009). *Kalkınma iktisadı*. 3. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Oruç, S. (2019). *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Desteklerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Çanakkale İli Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Önal, P. & Bekiroğlu, S. (2011). Orman Köylerinde ORKÖY Tarafından Gerçekleştirilen Köy Kalkındırma Projelerinin Uygulama Sonuçlarının Araştırılması (Şile-İstanbul). *Journal of the Faculty of Forestry, Istanbul University*, 61 (2): 53-66
- Tan, S., Özen, A. & Everest, B. (2016). Kırsal Kalkınma Destekleri Kapsamında Tarıma Dayalı Yatırım ve Hibe Projelerinin Değerlendirilmesi: Aydın İli Örneği. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 4(2): 29-36.
- TOB. (2021). *Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi (2021-2023)*. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.
- TOB. (2022). *Artvin Tarımsal Yatırım Rehberi 2022*. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Ankara.
- TÜBA. (2011). *Türkiye bilim terimleri sözlüğü sosyal bilimler*. Türkiye Bilimler Akademisi, Yeni Reform Matbaacılık, Ankara.
- WEB1 (2022). <https://www.tarimorman.gov.tr/CEM/Belgeler/yay%C4%B1nlar/yay%C4%B1nlar%202018/HAVZA%20BROS%20TR%20KIRIMx220318m2.pdf>, (Dış Kaynaklı Entegre Havza Rehabilitasyon Projeleri), Erişim Tarihi:13/05/2022.
- WEB2 (2022). <https://www.ogm.gov.tr/tr/kurulusumuz/merkez-birimleri/orman-ve-koy-iliskileri-dairesi-baskanligi>, (Orman ve Köy İlişkileri Dairesi Başkanlığı Dairenin Görev Tanımları), Erişim Tarihi:16/05/2022.
- WEB3 (2022). <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>, İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Artvin İli Alfabetik Köy Listesi, Erişim Tarihi:16/05/2022.
- WEB4 (2022). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Tarımsal-Girdi-Fiyat-Endeksi-Nisan-2022-45776>, Tarımsal Girdi Fiyat Endeksi, Nisan 2022, Erişim Tarihi:08/08/2022.
- WEB5 (2022). <https://veri.sgk.gov.tr/>, Tarım sektörü sigortalı aktif kişi sayıları, Erişim Tarihi:17/05/2022.

WCED (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*.
(<http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm>).

The Impact of Demographic Characteristics on Aesthetic Communication Perceptions: The Case of Call Center Employees

Demografik Özelliklerin Estetik İletişim Algıları Üzerindeki Etkisi: Çağrı Merkezi Çalışanları Örneği

Sedat Hattatoğlu

Artvin Çoruh Üniversitesi, LEE İşletme, ABD Yüksek Lisans Öğrencisi
ORCID: 0000-0002-1616-6350

Doç. Dr. Fikret Sözbilir

Artvin Çoruh Üniversitesi, Hopa İİBF, fszobilir@artvin.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2665-1795

Abstract

Aesthetic communication, diction, respect, kindness, effective oratory, modesty, give confidence and human relations elements it is the exchange of information and messages that includes. Today, organizations take into consideration the emotional experiences of their employees as well as their performances. The tendency of employees to their feelings and ideas with their reflections on their work life it has been inevitable for managers to adopt an aesthetic communication management style. To test this argument, data were collected from 214 employees of call centers in Artvin and Edirne by the way questionnaires. The obtained data were analyzed with the SPSS 25 package program. When the data obtained were examined, it was determined that aesthetic communication perceptions differed significantly by gender. From the mean values, it was understood that the aesthetic communication perceptions of female employees were higher than male employees. However, it was understood that there was no significant difference in the aesthetic communication perceptions of the employees by the level of education, the position at the workplace and the people with whom they were in contact during working hours. Based on the results of the research, it was suggested that gender is an effective factor in aesthetic communication and that managers should determine a communication strategy accordingly.

Keywords: Aesthetic Communication, Gender, Education Status, Position

JEL Classification: D83, J53, M10

Extended Abstract

Introduction: Aesthetic communication is the exchange of information and messages that includes the elements of diction, respect, courtesy, effective rhetoric, modesty, trust, and human relations. In this type of communication, there is a strong bond between the manager and those who listen to him. Leaders who develop the aesthetic communication aspect are successful in creating a harmonious working environment thanks to two-sided information exchange by overcoming the sharp superior-subordinate distance in their communication (Polat, 2011: 51). Managers who have succeeded in developing the aesthetic communication aspect have created a harmonious working environment with mutual exchange of information by taking their employees' emotional states into consideration. In this respect, it has become inevitable for managers to interact with their employees they do within the framework of the aesthetic communication principle. Apart from effective communication, the concept of aesthetic communication has also become one of the priorities of organizations. The things demanded from the employee in business life can be made more effective, attractive and result-able with aesthetic communication techniques (Luhmann, 1995: 141). In this way, it becomes easier for the employee to be convinced, and he fulfills what is expected of him more willingly. Presenting the same information in a different way is an expression of aesthetic communication (Lyon, 1980: 150). It is inevitable for organizations to develop their aesthetic communication management competencies. The aesthetic communication experience of the employee is almost a

direct reflection of the organization he is affiliated with (Ahat and Zerenler; 2019: 8). For this reason, the sense of belonging that employees feel towards the organizations they are affiliated with is an issue that is too important to be left alone. In this study, it was aimed to examine the place of demographic factors in the aesthetic communication of employees. Considering the literature, there are not enough studies in this area. This study will make an important contribution to the literature.

In this study, the following hypotheses have been developed in order to test whether there is an interaction between aesthetic communication according to gender, educational status, position in the workplace and the people with whom the employees communicate most during working hours.

H1: The aesthetic communication perception of call center employees differs significantly according to gender.

H2: The esthetic communication perception of call center employees differs significantly according to education level.

H3: The aesthetic communication perception of call center employees differs significantly according to their positions in the workplace.

H4: The aesthetic communication perception of call center employees differs significantly according to their interaction with the people they spend time with during working hours.

Method

The universe and sample of the research; Employees who work in the Customer Representative, Team Leader, Expert and Support staff of the call center located in the provinces of Artvin and Edirne. Participants were reached through a questionnaire using the convenience sampling method. In this study, data were collected from 214 people and the participation rate was 65.8%. All questionnaires were included in the analysis. Independent-Samples T Test and Two Way ANOVA were conducted to test the research hypotheses. To determine the Aesthetic Leadership perception of the participants, the 5-point Likert-type (1: Strongly Disagree, 5: Strongly Agree) Aesthetic Communication scale with 8 questions, which is a sub-dimension of the Aesthetic Leadership scale developed by Polat and Kavak (2011), was used.

Findings

Demographic Characteristics: Of the participants, 158 (73.8%) were female and 56 (26.2%) were male. It was determined that 119 (55.6%) of these participants were single and 95 (44.4%) were married. In terms of the distribution of positions in the workplace, 182 (85%) of the participants are not managers, 16 (7.5%) are low-level managers, 16 (7.5%) are middle-level managers, and 160 of them are determined by their working order. It was observed that (74.8%) worked normal hours and 54 (25.2%) worked in shifts.

Validity and Reliability Analyses: According to the results of the analysis, it was seen that the scale explained a total of 77,429% variance. It was determined that the Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy value was quite high (0.948) and all the items have a factor load above 0.700, and the sample was sufficient and the data were suitable for analysis. In addition, the Cronbach's Alpha value (α) of the aesthetic communication scale was found to be 0.958 and was highly reliable.

Variance Analysis: According to the independent sample t-Test results, it was observed that the aesthetic communication perceptions of the participants differed significantly according to gender ($p < 0.005$). However, according to the results of the Two-Way ANOVA test, it was determined that the perception of aesthetic communication did not differ according to marital status, having a child and working order ($p > 0.05$). According to their mean values, it was seen that women (4.1472) had a relatively higher mean than men (3.7813) in the gender variable. In other words, women have a higher perception of aesthetic communication than men.

According to the ANOVA results, it was found that the perception of aesthetic communication did not differ significantly according to the education level, the position at the workplace and the mostly contacted groups ($p > 0.05$). While the results of the analysis supported the H1 hypothesis, they did not support the H2, H3, H4 hypotheses.

Conclusions and Recommendations

When the literature is researched, the effect of the concept of aesthetics on the artistic value of the object has been investigated, and in this study, the aspect of providing sensory information of the concept of aesthetics is discussed. The effect of aesthetic communication on the sample according to gender, educational status, position at work and people with whom they are in intense communication during working hours was examined. As a result of the research, aesthetic communication perception of women was higher than men, and there was no significant difference according to education, gender, position, and people in contact. This research is only the tip of the iceberg in measuring the aesthetic communication perception of employees. It can be accepted that this research is limited, since the sample selected in the study consists of private sector call center employees and is small in number. In order to generalize the research findings, it may be necessary to conduct a similar study on larger and different sector samples. In future studies in this field, it is suggested to investigate the effect of aesthetic communication on work loneliness, work belonging, job satisfaction, work incivility, management style, leadership, and work alienation.

Keywords: Aesthetic Communication, Gender, Education Status, Position

JEL Classification: D83, J53, M10

Özet

Estetik iletişim, diksiyon, saygı, nezaket, etkili hitabet, mütevazılık, güven verme ve insani ilişki öğelerini içinde barındıran bilgi ve mesaj alışverişidir. Günümüzde örgütler artık çalışanların performanslarının yanında duygusal deneyimlerine de önem vermektedirler. Çalışanların kendi duygu ve fikirlerine olan yatkınlıklarını iş hayatlarına yansıtma amacıyla yöneticilerin estetik iletişim yönetim tarzını benimsemesi kaçınılmaz olmuştur. Bu savı test etmek amacıyla 325 çalışanı olan Artvin ve Edirne illeri çağrı merkezlerinin toplamda 214 kişiden anket yoluyla veri toplanmıştır. Elde edilen veriler, SPSS 25 paket programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen veriler incelendiğinde, estetik iletişim algılarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı belirlenmiştir. Ortalama değerlerinden kadın çalışanların erkek çalışanlara göre estetik iletişim algılarının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Ancak, çalışanların estetik iletişim algılarında eğitim düzeyine, iş yerindeki pozisyona ve çalışma saatlerinde iletişim halinde olunan kişilere göre bakıldığında ise anlamlı bir farklılık olmadığı anlaşılmıştır. Araştırmanın sonucuna dayanarak estetik iletişimde cinsiyetin etkili bir faktör olduğu ve yöneticilerin bu doğrultuda iletişim stratejisi belirlemeleri önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Estetik İletişim, Cinsiyet, Eğitim Durumu, Pozisyon

JEL Sınıflandırması: D83, J53, M10

GİRİŞ

Estetik olguların kullanımı insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. İnsanlar ilk dönemden itibaren olduklarından daha farklı ve etkileyici hayat tarzlarını benimseyerek, bunu iletişimlerinin bir parçası haline getirmişlerdir. İlkel yaşam zamanlarına bakıldığında erkeklerin fiziksel olarak güçlü oluşu ve korkusuzluğu, kadınların ise güzellik ve cazibeyi simgeleyen kıyafetleri tercih ettiği görülür (Önal, 2007: 22). Sokrates estetik kavramını, ‘güzel üzerine düşünme’ olarak tanımlamış, diğer taraftan estetik felsefe ile özdeşleşen düşünür olarak Platon bilinmektedir. Ancak, kayda değer kavram ve disiplin olarak ilk kullanan Alexander Gottlieb Baumgarten (1714-1762) olmuştur (Türker, 2014: 11). Estetik deneyim insanda olumlu duyguları ortaya çıkartmasıyla birlikte diğer hisleri de pozitif dürtü yönünde etkilemektedir (Groot, 2015: 4). Estetik iletişim yönünü geliştirmeyi başarmış yöneticiler çalışanlarının duygu durumlarını dikkate alarak üst ilişkilerini farklı bir zemine oturtup karşılıklı bilgi alışverişiyle uyumlu çalışma ortamı oluşturmuşlardır. Bu bakımdan estetik iletişim prensibi çerçevesinde çalışanların yaptıkları iş ile etkileşim halinde olmaları kaçınılmaz olmuştur. Bununla birlikte sadece görüntü ile yetinilmemiş iletişim dilinde de daha güzel, insanı etkisi altına alabilen estetik yaklaşımlar benimsenmiştir. Günümüzde örgütler artık çalışanların duygusal deneyimlerine daha fazla önem

vermektedirler. Örgütler, başarı kriteri olarak çalışanların sayısal verileriyle birlikte yetkinlik seviyelerine de odaklanmışlardır. Bu da estetik değerleri önemli kılmaktadır (Timuçin, 2013: 39). Sosyal bir varlık olan insanların birey olarak kendi duygu ve düşüncelerini iş hayatlarına yansıtmakta, örgütler ise buna paralel olarak çalışanların duygusal durumlarına göre yeni yönetim tarzları geliştirmişlerdir (Adler, 2006: 492). İletişim diline baktığımızda ise etkili iletişimden ayrı olarak, estetik iletişim kavramı da örgütlerin öncelikleri arasına girmiştir. Çalışan odaklı bir yapıya bürünen örgütler, geleneksel tutucu yapılaşmadan ve söylenenin koşulsuz yapılması yönetim biçiminden vazgeçip, çalışanlarının duygusal algılarını göz önünde tutarak onların ruhsal durumlarına göre estetik iletişim esaslı yönetim tarzına önem vermeye başlamışlardır (Wilkinson ve Young, 2002: 124). İş hayatında çalışandan talep edilen şeyler, estetik iletişim teknikleri ile daha etkili, çekici ve sonuç alınabilir hale getirilebilir (Luhmann, 1995: 141). Bu sayede çalışanın ikna olması kolaylaşır, kendinden bekleneni daha istekli bir şekilde yerine getirir. Aynı bilgiyi farklı tarzda ortaya koymak, estetik iletişimin bir ifadesidir (Lyon, 1980: 150).

Örgütlerin estetik iletişim yönetim yetkinliklerini geliştirmeleri kaçınılmazdır. Çalışanın estetik iletişim deneyimi, bağlı olduğu örgütün adeta birebir yansımasıdır (Ahat ve Zerenler; 2019: 8). Bu çalışmada çalışanların estetik iletişim sergilemelerinde demografik faktörlerin yeri incelenmek istenmiştir. Literatüre bakıldığından bu alanda yeterli çalışma görülmemiştir. Çalışma ile alan yazına önemli katkı sağlanacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Estetik Kavramı ve Estetik İletişim

Eski Yunancada duyu organlarıyla algılanabilen şeyler demek olan “aistheta” sözcüğünden “ikos” son ekiyle türemiş olan estetik kavramı, güzel şeylere ilişkin, güzellik teorisi anlamlarına gelen Almanca “aesthetisch”; Fransızca “ésthétique” sözcüklerinden alıntılanarak dilimize yerleşmiştir (Etimoloji Türkçe, 2021). ‘Aisthesis’ sözcüğü, duyum, duyulur algı, anlamına geldiği gibi ‘aisthanesthai’ sözcüğü de duyu ile algılamak anlamına gelir” (Tunalı, 1989: 13). Türkçe kullanımda güzellik duygusu ile ilgili objeleri tanımlamak için kullanılan estetik kavramı, sanatta ve hayatta güzelliğin kuramsal bilimi, güzel duyu, bedii, bediiyat olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2022). Estetik, güzelliğin insan üzerinde bıraktığı izlenimi konu alan bir felsefe koludur (Ayverdi, 2011: 896). Estetik, güzel ile ilgili olan kavramlarla ilgilenen, tabii veya insan çabası sonucu oluşan nesne ve değerlere ilişkin incelemeler yapan bir bilim dalıdır (Cevizci, 1999: 315). Estetik, çevremizdeki bütün güzel değerlerin zenginliğini araştıran bilim dalıdır (Kagan, 2008: 15). Estetik, muhatap olduğu kişiler için merak ve ilgi uyandırıp duygusal hazza ulaşmalarını sağlayan olgular için kullanılır (Koehn ve Elm, 2013). Eğitim üzerine olduğu kadar estetik üzerine de çalışmaları olan filozof John Dewey'in (1859-1952) estetik felsefesi daha geniş ve daha esnek bir iletişim anlayışına katkıda bulunur ve bu da iletişimin, en iyi haliyle, şiir ve pratiğin tek, eksiksiz bir deneyim içinde birleştirildiği bir sanat biçimi olduğu görüşüne yol açar (Crick, 2004). Bir heykeltraşın birilerinin beğeni ve takdirine sunmak için taşa şekil vermek üzere şekil tasarımı, oyma ve parlatma çabasına benzer şekilde estetik iletişim de bir tasarımcı, bir yapıcı, takdir edilen bir eser ve takdir edenlerin bulunduğu dört unsur içerir (Iseminger, 2018).

İş hayatında yöneticiler için estetik kavramı dört temel üzerine kurgulanmıştır. Bunlar, yöneticinin kendi faaliyetleriyle ortaya koyduğu obje (nesne), bu objelerin muhatap olduğu süje (özne), nesne ve özne arasındaki imtizaç sonucu oluşan yargı, son olarak da yönetici ve astların bu süreçlerden sonra duydukları tutum ve kaygı durumudur (Cevizci, 1999: 317; Özel, 2014).

Estetik iletişim, diksiyon, saygı, nezaket, etkili hitabet, mütevazılık, güven verme ve insani ilişki öğelerini içinde barındıran bilgi ve mesaj alışverişidir. Bu iletişim türünde yönetici ile onu dinleyenler arasında güçlü bir bağ vardır. Estetik iletişim yönünü geliştiren liderler iletişimini keskin ast-üst mesafesini aşarak iki taraflı bilgi alışverişi sayesinde uyum halinde çalışma ortamı oluşturmakta başarılıdırlar (Polat, 2011:

51). Estetik iletişim yetkinliğine sahip yöneticiler, sözlü ve görsel iletişim türlerini, beden dillerini, ses tonlarını, mimiklerini ve göz göze konuşma tekniklerini ölçüsünde ve çok iyi kullanırlar. Aktarmak istedikleri bilgilere duygularını katarak ve karşısındakine bu duyguları ikna edici bir şekilde geçirerek estetik iletişim kurma yeteneği ve ileri seviyede olan yöneticilere mahsus becerileri vardır (Sauer ve Ropo, 2007). Aynı zamanda estetik iletişim yeteneği olan kişiler, kurdukları iletişimde nazik, kibar ve sakin bir hitap ile anlık değil kalıcı ilişkiler kurarlar (Polat, 2011: 51). Bununla birlikte estetik iletişim tarzını benimsemiş liderler, yönettiği ekibi estetik bakış açısıyla şekillendirirler. Yönettiği kitleye kendi yansıması olarak estetik bir şekilde iş yapma ve estetik iletişim kurma kültürünü aşılarlar. Liderlik ettiği ekip içerisinde estetik iletişim kanallarının en olgun bir biçimde kullanılmasını teşvik ederek örgüt içerisinde yönetici ve astlar arasında mükemmel etkileşim ve takım çalışması ortamı tesis etmede başarılı olurlar (Fındıkçı, 2013). Estetik iletişim kültürüne sahip liderlerin konuşma ve ikna becerisi yüksek, diksiyonları gayet yerinde olan insanlar olduğu söylenebilir. Karizmatik liderlerin özelliklerinden olan konuşurken kendine hayran bırakabilme, dikkatleri üzerinde toplayabilme, etki oluşturma, yönlendirebilme ve karşısındakinin kararını değiştirebilme yetenekleri estetik iletişim yönü güçlü liderlerde de bulunmaktadır. Gereksiz ayrıntılara girmeden, veciz söylemler kullanabilen, hikâyelerle hayalleri canlandıran, günlük hayattan gerçekçi somut örnekler verebilen aynı zamanda anlattığı konuya/fikre/yorumu etrafındakileri de dâhil edebilme yeteneğine de sahiptirler (Mücevher, 2021: 104).

2. HİPOTEZ GELİŞTİRME

2.1. Estetik İletişim ve Demografik Değişkenler

Bu çalışmada demografik değişkenler olarak cinsiyet, öğrenim durumu, iş yerindeki pozisyon incelenmiş çalışanın iş yerinde en çok iletişim halinde olduğu kişiler ele alınmıştır. Kadınların erkeklere kıyasla en belirgin özelliklerinden birisi iletişim halinde oldukları kişilerin ne hissettiklerini anlamaya çalışmalarıdır. Daha öz bir ifade ile duygudaşlık (empati) kurmalarıdır. Kadınlar hissettiklerini duygularıyla iletişim halinde oldukları kişilere gösterirler (Wood, 2011: 128-129). Bunun yanında iş hayatında çalışmalarını ve kendilerini riske atacak durumlardan kaçınır, iletişimlerinde daha nazik, kibar, yanlış anlaşılma ve üzücü olan sonuçlarla karşılaşmamak için özen gösterir ayrıntılara girmekte çekince göstermezler (Mohindra ve Azar, 2012: 20; Tannen, 1990: 8).

Çalışan açısından bakıldığında örgüt içi iletişim, örgüt üyelerinin zamanını ve emeğini verdiği işletme hakkında düşünce ve yargılarını pozitif ve negatif yönde etkileme potansiyeline sahiptir. (Öksüz, 2012: 26). Bir örgütün yöneticisi veya liderlerinin astlarına kullandıkları dil, verilmek istenen mesajda aynı duyguyu paylaşıp benimsemeleri açısından çok önemlidir (Crossan, Lane ve White, 1999). İşyerinde ve işyeri dışındaki hızlı değişim ve güncellemeler bu değişime uyum sağlama kabiliyetine sahip esnek bir iletişim yapısını zorunlu kılmaktadır (Mayfield ve Mayfield, 2002: 92). Örgüt yöneticilerinin astları ile kurdukları iletişim türünün ve onlara karşı kullandıkları söz edimlerinin, çalışanlarla yöneticileri arasındaki iş hayatı dışındaki insani duyuşsal algıları ve birbirlerini anlayıp uyumlaşmalarında da önemli etkileri vardır (Mazutis ve Slawinski, 2008).

Uyku dışında çalışan birey günlük zamanının çoğunu işte geçirdiğinden, iş hayatı bireyin dünyasında önemli bir yer kaplar (Judge, Klinger, 2009: 107). Sosyal bir varlık olan insan iş hayatında yönetici ve astlarıyla kurduğu sağlıklı iletişim ile iş başarısı ve iş tatminini artırırken, bu iletişimi kuramayan mutsuz çalışan göreceli olarak ortalama bir başarı gösterir hatta iş yerine zarar verebilecek duruma gelebilir (İslamoğlu, 2010: 3). Petrovici (2016) estetik iletişimin, reklam görüntülerinde mesaj iletim işlevini tamamladığı, estetik duyguları ve oluşumları yapılandırdığını öne sürmüştür. Estetik iletişimi etnik temelde ele alan ve Çuvaşistan'da (Rusya) yapılan bir çalışmada etno-estetik iletişimin çalışmaya olan

motivasyonu ve adanmışlığı artıran bir faktör olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Galeeva, Fakhrudinova, Cheboksary, & Kharitonov, 2021). Hindistan'ın Bhubaneswar şehrinde kamu ve özel şirketlerde 120 çalışan üzerinde yapılan bir araştırmada (Dash, Dash, & Satpathy, 2021), hem işe yeni giren hem de deneyimli kadınların erkek katılımcılara göre daha az iletişim yeteneği olduğu, ancak aynı katılımcıların orta yaş grubunda (31-40 arası yaşlar) kadınların erkeklere göre daha iyi bir örgütsel iletişim yeteneğine sahip oldukları belirlenmiştir. Sungur'un (2018: 135) çalışmasında kadınların iletişim becerileri ölçeği toplam puanları erkeklere göre anlamlı düzeyde yüksek görülmüştür.

Literatürde iletişim alanında pek çok çalışma olmasına karşın estetik iletişimin eğitim düzeyi, pozisyon ve çalışma saatlerinde vakit geçirdikleri kişilerle etkileşim halinde olmaları değişkenleri ile ilişkisine veya üzerindeki etkisine dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Alanyazında görülen bu açığı kapatmak üzere bu çalışmada estetik iletişimin cinsiyete, öğrenim durumuna, iş yerindeki pozisyona ve çalışanların çalışma saatlerinde en çok iletişim kurdukları kişilere göre etkileşimin olup olmadığını test etmek amacıyla aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir.

H1: Çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algısı cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H2: Çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algısı eğitim düzeyine göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H3: Çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algısı iş yerindeki pozisyonlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

H4: Çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algısı çalışma saatlerinde vakit geçirdikleri kişilerle etkileşim halinde olmalarına göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın örnekleme, veri toplama araçları, yapılan analizler ve araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Bu çalışmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulundan E-18457941-050.99-56727 sayılı yazı ile 01.08.2022 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evreni ve örnekleme, Artvin ve Edirne illerinde bulunan çağrı merkezlerinin finans birimlerinde müşteri temsilcisi, takım lideri, uzman ve destek kadrolarında görevli olan 325 çalışandır. Kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak anket yoluyla katılımcılara ulaşılmıştır. Bu çalışmada 214 kişiden veri toplanmış ve katılım oranı %65,8 dir. Tüm anketler analize dâhil edilmiştir. Aşağıda araştırmaya katılan çalışanların tanımlayıcı özelliklerine yönelik bilgi verilmiştir.

Katılımcıların 158'i (%73,8) kadın, 56'sı (%26,2) ise erkeklerden oluşmaktadır. Bu katılımcıların 119'unun (%55,6) bekâr, 95'inin (%44,4) evli olduğu belirlenmiştir. Haftalık çalışma saati sorulduğunda, 179'unun (%83,6) 45 saat ve üstü, 25'inin (%11,7) 31-45 saat arası, 10 kişinin ise (%4,7) 20-30 saat arası yanıt verdikleri görülmüştür. İş deneyimi olarak 72 kişinin (%33,7) 0-3 yıl arası, 46 kişinin (%21,5) 3-5 yıl arası, 34 kişinin (%15,9) 6-8 yıl arası, 20 kişinin (%9,3) 9-10 yıl arası, 42 kişinin (%19,6) 11 yıl ve üzeri tecrübeye sahip oldukları tespit edilmiştir. Katılımcıların 141'i (%65,9) genel olarak müşterilerle, 10'u (%4,7) yöneticilerle, 63'ü (%29,4) ise iş arkadaşları ile iletişim kurduklarını belirtmişlerdir. Çalışanların yaş değişkeni olarak 69'u (%32,3) 26-30 yaş arası, 58'i (%27,1) 18-25 yaş arası, 50'si (%23,4) 31-35 yaş arası, 26'sı (%12,1) 36-40 yaş arası, 11'i (%5,1) 41 yaş ve üzeri oldukları görülmüştür. Bununla birlikte, katılımcıların 141'inin (%65,9) çocuk sahibi olmadığı, 73'ünün (%34,1) çocuk sahibi olduğu, eğitim durumu sorulduğunda, 97'sinin (%45,3) lisans mezunu, 70'inin (%32,7) ön lisans mezunu, 31'inin (%14,5) lise mezunu, 16'sının (%7,5) yüksek lisans mezunu olduklarına dair cevaplar alınmıştır.

İş yerindeki pozisyon dağılımına olarak, 182'sinin (%85) yönetici olmadığı, 16'sının (%7,5) alt düzey, 16'sının ise (%7,5) orta düzey yönetici oldukları, çalışma düzenleri olarak da 160'ının (%74,8) normal mesai, 54'ünün (%25,2) ise vardiya usulü çalıştıkları görülmüştür. Demografik özellikleri bakımından örneklemin dağılımı Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Çalışanların Tanımlayıcı Özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde (%)	Değişkenler	Sayı	Yüzde (%)		
Cinsiyet	Kadın	158	73,8	18-25 arası	58	27,1	
	Erkek	56	26,2	26-30 arası	69	32,3	
Medeni Durum	Bekâr	119	55,6	Yaş	31-35 arası	50	23,4
	Evli	95	44,4		36-40 arası	26	12,1
Haftalık çalışma saati	20-30	10	4,7	41 yaş ve üstü	11	5,1	
	31-45	25	11,7	Çocuk sahibi	Var	73	34,1
	45 saat ve üstü	179	83,6		Yok	141	65,9
Toplam iş deneyimi	0-3 yıl	72	33,7	Eğitim düzeyi	Lise	31	14,5
	3-5 yıl	46	21,5		Ön lisans	70	32,7
	6-8 yıl	34	15,9		Lisans	97	45,3
	9-10 yıl	20	9,3		Y. Lisans	16	7,5
	11 yıl ve üzeri	42	19,6	Orta düzey yönetici	16	7,5	
İş Ortamında En Çok İletişim Kurulan Kişiler	Müşterilerle	141	65,9	Pozisyon	Alt düzey yönetici	16	7,5
	Yöneticiyle	10	4,7		Yönetici değil	182	85,0
	İş arkadaşlarıyla	63	29,4	Çalışma Düzeni	Normal Mesai	160	74,8
			Vardiya Usulü		54	25,2	

3.2. Veri Toplama Araçları

Katılımcıların Estetik iletişim algısını belirlemek amacıyla Polat ve Kavak (2011) tarafından geliştirilmiş olan Estetik Liderlik ölçeği içinde alt boyut olarak yer alan 8 sorulu 5'li Likert tipinde Estetik İletişim ölçeği kullanılmıştır. Analizlerin yapılmasında IBM SPSS 25 paket programından faydalanılmıştır.

3.3. Faktör ve Güvenilirlik Analizleri

Analiz sonuçlarına göre ölçeğin toplam %77,43 varyansı açıkladığı görülmüştür. Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy değerinin oldukça yüksek (0,948) ve maddelerin tamamının da 0,700 üzerinde faktör yüküne sahip olması örneklemin yeterli ve verilerin de analiz için uygun olduğu görülmüştür. Ayrıca estetik iletişim ölçeğinin Cronbach's Alpha değerinin (α) 0,958 olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Estetik İletişim Faktörünün Faktör ve Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,948	Cronbach's Alpha
Bartlett's Test of Sphericity		1674,271	0,958
Approx. Chi-Square		28	Açıklanan Varyans (%)
Df		,000	77,429
Sig.			
Estetik İletişim Ölçek Maddeleri			Faktör Yükleri
1. Yöneticim iletişiminde ifade ve üslubuyla hayranlık uyandırır.			0,871
2. Yöneticim beden dilini iyi kullanır.			0,906
3. Yöneticim ilişkilerinde nazik bir dil kullanır.			0,862
4. Yöneticim iletişim süresince etrafındakilere de hayranlık uyandırır.			0,890
5. Yöneticim hangi durumda hangi duyguları ne oranda yansıtacağını bilir			0,878
6. Yöneticim estetik konusunda kendine özgü fakat paylaşımcıdır.			0,864
7. Yöneticim estetik konusunda ikna gücü yüksektir.			0,880
8. Yöneticim canlı ve kendisiyle barışık kişiliğiyle etrafa olumlu enerji saçır.			0,889

4. BULGULAR

Çalışmada elde edilen verilerin analiz edilmesinde, öncelikle hangi yöntemin kullanılacağına karar vermek için normallik dağılımına bakılmıştır. Bu amaçla ölçeğin ortalama puanlarının normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Sağlanan verilerin normalliğin göstergesi olarak çarpıklık ve basıklık katsayısı değerleri dikkate alınarak karar verilmiştir. Mayers'e göre (2013, s. 53) 100'den büyük örneklem için $\pm 3,29$ eşik değeri kullanılabilir. Buna dayanarak ölçeğin çarpıklık ve basıklık değerlerinin normal sınırlar içerisinde dağılım gösterdiği kabul edilmiştir. Veriler normal dağılım gösterdiği için parametrik istatistiksel yöntemlerinden varyans analizlerinin kullanılmasına karar verilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Estetik İletişim Faktörünün Faktör ve Güvenilirlik Analiz Sonuçları

Maddeler	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Çarpıklık	-1,124	-1,190	-1,569	-,929	-1,110	-1,080	-1,162	-1,358
Basıklık	,921	1,419	3,004	,729	1,559	1,732	1,388	2,025

Varyans analizlerinde varyansların homojen olup olmadığını belirlemek için Levene testi yapılmıştır. Levene testi sonuçları, Levene istatistiği değerinin (F) 1,103, serbestlik dereceleri sd_1 ve sd_2 değerlerinin sırasıyla 17 ve 191, anlamlılık düzeyinin ise (p) 0,353 olduğu belirlenmiştir [$F(17, 191) = 1,103, p = 0,353$]. Bu sonuçlar gruplarda ölçülen değişkenlerin varyanslarının homojen olduğunu ortaya koymuştur. Bağımsız iki grubun karşılaştırılmasında bağımsız örneklem t testi, üç veya daha fazla sayıda grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında ise İki Yönlü ANOVA testi kullanılmıştır.

Bağımsız örneklem t Testi sonuçlarına göre, katılımcıların estetik iletişim algılarının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür ($p < 0,005$). Ortalama değerlerine göre cinsiyet değişkeninde kadınların ($M = 4,1472$) erkeklere ($M = 3,7813$) nispeten daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Diğer ifade ile kadınların erkeklere göre estetik iletişim algısı daha yüksektir. t testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Bağımsız Örneklem t Testi Sonuçları

Bağımsız Değişken	Değişken Grupları	n	Ort. (M)	ss	t	p
Cinsiyet	Kadın	158	4,1472	0,731	-3,014	0,003
	Erkek	56	3,7813	0,908		

Bağımlı değişken: Estetik İletişim

İki Yönlü ANOVA sonuçlarına göre, estetik iletişim algısının eğitim düzeyi, iş yerindeki pozisyon ve yoğunlukla iletişim kurulan gruplara göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı bulgusuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Analiz sonuçları, araştırmanın H2, H3, H4 hipotezlerini desteklememiştir. ANOVA sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. İki Yönlü ANOVA Testi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	Tip III Kareler Toplamı	SD	Kareler Ortalaması	F	p	Kısmi Eta Kare
Doğrulanmış Model	9,193 ^a	22	,418	,628	,900	,067
Kesen (Intercept)	466,687	1	466,687	701,767	,000	,786
Eğitim düzeyi	1,038	3	,346	,520	,669	,008
İşyerindeki pozisyonu	,590	2	,295	,444	,642	,005
Çalışma saatlerinde yoğunlukla iletişim halinde olduğu kişiler	,985	2	,492	,740	,478	,008
Hata	127,018	191	,665			
Toplam	3609,531	214				
Doğrulanmış toplam	136,211	213				

a. $R^2 = ,067$ (Ayarlanmış $R^2 = -,040$)

Bağımlı değişken: Estetik İletişim

SONUÇ

Uygarlık ilk dönemden itibaren daha iyi bir hayat yaşamak, hayattan duyduğu zevki arttırmak ve en mükemmel olanı bulmak için birçok arayışlar içerisinde olmuştur. Estetik kavramı bu arayışlara ulaşmak için hayatımızın her alanında kendine yer bulmuş, sadece sanat ve görsel alanda değil, iş ve özel hayatımızda da bir iletişim tarzı olarak estetik iletişim sağlıklı ve faydalı diyaloglar kurmada aranılan bir özellik olmuştur (Mücevher, 2021: 105-106). Örgüt yönetici ve çalışanlar arasındaki iletişim, ilişki, iş yaptırma biçimleri son zamanlarda araştırılmaya değer önemli konular arasına girmiştir (Schraeder ve Simpson 2006: 34). Alan yazın araştırıldığında estetik kavramı daha çok objenin sanatsal değeri üzerindeki etkisi bağlamında araştırılmıştır (Tekel, 2016). Bu çalışmada ise estetik kavramının duysal bilgi (Baumgarten, 1750/1988; Ertürk, 2016) sağlama yönü ele alınmıştır. Çalışmada, estetik iletişimin cinsiyet, eğitim durumu, iş yerindeki pozisyon ve mesai saatlerinde yoğun iletişim halinde olunan kişiler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Araştırmanın birinci hipotezini (H1: çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algılarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır) test üzere bağımsız örneklem t testi uygulanmış ve estetik iletişim algısının cinsiyete göre anlamlı bir şekilde farklılaştığı, başka bir ifade ile cinsiyetin estetik iletişim algısı üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir. Ortalama değerlerine bakıldığında cinsiyet olarak kadınların estetik iletişim algı ortalama değerinin erkeklere göre yüksek olduğu görülmüştür ($M= K: 4,1472 > E: 3,7813; p < 0,05$). Estetik bağlamında yapılan önceki çalışmalarda estetik kalite (Mulac, Bradac, & Mann, 1985), estetik deneyim (Ahat & Zerenler, 2019), sanatsal iletişim (Dolese & Kozbelt, 2020), estetik işgücü (Lipton, 2021) ve giyilebilir sağlık teknolojilerinin estetik tasarımında cinsiyetin etkisi (Esfahani & Sareh, 2021) gibi farklı değişkenler incelenmiştir. Merchant'a göre (2012), erkekler ve kadınlar arasındaki en büyük fark ve iletişim tarzları, erkeklerin ve kadınların konuşmanın amacını farklı görmelerinden kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmalara göre (Leaper, 1991; Maltz & Bolker, 1982; Mason, 1994; Wood, 1996), kadınların sosyal bağlantılar geliştirmek ve ilişkiler oluşturmak için bir araç olarak iletişimi, erkekler hakimiyet kurmak ve somut sonuçlar elde etmek için dili kullanır. Aynı zamanda iletişim ile ilgili başka çalışmalarda yapılmıştır (Sungur, 2018; Dash, Dash, & Satpathy, 2021). Ancak literatürde cinsiyetin estetik iletişim üzerindeki etkisini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sonuç, araştırmanın literatüre katkısı bakımından önemlidir. Bu sonuçlardan cinsiyetin estetik iletişim algısında önemli bir etkisinin olduğu, cinsiyet olarak da kadınların erkeklere göre estetik iletişim algılarının nispeten daha yüksek olduğu anlaşılmıştır. Çalışma yaşamında estetik iletişimin unsuru olan daha nazik bir dile duyarlı olma ve düzeyli bir iletişime daha fazla değer verme cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olmakla birlikte kadınlar için büyük önem taşıdığı görülmüştür. Bu bulgulardan yola çıkarak yöneticilerin ve diğer uygulayıcıların çalışanları ile estetik iletişim kurmalarının çalışanların hayranlığını ve saygısını kazanmalarını sağlamada ve dolayısıyla yöneticilerin koymuş oldukları hedefleri benimseyerek daha fazla özverili olabilecekleri yorumu yapılmıştır.

Araştırma kapsamında sonraki aşamalarda araştırmanın diğer hipotezleri (H2, H3 ve H4) İki Yönlü ANOVA analizi ile test edilmiştir. Test sonuçları, çağrı merkezi çalışanlarının estetik iletişim algılarının demografik değişkenlerden eğitim düzeyine (H2), iş yerindeki pozisyonlarına (H3) ve çalışma saatlerinde vakit geçirdikleri kişilerle etkileşime (H4) göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığını ortaya koymuştur.

Estetik iletişimin, reklam görüntülerinde mesaj iletim işlevini tamamladığı, estetik duyguları ve oluşumları yapılandığı (Petrovici, 2016), etno-estetik iletişimin çalışmaya olan motivasyonu ve adanmışlığı artıran bir faktör olduğu (Galeeva, Fakhrudinova, Cheboksary & Kharitonov, 2021) sonuçlarına ulaşan çalışmalar estetik iletişim ile ilgili olarak yapılan önceki çalışmalardır. Estetik, iletişime alıcıya doğru giderken ona dokunan bir biçim kazandırır. Kaçınılmaz olarak, tüm iletişimlerin estetik bir yanı vardır, çünkü onlara hissedilebilir etkilerle ancak planlı olmadan biçim verilir (Gran, 2008). Öksüz'ün (2012: 28) çalışmasında örgüt içerisinde iletişim bölümlerinin, örgüt içi ve örgüt dışı bağlantı kurulan paydaşların sorunsuz iletişim sürecinde mesajların iletilmesi, kritik konuların analiz edilmesi ve çözülmesi, noksanlıkların giderilmesi ve doğru süreçlerin sürdürülmesinde önemli bir role sahip olduğu ve Güner ve Çetinkaya Bozkurt'un (2017: 94-100) çalışmasında ise müşteriler ile kurulan olumlu iletişimin işyeri mutluluğunun artmasında önemli bir paya sahip olduğu belirlenmiştir. Ancak bu çalışmanın konusu estetik iletişimin demografik faktörler üzerindeki etkisi olup, literatürde bu alanda çalışmaya rastlanmadığı için çalışmanın sonucuna ilişkin karşılaştırmalı değerlendirme yapılamamıştır. Önceki çalışmalarda iletişimin farklı değişkenler ile olumlu ilişkisi olduğu sonucuna ulaşılmasına karşın bu çalışmada eğitim, pozisyon ve çalışma saatlerinde vakit geçirdikleri kişilerle etkileşim halinde olmaları durumlarının estetik iletişim algılarını etkilememesini yorumlamak için katılımcıların demografik verileri ve estetik iletişim ölçeğindeki ifadelerle verdikleri cevapların ortalamaları incelenmiştir. Demografik verilerden katılımcıların %85,5'inin çoğunluğu lisans düzeyinde (%45,3) olmak üzere üniversite eğitimi aldıkları, %85'inin yönetici olmadığı ve %65,9'unun ise en çok müşterilerle iletişim kurduğu görülmüştür. Katılımcıların estetik iletişim ölçeğindeki ifadelerle verdikleri cevapların ortalamaları ise

4,05'tir ($M=4,05$; $1=$ Kesinlikle katılmıyorum- $5=$ Kesinlikle katılıyorum). Aslında söz konusu estetik iletişim maddeleri cevap ortalaması yüksek bir değer olmakla birlikte estetik iletişim ölçeği çalışanların yöneticilerinden algıladıkları estetik iletişimi ölçen maddeler olması ve yöneticiler ile iletişim oranının %4,7 gibi düşük bir oranda olmasının bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmüştür. Oransal çoğunluklar üzerinden üniversite eğitimi almış bireylerin daha estetik bir iletişim beklentisi içerisinde oldukları ancak yönetici olmadıkları, başka bir ifade ile operasyon personeli oldukları ve daha çok müşterilerle iletişim durumunda oldukları için kendilerine sıradan bir çalışan davranışı/iletişimi sergilendiğinden beklentilerinin karşılanmamasına bağlı olarak estetik iletişim algılarında anlamlı bir etki oluşturmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Bu durumun alt nedeni olarak da katılımcıların çağrı merkezinde finans bölümünde çalışanlar olmaları ve müşterilerin yaşadıkları problemlerine çözüm amaçlı aradıkları bu çalışanlara yönelik agresif bir iletişim sergilemeleri de katılımcıların estetik iletişim algılarında anlamlı bir etki oluşturmadığını düşündürmüştür.

Çalışmada elde edilen bulgulara dayalı olarak, çalışanların estetik iletişim algılarının iyileştirilmesine yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur. Çalışanlar, iletişim kurdukları kişilerden kendilerine yönelik nazik bir dil, duygu ve düşüncenin tam ve doğru aktarımını destekleyen beden dili, hayranlık ve saygı uyandıran bir üslup, duygu ve düşüncelerin olması gerektiği şekilde aktarılmasını sağlayan, pozitif, enerjik ve ikna edici bir iletişim ile karşılık verilmesini beklemektedirler. Bu tarz bir iletişim sağlandığı ölçüde çalışanların estetik iletişim algıları güçlendirilmiş olacaktır ve bununla birlikte çalışanların motivasyonlarının ve verimliliklerinin de artması sağlanıp örgütlerin performansını olumlu etkileyecektir. Özellikle yöneticilerin çalışanlarıyla arasındaki temel bağ iletişimdir. Dolayısıyla çalışanlar ile iletişimin estetik bir şekilde yürütüldüğü örgütlerde bilgi yönetiminde de etkinliğin artarak rekabetçi üstünlük kazanıldığı bilinmelidir (Sullivan, 1988: 105; Mert, 2011: 209).

Araştırmada seçilen örneklemin iki ildeki (Artvin ve Edirne) çağrı merkezlerinin finans birimleri çalışanlarını kapsaması ve katılımcı sayısının sınırlı olması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır. Sözkonusu kısıta bağlı olarak araştırmanın sonuçlarının genellenememesi ikinci bir kısıtı oluşturmuştur. Araştırmanın bulguları üzerine genelleme yapılabilmesi için benzer çalışmanın farklı sektörlerde ve daha büyük örneklemler üzerinde yapılması da ayrıca önerilmiştir.

Etik Kurul Onayı: *Bu çalışmada kullanılan yöntem ve veri toplama araçları için Artvin Çoruh Üniversitesi Etik Kurulundan E-18457941-050.99-56727 sayılı yazı ile 01.08.2022 tarihinde etik kurul onayı alınmıştır.*

Çatışma Beyanı: *Sedat Hattatoğlu'nun makaleye katkısı %55, Doç. Dr. Fikret Sözbilir'in makaleye katkısı %45'tir. Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.*

KAYNAKLAR

- Adler, N. J. (2006). The arts & leadership: Now that we can do anything, what will we do?. *Academy of Management Learning & Education*, 5(4), 486-499.
- Ahat, K. & Zerenler, M. (2019). Estetik İletişim: Organizasyon Değerinin İnsan Kaynaklarının Aidiyet Duygusu Üzerindeki Etkisinde Deneyimin Aracılık Rolü. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, 24(1), 1-17.
- Anıl, D. (2010). Uluslararası öğrenci başarılarını değerlendirme programı (PISA)'nda Türkiye'deki öğrencilerin fen bilimleri başarılarını etkileyen faktörler. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 87-100.

- Ayverdi, İ. (2011). Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı). Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Baumgarten, A. G. (1750/1988). *Theoretische Ästhetik: Die Grundlegenden Abschnitte aus der "Aesthetica" (1750/58)*. [Theoretical Aesthetics: The basic Passages of the "Aesthetic" (1750/58)]. Leipzig, Germany: Felix Meiner Verlag.
- Crossan, M. M., Lane, H. W. & White, R. E. (1999). An organizational learning framework: From intuition to institution. *Academy of management review*, 24(3), 522-537.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe sözlüğü* (3. baskı). Paradigma Yayınları.
- Crick, N. (2004). John Dewey's aesthetics of communication. *Southern Communication Journal*, 69(4), 303-319. <http://dx.doi.org/10.1080/10417940409373302>
- Dash, K. K., Dash, S. K. & Satpathy, S. (2021). A Study on Gender Differences in Workplace Communication across Organizations. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 13 (3), 1-10. <https://doi.org/10.21659/rupkatha.v13n3.15>
- Dolese, M.J. & Kozbelt, A. (2020). Communication and meaning-making are central to understanding aesthetic response in any context. *Frontiers in Psychology*, 11, 473. doi: 10.3389/fpsyg.2020.00473
- Ertürk, N. (2016). A.G. Baumgarten'da duyuşal bilginin bilimi olarak estetik. *Ulakbilge*, 4(7), 117-128. DOI: 10.7816/ulakbilge-04-07-07
- Esfahani, B.K. & Sareh, P. (2021). Insights into the role of gender in aesthetic design: a participatory study on the design of digital health wearables. *International Journal on Interactive Design and Manufacturing*, 15, 173-185. <https://doi.org/10.1007/s12008-021-00751-7>
- Etimoloji Türkçe (2021). *İnternet*. Erişim tarihi: 05.04.2021, <https://www.etimolojiturkce.com> adresinden alındı.
- Fındıkçı, İ. (2013). *Hizmetkâr liderlik*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Galeeva, A.I., Fakhrutdinova, A., Cheboksary, G.N. & Kharitonov, M.G. (2021). EthnoAesthetic Communication in the Context of the Formation of Technological Culture of Students in the System of Continuing Education. *Propósitos y Representaciones*, 9(SPE2), e1008. doi: <http://dx.doi.org/10.20511/pyr2021.v9nSPE2.1008>
- Gran, A-B. (2008). Look who's talking!: aesthetic corporate communication in a differentiated society. *Aesthesis: International Journal of Art and Aesthetics in Management and Organizational Life*, 2 (2), 23-32.
- Groot, S. D. (2015). Revealing Aesthetic Value in Organizations. *ResearchGate Research August 2015*, DOI: 10.13140/RG. 2.1, 4907.
- Iseminger, G. (2018). Chapter Three. Aesthetic Communication. In the *Aesthetic Function of Art* (pp. 31-61). Ithaca, NY: Cornell University Press. <https://doi.org/10.7591/9781501727306-005>
- Judge, T. A. & Klinger, R. (2009). *Promote Job Satisfaction Through Mental Challenge*. E. A. Locke (Ed.), *Handbook of Principles of Organizational Behavior*. John Wiley & Sons, Chichester, UK.
- Kagan, M. S. (2008). *Estetik ve sanat notları* (Çev. A. Çalışlar), İzmir: Karakalem Kitabevi.
- Karagöz, Y. (2019). *SPSS AMOS META Uygulamalı İstatistiksel Analizler*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Koehn, D., & Elm, D. (2013). *Aesthetics and Business Ethic*. De Paul University, USA.
- Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. Stanford University Press, Standford.
- Leeper, C. (1991). Influence and involvement in children's discourse: Age, gender, and Gender Differences in Leadership 60 partner effects. *Child Development*, 62,797-811.
- Lipton, B. (2021) Academics' dress: gender and aesthetic labour in the Australian university. *Higher Education Research & Development*, 40(4), 767-780, <https://doi.org/10.1080/0729460.2020.1773767>
- Lyon, T. J. (1980). *Mind and Nature: A Necessary Unity by Gregory Bateson*. *Western American Literature*, 15(2), 150-150.
- Maltz, D. N. & Borker, R. (1982). A cultural approach to male-female miscommunication. In J. J. Gumpertz (Ed.), *Language and social identity*. Cambridge; Cambridge University Press.
- Mason, E. S. (1994). Gender differences in job satisfaction. *The Journal of Social Psychology*,135, 143-151.
- Mayers, A. (2013). *Introduction to statistics and SPSS in psychology*. Harlow: Pearson Education Limited.

- Mayfield, J. & Mayfield, M. (2002). Leader communication strategies critical paths to improving employee commitment. *American Business Review*, 20(2), 89-94.
- Mazutis, D. & Slawinski, N. (2008). Leading organizational learning through authentic dialogue. *Management Learning*, 39(4), 437-456.
- Mert, İ. S. (2011). Yöneticilerin Kullandıkları Motivasyonel Dil ve Performans Üzerindeki Etkisi. *Balikesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(26), 197-214.
- Merchant, K. (2012). *How men and women differ: gender differences in communication styles, influence tactics, and leadership styles*. CMC Senior Theses. Paper 513. http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/513
- Mohindra, V., & Azhar, S. (2012). Gender communication: A comparative analysis of communicational approaches of men and women at workplaces. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 2(1), 18-27.
- Mulac, A., Bradac, J. J. & Mann, S. K. (1985). Male/female language differences and attributional consequences in children's television. *Human Communication Research*, 11(4), 481-506. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.1985.tb00057.x>
- Mücevher, M. H. (2021). Yeni bir Yöneticilik Tarzı Modeli: Estetik Yöneticilik. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama*, 4(2), 97-108.
- Öksüz, B. (2012). İşveren Markası Yönetimi Sürecinde İletişimin Önemi. *Selçuk İletişim*, 7(2), 14-31.
- Önal, V. (2007). *Estetik*. İstanbul: Arı Matbaacılık.
- Özel, A. (2014). *Estetik ve Temel Kuramları*. Ütopya Yayınevi.
- Petrovici, I. (2016). The Role of Aesthetic Communication in Advertising. *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences*, 748-755. <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.95>
- Polat, S. & Oztoprak –Kavak, Z. (2011). Aesthetic leadership (AL): development and implementation of aesthetic leadership scale (ALS) of the school directors. *Educational Research and Reviews*, 6, 50-61.
- Sauer, E. & Ropo, A. (2007). *Aesthetic leadership knowledge, production, and consumption*. In *The Third Organization Studies Summer Workshop*. Greece: Crete.
- Schraeder, M. & Simpson, J. (2006). How similarity and liking affect performance appraisals. *The Journal for Quality and Participation*, 29(1), 34.
- Sullivan, J. J. (1988). Three roles of language in motivation theory. *Academy of Management Review*, 13(1), 104-115.
- Sungur, N. (2001). *Yaratıcı okul, düşünen sınıflar*. Evrim Yayınevi.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Tannen, D. (1990). *You Just Don't Understand: Women and Men*. Conversation. New York: Ballantine books.
- Tekel, A. (2016). Estetik yargı ve estetik yargıyı etkileyen faktörler. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 0 (16), 149-157.
- Timuçin, A. (2013). *Estetik*. Bulut Yayınları.
- Tunalı, İ. (2012). *Estetik*. Remzi Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *İnternet*. Erişim Tarihi: 09.05.2022, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Türker, H. (2014). *Fenomenolojik Değer Estetiği*. Ebabil Yayınları.
- Wilkinson, I. & Young, L. (2002). On cooperating: firms, relations and networks. *Journal of Business Research*, 55(2), 123-132.
- Wood, J. T. (2011). *Gendered Lives: Communication, Gender and Culture*. Boston, MA: Wadsworth Cenage Learning.

The Role of GIS-Based Thematic Urban Maps in Determining the Effectiveness of Nature-Based Solutions¹

Doğa Temelli Çözümlerin Etkinliğinin Saptanmasında CBS Tabanlı Tematik Kentsel Haritaların Rolü

Dr. Tuğba Memişoğlu Baykal

Artvin Çoruh Üniversitesi, Faculty of Engineering, tugbamemisoglu@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3548-6795

Dr. Tuğba Üstün Topal*

Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, tustun@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9687-927X

Abstract

In the current century, the rapid increase in the world population and the fact that this population is living in cities to a large extent increases the speed and scale of urbanization more and more rapidly. This situation makes today's cities struggle with environmental, social, economic, and ecological challenges. In recent years, in order to cope with these difficulties, ecology-based planning and design approaches that take nature as an example have become important; At this point, new concepts and theories emerged. Nature-based solutions (NbS), a relatively new concept, are solution-oriented, measurable, and evidence-based comprehensive studies that deal with climate change and urbanization problems by integrating ecosystem-based approaches and relatively to increase urban sustainability. In this study, the development process of NbSs, the different platforms that deal with NbSs, what thematic map layers are in these platforms, and the importance of GIS-based thematic urban maps in determining the effectiveness of NbSs, since they are evidence-based and therefore measurable. Among the platforms examined, ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION, and Unalab platforms with applied project examples were discussed. The thematic map layers that can be used to question the activities of NBSs of each platform, respectively, were determined, and their relations with GIS were discussed. With the results obtained, it has been determined that the platform that offers the most visual and questionable thematic map layers is NATURVATION, UrbanGreenUp ranks second at this point, and ThinkNature and UnaLap platforms provide verbal suggestions to the user at the point of data layers. The platforms examined within the scope of the study and the criteria determined by other studies can be arranged in the GIS system, stored in databases, presented when necessary, and used at any planning point. In short, it was concluded that GIS-based thematic map layers can be an effective tool for preparing future scenarios of NbS.

Extended Abstract

Introduction: One of the most critical problems of recent years is rapid population growth. In particular, the search for new settlements by the increasing population and the social and economic reasons that people face have caused people to migrate from rural areas to urban areas, so the rate of urbanization has increased significantly. The uncontrolled increase in urbanization has led to the emergence of problems such as the occurrence of climate

¹ This study was accepted at Artvin Coruh University International Congress on Ecology, Economy and Regional Development (ECOSUS 2022) and its abstract was published in the abstract book.

² Corresponding author.

changes, a decrease in biodiversity, and environmental deformities. This situation has caused people who are in search of welfare to face more difficult situations. Therefore, solutions have been sought in cities, and it has been understood that it is necessary to adopt ecology-based planning and design approaches that take nature as an example. Naturally Based Approaches (NbS) have emerged as an important concept at the forefront of these approaches.

Method: Naturally Based Approaches (NbS) were introduced by the IUCN at the beginning of the 21st century and “.. providing environmental, social and economic benefits Nature-inspired and supported solutions designed to address societal challenges”. This concept briefly deals with the conservation of biodiversity and environmental management. The European Commission then addressed the concept by including economic and social aspects. It is defined as multifunctional, large-scale, innovative, solution-oriented, evidence-based, comprehensive interventions that simultaneously address social, economic, and environmental sustainability issues and thus increase urban sustainability. NbS's have been studied and applied through many different research and innovation projects. These projects are ThinkNature, EKLIPSE, UrbanGreenUp, NATURVATION, Nature4Cities etc. There are also tools and databases with which the EU conducts research and innovation activities and partnerships for the promotion of NbS (Biodiversa, CLEVER Cities, Connecting Nature, EdiCitNET, Eklipse, GRaBS, GREEN SURGE, Grow Green, Inspiration, Nature4Cities, Naturvation, NAIAD, OpeNESS, OPERAs, OPERANDUM, PHUSICOS, proGIreg, RECONNECT, TURAS, Unalab, URBAN GreenUp, URBINAT, ReNAture). In addition, dialogue platforms that support innovation can be listed as ThinkNature, Oppla, EU Smart Cities Information System (SCIS), EU Climate Adaptation Platform CLIMATE-ADAPT, SUSTAINABLE CITIES PLATFORM (Somarakis et al., 2019). All these platforms include studies that will increase efficiency in the implementation and monitoring of NbSs. In this study, the development process of NbSs, the different platforms that deal with NbSs, what thematic map layers are in these platforms, and the importance of GIS-based thematic urban maps in determining the effectiveness of NbSs, since they are evidence-based and therefore measurable. Among the platforms examined, ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION, and Unalab platforms with applied project examples were discussed. The thematic map layers that can be used to question the activities of NbSs of each platform, respectively, were determined, and their relations with GIS were discussed.

Findings: The data layers considered in the efficiency query of NbSs were examined in tabular form by examining the four different platforms selected in the study. When viewed individually, it has been determined that NATURVATION is the platform that offers the most data layers, both visual and queryable. NATURVATION has six cities in common. These are: Barcelona, Utrecht, Leipzig, Malmö, Győr and Newcastle. These cities aim to organize urban-regional innovation partnerships with strategic urban management, business, and non-governmental organizations. Urban Nature Atlas, developed as part of the NATURVATION project, is the most comprehensive nature-based solution database ever created for cities. The NATURVATION platform also includes assessment maps (European Assessment Maps) of the European cities it deals with (Figure 2). These maps show the potential of nature-based solutions to address societal problems such as climate change, public health issues, and biodiversity loss in more than 700 European cities. UrbanGreenUp ranks second at this point. The three leading cities, Valladolid (Spain), Liverpool (England), and İzmir (Türkiye), demonstrate the effectiveness of the URBANGreenUP methodology. NbSs cover various aspects of urban life and complementary but interconnected infrastructures. These are grouped into four main categories. These; include renaturalization, urbanization, water interventions, singular green infrastructures, and non-technical interventions. ThinkNature and Unalab platforms have verbal suggestions about data layers. ThinkNature is run by a consortium of 17 partners from 8 countries across Europe and managed by the Technical University of Crete. There is a nature-based solutions handbook on this platform, and this book contains information on what factor layers should be in order to carry out NbSs effectively. UNaLab partner cities aim to address climate and water-related urban challenges with an innovative and people-focused approach. The three leading cities, Eindhoven, Tampere, and Genova, have the Urban Living Lab (ULL) that tests, demonstrates, and evaluates several different NbSs aimed at climate change mitigation and adaptation along with the sustainable management of water resources. Following these three cities, the project developed for Istanbul Başakşehir district in our country also contributes to this project. It aims to apply NbS against numerous challenges, such as heat stress, pollution, loss of biodiversity, and water scarcity due to climate change and rapid population growth. The examined

platforms are summarized in the organized table, and the thematic map layers, essential in questioning the activities of NbSs, are briefly mentioned.

Conclusion and recommendations: In line with the platforms and other studies examined within the scope of the study, it was concluded that GIS-based thematic map layers could be an effective tool in preparing future scenarios. Thanks to the GIS-based database being created with thematic map layers, it is thought that decision-making processes will be faster and will play an active role in the supervision of NbSs. Analyzes to be made with selected map layers can play an active role in measuring and controlling NbSs. Thanks to the thematic map layers, it will make essential contributions to questioning the effectiveness of NbSs and using them effectively. It is thought that it will help NbS-based studies the point of raising awareness, thanks to the fact that the map layers are in a questionable and visually inspectable position. In addition, with the presentation of socially thematic map layers, the public's attention can be drawn to NbSs, and participation in planning/design issues can be ensured. Thematic maps will make important contributions to the effective use of NbSs as well as questioning the effectiveness of NbSs.

Keywords: Nature-based solutions, NbS, Thematic map, GIS, Urban sustainability.

Özet

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, dünya nüfusunun büyük bir hızla artması ve bu nüfusun da büyük ölçüde kentlerde yaşamaya başlaması, kentleşmenin hızını ve ölçeğini giderek daha hızlı bir şekilde arttırmaktadır. Bu durum günümüz kentlerini çevresel, sosyal, ekonomik, ekolojik gibi zorluklarla hiç olmadığı kadar mücadele içine sokmaktadır. Son yıllarda bu zorluklarla başa çıkabilmek adına, doğayı örnek alan ve ekoloji temelli planlama ve tasarım anlayışı yaklaşımları önemli hale gelmiştir. Doğa temelli çözümler (NbS) bu yaklaşımların başında gelen, iklim değişikliği ile mücadeleyi ve kentleşme sorunlarını ekosistem temelli yaklaşımları bütünleştirerek ele alan ve nispeten yeni, kentsel sürdürülebilirliği arttırmaya yönelik çözüm odaklı, ölçülebilir, kanıta dayalı geniş kapsamlı çalışmalardır. Bu çalışmada, NbS'lerin gelişim süreci, NbS'leri ele alan farklı platformlar ve bu platformlarda ele alınan tematik harita katmanların neler olduğu ve CBS tabanlı tematik kentsel haritaların kanıta dayalı ve dolayısıyla ölçülebilir olmaları nedeniyle, NbS'lerin etkinliğinin belirlenmesindeki önemi üzerine yoğunlaşmıştır. İncelenen platformlar içerisinde, uygulamalı proje örneklerinin yer aldığı ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION ve Unalab platformları ele alınmıştır. Sırasıyla her bir platformun NbS'lerin faaliyetlerini sorgulamak için kullanılacak tematik harita katmanlarının belirlenerek CBS ile ilişkileri ele alınmıştır. Elde edilen sonuçlarla, hem görsel hem de sorgulanabilir en fazla tematik harita katmanı sunan platformun NATURVATION olduğu, UrbanGreenUp'ın bu noktada ikinci sırada yer aldığı, ThinkNature ve UnaLap platformlarının veri katmanları hakkında sözlü önerileriyle kullanıcıya sunum sağladığı tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen platformlar ve diğer çalışmalar doğrultusunda belirlenen kriterlerin CBS sisteminde düzenlenerek veritabanlarında saklanılmasına gerektiğinde sunumuna ve herhangi bir planlama noktasında kullanılmasına dair öneriler getirilerek farklı ölçeklerdeki NbS çalışmalarının etkinliğindeki önemine vurgu yapılmıştır. Kısacası CBS tabanlı tematik harita katmanlarının NbS'lerin gelecek senaryolarının hazırlanmasında etkili bir araç olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Doğa temelli çözümler, NbS, Tematik harita, CBS, Kentsel sürdürülebilirlik.

JEL Sınıflandırması: S54, Q56, Q57

INTRODUCTION

Human beings, which rapidly change and transform the world they live in for their activities, are faced with global problems caused by themselves today. Environmental problems such as irreversible destruction of natural resources as a result of rapid population growth and increasing consumer demands, melting of glaciers as a result of climate change, desertification, drought, famine, flood, air pollution, noise, dust and heat, disposal of solid wastes have become global problems today (Korkut, Gültürk & Topal, 2016; Rahımbaylı & Polat, 2021; Uttara, Bhuvandas & Aggarwal, 2012). The emergence of the need for new settlements for the increasing population, on the other hand, the fact that the existing populations started to live in urban areas rather than rural areas due to social and economic reasons,

increased the speed and scale of urbanization significantly (Chaolin, 2020; Ejaro & Abubakar, 2013; Topal, 2021).

Such rapid and uncontrolled urbanization has made problems such as the increase in the urban heat island effect of climate change, the decrease in thermal comfort areas, and the decrease in biodiversity more effective in cities. This significantly affects the welfare and quality of life of the society, most of which lives in cities. Thus, today's cities face many social, environmental, and economic challenges (Bush & Doyon, 2019; Çobanyılmaz & Yüksel, 2013; Korkut, Kiper & Topal, 2017; Majidi, Vojinovic, Alves, Weesakul, Sanchez, Boogaard & Kluck 2019). Urban resilience is the capacity to meet the first damages that occur due to problems in the city and urban systems, to reduce the effects of problems, to maintain the desired functions in the face of a problem, and to adapt to change (Meerow, Newell & Stults, 2016; Ribeiro & Gonçalves, 2019). Many harmful situations listed above, such as urbanization, decrease in biodiversity, loss of ecosystem services, social and economic inequality, and global climate change, put cities in a struggle with resilience problems. As these problems are being experienced more and more effectively in today's cities, it is expected that the resilience problem that cities face will increase (World Bank, 2021).

As a matter of fact, as a result of urbanization and climate change, solutions have been sought in cities. With the emergence of the concept of a sustainable city, it has been understood that it is necessary to adopt ecology-based planning and design approaches that take nature as an example. The emergence of new concepts and theories in this context followed this situation.

One of the concepts that emerged in the above-mentioned issue is Nature-Based Solutions (NbS). NbS is defined as multifunctional, large-scale, innovative, solution-oriented, evidence-based, comprehensive interventions that simultaneously address social, economic and environmental sustainability issues and thus increase urban sustainability (Cohen-Shacham, Andrade, Dalton, Dudley, Jones, Kumar, Maginnis, Maynard, Nelson, Renaud, Welling & Walters, 2019; Dorst, van der Jagt, Raven & Runhaar, 2019; Krauze & Wagner, 2019; Tan, Gaw, Masoudi & Richards, 2021; Albert, Brillinger, Guerrero, Gottwald, Henze, Schmidt & Schröter, 2021; Kabisch, Frantzeskaki & Hansen, 2022; Gottwald, Brenner, Janssen & Albert, 2021; Frantzeskaki, McPhearson, Collier, Kendal, Bulkeley, Dumitru, ... & Pintér, 2019). At the same time, NBSs are integrative solutions in the context of urban resilience (World Bank, 2021). In this direction, studies on NbS, which is a relatively new concept, have been increasing in recent years (Raymond, Frantzeskaki, Kabisch, Berry, Breil, Nita, Geneletti & Calfapietra, 2017; Seddon, Smith, Smith, Key, Chausson, Girardin, House, Srivastava & Turner, 2021; Welden, Chausson & Melanidis, 2021). However, while there is still limited research on how NBS can advance urban policy and planning (Frantzeskaki, 2019), international policies towards NbS, especially in the areas of climate and biodiversity, are in great development (Welden et al., 2021). On the other hand, the Sustainable Development Goals (SDGs) put forward by the United Nations in 2015 are also accepted as a universal call to action (WEB 1, 2022). Due to their scope, NbSs also support the realization of these goals, which reveals the importance of the concept.

Geographical Information System (GIS) is defined as “an information system that collects, stores, processing and presents graphical and non-graphical information obtained by location-based observations to the user in integrity.” (Yomralioğlu, 2000). GIS is used in many applications for storing, processing, analyzing, and presenting data; it provides convenience to the user, especially in analyzing data by organizing, planning, and design stages (Yomralioğlu, 2000; Memisoglu, 2020; Memisoglu Baykal & Colak, 2021). It provides advantages in storing and presenting data by using GIS effectively to determine the effectiveness of NbSs and carrying out fast and effective studies in future planning and designs. In particular, the collection and presentation of the layers of thematic maps in GIS-based systems are

essential, making the design and planning stages faster and easier thanks to the GIS database. In addition, it provides access to different audiences with the presentation of data.

In this study, the importance of Geographic Information Systems (GIS)-based thematic urban maps in determining the effectiveness of NbSs, based on their evidence-based and thus measurable nature, was examined. In this context, the projects on the platforms created for the promotion and awareness of NbSs were examined, and an answer was sought to the question "Which data layers and data should be provided in questioning the effectiveness of NbSs, which thematic map layers are needed?" Based on this information, criteria that can be used to question the effectiveness of NbS studies at different scales were determined and evaluated, and suggestions were presented.

1. DEVELOPMENT OF THE NbS CONCEPT

The term nature-based solutions (NbS) was coined in the early 21st century, mostly by IUCN about biodiversity conservation and environmental management. Later, the European Commission addressed the concept by including economic and social aspects (Dorst et al., 2019; Eggermont, Balian, Azevedo, Beumer, Brodin, Claudet, Fady, Grube, Keune, Lamarque, Reuter, Smith, Van Ham, Weisser & Le Roux, 2015; Somarakis, Stagakis & Chrysoulakis, 2019).

In 2008, the concept of NbS was discussed in the World Bank Report, which was also based on climate change and the conservation of biological diversity (World Bank, 2008). In 2009, IUCN started to be seen as an innovative tool concerning NbS in the United Nations Framework Convention on Climate Change Position Paper and studies continued in this context. The European Commission has made progress on NbS under the Horizon 2020 Framework Program to position Europe as a world leader in this field (Eggermont et al., 2015) (Figure 1).

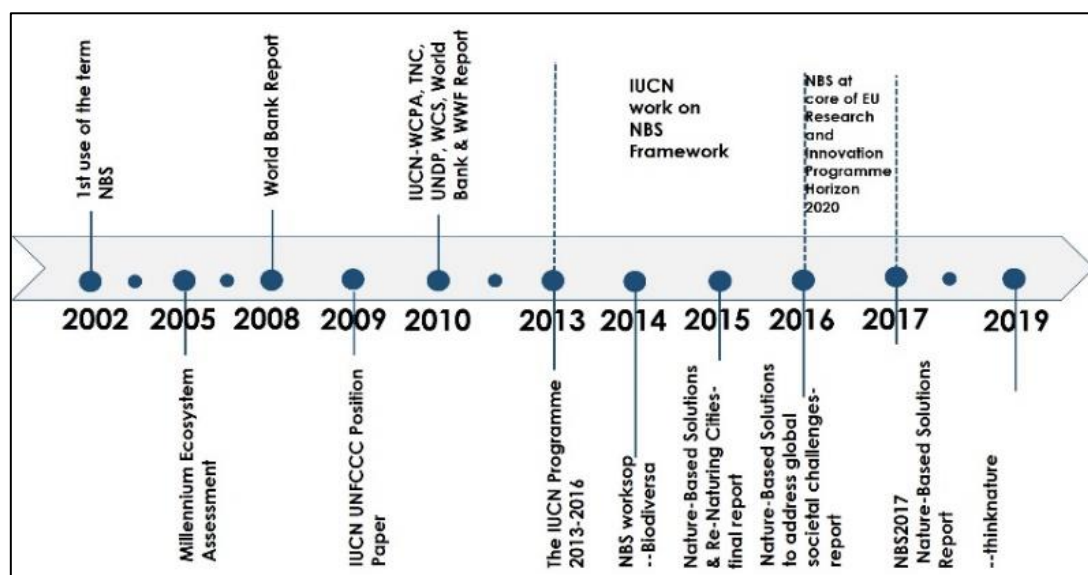

Figure 1. Timeline for NbS (Eggermont et al., 2015).

NbS and NbS approaches, which is a very comprehensive term covers different definitions and related terminologies such as ecological restoration, ecological engineering, forest landscape restoration, natural and green infrastructure, ecosystem-based management, ecosystem-based adaptation, ecosystem-based mitigation, ecosystem-based disaster risk reduction, climate adaptation services (Cohen-Shacham, Walters, Janzen & Maginnis, 2016).

The IUCN European Commission defines NbS as “... providing environmental, social and economic benefits ... nature-inspired and supported solutions designed to address societal challenges (Cohen-Shacham et al., 2019). The NbS for sustainable conceptual explanation is shown in Figure 2.

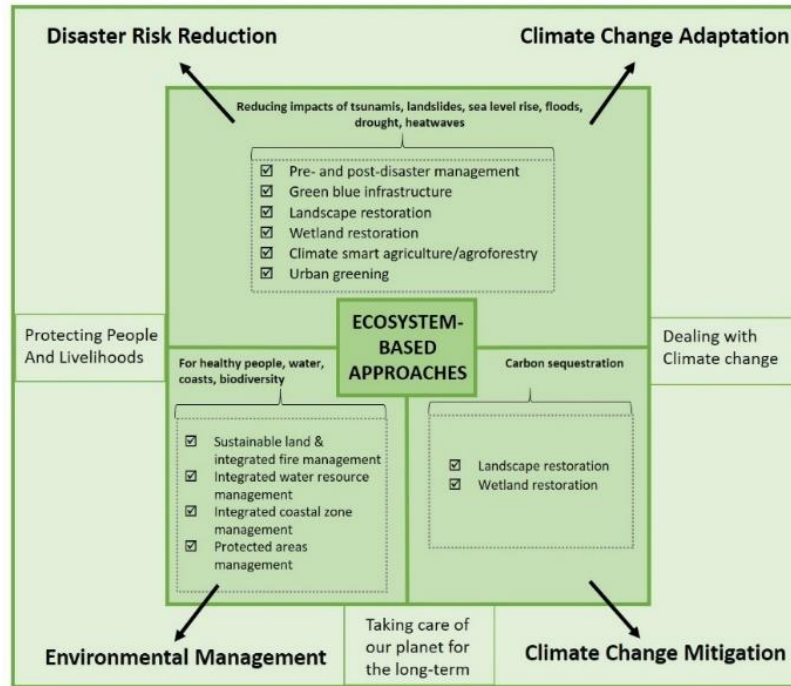

Figure 2. NbS for sustainable development concept (Modified from UNDRR, 2021)

The IUCN has developed eight principles that will be essential in achieving a full understanding of NbS. If we summarize these principles, NbS (Cohen-Shacham et al., 2016):

- (1) Adopts nature conservation principles,
- (2) Can be applied alone or integrated with other solutions to societal challenges,
- (3) It is determined by the natural and cultural conditions specific to the area,
- (4) Produces social benefits in a fair and equitable manner,
- (5) Protects biological and cultural diversity,
- (6) It is applied on a landscape scale,
- (7) It considers future options for the production of all ecosystem services with the immediate production of economic benefits for development, and we can say
- (8) it is an integral part of the policy, measures or actions that are produced to overcome a particular challenge.

2. SOME PLATFORMS TO CONSIDER NbS TOOLS

In order to facilitate the implementation and monitoring of NbSs in Europe, priority has been given to the development of online catalogs and licensed tools (manuals, models) and databases over the last five years (Mino, Pueyo-Ros, Škerjanec, Castellar, Viljoen, Istenič & Comas, 2021; Wang, Huang, Xu & Wang, 2021).

As NbS is also on the agenda of the European Union, research and innovation projects for more resilient and sustainable urban areas have been financed. Some of these projects have been implemented in the past years. These; Like ThinkNature, EKLIPSE, UrbanGreenUp, NATURVATION, Nature4Cities (Mino et al., 2021). Political and financial support was also called for at The Climate Action Summit 2019, especially for new activities aimed at popularizing NbSs (Wang et al., 2021). In this context, Biodiversa, CLEVER Cities, Connecting Nature, EdiCitNET, Eklipse, GRaBS, GREEN SURGE, Grow Green, Inspiration, Nature4Cities, Naturvation, NAIAD, OpeNESS are the tools and databases with which the EU conducts research and innovation activities and partnerships for the promotion of NbS, OPERAs, OPERANDUM, PHUSICOS, proGireg, RECONNECT, TURAS, Unalab, URBAN GreenUp, URBINAT, Renature. In addition, dialogue platforms that support innovation can be listed as ThinkNature, Oppla, EU Smart Cities Information System (SCIS), EU Climate Adaptation Platform CLIMATE-ADAPT, and SUSTAINABLE CITIES PLATFORM (Somarakis et al., 2019). All these platforms include studies that will increase efficiency in implementing and monitoring NbSs.

ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION, and Unalab platforms, which include implemented project examples, are discussed in this study. The projects on these platforms were examined and evaluated. Moreover, the data that could be used to query the activities of NbSs and the GIS-based map layers that could be created with these data were determined. The scopes of the platforms covered in the study are briefly explained below.

2.1. ThinkNature

The ThinkNature project is part of Horizon 2020, the EU Research and Innovation Framework Programme. The project aims to develop a platform that supports understanding and promoting NbSs. The execution of this project belongs to a consortium of 17 partners from 8 countries. Moreover, it is managed by the Technical University of Crete (WEB 2, 2022). This platform adopts: to drive dialogue through forums and discussions; identify, communicate and promote successful NbS; identify regulatory, economic, and technical barriers; promote cooperation at local, regional, national, and EU levels; Develop synergies with other projects in NbS (WEB 2, 2022).

When this platform is considered in terms of map layers, we come across the nature-based solutions handbook published by the platform. This handbook explains what factor layers should be to effectively conduct NbSs at different scales (Somarakis et al., 2019). Without visual and questionable thematic map layers, this platform offers only a verbal approach to the layers that can be used in implementing NbSs, based on the handbook mentioned above.

2.2. NATURVATION

NATURVATION is a project planned by the European Commission over four years. This project embraces the fields of urban development, geography, innovation studies, and economics, covering 14 institutions across Europe. While improving understanding of what nature-based solutions can achieve in cities is its primary objective, it also aims to examine how innovation can be fostered in this field and to work with communities to realize the potential of nature-based solutions to respond to urban sustainability challenges (WEB 3, 2022). Barcelona, Utrecht, Leipzig, Malmö, Győr, and Newcastle are six cities that are partners of NATURVATION; they aim to organize urban-regional innovation partnerships (URIPs) with strategic urban management, business, and non-governmental organizations. URIPs aims to contribute to the project by providing information on how nature-based solutions are used in different urban conditions. In addition to six cities as URIP, the NATURVATION project conducts research and study tours in six cities in Europe and six cities around the world. Urban Nature Atlas has been developed within the scope of the NATURVATION project and is the most comprehensive nature-

based solution database ever created for cities. The Urban Nature Atlas resulted from a systematic survey of nature-based solution interventions in 100 European cities. It provided the basis for analyzing European socio-economic and innovation patterns associated with urban nature-based solutions (WEB 3, 2022). The NATURVATION platform includes European Assessment Maps for the European cities it deals with (Figure 3). These maps show the potential of nature-based solutions to address societal problems such as public health issues, climate change, and biodiversity loss in more than 700 European cities. The future potentials of nature-based solutions in cities are explored alongside a scenario-based modeling approach to quantify and map the multiple benefits of existing urban nature-based solutions. With these scenarios, other urban developments are foreseen in the future. The NbS potential in the city can be easily seen through these maps on the platform (WEB 4, 2022).

The platform also publishes the Urban Nature Cityscale Assessment Map. These city-scale maps show the potential of nature-based solutions for adaptation to climate change, including three selected cities Malmö, Barcelona and, Utrecht. Here, using open-source GIS-based modeling, a set of tools is used to measure the benefits of urban nature-based solutions under six different scenarios and indicators (WEB 4, 2022). The scenario and map layers are used in Figure 4; Figure 5 shows examples of maps created with these layers.

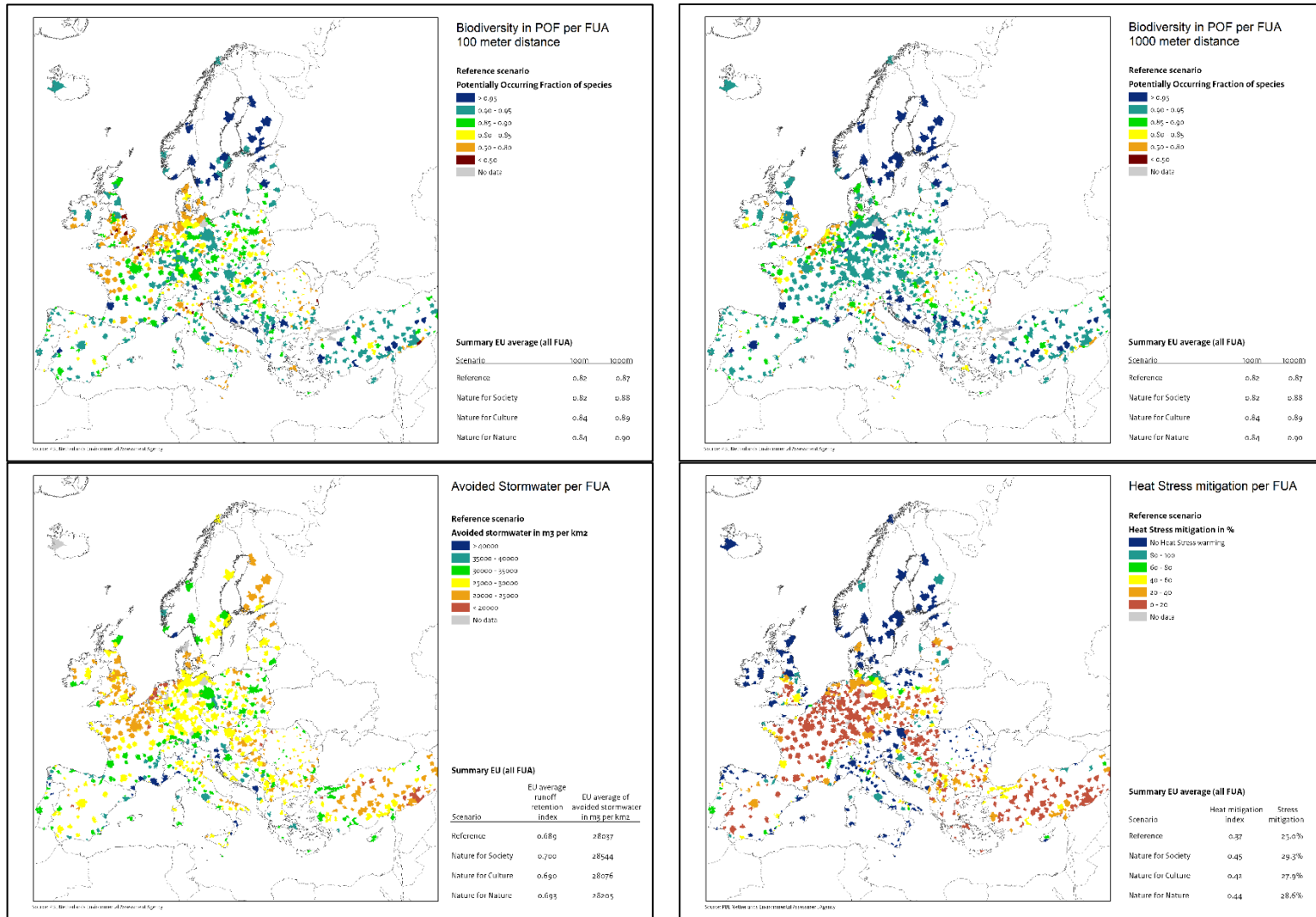

Figure 3. Layers and sample representation of assessment maps of European cities on the NATURVATION platform (WEB 4, 2022)

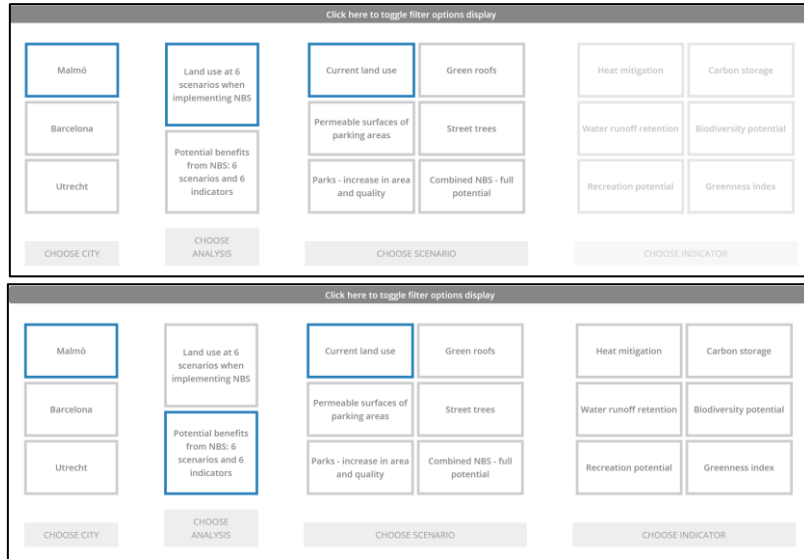

Figure 4. Examples of scenarios and map layers used in city-scale assessments on the NATURVATION platform (WEB 5, 2022)

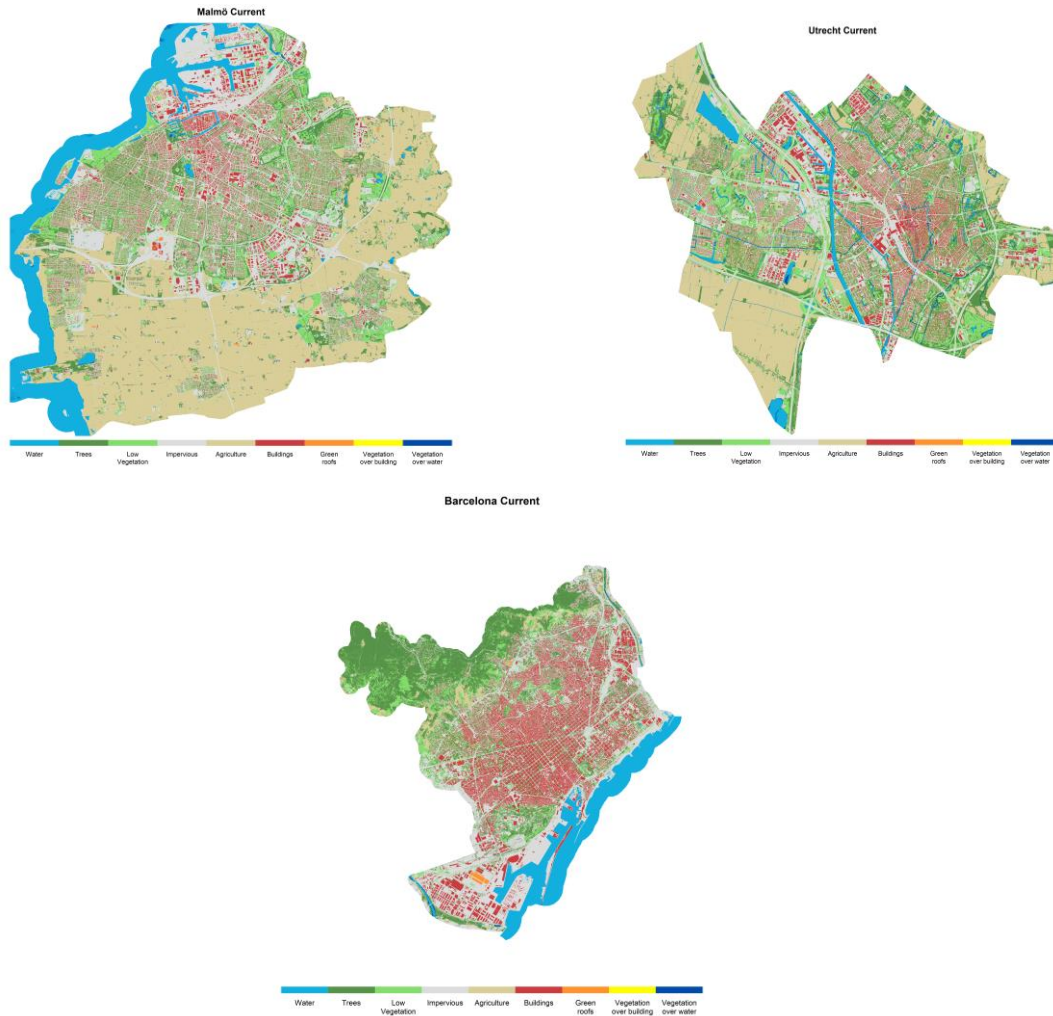

Figure 5. Map samples created for city-scale assessments on the NATURVATION platform (WEB 5, 2022)

2.3. UrbanGreenUp

URBAN GreenUP is a project within the scope of the European Union's Horizon 2020 program. It aims to develop, implement and iterate renewed city plans in various European and non-European partner cities. The reason for this is to reduce the effects of climate change, improve air quality and water management and increase the sustainability of cities with innovative NbSs. The cities of Mantova (Italy), Ludwigsburg (Germany), Medellin (Colombia), Chengdu (China), and Binh Dinh-Quy Nhon (Vietnam) will create their own renewed urban plans to replicate the URBAN GreenUP strategy and its green economy approach. (WEB 6, 2022). The NbSs to be implemented in the projects cover various aspects of urban life and infrastructures that complement each other but are interconnected. These are grouped into urbanization, renaturalization, singular green infrastructures, water interventions, and non-technical interventions. When this platform is considered in map layers, the maps it offers, mainly the three leading provinces, are seen (Figure 6) (Somarakis et al., 2019).

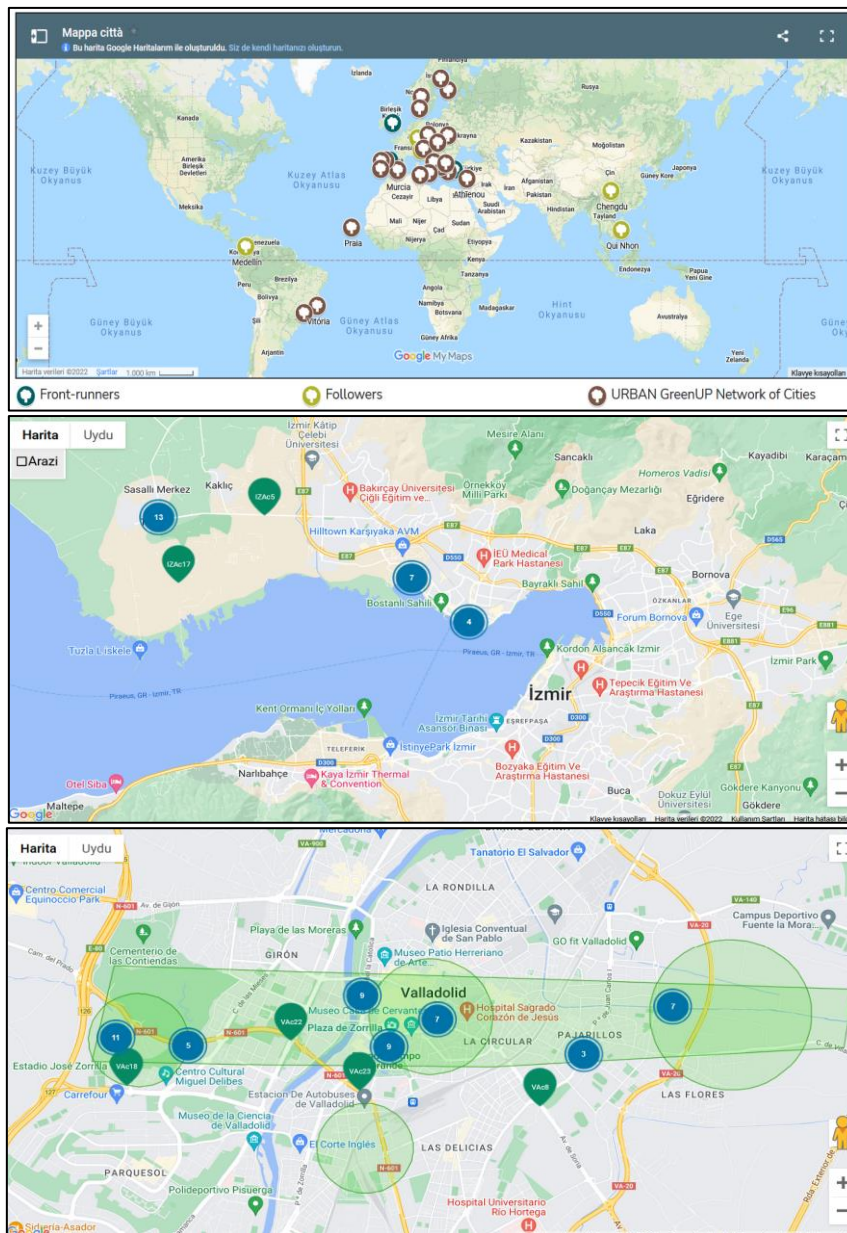

Figure 6. Examples of provincial maps presented on the UrbanGreenUp platform (WEB 7, 2022)

2.4. Unalab

The EU funded the UNaLab project. It aims to develop more innovative, inclusive, resilient, and increasingly sustainable societies through innovative NbSs. The UNaLab Consortium consists of 28 partners from 10 cities in Europe and beyond, including municipalities, research, business, and industry. UNaLab partner cities aim to tackle climate and water-related urban challenges through an innovative and people-oriented approach. Eindhoven, Tampere, and Genova are the main cities of Unalab. These cities have Urban Living Lab (ULL), which tests, demonstrates, and evaluates several different NbS for climate change mitigation and adaptation as well as sustainable management of water resources. These solutions are jointly created for local stakeholders and the community (WEB 8, 2022).

Following these three cities, studies are also carried out within this platform in our country. The project developed for Istanbul Başakşehir district also contributes to this project. Başakşehir faces numerous challenges, such as heat stress, pollution, biodiversity loss, and water scarcity due to climate change and rapid population growth. To overcome these difficulties, Başakşehir aims to implement NbS. The city's 2050 vision is to be a residential area with trees, green riverbeds, and interconnected green and blue areas along its paths, where people can enjoy it, making walking and cycling an attractive option. For Başakşehir, the goal is to have zero wastewater by 2050, instead focusing on storing, recycling, and treating water so it can be used multiple times. The primary goal of Başakşehir is the implementation of public green spaces and similar NbSs to reduce energy consumption and CO₂ emissions in the city and the effects of climate change (WEB 9, 2022).

When this platform is considered in terms of map layers, although there are no evaluations on map layers in the projects, it is suggested which factors should be considered to effectively carry out the NbSs presented in line with the objectives of the projects. The data and map layers are pointed out.

3. THE NECESSITY OF GIS-BASED THEMATIC MAP LAYERS IN THE EFFECTIVE USE OF NbSS

Thanks to its advantages, such as storage, querying, analysis, and presentation, GIS is an effective tool used in many fields for years. As in all other fields, it is needed to be used effectively in the field of NbS, as it will enable the making of plans and arrangements. Thus, it will provide advantages in storing, processing, analysing and, presenting thematic map layers that can be used in planning NBSs. It will also provide convenience in terms of data access and use. Although many NbS platforms do not have a regular system, they organize the thematic map layers and present them on the web, providing easy access to the user. Thanks to the fact that the platforms examined offer thematic data layers through a system, users at different points can access the same data, so the design and planning stages can be faster and easier thanks to the GIS database. Therefore, GIS provides essential conveniences and enables a more effective study to be carried out.

With this study, which was designed based on all these advantages of GIS, the thematic data layers necessary for the effective use of NbS, how these layers are used, whether they are GIS-based, and the benefits it provides are examined before platforms that take NbS into account. In this context, first of all, the relevant platforms were examined, focused on the thematic map layers they offered, and suggestions were made in the study by examining the relations to be established with GIS.

4. THEMATIC MAP LAYERS USED IN DETERMINING THE EFFECTIVENESS OF NbS

Projects on ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION, and Unalab platforms examined within the scope of the study have shown that reporting is an essential tool for obtaining quantitative data and questioning the effectiveness of NbSs. For example, thematic maps such as biodiversity maps and land use status maps will be good guides for comparing values before and after regulation. From here, the

study also seeks to answer the *"Which data layers and data should be provided in questioning the effectiveness of NbSs? Which thematic map layers are needed?"* question becomes important. Map layers used to query NbS activity are online guides, platforms considered online tools, reports, and case studies analyzed, evaluated, and presented in Table 1. When the presented table is examined, it will ensure that the specified thematic map layers are collected and stored in a database in a GIS environment, so that they can be used effectively especially in future planning, thus giving users an idea of what data should be used at any point where NbS planning will be made.

When this table is examined, it has been determined that NATURVATION is the platform that offers the most data layers, both visual and queryable. UrbanGreenUp ranks second at this point. ThinkNature and UnaLap platforms have verbal suggestions about data layers. In the NATURVATION platform, layers and information were found within the scope of biodiversity and biodiversity potential, carbon storage, carbon storage potential, carbon reduction, heat reduction potential, heat stress reduction, keeping the water flow, water retention potential, rainwater regulation, surface permeability of open areas, land use status, urban agriculture, parks-area and quality improvement, recreational potential, street trees, green roofs/walls, green index, unified nbs - full potential, green area availability. In the UrbanGreenUp platform, layers and information were found within the scope of biodiversity and biodiversity potential, carbon reduction, keeping the water flow, water retention potential, rainwater regulation, rain garden, surface permeability of open areas, reducing air pollution, urban gardens/forests, green networks, greenways, green bridges, street trees, green roofs/walls, green urban equipment, bicycle and pedestrian routes, educational gardens and paths. It has been observed that the layers of biodiversity, keeping the water flow, rainwater regulation, rain garden, land use status, urban agriculture, parks-area and quality improvement, green networks, greenways, green bridges, street trees, green roofs/walls, educational gardens and paths, sudden natural disaster risks are verbally indicated on the ThinkNature platform. On the UnaLap platform, it is seen that the layers of biodiversity potential, heat stress reduction, keeping the water flow, rainwater regulation, rain garden, surface permeability of open areas, reducing air pollution, urban gardens/forests, street trees, green roofs/walls, bicycle and pedestrian routes are mentioned. It is important to collect and present the layers of thematic maps offered by these platforms, especially in GIS-based systems. Thus, by determining the effectiveness of NbSs, fast and effective studies and operations can be carried out in future planning and designs.

Table 1. Map layers that can be used to question the effectiveness of NbSs (created by the authors inspired by the data of references WEB 4, 2022; WEB 7, 2022; WEB 8, 2022; WEB 10, 2022; Majidi et al. 2019; Tan, et al., 2021; Hutchins, Fletcher, Hagen-Zanker, Jia, Jones, Li, ... & Yu, 2021).

Main NbS subject	Map layers	Biodiversity (100m and 1000m)		Carbon cycle		Temperature control		Water and water cycle				Soil remediation		Land use	Open-green areas					Pollination	Utilization and Accessibility		Hazards and Noise control	Unified												
		Biodiversity potential	Carbon storage	Carbon storage potential	Carbon reduction	Heat reduction potential	Heat stress reduction	Keeping the water flow	Water retention potential	Water quality	Rainwater regulation	Rain garden	Soil erosion		Surface permeability of open areas	Reducing air pollution	Parks-area and quality improvement	Recreational potential	Urban gardens/forests		Green networks, greenways, green bridges	Street trees			Green roofs/walls	Green urban equipment*	Green index	Areas that assist pollination**	Access to nature areas	Green area availability	Bicycle and pedestrian routes	Educational gardens and paths	Sudden natural disaster risks ***	Noise	Unified NbS - full potential	
ThinkNature	England																																			
	Portugal																																			
	France																																			
NATURVATION	Malmö																																			
	Barcelona																																			
	Utrecht																																			
UrbanGreenUP	İzmir																																			
	Liverpool																																			
	Valladolid																																			
Unalab	Eindhoven																																			
	Tampere																																			
	Genova																																			
NATURVATION	European cities****																																			

* lighting, shading element, barriers etc. ** wall, column, roof etc. *** natural disasters such as flood, fire etc. **** more than 700 European cities

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The environmental problems we are exposed to today and can be evaluated under various titles impact life on a global scale. In this context, there is a need for systems in which nature-human relations are evaluated holistically, not separately. With the understanding of this need, concepts that can solve these problems have been put forward. Efforts are underway to develop frameworks for these concepts, with a new addition added daily. In this study, attention was drawn to the concept of NbS, a relatively new concept that is getting more and more attention in the literature. The development process of NbSs, the different platforms that deal with NbSs and the thematic map layers handled in these platforms, and the importance of GIS-based thematic urban maps in determining the effectiveness of NbSs because they are evidence-based and therefore measurable. Among the platforms examined, four platforms that deal with the map layers that will be effective in examining the effectiveness of NbSs with applied project examples are focused: ThinkNature, UrbanGreenUp, NATURVATION, and Unalab. By examining the projects of the selected platforms, the data that can be used to query the activities of NbSs and the thematic map layers that can be created with these data are determined and presented in a table related to the GIS. When the table obtained as a result of the research is examined, it has been determined that the platform that offers the most visual and questionable data layers is NATURVATION. UrbanGreenUp follows this platform, while ThinkNature and UnaLap offer users a data layer with verbal suggestions about data layers compared to other platforms. With the thematic map layers determined on these platforms, suggestions were made to the users. It was pointed out that presenting these data via GIS-based systems would meet a critical need and provide advantages for planning and design points.

As a result of the examinations and evaluations, the following conclusions were reached within the scope of this study: (1) It has been seen that some map layers were determined in line with the objectives of the projects and scenarios were developed and simulated from these layers in determining the effectiveness of NbS in the platforms and other studies examined within the scope of the study. In this context, thematic map layers are an effective tool in preparing future scenarios for environmental problems and their solutions. (2) Developing alternatives to planning is a very important and complex step in decision processes. Ultimately, which decision will be implemented is also a very important issue. GIS-based Geodesign can be used as an effective tool in inspecting NbSs, as it has a usable structure at all stages of decision processes. (3) With the use and analysis of map layers in scenarios developed for planning, it can produce results that meet the objectives of NbSs. Thus, what needs to be done in order to achieve the results targeted by the projects can be obtained more realistically as quantitative data. (4) MCA (Multi-Criteria Analysis), which allows the evaluation of possible measures with various criteria defined quantitatively and qualitatively in scenarios developed for planning, can be used as an evaluation tool for NbS measurements. (5) Also, one of the important aspects to be considered when determining the framework of map layers in thematic map creation is data availability. It is only possible to create layers, develop and ensure traceability with appropriate data. Studies on data management should be done. (6) Thematic maps will make important contributions to the effective use of NbSs as well as question the effectiveness of NbSs. Evidence-based and traceable NbSs will allow reporting. (7) Presentation of thematic maps on the web enables the results to be observed by larger audiences. This can be an important help in raising awareness about nature-based studies, especially among the local people. (8) Creating awareness through the presentation of thematic maps on the web can be important in ensuring public participation in the planning/design process. (9) Studies on nature-based solutions to environmental problems should be complemented with technology, culture, and behavior-based solutions. In this context, the study deals with nature-based solutions through technology-based solutions. The limited study in the literature reveals a need for more studies on the scope of the subject. As the authors, this study will contribute to the literature in this context.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was not required for the methods and data collection tools used in this study.

Conflict of Interest Statement: There is no conflict of interest between the authors.

REFERENCES

- Albert, C., Brillinger, M., Guerrero, P., Gottwald, S., Henze, J., Schmidt, S., ... & Schröter, B. (2021). Planning nature-based solutions: Principles, steps, and insights. *Ambio*, 50(8), 1446-1461.
- Bush, J. & Doyon, A. (2019). Building urban resilience with nature-based solutions: How can urban planning contribute? *Cities*, 95(July), 102483. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2019.102483>
- Chaolin, G. (2020). Urbanization. In A. Kobayashi (Ed.), *International Encyclopedia of Human Geography* (2nd ed., pp. 141–153).
- Çobanyılmaz, P. & Yüksel, Ü. D. (2013). Determination of Vulnerability of Cities to Climate Change: The Case of Ankara. *Suleyman Demirel University Journal of Natural and Applied Science*, 17(3), 39–50.
- Cohen-Shacham, E., Andrade, A., Dalton, J., Dudley, N., Jones, M., Kumar, C., Maginnis, S., Maynard, S., Nelson, C. R., Renaud, F. G., Welling, R. & Walters, G. (2019). Core principles for successfully implementing and upscaling Nature-based Solutions. *Environmental Science & Policy*, 98, 20–29. <https://doi.org/10.1016/J.ENVSCI.2019.04.014>
- Cohen-Shacham, E., Walters, G., Janzen, C. & Maginnis, S. (eds. (2016). Nature-based Solutions to address global societal challenges. In E Cohen-Shacham, G. Walters, C. Janzen, & S. Maginnis (Eds.), *Nature-based solutions to address global societal challenges*. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2016-036.pdf>
- Dorst, H., van der Jagt, A., Raven, R. & Runhaar, H. (2019). Urban greening through nature-based solutions – Key characteristics of an emerging concept. *Sustainable Cities and Society*, 49(January), 101620. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101620>
- Eggermont, H., Balian, E., Azevedo, M. N., Beumer, V., Brodin, T., Claudet, J., Fady, B., Grube, M., Keune, H., Lamarque, P., Reuter, K., Smith, M., Van Ham, C., Weisser, W. W. & Le Roux, X. (2015). *Nature-based Solutions: New Influence for Environmental Management and Research in Europe Nature-based Solutions: New Influence for Environmental Management and Research in Europe | GAIA 24/4 (2015): 243-248 Nature-based Solutions, an Emerging Term*. <https://doi.org/10.14512/gaia.24.4.9>
- Ejaro, S. P. & Abubakar, A. (2013). The challenges of rapid urbanization on sustainable development of Nyanya, Federal Capital Territory, Abuja, Nigeria. *Journal of Applied Sciences and Environmental Management*, 17(2), 299–313.
- Frantzeskaki, N. (2019). Seven lessons for planning nature-based solutions in cities. *Environmental Science and Policy*, 93(December 2018), 101–111. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2018.12.033>
- Frantzeskaki, N., McPhearson, T., Collier, M. J., Kendal, D., Bulkeley, H., Dumitru, A., ... & Pintér, L. (2019). Nature-based solutions for urban climate change adaptation: linking science, policy, and practice communities for evidence-based decision making. *BioScience*, 69(6), 455-466.
- Gottwald, S., Brenner, J., Janssen, R. & Albert, C. (2021). Using Geodesign as a boundary management process for planning nature-based solutions in river landscapes. *Ambio*, 50(8), 1477-1496.
- Hutchins, M. G., Fletcher, D., Hagen-Zanker, A., Jia, H., Jones, L., Li, H., ... & Yu, S. (2021). Why scale is vital to plan optimal Nature-Based Solutions for resilient cities. *Environmental Research Letters*, 16(4), 044008.
- Kabisch, N., Frantzeskaki, N., & Hansen, R. (2022). Principles for urban nature-based solutions. *Ambio*, 1-14.
- Korkut, A., Gültürk, P. & Topal, T. Ü. (2016). A Study on Ground Permeability of the Urban Landscape Structures: The Case Study of Tekirdağ. *Kastamonu University, Journal of Forestry Faculty*, 16(2), 412–422.
- Korkut, A., Kiper, T. & Topal, T. Ü. (2017). Ecological Approaches in Urban Landscape Design. *Artium*, 5(1), 14–26.
- Krauze, K. and Wagner, I. (2019). “From classical water-ecosystem theories to nature-based solutions — Contextualizing nature-based solutions for sustainable city,” *Science Total Environment*, 655, 697–706, doi: 10.1016/j.scitotenv.2018.11.187.
- Majidi, A. N., Vojinovic, Z., Alves, A., Weesakul, S., Sanchez, A., Boogaard, F. & Kluck, J. (2019). Planning

- nature-based solutions for urban flood reduction and thermal comfort enhancement. *Sustainability (Switzerland)*, 11(22). <https://doi.org/10.3390/su11226361>
- Meerow, S., Newell, J. P. & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and urban planning*, 147, 38-49.
- Memisoglu Baykal, T. Colak, H.E. (2021). Producing climate boundary maps using GIS interface model designed with python. *Prog. Phys. Geogr.* <https://doi.org/10.1177/03091333211033223>.
- Memisoglu, T. (2020) Developing the geographical information system interface for green property right defined as environmental disposal restrictions. PhD Thesis, Karadeniz Technical University, Institute of Science, Trabzon.
- Mino, E., Pueyo-Ros, J., Škerjanec, M., Castellar, J. A., Viljoen, A., Istenič, D., ... & Comas, J. (2021). Tools for edible cities: A review of tools for planning and assessing edible nature-based solutions. *Water*, 13(17), 2366.
- Rahimbaylı, S., & Polat, E. (2021). Landscape Urbanism and Urban Sustainability. In Ş. E. Beşir, M. B. B. Bulut, & İ. Bekar (Eds.), *Architectural Sciences and Sustainability* (pp. 97–116). Iksad Publications.
- Raymond, C. M., Frantzeskaki, N., Kabisch, N., Berry, P., Breil, M., Nita, M. R., Geneletti, D., & Calfapietra, C. (2017). A framework for assessing and implementing the co-benefits of nature-based solutions in urban areas. *Environmental Science & Policy*, 77, 15–24. <https://doi.org/10.1016/J.ENVSCI.2017.07.008>
- Ribeiro, P. J. G., & Gonçalves, L. A. P. J. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society*, 50, 101625.
- Seddon, N., Smith, A., Smith, P., Key, I., Chausson, A., Girardin, C., House, J., Srivastava, S., & Turner, B. (2021). Getting the message right on nature-based solutions to climate change. *Global Change Biology*, 27(8), 1518–1546. <https://doi.org/10.1111/GCB.15513>
- Somarakis, G., Stagakis, S., & Chrysoulakis, N. (2019). *ThinkNature Nature-Based Solutions Handbook*. https://platform.think-nature.eu/system/files/thinknature_handbook_final_print_0.pdf
- Tan, B. A., Gaw, L. Y. F., Masoudi, M. & Richards, D. R. (2021). Nature-Based Solutions for Urban Sustainability: An Ecosystem Services Assessment of Plans for Singapore’s First “Forest Town”. *Frontiers in Environmental Sciences*, 9, 610155.
- Topal, T. Ü. (2021). Ecology-Based Planning Approach for Urban Development Areas: Tekirdağ Example. Tekirdağ Namık Kemal University. PhD Thesis, Institute of Science, Tekirdağ.
- UNDRR, 2021. Words into Action: Nature-based Solutions for Disaster Risk Reduction.
- Uttara, S., Bhuvandas, N. & Aggarwal, V. (2012). Impacts of urbanization on environment. *International Journal of Research in Engineering and Applied Sciences*, 2(2), 1637–1645.
- Wang, Z., Huang, L., Xu, M. & Wang, S. (2021). Bridging the science-practice gaps in nature-based solutions: A riverfront planning in China. *Ambio*, 50(8), 1532-1550.
- WEB 1, 2022. <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>, 22 May 2022.
- WEB 2, 2022. <https://www.think-nature.eu/>
- WEB 3, 2022. <https://naturvation.eu/index.html>
- WEB 4, 2022. <https://naturvation.eu/assessment/maps.html>
- WEB 5, 2022. <https://naturvation.eu/assessment/cities>
- WEB 6, 2022. <https://www.urbangreenup.eu/>
- WEB 7, 2022. <https://www.urbangreenup.eu/cities/>
- WEB 8, 2022. <https://unalab.eu/en>
- WEB 9, 2022. <https://unalab.eu/en/our-cities/city-basaksehir>
- WEB 10, 2022. <https://platform.think-nature.eu/case-studies>
- Welden, E. A., Chausson, A. & Melanidis, M. S. (2021). Leveraging Nature-based Solutions for transformation: Reconnecting people and nature. *People and Nature*, 3, 966–977.
- World Bank. (2008). *Biodiversity, Climate Change, and Adaptation: Nature-based Solutions from the World Bank Portfolio*. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/6216>.

World Bank. (2021). *A Catalogue of Nature-based Solutions for Urban Resilience*. Washington, D.C. World Bank Group.

Yomralıoğlu, T. (2000). *Geographic Information Systems Basic Concepts and Applications*, Seçil Ofset.

Performance Art: A Dynamic Fraction with Culture Interactive

Performans Sanatı: Kültür Etkileşimli Dinamik Bir Fraksiyon

Doç. Dr. Engin Güney

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, engin.guney@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-6555-6729

Öğr. Gör. Temel Şükrü Töre

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü, temel.tore@omu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3702-7384

Abstract

The aim of the research is to evaluate the changes in the content, presentation, application form and role of art from postmodern culture to post-digital culture with the focus of "Performance Art" in the part-whole relationship. "Performance Art" is a part of art and "Art" is a part of "Culture". Considering performance art as a part/fraction of the whole, explaining the transformations in performance art in the part-whole relationship, and showing the interaction between cultural and artistic changes are the nature of the research. In this context, in the "Introduction" section of the study, cultural changes will be examined within the limitations specified, before associating the changes in art with culture, in the focus of performance art. Performance Art" has been applied in very different ways in the three cultures mentioned. The titles of "Postmodern Culture and Performance Art", "Digital Culture and Performance Art", "Post-Digital Culture and Performance Art" will be explained in relation to changes in culture, and a general evaluation will be made in the "Conclusion and Discussion" section. Teams that perform post-digital performance practices reflect today's culture and exhibit futuristic approaches that affect culture. This shows that performance art interacts with culture as a dynamic cultural/artistic fraction.

Extended Abstract

Introduction: When the 20th century entered, the trust in science and technology was established and innovations that make life easier and expand horizons have brought a different understanding of happiness than ever before. However, as the factories increased in industrial cities, trade competition and the race for enrichment began. This industrial order created by man has become a new problem. Thus, a type of anxious person was born, who was cut off from his own peaceful world, could not spare time for his family due to working hours, and tried to adapt to the new cultural ecology. Science and technology, which are shown as the trigger of directing people to a more comfortable, happy, free, comfortable and non-exploited lifestyle, have been used to turn them into masses that make the wheels turn.

Artists who previously produced art objects have now produced different works and ideas in the 20th century. Along with the effects of the Second World War and many social, social and political impulses; rejection, revolt and different artistic experiments of artists came to the fore. "There is no longer any point in thinking whether art should be realist, expressionist, impressionist or futuristic, fauvist, abstract, pop, minimal, and asking whether it should paint light or show its own skeleton. The boundaries between life and art have been erased.

Postmodern art has placed the emphasis on content rather than form and has created an attitude against the formalist elitism of art. The continuation of brutal war massacres, genocides, and the preference of policies that mask interests over ethical/universal values have led artists to protest attitudes/questions. Performance art is seen as a bridge where changes are made on the body by artists such as Yves Klein, Hermann Nitsch, Marina Abramovich, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman, Carolee Schneemann, Chris Burden, Stelarc and Orlan. Artists such as Allan Kaprow and Joseph Beuys, on the other hand, focused on existence at the time of performance using the body.

Performance art is a set of unlimited approaches. Hundreds of performances can be mentioned, which will be explained in relation to the culture of the period. There are many performances in which the changes in culture and human perception and the wrong policies followed are criticized. In addition to this, artists focused on the future have sought technological developments and exceeding the limits of human performance. It is new media technologies that pave the way for this search.

The development and spread of computer, internet and mobile technologies in postmodern culture has been the determinant of unprecedented transformations. Until the end of the 20th century, it was impossible to implement practices that changed the concept of time-space, such as being able to instantly interact with people from any part of the World, to be able to be represented in more than one place without going anywhere, to be able to perform surgical interventions for a patient in another country without changing the place, to be able to handle institutional procedures from the place of residence. The possibilities of digital technologies that permeate every aspect of life, which are uncountable, are accepted as facts that should not be denied. However, it is not possible to evaluate digital culture as a life model shaped by the benefits of digitalization.

What is effective in digital cultural transformation is not the possibilities provided by technology, as in postmodern culture, but the way they are used. When the useful new media is evaluated holographically (multifaceted, transparent and holistic) together with ideologies, it is seen that it actually contains many paradoxes.

In digital culture, individuals enjoy using new media. They make it a part of their life. They participate voluntarily in most virtual activities without question. Power centers with ideologies masking their interests are thus always in the position of hegemony who rule and win. Individuals, to whom concepts such as digital generation, digital native, and generation z are attributed, mostly do not maintain their lives by using the control mechanism, by protecting their own self and by the decisions they take. They are shaped by the conformist attitude in line with the decisions of the hegemony. The ideological and hegemonic activities based on the interests that existed in the period before the development/dissemination of new media technologies throughout the world continued in digital culture as well. The idea that needs are the trigger of inventions, innovations and scientific developments should also be reconsidered. As technology progressed, the artist stopped questioning/criticizing the negative changes about human and society, questioned the performance limits of human and made works based on living integration with life forms.

As time progresses, the phase of defining, getting used to and adapting to the digital technologies that surround people as if they are something new is over. There is a process where digital and real life are intertwined. Augmented, virtual and mixed reality surrounds us. The boundaries of the virtual and the real have become almost invisible. The experiences in the digital world and the experiences in the physical life complement each other. It goes far beyond the vehicle environments and methods defined at the beginning of the digital era, where the living-machine symbiosis is widespread, artificial intelligence robots, smart assistants and other advanced technologies. For this reason, the concept of "Post-digital culture", which is used today in the sense of beyond digital culture, creates a new discussion area. In post-digital performance art, the indeterminacy between hybridity and virtual reality is at the forefront. Applications such as projection mapping, three-dimensional modeling and computer graphics are used together in the projects. Performances can be realized with robots, virtual fictions, holograms. In other words, in post-digital performance, the artist can enrich his performance with post-production and virtual productions. While presenting his performance, which he turned into a video, on the screen, he can construct a supporting installation in the gallery. He can share his video on the Internet and convert it to a format that includes the audience. This approach goes beyond simply reconciling digital imagery to real performance.

Method: The method of the study was determined as qualitative content analysis and hermeneutic approach. In this context, the changing production styles of performance artists, their philosophies, reasons, and the relationship between project presentations and cultural structure were investigated. Since this study was conducted in accordance with the document analysis method, it does not require ethics committee approval.

Conclusion and recommendations: Changes in performance art, which is the fraction of art, are examined in the relationship of culture. In order to comprehend the time-dependent changes in the application technique, art style, preparation method, presentation style, philosophy and content of the performance artists; performance art has been evaluated as a dynamic that is affected by cultural transformations and affects culture with its pioneering practices. Teams that perform post-digital performance practices reflect today's culture and exhibit futuristic approaches that affect culture. This shows that performance art interacts with culture as a dynamic cultural/artistic fraction.

Keywords: Post-digital Performance, Digital Performance, Performance Art, Cultural Changes

Özet

Sanatı genel olarak ele almak yerine onun fraksiyonlarından olan performans sanatındaki dönüşümler araştırıldığında postmodern kültürden post-dijital kültüre gerçekleşen değişimler ile paralel işleyiş ve sanatın/sanatçının yeni kültürel yapıyı oluşturma uğraşındaki potansiyeli gözlemlenebilir. Araştırmanın amacı performans sanatındaki değişimleri belirlemekten, sanatsal üretim biçimlerini tasniften / benzerlik ve farklılıkları belirlemekten öte, post-modern kültürden post-dijital kültüre sanatın içeriğindeki, sunumundaki, uygulama biçimindeki, rolündeki değişimleri “Performans Sanatı” odağında, parça-bütün ilişkisinde değerlendirmektir. “Performans Sanatı”, sanatın, “Sanat” ise “Kültür” ün bir parçasıdır. Performans sanatını bütünün bir parçası/fraksiyonu olarak ele alıp parça bütün ilişkisinde performans sanatındaki dönüşümleri açıklamak, kültürel ve sanatsal değişimler arasındaki etkileşimi göstermek araştırmanın mahiyetidir. Bu minvalde çalışmanın “Giriş” bölümünde performans sanatı odağında sanattaki değişimleri kültür ile ilişkilendirme öncesinde, belirtilen sınırlılıklarda kültürel değişimler irdelenecektir. Kültürel değişimler bilim, teknoloji, sanat, ideoloji, hegemonya, politika, ekonomi, inanç gibi olgular etik, ahlak, değer, estetik gibi unsurlar bileşkesinde açıklanacaktır. Bu değişimler kültür ilişkisinde “Postmodern Kültür ve Performans Sanatı”, “Dijital Kültür ve Performans Sanatı”, “Post Dijital Kültür ve Performans Sanatı” başlıkları açıklanacaktır, “Sonuç ve Tartışma” bölümünde genel değerlendirme yapılacaktır. Post-dijital performans uygulamalarını gerçekleştiren ekipler günümüz kültürünü yansıtmakla birlikte kültürü etkileyen, gelecekçi yaklaşımlar sergilemektedir. Bu da performans sanatının dinamik bir kültürel/sanatsal fraksiyon olarak kültürle etkileşim halinde olduğunu göstermektedir.

GİRİŞ

Bugünün entelektüel dünyasında post önekli post-kapitalizm, post-hakikat (post-truth), post yapısalcılık, post-dijital kültür, post-pragmatik, post-fordizm, post-kolonyalizm, post-feminizm, post-hümanizm, post-dijital performans... gibi birçok kavram türetilmiştir. Bu kavramlardan biri de Postmodern kültürdür. "Post" öneki İngilizce'de daha sonraki, bir şeyin sonrası, izleyen, ardıl vb. anlamlara gelir (Şaylan, 2009: 38). Postmodern kültür kavramında diğer türetilen bazı kavramlarda olduğu gibi durum farklıdır. Modern kültür ile postmodern kültür birlikte değerlendirildiğinde her ne kadar biri diğerinin devamı gibi görünse de postmodern kültürde çok farklı bir yönelim, modern kültürü eleştirme/reddetme durumu dikkat çekmektedir. Bundan dolayı postmodernizmin, modernizm sonrası ya da ötesi olarak değerlendirilmesi Habermas, Eagleton, Giddens gibi kimi düşünürler için doğru bir yaklaşım değildir.

20. yüzyılda yaşamı kolaylaştıran ve ufuk genişleten yenilikler ile farklı bir mutluluk anlayışı oluşmuş, bilim ve teknolojiye güven yerleşmiştir. Fakat, endüstri kentlerinde fabrikalar çoğalırken ticaret rekabeti ve zenginleşme yarışı da başlamıştır. İnsanın yarattığı bu endüstriyel düzen, yeni bir sorun haline almıştır. Böyle olunca, kendi huzurlu dünyasından kopmuş, çalışma saatleri nedeni ile ailesine eskisi kadar vakit ayıramayan, yeni kültürel ekolojiye uyum sağlamaya çalışan, eski yaşam alanından koparılmış kaygılı bir insan karakteri oluşmaya başlamıştır. İnsanları daha konforlu, mutlu, özgür, rahat, sömürülmeyen, özgür yaşam biçimine yöneltmenin tetikleyicisi olarak gösterilen bilim ve teknoloji, insanları sistemin devamlılığını sağlayan kitleler durumuna getirmek için kullanılmıştır.

Kapitalizme alternatif bir dünya sistemi olduğu ileri sürülen sosyalizmin ortaya çıkışı, 1917 Ekim Devrimi, iki büyük dünya savaşı, eski sömürge ve kolonilerin bağımsızlık mücadeleleri, soykırımlar, nükleer silah teknolojisi ve insan türünün ilk kez bütünü ile yeryüzünden silinme sorunu ile karşı karşıya kalması gibi durumlar postmodernleşme sürecini başlatan akla gelen ilk hareketlerdir (Şaylan, 2009: 20) "İkinci Dünya Savaşı'nda atom bombasının kullanılmasıyla bilimin etik tarafı tartışmaya açılmış; bu tartışmalar sonucunda bilimin kendisinin etik bir değer taşımadığı, bilimsel bilginin kullanılması sırasında etik faktörlerin ortaya çıktığı anlaşılmış, ve bilime olan aşırı güven makul seviyelere çekilmiştir" (Topdemir - Unat: 2012: 296). Bu nedenle postmodern kültür, geçmiş kültürel yapılanmalar ile uyuşmayan yeni toplumsal oluşumları yansıtmının yanında, çaresizliği ve umutsuzluğu ortaya koyan bir

oluşumu da sergilemekte/tanımlamaktadır.

Postmodern kültürde bilgisayar, internet ve mobil teknolojilerin gelişmesi ve yaygınlaşması, öncesinde görülmeyen dönüşümlerin belirleyicisi olmuştur. Dünyanın herhangi bir noktasındaki kişi/kişiler ile anında etkileşimli iletişim kurabilmek, bulunduğu yerden, herhangi bir yere gitmek için vakit harcamadan yere farklı yerlerde temsili olarak bulunabilmek, başka ülkedeki hastaya mekan değiştirmeden cerrahi müdahalelerde bulunabilmek, kurumsal işlemleri oturduğu yerden halledebilmek gibi zaman-mekan kavramını değişime uğratan pratikleri 20. yy sonlarına kadar gerçekleştirmek olanaksızdı. Dijital teknolojilerin saymakla bitmeyecek yaşamın her alanına sirayet eden olanakları, yadsınmaması gereken gerçekler olarak kabul edilmekle birlikte dijital kültürü, dijitalleşmenin sağladığı faydalarla biçimlenen yaşam modeli olarak değerlendirmek de mümkün değildir.

Dijital kültürel dönüşümde etkili olan ise postmodern kültürde olduğu gibi teknolojinin sağladığı imkanlar değil onların kullanım biçimi olmuştur. "Biz araçlarımızı şekillendiririz ve araçlarımız bizi şekillendirir" diyen McLuhan teknolojik ilerlemenin insanlığı şekillendirirken, travmatize ettiğini belirtmektedir (Lovejoy, 2004: 272). Yani nasıl ki "kuantum fizikçilerinin" atomdan enerji üretmesinden çok "güç odaklarının" bu enerjiyi silah endüstrisine uyarlama ve anında binlerce insanı öldürmek için kullanma vakası, ahlaktan/etikten/değerlerden yoksun politika/siyaset/ideoloji/hegemonya ilişkisinde kültürel değişimlere yansıtırsa; dijital teknolojilerin sunduğu imkanlar kadar onların kullanım biçimlerinde de bu fenomenler bileşkesinde kültürü etkilemiştir. Bu bağlamda faydalı olan yeni medyanın, ideolojilerle birlikte holografik (çok yönlü, şeffaf ve bütüncül) değerlendirildiğinde, aslında birçok paradoksu içinde barındırdığı görülmektedir.

Yengin (2012), dijital teknolojilerin güç odaklarıncı "bireyi, toplumu hem eğlendirme hem tüketme hem kontrol etme (gözetim) hem de yönetme amacını hedeflediğini" (s. 117) belirtirken kullanım biçimindeki tehlikelere vurgu yapmaktadır. Özgül'e (2012) göre, "büyük mesafeleri yakına getirdiği söylenen yeni medya teknolojileri, olay ve olayın aktarımı arasındaki sınırların neredeyse ortadan kalkmış olması, olayın kendisinin gerçekliğinin önemini büyük ölçüde yitirmiş olması ve aktarımın aktarılan olaydan ya da bu olayın gerçekliğinden daha önemli hale gelmiş olması sebebiyle, aslında mesafeleri arttırmaktadır" (s. 4542). Sanal ortamda aşırı vakit geçirmenin bireyleri yalnızlaştırdığı da üzerinde durulan bilindik sorunlardandır. Çevremize baktığımızda dünyanın her noktasındaki gelişmelerden haberdar olan bireylerin yakınında ki vakalardan haberdar olmayışı; "dünyanın her yerinden insanların, fiziksel uzaklıktan etkilenmeden birbiri ile temas halinde olabilmesi, ancak, kapı komşularının kim olduğunu dahi bilmiyor olmaları!" (Türkoğlu, 2010: 70) davranış birlikteliğindeki değişimlerin aslında yalnızlaşma, birlik beraberliğin yok oluşu, samimiyetin azalması, sağlıklı komşuluk ilişkilerinin kaybolması, bölünme, parçalanma yönünde değiştiğini kanıtlamaktadır.

Dijital kültürde bireyler, yeni medyayı severek kullanmakta, onu yaşamının bir parçası haline getirmekte ve çoğu sanal aktiviteye sorgulamadan gönüllü dahil olmaktadır. Çıkarlarını maskeleyen ideolojileriyle güç odakları da bu sayede daima yöneten, kazanan hegemon konumundadır. Dijital kuşak, dijital yerli, z kuşağı gibi kavramlar atfedilen bireyler çoğunlukla yaşamlarını, denetim mekanizmasını kullanarak inandığı şekilde kendi benliğini koruyarak, aldıkları kararlarla değil, hegemonyanın kararları doğrultusunda konformist tavrıyla biçimlendirmektedir.

Yeni medya teknolojilerinin gelişmesinden/dünya genelinde yaygınlaşmasından önceki süreçte var olan çıkara dayalı ideolojik ve hegemonik faaliyetler, dijital kültürde de devam etmiştir. "Günümüz toplumunun içinde bulunduğu en büyük tehlikelerden biri ideolojinin kendi varlığını gizlemesi ve sistemin varolan ideolojiyi daha kolay bir şekilde dayatmasıdır" (Özgül, 2012: 4544). Bu bağlamda, tekno-kültürel yapıda buluşların, yeniliklerin, bilimsel gelişmelerin, yeni teknolojileri bağımlılık düzeyinde kullanımın nedeninin ihtiyaçlar olduğu algısı da sorgulanmalıdır.

Postmodern kültürle süregelen topluma enjekte edilen tüketme arzusu/motivasyonu giderek artarken, sonu

gelmeyen bu “trend”e uyma ve bu yaşam biçimini zorunluluk olarak algılama sürecinde sistemin işlemesi için kullanılan insanlar da sürekli tüketse de mutlu olamamaktadır. Modernizm ile geleceğe dair güzel hayallerin-“ütopyaların yerini postmodernizm ile “distopya”ya-umutsuzluğa-endişeye bırakmasından sonraki süreç, dijital kültür sonrası yeni medya teknolojileri ve ideoloji bileşkesinde “dijitopya” ya yani dijitalle mümkün olamayacak mutlu olma çabasına dönüşmüştür.

Dijital performanslarda bilgisayar ve donanımlarından faydalanılmıştır. Sanatçılar performanslarını sanal mecrada üretilen dijital, hareketli görüntülerle birlikte gerçek ortamda sergilemektedir. Artık bir galeride sergilenen sadece sanatçının kavramsal içerikli performansının yerini, sanatçının performansı ve ekrana yansıtılan önceden programlanmış sanal görüntü almıştır. Bu birliktelikte akışkan, senkronize, estetik aksiyon ön plandadır. Dijitalleşme öncesinde performans sanatçılarının zorlu, gerçek, içeriği ile iz bırakan aksiyonlarının eleştirel, protest tavırlarının yerini çoğunlukla sanal görüntü ile gerçek performans arasındaki senkron birliktelik ve uyum veya insan makine birleşimi ile gerçekleştirilen performanslar almıştır. Performans sanatçılarının sanal ile uyumlu hareketleri dijital kültürdeki davranış biçimleri ile ilişkilendirilebilir. Yeni estetik anlayışta teknolojinin sunduğu imkanları kullanıp yeni açılımların sağlanması algısal değişimlerin görüntüsel yansımalarıdır.

Dijital kültürde yeni medya teknolojileri gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Merakını, araştırma nasyonunu, öteleyici tavrıyla birleştiren sanatçılar ise artık farklı alan uzmanlarıyla birlikte hareket ederek sanal ve gerçeğin iç içe geçtiği (kültürde olduğu gibi) kompleks projelere yönelmektedir.

Günümüzde artık insanı kuşatan dijital teknolojileri yeni bir şeymiş gibi tanımlama, onlara alışma, uyum sağlama evresinin bittiği, gerçek olan ile sanal yaşamın, sanal karakterlerin, sanal ortamın iç içe geçip sınırların belirlenemez olduğu bir süreç yaşanmaktadır. Programlarla oluşturulan dijital gerçekliklerin etrafımızı sardığı, fiziksel hayattaki deneyimlerin sanal deneyimlerle desteklendiği canlı – makine simbiyozunun yaygınlaştığı, günümüz için, dijital kültür ötesi anlamında kullanılan “Post-dijital kültür” kavramı yeni bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Dijital kültür, emekleme evresi bitmiş yürümeye yeni başlayan çocuğa benzetilirse, belli bir yetkinlik sonrası çocuğun koşması farklı ritimlerle sıçraması, yüksekte atlamaktan keyif alması, tek ayak üstünde sekmesi, daha karmaşık folklorik hareketler öğrenme çabası vs. post dijital kültüre benzetilebilir.

Post dijital kültür sadece teknolojik gelişmelere bağlı kültürel gelişmeleri açıklamaz. Bu kültürel ilerleyişte makineler/mekatronik yapılar olabildiğince insanlaştırılmaya çalışılırken, nedense sorgulama, merhametli-vidanlı olma, diyargam davranma, hilm sahibi olma, paylaşma, etik-evrensel değerlerle yaşama gibi insani özelliklerin yok olduğu insanın adeta makineleştiği bir süreç yaşanmaktadır. Sanal olabildiğince gerçek halini alarak, cazip hale getirilirken, gerçek olan adeta tüketilip yok edilmekte yapaylaştırılmaktadır. Belki de günümüzde sanal-gerçek, makine-insan arasındaki sınır ihlalleri konuşulurken yakın gelecekte sınır tarafları yer değiştirmiş olacaktır.

1. POSTMODERN KÜLTÜR VE PERFORMANS SANATI

Geleneksel kültürden modern kültüre geçişte kentlerde akılcı yollar ve bilimsel gelişmeler ile daha konforlu, huzurlu, özgür bir yaşam modeline geçileceği, inanç odaklı baskıcı yönetimin biteceği beklentisi yerini hayal kırıklığına bırakmıştır. Çünkü yönetimde aristokrasinin yerini burjuvazi almıştır ve baskı/sömürü devam etmiştir. Savaşlarda bilimsel gelişmelerin güç gösterisine dönüşmesi insanlarda güven olgusunu sarsmıştır.

Önceleri sanat objeleri üreten sanatçılar 20. yüzyıla gelindiğinde daha farklı işler ve fikirler üretmiştir. “İkinci Dünya Savaşı’nın etkileri ve birçok toplumsal, sosyal, politik dürtülerle birlikte reddetme, baş kaldırı ve sanatçıların farklı sanatsal denemeleri öne çıkmıştır” (Ayteş,2014:1). "Artık sanat realist mi, ekspresyonist mi, empresyonist mi yoksa fütürist mi olmalı, fovist, soyut, pop, minimal mi olmalı diye

düşünmenin, ışığı resmetsin mi resmetmesin mi veya kendi iskeletini gösterebilirsin mi göstermesin mi diye sormanın anlamı kalmamıştı. Her şey zihindeydi" (Baudrillard, 2011: 22).

Lyotard'a göre, Kant, Hegel, Marx ya da başka düşünürlerin formüle ettiği büyük anlatılardan medet umma devri artık bitmiştir. Büyük anlatılar devrinin bitmesinin sanattaki karşılığı "yüce estetiğin terk edilmesi" şeklinde ortaya çıkmıştır. Yaşam ve sanat arasındaki sınırlar silinmiştir (Yılmaz, 2006: 343).

Örneğin 1974 yılında Marina Abramovic'in gerçekleştirdiği seyircinin aktif kendinin pasif olduğu "Ritm 0" (şekil 1) adlı performansta, savunmasızlık karşısında birbirinden güç alıp içindeki kötülü çıkarma eylemi ile sunulan imkanlar ve kuralsızlıkların doğuracağı sonuçlar gözler önüne serilmiştir.

Performansında tüm sorumluluğun kendine ait olduğunu belirten Abramovic, kendisinin bir nesne olduğunu seyircilerinde istediklerini yapmalarında özgür olduklarını belirtmiştir. Altı saat süren performans için seyirciye üzerinde 72 nesne bulunan bir masa hazırlamıştır. İçinde bıçak, tabanca, mermi, balta, makas, çekiç, testere gibi malzemelerin de olduğu nesnelere istediği şekilde kullanmakta özgür bırakılan seyirciler performansın ilk yarısında çekingen, sevecen ve iyimserken, sonrasında saldırgan hale gelmişlerdir. Kıyafetleri yırtılan, üzerine değişik yazılar yazılan sanatçının vücuduna derin kesikler atılmış ve kanı içilmiştir. Bu eylem ve şiddet performansın geldiği son noktadandır ve kuralsızlığın, nelere sebep olabileceğinin örneği olmuştur (Sanat, 2017).

Şekil 1: "Rhythm 0" Marina Abramović, 1974

Postmodern sanat "vurguyu biçim yerine içeriğe yüklemiş ve sanat sanat içindir idealizminin biçimci elitizmine karşı tavır yaratmıştır" (Erzen, 1997: 1508). Acımasız savaş kıyımlarının, soykırımların devam etmesi çıkarların maskelendiği politikaların etik/evrensel değerlere tercih edilmesi sanatçıları protest tavrılara, sorgulamalara yönlendirmiştir.

Beden, önceleri temsilen bulunduğu yerlerde artık bire bir kendisini sergilemiştir, hem nesne hem özne olarak kullanılmıştır. Böylece izleyici kendini bu sanatın içinde hissedebilmiş, sanat eseri önceleri izlenen bir olguyken izleyiciler tarafından yaşanan bir metafor haline gelmiştir. Böylelikle sanat ve topluluk arasında var olan sınırların hepsi kaldırılmıştır (Ceylan,2019: 10).

Sanatçının bedeninin esas materyal olduğu bu sanat tarzı, zaman zaman mazoşist unsurlar da içermektedir. Sanatçıların vücutlarına uyguladıkları şiddetle oluşturdukları performanslar 1960 ile 1980 yılları arasında Vito Acconci, Terry Fox, Chris Burden ve Ana Mandieta gibi isimlerin eserlerinde doruğa ulaşmıştır (Sözen, 2001:72). Gina Pane'in jiletle vücudunda çizikler oluşturup kanını sildiği pamukları sergilediği performansı (şekil:2) şiddet ve acı içeren örneklerden biridir.

Şekil 2: “Duygusal Eylem”, Gina Pane, 1973

Kimlik, ‘öteki’lik, cinsellik, iktidar, toplumsal normlar, beden gibi tartışma alanlarının mesele haline alışı performans sanatında belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu sanat anlayışı, sanatsal nesneden çok toplumsal anlama odaklanan, cinsiyet ayrımcılığından ırk ayrımcılığına, medya eleştirisinden sanat kurumlarının eleştirisine uzanan, özünde belli güç ilişkilerinin şekillendirdiği toplumsal kodları irdeleyen sanatçıların pratikleriyle şekillenmiştir (Kıroğlu, 2018: 2; Antmen, 2008: 277).

Performans sanatı, Yves Klein, Hermann Nitsch, Marina Abramoviç, Dennis Oppenheim, Bruce Nauman, Carolee Schneemann, Chris Burden, Stelarc ve Orlan gibi sanatçılar tarafından beden üzerinde değişiklikler yapılan bir köprü olarak görülmektedir. Allan Kaprow, Joseph Beuys gibi sanatçılar ise bedeni kullanarak performans anında varoluşa odaklanılmıştır (Yılmaz,2006:283).

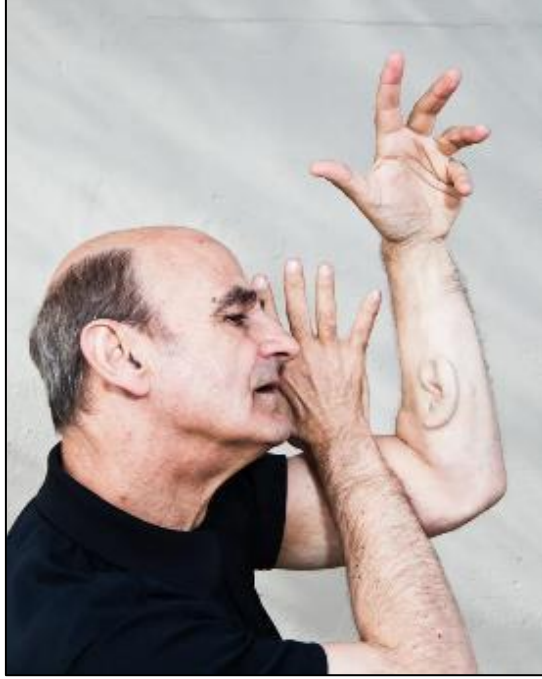
Şekil 3: “Amerika'yı Seviyorum, Amerika Da Beni” , Joseph Beuys, 1974

Amerikan yerlilerinin dramına ve yanlış Amerikan politikalarına dikkat çekmek isteyen Beuys (şekil 3), 3 gün boyunca vahşi kurt ile bir kafeste yaşar. Amerikalılar tarafından soyları tükenme tehlikesi geçiren 'coyote' yani kır kurdu Amerika topraklarına özgü bir türdür ve Kızılderilileri temsil eder. Geçmişin bir hesaplaşması olarak düşünülebilen bu yüzleşme ile; kurt ve Avrupalı karşı karşıya gelmiştir. Kurt, onu yok etmek isteyen Avrupalıların soyundan gelen Beuys'a karşı saldırgan bir yırtıcı olarak temsil edilmesine rağmen, beraber yaşamak zorunda olduğu bu yabancıya ve beraberinde getirdiği nesnelere alışmıştır (Menay-Özkan,2020:1623).

“Performans sanatı sınırsız yaklaşımlar bütünüdür ve dönemin kültürü ile ilişkilendirilerek açıklanacak yüzlerce performanstan bahsedilebilir. Kültür ve insan algısındaki değişimlerin, izlenen yanlış

politikaların eleştirildiği performanslar arasında geleceğe odaklanmış sanatçılarda teknolojik gelişmelere ve insanın performans limitlerini aşmasına yönelik arayışlara girmiştir.

Örneğin Stelarc 1980 sonrasında beden sanatını teknoloji ile bütünleştirerek birçok performans sunmuştur. İleri teknoloji ve tıp sayesinde, düşüncelerini eylemleriyle ortaya koymuştur. Stelarc'ın 2000'li yıllarda gerçekleştirmiş performansında (şekil 4), biyoloji biliminin ilerlemesinden faydalanarak koluna fazladan bir kulak dahil etmeyi planlamıştır. Sanatçının kulağından model olarak alınan fare hücreleri ile yapılmıştır ve bir cihaz içerisinde beslenilerek canlı tutulmuştur. 2006 yılında kola aktarılması için hazır hale gelen kulağa yerleştirilen bir mikrofon sayesinde sesler bluetooth teknolojisi sayesinde internete aktarılmıştır. Stelarc dünyanın neresinde olursa olsun olağandışı kulağının duyduğu sesleri takip edilebilmektedir (Ceylan, 2019: 17).

Şekil 4: “Ear on Arm”, Stelarc, 1996

Sanatçı mikrobiyal ikinci bir deri yetiştireceği performans projesinden bahsederken “Sanırım vücuduma yapacak işler bitmeden önce zamanım tükenecek” (Wired, 2012) söylemiyle devam eden heyecanlı arayışlarını vurgulamıştır. Stelarc kültürel biçimlenmeleri, algısal değişimleri, yaşam modellerini, insan davranışlarını eleştirmek yerine vücudun sınırlarını araştırma merakını, yaşamı nasıl gördüğünü, insanın performans limitlerini artırma olasılıklarını sorguladığı bir yaklaşım sergilemektedir. “Gelişen teknolojiye uyum sağlamak için işlevleri genişletilmiş olan insan vücudunu bir zorunluluk olarak görmektedir” (Hasgüler, 2012: 48). Toplumsal sorunlardan, yaşamdaki anlam arayışından beslenme, kaotik kültürel yapılanma sorunsallarına odaklanma, protest fikirleri sanatsal yaklaşımlarla yansıtmak eylemleri yeni medya teknolojilerinin yaygınlaşması ile açılım kazanmıştır. Kimi sanatçılar da dijital teknolojilerin gelişmesiyle, sanal-gerçek senkronizasyonuna dayalı performanslara yönelmiştir.

2. DİJİTAL KÜLTÜR VE PERFORMANS SANATI

Dijital kültür, dijital teknolojilerin gelişmesiyle ortaya çıkan, dijital görüntünün egemenliğinde görerek inanmaya yönlendirilen bireylerle dünya ölçeğinde gerçekleşen yeni kültürel oluşmaları ifade etmektedir (Güney, 2014:16). Yeni medya teknolojilerinin yaygınlaşması ve bunların kullanım tercihleri günlük hayatımızda birçok değişime neden olmuştur. Lovejoy (2004) algımızda, düşünce durumlarımızda, görme biçimlerimizde birçok değişikliğe neden olan teknolojinin “sanat çalışmalarının stiline, felsefesine ve içeriğine etki ettiğini” vurgulamaktadır (s.13). Yeni medya, yüksek düzeyde ve çok yönlü bir etkileşim

içeren dijital teknolojiyi içermektedir. Sanata adapte olan teknolojik araçlar, aynı zamanda kültürel bir ortam, tekno-kültürel bir karakter, ideolojik ve ekonomik bir güç niteliği taşımaktadır (Yazar, Kurt, 2021:71).

Yapay yaşam formlarının, 3 boyutlu modelleme gibi programların, sanal mecraların, uzaktan kontrol sistemlerinin kullanıldığı birçok teknolojik donanımla desteklenen performanslardan bahsedildiğinde akla bilgisayar ve internet gelmektedir. Bu teknolojilerin yaygınlaşması “sanatçı paletlerini genişletmiş, ve performansları üzerinde daha kesin bir denetim imkanı sağlamıştır” (Wans, 2006: 17).

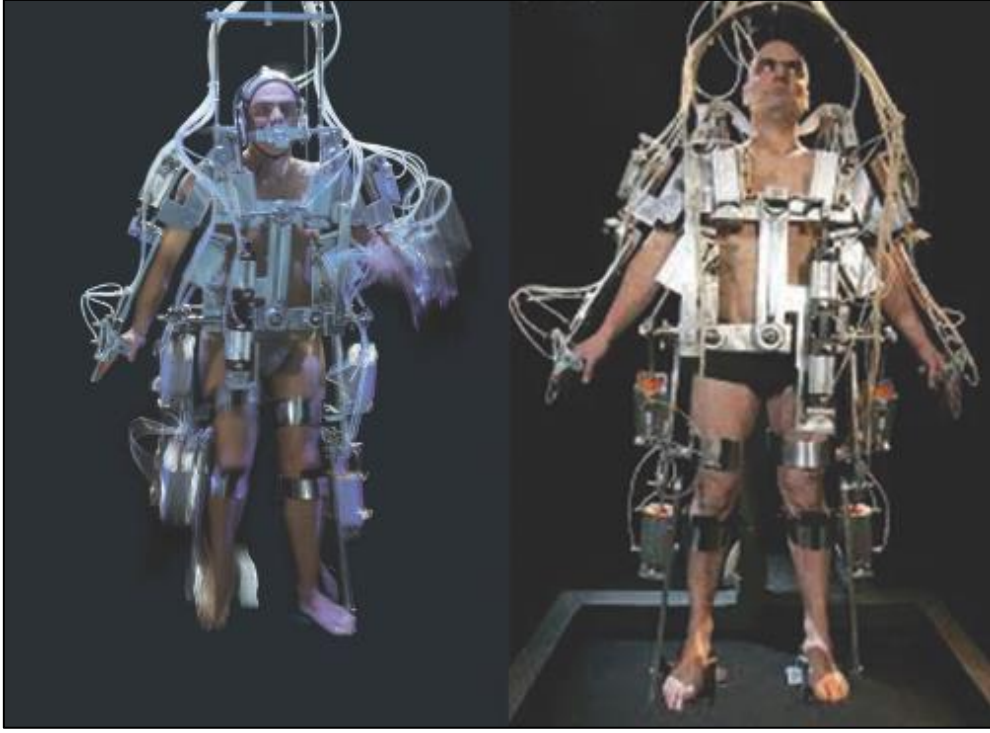
Stelarc’ın biyoloji tıp gibi alanların desteğiyle ilerlettiği kol üzerinde kulak projesi dijitalleşmenin var olmadığı çağda gerçekleştirilmiş sonrasında geliştirilmiştir. 1996 da koluna fazladan bir kulak dahil eden sanatçı 2006 yılında bluetooth teknolojisini kullanmıştır. Teknoloji ilerledikçe insanın performans limitlerini sorgulayan sanatçı yapay yaşam formları ile canlı entegrasyonuna dayalı çalışmalarda bulunmuştur.

90’lı yıllardan bu yana performans sanatçısı Stelarc, çalışmalarında “insan vücudunun modası geçmiştir” fikrine odaklanıp performanslarında mekatronik yapıları etkili bir şekilde kullanmıştır (Bulut, 2018: 27). 'Exoskelton' (Şekil 5) 1998'de yaptığı performanslardan biridir. Performansında vücut için özel olarak tasarlanmış altı ayaklı bir yürüyüş makinesi kullanmıştır. Ek işlevlere sahip insansı bir form olarak inşa edilen siborg, yarı insan yarı hayvan olan efsanevi karakterleri çağırıştırılmıştır. Stelarc bu performansıyla mekanik-insan evrimini öne çıkarmış ve insanın doğadan ayrılmasını sorgulamıştır (Bulut, 2018: 27).

Şekil 5: “Exoskelton”, Stelarc, 1998

“Siborg” kelimesi, “Mekanik Olarak Gücü Arttırılmış İnsan” anlamında kullanılmaktadır. (Akman, 1998: 220). Stelarc’ın performansında, kontrol insandır. Robot ve vücudun teknolojik uzantıları ile çalışan Marcelli Antunez Roca, robotik sanatı eşsiz nitelikli olarak görmekte; sanat ve kültürel bakış açılarını değiştirme gereğini savunmaktadır (Wilson, 2002: 554). Performans çalışmalarında dış iskelet kullanan Roca (Şekil 6) ise pasif konumdadır. Dış iskelet sensörler sayesinde izleyici tarafından harekete geçirilmektedir. Mekatronik iskelet içinde bulunan insan, yöneten değil uyum sağlayan/teslim olandır (Roca 1999).

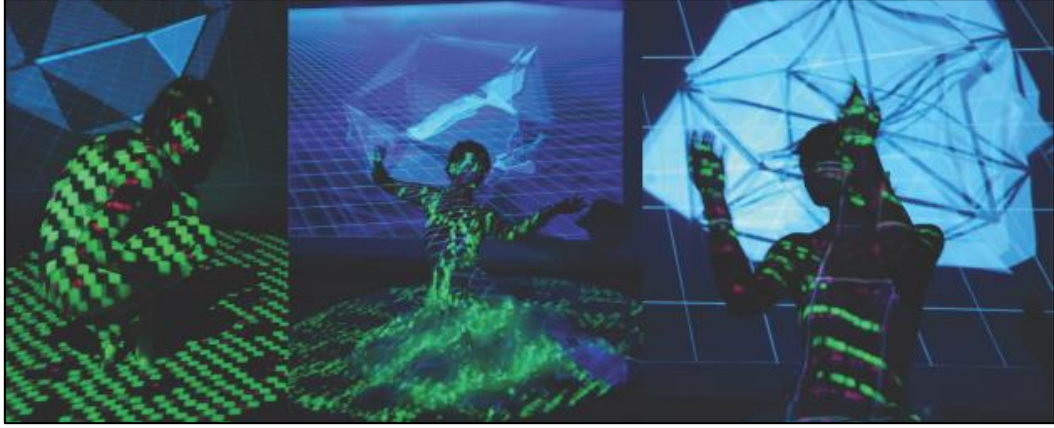
Şekil 6: "Requiem", Marcelli Antunez Roca, (1999)

Yapılan eylemler ve bunları icra edenlerin düşüncelerinden/amaçlarından çok bu eylemlerin kültür üzerindeki etkisi de tartışma konusu olmalıdır. Örneğin dönemin ABD başkanı Harry S. Truman'ın Hiroşima'ya atom bombası atılması emri vermesinin gerekçesinin daha fazla can kaybı yaşanmaması olduğu tarafınca ifade edilmiştir. Asıl gerçek ise ahlaki, etik, evrensel değerlerin hiçe sayılıp zaten teslim olma aşamasındaki bir ülkede gerçekleşen güç gösterisi yapma ve yarışta öne geçme hırsıyla binlerce masum sivil halkın katledilmiş olmasıdır. İdeolojik ve politik boyutu bir kenara bıraktığımızda bunun sosyolojik, psikolojik, toplumsal, kültürel etkileri ise büyük anlatıların sonu şeklinde özetlenebilir.

Bu bağlamda sanatçıların vermek istedikleri mesajları, fikirleri, yaşamı algılayış biçimlerinden çok kültür üzerinde bıraktıkları etki değerlendirildiğinde bazen savunuları, merakları, açılımları başka ideolojilerle etkileşime geçerek aslında distopik/dijitopik gerçekliğe ilerleyişte itici güç haline dönüşmektedir.

Gelecek, insanın eksik yönlerinin, hastalıklarının, yaşlanmasının önüne geçilebileceği yönündeki ideolojilerle kurgulanmaktadır. "Fiziksel ve bilişsel yeteneklerinin artırılması, yaşlanma ve hastalanma gibi istenmeyen yönlerinin ortadan kaldırılması amacıyla teknoloji ve bilimden faydalanılması gerektiğini öne süren bir trans-hümanizm düşünce hareketi" ile yeni bakış açıları sunan sanatçıların öteleyici tavırları paralellik göstermektedir (Bilgen, 2014). Brooks (2011), bundan 10 sene önce, günümüz ve yakın gelecek için, "dünyada yapabileceğimiz ve anlayabileceğimiz şeyleri arttırmak amacıyla bedenlerimize robot teknolojisinin, silikonun ve çeliğin girmesini benimseyeceğimizi belirtmiştir" (s. 211). Atasoy ise (2013) "biyoteknoloji çağının belki en tehlikeli düşünün, genetik olarak mükemmel ve üstün insan nesli yaratmak olduğunu" vurgulamaktadır (s. 148). Makine insan etkileşimine dayalı robotik çalışmalarla, yapay zekanın kullanıldığı yapay yaşam formlarıyla birleşmiş farklı sanatsal yönelimlerden dijital teknolojilerin yaygınlaştığı dijital kültür öncesinde bahsetmek mümkün değildir.

Kültürleme, kültürlenme süreçlerinin sanal mecrada gerçekleştiği günümüzde, yazılımların ve farklı donanımların kullanıldığı robotik olmayan dijital performans çalışmalarına da sıkça rastlanmaktadır.

Şekil 7: "Dijital Performans" Edvard Ruiz, Mina Davidovich, 2011

Edvard Ruiz ve Mina Davidovich'in çalışmasında, bilgisayar yazılımları kullanılmış kurgunun tamamı orijinal bir müzik kompozisyonuna göre koreografiye dönüştürülmüştür. Projeksiyonlar ile biri duvara diğeri dansçının üzerine ve zemine yansıtılan video gösterimi ve müzik (ses titreşimleri) ile ilişkilendirilen dijital görüntüde multi-disipliner bir yaklaşım sergilenmiştir (Ruiz, 2011). Dijital kültürde insanların sanal olana duyduğu ilginin, tercihlerinin ve sanal ile uyumlu yaşam biçiminin dijital performans çalışmalarının içeriğine ve sunum biçimine yansıdığı bu örnekte (Şekil 7) görülmektedir.

Şekil 8: "Hakanai" Adrien Mondot ve Claire Bardainne 2013

3 boyutlu öğelerin, haritalamaların, hareket tutucuların ve dijital görüntülerin işbirliği, sahnede etkileşimli efektler oluşturmayı desteklemiştir. Adrien Mondot ve Claire Bardainne yönetiminde oluşturulan performanslar, video projeksiyon haritalama, dijital görüntüler ve hareket sensörleri ile birleştirilerek sanatçıya dinamik bir yanıt sunmuştur. 'Hakanai' (Şekil 8) adı verilen özel dijital solo performansta, oluşturulan sesler ve görseller sanatçı ile yazılım arasında gerçek ve canlı bir ilişki yaratılmıştır. Dijital teknolojiler öncesinde gerçek zamanlı olarak oluşturulabilen ve canlandırılabilen video projeksiyon haritalama gösterileri veya kurulumları oluşturmak olası değildi (Bulut, 2018: 25).

Dijital performanslarda bilgisayar ve donanımlarından faydalanılmıştır. Sanatçılar performanslarını sanal mecrada üretilen dijital, hareketli görüntülerle birlikte gerçek ortamda sergilemektedir. Artık bir galeride sergilenen sadece sanatçının kavramsal içerikli performansının yerini, sanatçının performansı ve ekrana yansıtılan önceden programlanmış sanal görüntü almıştır. Bu birliktelikte akışkan, senkronize, estetik aksiyon ön plandadır. Dijitalleşme öncesinde performans sanatçıların zorlu, gerçek, içeriği ile iz bırakan aksiyonlarının eleştirel, protest tavırlarının yerini çoğunlukla sanal görüntü ile gerçek performans arasındaki senkron birliktelik ve uyum veya insan makine birleşimi ile gerçekleştirilen performanslar almıştır. Performans sanatçıların sanal ile uyumlu hareketleri dijital kültürdeki davranış biçimleri ile ilişkilendirilebilir. Yeni estetik anlayışta teknolojinin sunduğu imkanları kullanıp yeni açılımların sağlanması algısal değişimlerin görüntüsel yansımalarıdır.

Dijital kültürde yeni medya teknolojileri gelişmekte ve yaygınlaşmaktadır. Merakını, araştırma nasyonunu, öteleyici tavrıyla birleştiren sanatçılar ise artık farklı alan uzmanlarıyla birlikte hareket ederek sanal ve gerçeğin iç içe geçtiği (kültürde olduğu gibi) kompleks projelere yönelmektedir.

3. POST-DİJİTAL KÜLTÜR VE PERFORMANS SANATI

Post-dijital çağ; artık ‘dijital’ kelimesini yepyeni bir teknoloji ve ayrı bir şeymiş gibi tanımlamadığımız, dijital ile gerçek hayatının iç içe geçtiği, arttırılmış, sanal ve karma gerçekliğin, etrafımızı sardığı, aradaki sınırların neredeyse görünmez olduğu, dijital dünyadaki deneyimlerle, fiziksel hayattaki deneyimlerin birbirini tamamladığı dönemdir (Çıtak, 2014: 564; Türk, 2018: 2; Cramer, 2014: 18; Önemli, 2017).

“Lemieux Pilon 4D Art”, ekibinin 30'dan fazla orijinal prodüksiyonunda ve İkarus (şekil 9) performansında; tiyatro, film, dans, şiir, görsel sanatlar, müzik ve sesi ustalıkla prodüksiyonlarına entegre ederek gerçeklik ve hayalin (sanalın) kusursuz bir şekilde iç içe geçtiği post-dijital uygulamalara yönelmektedir. Yönetmenliği Michel Lemieux ve Victor Pilon'un üstlendiği post-dijital performans örneğinde, göz kamaştırıcı hikâye anlatımı ve holografik gösterim teknikleri sanal gerçek sınırlarını ortadan kaldırarak izleyicileri içine çekmektedir (Artsemerson, 2012).

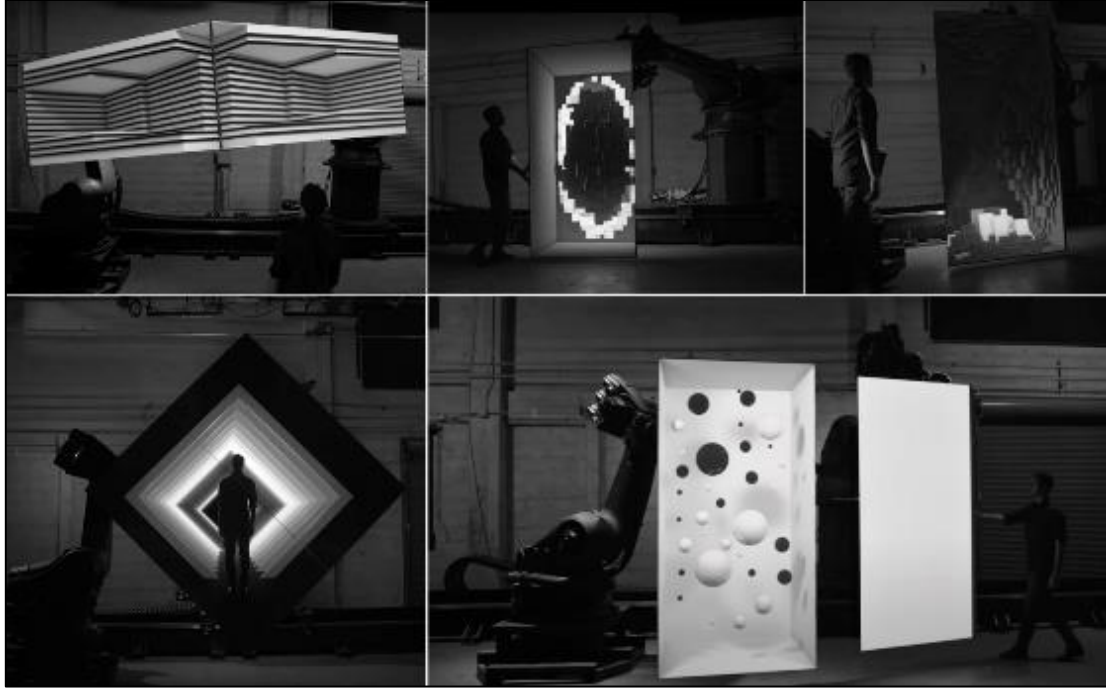

Şekil 9: “İkarus”, Michel Lemieux ve Victor Pilon, 2014

Dijital performanstaki 2 boyutlu veya saydam yüzeylere yansıtılan dijital kurgu ile performans birlikteliğine dayalı sanal gerçek birlikteliği ardından, yüzeyden kurtulmuş hologramlarla performanslar tasarlanmaktadır.

"Box" projesi de hareketli yüzeyler üzerinde izdüşümü-haritalama yoluyla gerçek mekân ve objeler ile

sanal mekân ve objeleri sentezleyerek, birbiri içine geçmiş, sınırları belirlenemez uyumlulukta sunan performanslardır. Otomasyon, robotik ve film yapımında uzmanlaşmış bir tasarım ve mühendislik stüdyosu olan Bot & Dolly, bu çalışmayı hem sanatsal bir açıklama hem de teknik bir gösteri olarak hizmet etmek için üretilmiştir. Büyük ölçekli, robotik, projeksiyon haritalama ve yazılım mühendisliği dahil olmak üzere çoklu teknolojilerin doruk noktasıdır. Proje sunumu Arthur C. Clarke'ın "Yeterince gelişmiş herhangi bir teknoloji sihirden ayırt edilemez" sözüyle bitmektedir (Box,2013).

Şekil 10: Box, Bot Dolly Şirketi (20 den fazla farklı alan uzmanından oluşan ekip), Performans sanatçıları: Tarık Abdel-Gawad, Iris (Robot), Scout (Robot), 2013

Box projesinde, gerçekte robotik kolların hareket ettirdiği bir yüzeyken üç boyutlu dinamik bir yapıya dönüşen ortam ile icracı etkileşime girmektedir. Yani performans robotik kol ve dijital efektlerle birlikte gerçekleştirilmektedir. Sunum başlarken, sahnede dengelenen düz bir duvar sihirli bir şekilde açık bir prizma haline gelir. Oradan, grafik formların tam anlamıyla fiziksel uzayda görüldüğü bir dünyaya tanık olunur. Bu, havaya yükselmenin mümkün olduğu, ışık ve gölgelerin gözlerinizin önünde akıllara durgunluk veren şekiller yaratmak için harmanlandığı ve yüzen çokgenlerin sahne boyunca ışınlandığı bir dünyadır. Bu imkânsız gerçeğin son gösteriminde, oyuncu başka bir boyuta açılan bir portal gibi görünen bir yoldan çıkar. Her illüzyon, gerçek ve dijital alanın bir sentezidir. 6 dakikada tamamlanan sunum için 6 ay boyunca 20'den fazla alan uzmanı birlikte çalışmıştır. Sunum sonunda ekipte görev alanlar sıralanırken isimleri molan iki robotun performans sanatçıları olarak belirtilmesi de dikkat edilmesi gereken bir husustur (Box, 2013).

Post-dijital performans sanatında melezlik ve sanal gerçek arasındaki sınır belirlenemezlik ön plandadır. "Video sanatı, enstalasyon, net sanatı, artırılmış gerçeklik, animasyon, performans" gibi sanatsal çalışmalar iç içe geçmektedir. Projelerde projeksiyon haritalama, üç boyutlu modelleme, bilgisayar grafiği gibi uygulamalar birlikte kullanılmaktadır. Performanslar robotlar, sanal kurgular, hologramlar ile gerçekleştirilebilir. Yani post-dijital performansta sanatçı performansını post prodüksiyon ile sanal üretimler ile zenginleştirebilir. Videoya dönüştürdüğü performansını ekranda sunarken galeride destekleyici bir enstalasyon kurgulayabilir. Videosunu internette paylaşarak izleyicinin dahil olduğu bir formata dönüştürebilir. Bu yaklaşım sadece dijital görüntü ile gerçek performans arasındaki uyumun ötesindedir. Nasıl ki kültürel biçimlenmede artık dijitalleşme, onu kabullenme, ona yönelme ve nasıl

hareket edilmesi gerektiğini öğrenme aşaması bittiyse performans sanatının değişim/gelişim seyrinde de bu durum gözlemlenmektedir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sanatın fraksiyonunu olan performans sanatındaki değişimler kültür ilişkisinde irdelenmiştir. Performans sanatçılarının uygulama tekniğindeki, sanat stilindeki, hazırlama yöntemindeki, sunum biçimindeki, felsefesindeki, içeriğindeki zamana bağlı gerçekleşen değişimleri kavramak için performans sanatı, kültürel dönüşümlerden etkilenen ve öncü uygulamalarıyla kültürü etkileyen bir dinamik olarak değerlendirilmiştir.

20. yüzyıla birlikte performans sanatının kavramsal boyutları ırkçılık, cinsiyet ayrımcılığı, gibi toplumsal sorunlar, zihinsel zorlamalar, politik yaklaşımlar, güç gösterisi gibi iktidar takıntıları, savaşlar, teknolojik gelişmeler vb. kavram/sorunlarla belirginleşmiştir.

20. yüzyıl sonrası değişimler irdelendiğinde inanç, gelenek, değer odaklı (etik, ahlaki, evrensel) kültürel sabitelerin giderek yok olduğu, bilim, teknoloji gibi kültürel dinamiklerle yeni endüstriyel düzende rekabetin arttığı, zenginleşme hırsıyla mutluluk arayışında doğadan kopuşun gerçekleştiği yaşam modeline geçildiği görülmektedir. Daha öncesinde hayıflanılan inanç sömürüsü ve aristokrasinin yerini emek sömürüsü ve burjuvazi almıştır. Sömürünün, savaşların, katliamların devam etmesi, çıkarların maskelendiği güç odaklarının hırsları, daha mutlu bir gelecek ütopyasının gerçekleşmeyeceği düşüncesinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu değişimlerin etkisi kimi sanatçılarda kavramsal eylemlerle ifade bulmuştur. Performans sanatçılarının yeni yaratımlara konsantre olmak yerine protestocu, eleştirel tavırla şiddet içeren performanslara yönelmesi, sosyolojik, psikolojik, politik, ideolojik sorunsallarla birlikte değerlendirildiğinde daha doğru anlaşılmaktadır.

Postmodern kültürel yapıda gelişen yeni medya teknolojileri ile dijital kültür, tekno-kültür gibi yeni kültürel tanımlamalarla değişimin epistemolojisi değerlendirilmiş “netokrasi”nin burjuvazinin yerini alan yeni güç odağı haline geldiği belirtilmiştir (Söderqvist, Bard, 2015).

Doğadan kopup kent yaşamına uyum sağlamaya çalışan davranış birlikteliği yerini dijitalleşme ile kitlesel sürüklenmeye bırakmıştır. Kaotik bir hal alan kültür olgusu dijital teknolojilerin yaşamın her alanına kısa sürede sirayet etmesiyle, hızlı/ivmeli dönüşümlerin yaşanmasına tanık olundu. İnsanların sorgulamadan yaşamının odağına aldığı dijital teknolojiler sanatçılar için de yeni açılımlar sağladı. Sanatçıların postmodernleşme sürecindeki kavramsal içerikli eleştirel yaklaşımı devam ederken, dijitalleşme sürecinde yeni medya teknolojilerinin sunduğu imkanlarla günceli takip eden ve gelecekçi yaklaşımlar sergileyen sanatçılar çoğaldı. Zamanla, zorlu/gerçek içeriği ile iz bırakan aksiyonlardan çok sanal mecrada üretilen dijital, hareketli görüntülerle veya mekatronik yapılarla birlikte senkronize performanslar yaygınlaştı.

Performans sanatçılarının sanal ile uyumlu hareketleri, teknolojinin sunduğu imkanları kullanıp yeni açılımlar sağlamaları, yeni estetik anlayışla birlikte, algısal değişimleri, dijital kültürdeki davranış birlikteliğini de yansıtan bir yapıya sahiptir. Dijital teknolojilerin kültüre entegre olduğu yaşam modeline uyum sağlama süreci yerini geleceğe yaklaşımlara bıraktı.

Gerçekten çok gerçekliklerin (sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik vs.) geliştirildiği, insandan çok, makinelerin insanslaştırılmaya/insanileştirmeye çalışıldığı, aynı zamanda insanın ve gerçeğin bilim yaparken diyalektikte nesneye dönüştürüldüğü, sorgulamaların azaldığı, sadece nadir sorgulayanların, tekno-konformist olmayanların garipsediği tehlikeli bir dönüşüm içerisindeyiz. Post-dijital performans sanatında artık dijitalleşme, dijitali performanslarla birleştirmeye çalışma, onu kabullenme, ona yönelme ve nasıl hareket edilmesi gerektiğini öğrenme aşaması bitmiştir. Projeksiyon haritalama, “3D/CG” gibi uygulamalarla birlikte kullanılmakta, sanatçı performansını post prodüksiyon ve sanal üretimler ile zenginleştirmekte, hologramlar, robotlar performans sanatçısına dönüşmektedir. Bu yaklaşım sadece dijital görüntü ile gerçek performans arasındaki uyumun ötesindedir.

Post-dijital performans uygulamalarını gerçekleştiren ekipler günümüz kültürünü yansıtmakla birlikte kültürü etkileyen, geleceği yaklaşımlar sergilemektedir. Bu da performans sanatının dinamik bir kültürel/sanatsal fraksiyon olarak kültürle etkileşim halinde olduğunu göstermektedir.

Çatışma Beyanı: Yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

KAYNAKÇA

- Antmen, A. (2008). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. Sel Yayınları.
- Artsemerson. (2012). *Imagination as the Fourth Dimension a Look into Lemieux Pilon 4 d Art*, <https://artsemerson.org/2012/11/27/imagination-as-the-fourth-dimension-a-look-into-lemieux-pilon-4d-art-3/>
- Ayteş, E. (2014). *Kavram ve Eylem Boyutuyla Performans Sanatı*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Box, (2013). *Box*. İMD. Erişim: <https://www.youtube.com/watch?v=y4ajXJ3nj1Q>
- Brooks, R. (2011). *Beden ve Makine Kaynaşması, Jhon Brockman (Ed.), Gelecek 50 Yıl: 21. Yüzyılın İlk Yarısında Hayat ve Bilim*,. Nurettin Elhüseyni (Çev.), NTV Yayınları.
- Bulut, M. (2018). *Digital Performance: The Use of New Media Technologies in the Performing Arts*. School of Journalism and Mass Communications Faculty of Economic and Political Sciences, Aristotle University of Thessaloniki
- Ceylan, H. (2019). *Teknolojinin Performans Sanatına Yansımaları*. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Resim Anabilim Dalı, Konya
- Cramer, F. (2014). *What is Post Digital?*. APRJA, 3, 11-24
- Çıtak, E. (2014). *Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler*. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (2), 561- 578.
- Güney, E. (2014). *Dijital Görsel Kültür ve Yeni Medya Ekseninde Sanatın Değişen Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 16-77.
- Hasgüler, S. B. (2012). *Sanat ile Teknolojiyi Performansta Birleştiren Sanatçı: Stelarc*. 5, 39 - 49, 01.04.2012
- Kıroğlu, H. (2018). *Postmodernizm Bağlamında Performans Sanatında İnanç Pratikleri*. TC. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Anasanat Dalı, İstanbul
- Lovejoy, M. (2004). *Digital Currents Art in the Electronic Age*. London and New York: Routledge.
- Menay, M. S., & Meltem, Ö. (2020). Performans Sanatında Hayvan Bedeni Kullanımı: Joseph Beuys Örneği. *ulakbilge*, 55 1617–1626. doi: 10.7816/ulakbilge-09-55-12
- Önemli, S. (2017). *Post Dijital Çağa Hazır mısınız?*. İMD. Erişim: 04.05.2022, <https://digitalage.com.tr/post-dijital-cagahazir-misiniz/>
- Özgül, E. G. (2012). *“Bir Görme Biçimi Olarak Yeni Medya: Kamusal Bir Alan İmkanının Araştırılması”* Journal of Yasar University 26 (7), 4526 - 4547
- Roca, M. A. (1999). *Interactive Installation*. İMD. Erişim: 02.02.2014. <http://marceliantunez.com/work/requiem/>
- Ruiz, E. (2011). *Digital Video Performance Art*. İMD. Erişim: 08.05.2022 <http://edwardruizart.blogspot.com/2011/07/video-performance-piece.html>
- Söderqvist, J., & Bard, A. (2015). *Netokratlar - Fütürika Üçlemesi 1 Çev: Göral Erinç Yılmaz*, İzmir: Karakalem Kitabevi Yayınları.
- Sözen, M. (2001). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Sanat. (2017). İMD. Erişim: 10.05.2022. <https://seyley.eksisozluk.com/vucudunun-ve-seyircinin-sinirlarini-gormek-isteyen-m-abramovicin-unutulmaz-performansi-rhythm-0>

Şaylan, G. (2009). *Postmodernizm*. İmge Kitapevi Yayınları.

Topdemir, G. H., & Unat, Y. (2012). *Bilim Tarihi*, Ankara: Pagem Akademi.

Türkoğlu, T. (2010). *Dijital Kültür*. Beyaz Yayınları.

Wans, B. (2006). *Dijital Çağın Sanatı*, Osman Akınhay (Çev.), Akbank Sanat Yayınları.

Wired. (2012). İMD. Erişim: 20.07.2022, <https://www.wired.com/2012/05/stelarc-performance-art/>

Yaygın, M. (2010). *Sanat, Teknoloji, Bilim ve Fotoğraf*. Kalkedon Yayınları.

Yazar, T. & Kurt, B. (2021). *Kültür Tarihi ve Disiplinlerarası Sanat/Tasarım 1*, Artikel Akademi Yayınları, 171.

Yengin, D. (2012). *Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum*. Derin Yayınları.

Yılmaz, M. (2006). *Modernizmden Postmodernizme Sanat*. ÜtopyaYayınevi.

ŞEKİLLER

Şekil 1: “*Rhythm 0*” Marina Abramović, (1974), İMD. Erişim: 10.07.2022,

<https://blogs.uoregon.edu/marinaabramovic/category/rhythm-series/>

Şekil 2: “*Duygusal Eylem*”, Gina Pane, (1973), İMD. Erişim: 12.07.2022,

<https://glasstire.com/2013/06/08/parallel-practices-joan-jonas-gina-pane/>

Şekil 3: “*Amerika'yı Seviyorum, Amerika Da Beni*”, Joseph Beuys, (1974), İMD. Erişim: 20.07.2022,

<https://onedio.com/haber/joseph-beuys-tarafindan-gerceklestirilen-ilginc-bir-sanat-olayi-vahsi-bir-kurt-ile-ayni-kafeste-1-hafta-248994>

Şekil 4: “*Ear on Arm*”, Stelarc, (1996), İMD. Erişim: 13.07.2022,

<https://www.wired.com/2012/05/stelarc-performance-art/>

Şekil 5: “*Exoskelton*”, Stelarc, (1998), İMD. Erişim: 13.07.2022,

https://www.researchgate.net/figure/Stelarc-28-ExoSkeleton_fig3_227275384

Şekil 6: “*Requiem*”, Marcelli Antunez Roca, (1999), İMD. Erişim: 15.07.2022,

<http://www.marceliantunez.com/work/requiem/>

Şekil 7: “*Dijital Performans*” Edvard Ruiz, Mina Davidovich, (2011), İMD. Erişim: 15.07.2022

<http://edwardruizart.blogspot.com/2011/07/video-performance-piece.html>

Şekil 8: “*Hakanai*” Adrien Mondot ve Claire Bardainne (2013), İMD. Erişim: 16.07.2022,

<https://www.youtube.com/watch?v=qAYAuJ9dIIE>

Şekil 9: *İkarus*, Michel Lemieux ve Victor Pilon, (2014), İMD. Erişim: 16.07.2022,

<https://4dart.com/en/creation/2014/icarus/>

Şekil 10: *Box, Bot & Dolly Şirketi* (20'den fazla farklı alan uzmanından oluşan ekip)

Performans sanatçıları: Tarık Abdel-Gawad, İris (Robot), Scout (Robot), (2013), İMD. Erişim: 16.07.2022,

<https://www.youtube.com/watch?v=y4ajXJ3nj1Q>